Cinsiyet Yasası

Üçüncü Cinsin Kültür Tarihi

LAURE MURAT

DOST

yaşam & kültür

Cinsiyet Yasası

Üçüncü Cinsin Kültür Tarihi

Laure Murat

Daha çok XIX. ve XX. yüzyıl edebiyatı, kültür tarihi ve cinsiyet araştırmaları üzerine çalışan Laure Murat, Paris'teki École des Hautes Études en Sciences Sociales'de eğitim gördü. Aynı kurumda tarih üzerine doktora yaptı ve yine Paris'te bulunan École Nationale Supérieure des Beaux-Arts'da konuk öğretim görevlisi olarak bulundu. California'daki UCLA'de Fransız edebiyatı üzerine ders veren Murat'nın bugüne dek yayınlanmış diğer kitapları arasında *La Maison du docteur Blanche: Histoire d'un asile et de ses pensionnaires, de Nerval à Maupassant* (2001), *Passage de l'Odéon: Sylvia Beach, Adrienne Monnier et la vie littéraire à Paris dans l'entre-deux-guerres* (2003) ve *L'Homme qui se prenait pour Napoléon. Pour une histoire politique de la folie* (2011) sayılabilir.

D

yaşam & kültür

1) ZEYTİN, ÜZÜM VE İNCİR, Victor Hehn, Haziran 1998
2) SEYAHATİN KÜLTÜR TARİHİ, Winfried Löschburg, Ağustos 1998
3) ÇIPLAKLIK VE UTANÇ, Hans Peter Duerr, Mayıs 1999
4) ÇAYIN KÜLTÜR TARİHİ, Stephan Reimertz, Temmuz 1999
5) ANTİK YUNAN'IN KÜLTÜR TARİHİ, Egon Friedell, Aralık 1999
6) ANTİKÇAĞDA KİTAP, Horst Blanck, Mayıs 2000
7) AKDENİZ'DE BİR DOĞU, Eyüp Özveren, Haziran 2000
8) FUTBOLUN KISA TARİHİ, Theo Stemmler, Ağustos 2000
9) KEYİF VERİCİ MADDELERİN TARİHİ, Wolfgang Schivelbusch, Kasım 2000
10) GÜNDELİK HAYATIMIZIN TARİHİ, Kudret Emiroğlu, Şubat 2001
11) KAHVE VE KAHVEHANE, Ulla Heise, Temmuz 2001
12) TÜTÜN VE KÜLTÜR, Detlef Bluhm, Eylül 2001
13) ORTAÇAĞ AVRUPASI'NDA CADILAR VE CADI AVI, Haydar Akın, Ekim 2001
14) OYUNCAKLI DÜNYA, Bekir Onur, Ekim 2002
15) BAHÇELERİN VE PARKLARIN TARİHİ, Hans Sarkowicz, Temmuz 2003
16) ATEŞİN KÜLTÜR TARİHİ, Ahmet Uhri, Aralık 2003
17) OTOMOBİL, Halil Gökhan, Mayıs 2005
18) GÖLGENİN KISA TARİHİ, Victor I. Stoichita, Mayıs 2006
19) MISIR VE ANTİK YAKINDOĞU'NUN KÜLTÜR TARİHİ, Egon Friedell, Aralık 2006
20) RESTORANIN İCADI, Rebecca L. Spang, Ocak 2007
21) RENKLER, Victoria Finlay, Mart 2007
22) AYNANIN TARİHİ, Sabine Melchior-Bonnet, Aralık 2007

Murat, Laure
Cinsiyet Yasası; Üçüncü Cinsin Kültür Tarihi
ISBN 978-975-298-479-0 / Türkçesi; İsmet Birkan / Dost Kitabevi Yayınları
Aralık 2012, Ankara, 299 sayfa
Tarih-Kültür Tarihi-Toplumsal Tarih-İsim Dizini

CİNSİYET YASASI

Üçüncü Cinsin Kültür Tarihi

Laure Murat

DOST
kitabevi

ISBN 978-975-298-479-0

La loi du genre:
Une histoire culturelle du 'troisième sexe'
LAURE MURAT

© Librairie Arthème Fayard, 2006

Bu kitabın Türkçe yayın hakları
Dost Kitabevi Yayınları'na aittir.
Birinci Baskı, Aralık 2012, Ankara

Fransızcadan çeviren, İsmet Birkan

Teknik Hazırlık, Mehmet Dirican - Dost İTB

Baskı ve cilt, Pelin Ofset Ltd. Şti.;
İvedik Organize Sanayi Bölgesi, Matbaacılar Sitesi
588. Sokak No: 28-30, Yenimahalle / Ankara
Tel: (0312) 395 25 80-81 • Fax: (0312) 395 25 84

Dost Kitabevi Yayınları
Paris Caddesi No: 76/7 Kavaklıdere 06680, Ankara
Tel: (0312) 435 93 70 • Fax: (0312) 435 79 02
www.dostyayinevi.com • bilgi@dostyayinevi.com

İsmet Birkan

1938 doğumlu. Gazi Eğitim Enstitüsü Fransızca Bölümünde (1956-1958), sonra Fransa'da Paris (Sorbonne) ve Toulouse üniversitelerinde (1958-1960 ve 1965-1967) Fransız dili, edebiyatı ve uygarlığı alanında öğrenim gördü. 1967-1984 yılları arasında Gazi Yüksek Öğretmen Okulu'nda (sonradan Gazi Üniversitesi) çalıştı ve aynı dönemde Hacettepe Üniversitesinde Eğitim Bilimleri alanında, 1984'te emekli olduktan sonra da Felsefe dalında yüksek lisans yaptı. 1991-2005 yılları arasında ayrıca üniversitenin Mütercim-Tercümanlık Bölümünde çalışırken çeviri yapmağa başladı. Halen yalnız çeviriyle uğraşıyor. Fransa Palmes Académiques nişanı sahibi. Fransızca ve İngilizceden 30 kadar yayımlanmış çevirisi var.

İçindekiler

Teşekkür	**13**
Öndeyiş	**15**
1 Teyze ile Polis	**27**
2 Şeytan Bir Sürtüktü	**53**
3 Tersine Dünya	**80**
4 Aradaki Cins	**119**
5 Başka Yerlerden Gelen Şu Kötülük	**164**
6 Gerisi... Edebiyat	**203**
7 Kısa Pantalonlu Kadın	**237**
Epilog	**264**
Kaynakça	**271**
İsim Dizini	**292**

"Üçüncü cins: şu diğer ikisini onursuzlaştıran."

Alfred DELVAU, *Dictionnaire de la langue verte*, 1866

Zrinka'ya

Teşekkür

Bu kitap, 2005-2006 yılları arasında kaldığım New Jersey'de bulunan School of Social Science'ın daveti olmasa asla sonuna vardıramayacağım bir çalışmanın ürünüdür. Bu istisnai dönem için, kendisine neler borçlu olduğumu gayet iyi bilen Joan W. Scott'a minnettarım öncelikle. Enerjik ve misafirperver varlığı, eleştirel zihninin gücü ve keskinliği benim için tüm teşviklerin en verimlisiydi.

Enstitüde çalışan herkes bu kitapta minnettarlığımın ifadesini bulacaklardır, özellikle de Andy Compton, Nancy Cotterman, Karen Downing, Linda Garat, Jennifer Hansen, Gabriella Haskin, Donne Petito ve Marica Tucker.

Bir tezin ürünü olan *Cinsiyet Yasası*, içtenlikle teşekkür ettiğim jürinin metni okumasından ve metne dair yorumlardan destek aldı: Françoise Gaspard, Dominique Kalifa, Michelle Perrot, Cristophe Prochasson, Denise Riley ve Joan W. Scott.

Bu kitap ayrıca Isabelle Astruc, Malik Benmiloud, Raimondo Biffi, Chantal Bigot, Patrick Cardon, Claude Charlot, Didier Eribon, Alain Fleischer, Louis Godbout, Marie-Rose Guarniéri, Monique Nemer ve

Joanne Vajda'nın yorumlarına ve özellikle Nicole G. Albert ve Greta D. Piznak'ın kimi değinilerine borçludur.

Kendisine özellikle değinmek istediğim Olivier Bétourné ve Sophie de Closets bu elyazmasının basılmasını bir mutluluk anına dönüştürmeyi bildi. Müteşekkirim.

Son olarak, bu kitap birine ithaf edilecekse, o kişi mutlaka Zrinka Stahuljak'tır. Bu elyazmasıyla ilgili eleştirileri okuyarak ve dinleyerek onların iyileştirilmesini, geliştirilmesini ve tamamlanmasını mümkün kılan anlayışının ve sabrının hazinelerini söz konusu bile etmedi.

Öndeyiş

– *Roman mı yazıyorsun?*
– *Evet.*
– *Adı ne?*
– *Birkaç seçenek var*
kafamda: Ne erkek
ne Kadın... Siyah Işık...
Öteki Cins...
Sen ne dersin?
– *Duruma bağlı.*

Francis Carco, *La Lumière noire*, 1934

Ya erkek ya kadın. Bu iki kategorinin arasında veya dışında yaşanabilir bir ara-alan var mı? Varsa doğası, tanımı, yapısı ne olabilir? Akıl, eril-dişil, sol-sağ, iç-dış, aynı-başka, yüz-ters [gibi kavram çiftlerinden], ikili ve simetrik [yapılardan] sıyrılıp, çokluyu, dalgalananı, tanımlanamazı hayal edebilir mi? Kuramsal ve şiirsel bir icat [dürtüsü], tarih boyunca bu sorulara yanıt bulmaya ve o şeye bir biçim vermeye çalıştı: İşte "üçüncü cins", ham-hayal ama aynı zamanda tam-gerçek, cinsiyet yasasına meydan okuyan o şey, o cinstir. Fakat ikinci doğa, beşinci boyut, altıncı his ya da dünyanın sekizinci harikası gibi, bu fazlalık cins de varoluşunu aslında kendisiyle aralarına bir sınır koyabilse memnun olacağı göndergelerle (référents) temellendiriyor. Öyle ki, oluşturulması her zaman şu muammaya gelip çatacaktır: Erkek nedir? Kadın nedir?

Bu çemberin içinde, Yaradılış'ın ve Doğa'nın *a priori* olarak örneğini vermedikleri kabul edilen bu "öteki" cins nasıl tanımlanabilir? Üçüncü: hiyerarşik konumundan gelen bu addan başka adı olmayan bu adsız cins, gerçekten bir cins mi? Morfolojik anlamda, daha iyisi elden gelmediğinden, çifte –ya da yapıca iyi belirlenmemiş– üreme organlılık vakalarını, hermafroditleri [erdişileri] veya ara-cinsiyetlileri, yani hem *durumları*

hem de *kişileri* anlatmakta kullanıldığı olmuştur[1]. Üçüncü cins "*genre*" anlamında, yani anatomik cinsiyetin karşısında siyasal, toplumsal ve kültürel bir kurultu [*construction*] olarak ise *androgyne*'den [erkek-kadın] cinsiyet değiştirmişe, insanlığın kökenlerine ilişkin kurucu mitlerden *queer* kuramına kadar, çok geniş bir *corpus*'u kucaklar[2]. Bu araştırma (*La Loi du genre*) da, belli bir tarihî ve coğrafî çerçeve dahilinde, bu ikinci tanım altında yer alıyor: "üçüncü cins" burada, bir dizi *kuram* ve *söylemi*, en başta Fransa'da fakat aynı zamanda Almanya ve İngiltere'de de, 1835'le 1939 arasında bunların somut örnekleri olduğu kabul edilen *figürler* çevresinde düzenleyen bir *dil olayı* olarak ele alınacaktır. Neden?

'Üçüncü cins'in bir dil olayı olarak varlığını belirlemek, her şeyden önce, pek pragmatik ve lafzî bir şekilde, bir *deyimin* izini sürmeyi zorunlu kılıyor. Eskiler tarafından kullanılan formül çağdaş dönemde ne zaman ortaya çıkmıştır? XVIII. yüzyılda, diye yanıtlıyor bunu Yvonne Knibiehler, ama ne yazık ki kaynak göstermeden[3]... Bu görüşe destek çıkan metinler arasında, Jacques Vincent Delacroix'nın «Conjecture sur un troisième sexe» adlı makalesiyle, yazarı bilinmeyen *Étrennes aux fouteurs ou Calendrier des trois sexes* adlı bir eser var. Birincisi edebi bir "alıştırma" veya deneme. Bir kadın bir adama bir mektup yazarak –gerçekleştirmeyeceği– «yeni ve özgün» projesini şöyle anlatıyor: «Kendilerini cinslerinin halaybaşları

1) Bu konuda bak. üç temel eser: Marie Delcourt, *Hermaphrodite : mythes et rites de la bisexualité dans l'Antiquité classique* [1958], göz. geç. 2. bas., PUF, 1992; Alice Domurat Dreger, *Hermaphrodites and the Medical Invention of Sex*, Cambridge (Mass.), Londra, Harvard University Press, 1998 ve Anne Fausto-Sterling, *Sexing the Body, Gender Politics and the Construction of Sexuality*, New York, Basic Books, 2000. Ayrıca, Herculine Barbin'in anılarının Amerikan edisyonuna Michel Foucault'nun yazmış olduğu, *Arcadie* dergisinde (27. yıl, n° 323, kasım 1980, s. 617-625) «Le Vrai Sex» (Gerçek Cinsiyet) başlığıyla yayımlanan ve *Dits et Écrits*'ye (cilt 4, Gallimard, 1999, s. 115-123) de alınan ünlü giriş metnine de başvurulabilir. Aksi belirtilmedikçe, zikredilen bütün eserler Paris'te yayımlanmıştır.

2) 'Üçüncü cins'in belgeye girmiş olarak ilk ortaya çıkışına Platon'un *Şölen*'inde, Aristophanes'in ilk-öncel varlıklar üstüne konuşmasında, erkek-kadını (*androgyne*) anlatmak için rastlanır : «Biçimiyle olduğu kadar adıyla da diğer iki cinsin, erkekle dişinin sentezini yapan ayrı bir cins.» (Platon, *Le Banquet*, sunuş ve yeni çeviri: Luc Brisson, Flammarion, «GF», 2001, s. 114-115). Günümüzde de bu deyim, genre anlamında cinsiyet üstüne incelemelerde hâlâ etkili bir operatör olarak ortaya çıkıyor. Ona örneğin psikanalist Adam Philips'in yazılarında da rastlanıyor (Adam Philips, «Garder les choses en mouvement : L'«identification refusée» de Judith Butler», in Judith Butler, *La Vie psychique du pouvoir*, Léo Scheer, 2002, s. 232).

3) Yvonne Knibiehler, *La Sexualité et l'histoire*, Odile Jacob, 2002, s. 147.

sanan o kadar çok insan, burada yapacağım *nötr cinse*, yani ne sizin cinsinizin erdemlerine ne de benim cinsimin cazibe ve nezaketine sahip olan o cinse ait portrelerde kendini görüp tanıyacak ve şaşıp kalacak ki!..»[4] İkincisi, sodomitlerin, yani «pis aşklara» kapılmış o «düşman mezhebin»[5] ilave cinsiyeti temsil ettiği bir müstehcen şarkılar derlemesidir. Böylece "üçüncü cins"in iki ana ekseni ortaya konmuş oluyor: erile ve dişile bir alternatif bulmak arzusunda olan bir *kimliğin* oluşturulması, ve marjinal ve ayıplanan bir *cinselliğin* adlandırılması. 1835'te iki referans, edebiyatta ve toplumsal tarihte bu iki eksenin bütünleştiğini doğrular: Théophile Gautier'nin, kendi durumunun sınırlarını aşmak için erkek kılığına giren bir kadının anlatıldığı *Mademoiselle de Maupin* adlı romanının yayımlanışı, ve argoda *teyze* diye adlandırılan ve çok geçmeden Balzac tarafından bir «üçüncü cins»le özdeşlenen[6] bir figürün ortaya çıkışı.

O dönemden itibaren, "üçüncü cins" esas itibariyle bir yandan "özgürleşme" [*émancipation*] isteyen kadınlara, öbür yandan, o zaman verilen adlarla, *pédéraste*lara [oğlancı] ve *tribade*lara ["sürtük", lezbiyen] yakıştırılan bir kavram olur. Ancak buna bakarak "üçüncü cins"in tarihini, feminizm ve eşcinselliğin tarihinin öbür adı saymak da doğru değildir. Cinsiyet, *genre* ve cinselliğin çözülemeyecek kadar iç içe geçmiş olduğu, hattâ biribirine karıştırıldığı o devirde, popülerliği herhalde belirsizliğinden gelen "üçüncü cins" kavramı, birçok konu (*genre*'ından tiksinme, aynı cins içinde ilişkiler, cinsler arası kılık değiştirme, vb.) için kullanılan ve kişiler kadar *davranış* ve *kimlikleri* de kapsayan, "kadınsı" erkekten "erkeksi" kadına, romanlardaki travestileri, transseksüelleri, Sappho'cuları, kadınlara oy hakkı isteyen '*suffragette*'leri, ya da serbest mesleklere intisab eden kadınları da içine alan tek bir kavramdır.

Dolayısıyla, bu incelemenin konusu dikiş yerleri belirsiz bir dipsiz kuyudur. Eğer bir Alman hukukçu, Karl Heinrich Ulrichs, 1864'ten itibaren, –daha sonra İkinci Dünya Savaşı'na dek durmadan tekrarlanıp geliştirilen– basit bir formül sayesinde buna bir ilke birliği vermiş olma-

4) Jacques-Vincent Delacroix, «Conjecture sur un troisième sexe», in *Peinture des moeurs du siècle ou Lettres et discours sur différents sujets*, cilt 1, Amsterdam ve Paris, Lejay, 1777, s. 342.

5) *Étrennes aux fouteurs ou Calendrier des trois sexes*, À Sodome et à Cythère, Et se trouvant, plus qu'ailleurs, dans la poche de ceux qui le condamnent, s.l.n.d., [1790], s. 61.

6) Honoré de Balzac, *Splendeurs et misères des courtisanes*, *La Comédie humaine*, VI, Gallimard, «Bibliothèque de la Pléiade», 1977, s. 840. Bak. aşağ. I. Başlık : «Teyze ve polis memuru».

saydı, analiz edilmesi de çok güç olurdu: buna göre "üçüncü cins", «erkek bedeninde kadın ruhu» ya da «kadın bedeninde erkek ruhu» olarak tanımlanabilirdi[7]. Ulrichs'in düşüncesinde bu formül sadece 1869'dan itibaren homoseksüel (eşcinsel) adı verilecek olan kişileri tanımlıyordu. Gerçekte ise, kişilikten ayrılamaz olduğu varsayılan "heteronormatif" bir modelin içinde bir kopuntu (veya kırılma) yaratan bir dizi cinsel veya toplumsal davranışın açıklaması ya da en azından rahat bir ifadesi olarak işlev gördü. Ulrichs'in ardından İngiltere'de Edward Carpenter ve Havelock Ellis, Almanya'da da Magnus Hirschfeld, artık "*inversion*" [cinsel sapkınlık] ve "ara cins" kavramlarını da kapsamına almış olan bu "üçüncü cins"in başvurmadan geçilemeyecek kuramcıları oldular. Avrupa'ya özgü bir entelektüel bağlamda, bu konudaki Fransızca söylem kısmen bu Alman öğretileriyle karşıtlık ilişkisi içinde oluştu; dolayısıyla, özellikle Paris ve Berlin ekolleri arasındaki rekabetin çok keskin olduğu psikiyatri çevrelerinde bunların analizi gerekiyordu.

Hem dil olayı hem de kuram konusu olarak, "üçüncü cins" böylece, özellikle –düşmanca olsun, militan olsun– polisiye, tıbbî ve edebî bir dizi *söylem* içinde, bunlarla birlikte veya bunlara karşı inşa edildi. Paris polisinin arşivleri, adli tıp ve psikiyatri kitapları, romanlar ve denemeler, bu [siline yazıla kurulmuş] "palimpsest" yapıyı anlamak için burada kullanılan birincil kaynakların temelini teşkil ediyor[8]. Bunların meydana getirdiği *corpus*'un ezici büyüklüğü, metinlerin ancak hedef açısından anlamlı ve biribirlerini tamamlayıcı oldukları ölçüde alıntılanmasını zorunlu kıldı. Temel ölçüt, her kaynağın çeşitli söylem tiplerine "yankı odası" olabilme kalitesine dayandığından, bir dizi "perspektifleme" yapmak gerekli oldu, örneğin polis arşivlerini "teyze" figürü odağında Balzac'ın dünyasıyla, *Yitik Zaman Peşinde*'yi Ulrichs'in yazılarıyla, eşcinsellik üstüne tıbbi kuramları Gide'in eserleriyle vb. [perspektife koymak gibi]. Bu geçişleri ve bu kaymaları çözümlemek aynı zamanda bir retorik problemini de yakalamağa çalışmaktır: doktorların romanlar yumurtlamakta tereddüt etmediği, yazarların doğmakta olan cinsellik bilimiyle (seksoloji) tutku derecesinde

7) Cf. Karl Heinrich Ulrichs, *The Riddle of «Man-Manly Love»* [1864-1879], 2 cilt, çev. Michel A. Lombardi-Nash, New York, Prometheus Books, 1994. Ulrichs hakkındaki belli başlı inceleme Hubert Kennedy'ninkidir : *Ulrichs : The Life and Works of Karl Heinrich Ulrichs, Pioneer of the Modern Gay Movement*, Boston, Alyson Publications, 1988.

8) Adliye arşivleri için, bu konuyla uğraşan Anne-Marie Sohn'un kitabına gönderme yapıyoruz: *Du premier baiser à l'alcôve : La sexualité des Français au quotidien (1850-1950)*, Aubier, «Collection historique», 1996.

ilgilendiği ve polislerin de dağarcıklarındaki tüm edebi becerileri kullanarak anket ve andaçlar (*mémoires*) kaleme aldığı bir devirde, "üçüncü cins" nasıl *dile getiriliyordu*?

Bu karşılaştırma ve yüzleştirmeler boyunca bu incelemenin dileği öncelikli olarak, cinsiyet (*genre*) normlarını destabilize edecek figür ve stratejilerin kuruluşunu aydınlatmak amacıyla, söylemlerin oluşumlarının, iç içe geçiş ve alandan alana göç edişlerinin bir taslağını çıkarmaktır. David Halperin'in de, erkek cinsel yaşamına bağlı yöntemsel problemleri örnek alarak çok iyi belirttiği gibi, modern eşcinsellik kavramı bazı biribirinden kopuk kavram ve söylemlerin «genetik izlerini» içinde taşımakta ve bunlar ona «aldatıcı bir birlik» görüntüsü vermektedir[9]. Ancak birikimleri sonucunda oluştuğu ayrı ayrı «tabakaların» analizidir ki, onun anlamının kavranmasını mümkün kılar.

Kültürel tarih ve genel anlamda disiplin-aşırı araştırmalar, çeşitli kaynak tiplerini birleştirerek ve söylemlerin hem dağılımlarının hem de alttan alta kardeşliklerinin şemasını yeniden çizerek, kavramların, uygulamaların ve düşünce sistemlerinin arkeolojisini daha iyi anlamamıza yardım ederler. Bu *corpus*'un içinde, anlatı biçimlerinin çoğulluğu, değerlendirilmeye değer bir zenginlik olarak görülebilir. Fuhuş argosunu kayda geçiren polis raporuyla bilimsel varsayım, militan savunma risalesiyle "hastaların" itiraflarını aktaran adli tıp incelemesi, okunup atılan cep kitabıyla *L'Immoralist* aynı düzeye koyulsun demek değildir bu. Bu metinlerin, dilek ve hedefleri bazan çelişkili bile olabilen farklı düzeylere ait oldukları açıktır. "Üçücü cins"in avukatı, polis memuru, hekim ve yazar aynı *projeleri* gütmezler; Ancak hep birlikte özel bir bilgi alanının jeolojisini beslemeyi mümkün kılarlar ki, Michel Foucault'nun *Histoire de la sexualité*'si ile Gayle Rubin, Judith Butler ve Joan W. Scott'un *genre* hakkındaki incelemeleri, 1970'li yıllardan beri, bu alana kuramsal bir çerçeve sağlamıştır[10].

9) David Halperin, «How to Do the History of Male Homosexuality», *GLQ : A Journal of Lesbian and Gay Studies*, cilt 6, n° 1, 2000, s. 89-91.

10) Cf. özellikle : Michel Foucault, *Histoire de la sexualité*, I, *La Volonté de savoir*, Gallimard, 1976; Judith Butler, *Trouble dans le genre. Pour un féminisme de la subversion*, İng.'den (ABD) çev. Cynthia Kraus, La Découverte, 2005; *Bodies that Matter*, New York ve Londra, Routledge, 1993; *Undoing Gender*, New York ve Londra, Routledge, 2004. Joan W. Scott tarafından yayımlanan makale derlemesi *Feminism and History*'de (Oxford ve New York, Oxford University Press, 1996) birçok önemli metin bulunabilir: örneğin antropolog Gayle Rubin'in, «cinsiyet/*genre* sistemi» diye bir kavram geliştirdiği «The Traffic in Women : Notes on 'Political Economy' of Sex» (1975), Joan W. Scott'un «Gender: A Useful Category of Historical Analysis» (1986) ve Denise Riley'in '*Am I That Name?*' adlı kitabının, kadınların «kadın» kategorisiyle özdeşlenmesi üstüne bir

Michel Foucault, *La Volonté de savoir*'ın pek ünlü bir pasajında, modern eşcinselin icadını 1870'e tarihliyordu; psikiyatri de bunu bir «kişilik» (*personnage*) haline getirmişti:

> Unutmamak lâzımdır ki, psikolojik, psikiyatrik ve tıbbî kategori olarak eşcinsellik, [...] cinsel duyarlığın belli bir niteliği, kendi benliğinde eril ile dişili belli bir şekilde biribirine ikame etme biçimi olarak tanımlandığı gün oluşmuştur. Eşcinsellik cinselliğin bir figürü olarak, "ters cinsel ilişki" (*sodomie*) yaşantısından bir tür içsel erdişiliğe (*androgynie*), ruhun bir tür erselikliğine indirgendiği zaman ortaya çıkmıştır. *Sodomie* uygulayan [dininden dönmüş] bir "mülhid" (*relaps*) idi, eşcinsel ise artık bir türdür[11].

La Loi du genre, bu ifadenin özünü tartışma konusu etmeden, bu pasajı iki zamanlı bir kanıtlamanın çıkış noktası yapmak istiyor: bir yandan, George Chauncey'in çalışmalarının devamı olarak, bu psikiyatrik "yaratma" [icat etme] olayından önce de çeşitli kişisel vaka, uygulama ve stratejilerin var olmuş olduğunu göstererek, bu konuda tıbbî söylemin tek söylem olduğu fikrini göreselleştirmek; öbür yandan, üçüncü cins hakkındaki polisiye, tıbbî ve edebî söylemlerin *kesintisizliğini* (biribirinden kopuk olmadığını) gözle görülür kılmak[12].

Paris'te polis teşkilatının arşivleri bu açıdan cinsel dönük (*inverti*) ve eşcinselden önce var olmuş kişiliklerden biri olan *teyze* hakkında sıradışı ilginçlikte bir malzeme sunar[13]. Sıradışı, zira 1840-1850 yıllarından kalma bu yüzlerce sayfa, hem Paris fahişeleriyle müşterilerinin günlük yaşamlarıyla pratiklerini ve söz dağarlarını anlatır, hem de Devrim'den beri sapık cinsel ilişkinin (*sodomie*) ceza konusu olmaktan çıkarılmış olmasına

sorgulama içeren birinci başlığı gibi.

11) Michel Foucault, *Histoire de la sexualité*, I, *La Volonté de savoir* [1976], Gallimard, «Tel», 2002, s. 59.

12) Cf. özellikle George Chauncey, *Gay New York*, I, *1890-1940*, İng.'den (ABD) çev. Didier Eribon, Fayard, «Histoire de la Pensée», 2003, ve şu kollektif eser: George Chauncey, Martin B. Duberman, Martha Vicinus (ed.), *Hidden from History : Reclaiming the Gay and Lesbian Past*, New York, Penguin Books, 1989.

13) Terminoloji konusunda, bak. Claude Courouve, *Vocabulaire de l'homosexualité masculine*, Payot, 1985; ve XIX. yüzyılda Fransa'da eşcinseller konusunda, Pierre Hahn, *Nos ancêtres les pervers, La vie des homosexuels sous le Second Empire*, Olivier Orban, 1979; Jeffrey Merrick ve Michael Sibalis, *Homosexuality in French History and Culture*, New York, Londra, Oxford, The Haworth Press, 2001; ve William A. Peniston, *Pederasts and Others, Urban Culture and Sexual Identity in Nineteenth-Century Paris*, New York, Londra, Oxford, Harrington Park Press, 2004.

karşın "teyze"lerin hâlâ uğramaya devam ettikleri ağır baskının derecesini gösteren değerlendirmeler, ahlakî yargılar veya idari mahkûmiyetler dile getirir. Üçüncü cins çevresinde çeşitli formül, betimleme ve hattâ bilimsel varsayımların katmanlar halinde çökelerek oluşup geliştiği bir devirde, polis mensupları da kalemlerine olanca özgürlüğü tanıyarak, toplumsal tarihin önemli bir yönünü ortaya dökmüş olurlar. Böylece, örneğin, 1864'te ortaya atılan ve 1878'de Arrigo Tamassia tarafından formüle bağlanan "cinsel dönüklük" (*inversion sexuelle*) tanımının çekirdeğini oluşturan Ulrichs kuramının terimleri, daha 1853'te [böyle bir metinde] aynen okunabilir. Söz konusu, 13 Haziran'da tutuklanmış Belçikalı bir terzidir:

> Bu herif tek yönlü türden bir sapık, yani sadece bedenlerinin biçimiyle erkek ama ruhen gerçek birer kadın olanlardan biri; bunlar dedikoducu teyze diye adlandırılıyor (diğer oğlancılar bunlara Orospular diyor); bu sapıklar daha çocukluklarından itibaren kadınlarla aynı zevklere sahip oluyor; kadın gibi giyinmeyi seviyor ve yeniyetmeliklerinde kadınlarla ilişkiden kaçıyorlar. Erkek olunca doğaya karşıt ilişkiden başka cinsel ilişki tanımıyor ve bir kadınla basit bir ilişkinin düşüncesinden bile tiksiniyorlar. *Bu Bay Backer, teyzelerin züppe türünden, sarı eldivenli teyze, fashion teyze, hem de en sıkılarından.* Yani güzel bir orospu. Ama çok yakışıklı bir erkek olduğu da bir gerçek[14].

«Sadece biçimce erkek, ruhense gerçek birer kadın olanlar»: polis, "üçüncü cins"in etüdünün tam ortasındaki «erkek bedeninde kadın ruhu» deyimini biraz başka türlü ifade ediyormuş; çizdiği portrede ayrıca çocukluk ve yeniyetmelik dönemi üzerinde de duruyormuş ki, tıp dünyası ve özellikle psikiyatri tüm dikkatini bu noktalara yoğunlaştıracaktır.

Üçüncü cinsin tarihi sokakta başlıyor, yatakta ve romanlarda icat ve imal ediliyor, bilimsel incelemelerde devam ediyor. Kültürü ve uygulamaları polis, adli tıp ve psikiyatri tarafından kayda geçiriliyor, ve bu arada bir dizi çarpıtılmalara da uğruyor ki, bu sürecin aşamalarını süzüp ortaya çıkarmak pek nazik bir iş. Her durumda edinilen bilgi tek bir kaynağa dayanıyor: "suçlu" ya da "hasta"nın, çoğu kez zorla elde edilmiş itirafı. İmdi, "kendiliğinden" itiraflar, özyaşam öyküleri, özel yaşamı anlatan günlükler, anılar son derece nadir: Philippe Lejeune 1987'de öncü niteliğinde bir makalede, uzun bir soruşturmanın sonunda, bunu teslim etmek zorunda

14) Polis müdürlüğü arşivi, Paris, «Pédés», BB5, f° 293.

kalmıştır[15]. Yorumladığı örnekler arasında, daha sonra Philippe Artières tarafından da incelenen, baba katili cinsel dönük (*inverti*) Charles Double, hapishane-hastane birleşik çerçevesinde, bu söylemlerin tarihinde bir dönüm noktası teşkil eder[16].

Tanıklıkların bu sessizliği kısmen açıklanabilir. Aynı cinsiyetten kişiler arasındaki ilişkilerin Devrim sırasında ceza kapsamından çıkarılmış olması –ki Fransa'yı Avrupa'da bir istisna durumuna getirmiştir– sosyal yaşantılarda, paradoksu sadece görünüşte olan ikili bir etki yarattı. Bir yandan, durumdan kendine yasanın yarattığı *boşluğu doldurma* görevi çıkaran polisin baskısını ve hayalgücünü artırdı ki, bu özyaşam öykülerini alenen anlatmak için hiç de cesaret verici bir durum değildi. Öbür yandan, Almanya ve İngiltere'dekinin aksine, üçüncü cinsin haklarını savunma veya bunlar uğrunda mücadele örgütlerinin tüm kıpırdanışlarını da daha doğmadan öldürdü, hattâ zaman içinde yasallıklarını bile giderdi, zira [ceza konusu olmadığına göre] bu uğurda savaşın *hukuk bakımından* nedeni ve anlamı kalmamıştı. Kaldı ki, ahlâk konusundaki bu efsanevi Fransız hoşgörüsünün, özgür düşünce ve davranışın vatanı olmaktan gurur duyan, ama Marki de Sade'ın eserlerini 1969'a kadar yasak altında tutan bu ülkede verdiği sonuçlardan biri de zaten bir başka ulusal erdem olarak övülecektir: göze batmaktan kaçınma, yani, eşcinsel erkek ve kadınların özel durumunda, belli bir psikolojik yönelimin –yaşanmasına izin verilmiş olmakla birlikte, İkinci İmparatorluk döneminde polis yetkilisi François Carlier'nin belirtmekten mutluluk duyduğu gibi, kendini «utanç içinde, gün ışığından kaçarak, gizli kalmaya» mahkûm eden bir yönelimin– zorunlu olarak gizlenmesi[17]. *Aynı zamanda*, ve tüm beklentilere karşıt olarak, ruh hekimleri dönük (*inverti-e*) ve eşcinsel (*homosexuel-le*) konusunu icat ederek, onların *yine* bu çıkmazdan çıkarılmasına katkıda bulunacaklardır. Ambroise Tardieu'nün ünlü *Étude sur les attentats aux moeurs*'ünden (1857) diğer bilginlerin, örneğin

15) Philippe Lejeune, «Autobiographie et homosexualité au XIXème siècle», *Romantisme*, n° 56, 1987, s. 79-100.

16) Charles Double, *État psychologique et mental d'un inverti parricide* [1905], Philippe Artières tarafından saptanıp sunulmuş metin, Lille, GKC, 1995. Philippe Artières bu incelemeyi şu eserine de almıştır: *Le Livre des vies coupables, Autobiographies de criminels (1896-1909)*, Albin Michel, 2000.

17) François Carlier, *La Prostitution antiphysique*, başında Ambroise Tardieu'nün *Pédérastie*'si ile birlikte, sunan Dominique Fernandez, Le Sycomore, «La Boîte de Pandore», 1981, s. 204. (İlk basımı *Étude de pathologie sociale. Les deux prostitutions* başlığıyla, 1887.)

Fransa'da Charcot ve Magnan, Chevalier veya Thoinot, Almanya'da Casper, Westphal, Krafft-Ebing ve Mol'ün cinsel sapkınlık konulu çalışmalarına kadar, üçüncü cins bir tıp olayı haline gelir ve esas olarak bir Fransız-Alman tartışması içinde *doğallaşır*[18].

Hoşgören Fransa'da kişisel tanıklıklar nadirdir. Buna karşılık yasak koyan Almanya'da üçüncü cinsi savunma ve "tanıtma" çalışmalarının gittikçe çoğaldığı görülür. Ulrichs'ten Hirschfeld'e kadar, militan *corpus* tartışmasız Ren ötesindedir; Pierre Najac'ın, Magnus Hirschfeld'in Cinsel Bilim Enstitüsü üstüne –bu konudaki çağdaş incelemelerde nedense hiç değerlendirilmeyen– röportajı da bunu doğrular[19]. Hirschfeld'in çalışmalarıyla üçüncü cinsin tarihi de temel önemde bir dönüm noktasını aşmış olur. Bu deyim Fransa'da, Willy'nin en tanınmış eserinin[20] de kanıtladığı gibi, esas olarak erkek ve kadın eşcinselleri gösterirken, Berlin'de, "mükemmel" "erkek" ve "kadın" tiplerinden az çok ayrılan bütün bireyleri içine alan «ara cinsel basamaklar» kuramıyla karışır (Hirschfeld bu tiplerin mevcut olmadığını açıklar). Demek ki, kuramsal olarak işin içine herkes giriyordu. Olgulara bakıldığında, cinsel dönük (*inverti*), eşcinsel (*homosexuel*) ve "giyim sapığı"ndan (*travesti*)[21] başka, sahnede yeni bir figürün de belirdiği görülür: "cinsiyetini değiştirmiş" erkek veya kadın (*transsexuel*). Tarihin ilk dört başı mamur transseksüeli olan Lili Elbe, namı diğer Einar Wegener'in otobiyografisi, savaştan sonra özellikle Harry Benjamin, John Money ve Robert Stoller'in çalışmaları sayesinde önemli gelişmeler gösterecek olan bu sorunun analizi için temel bir belge olarak görünmüştür[22].

Allegorik olarak, transseksüalizm, birkaç aykırı düzeyde yürüyen bu incelemenin başka bir yöntemsel problemine de gönderme yapıyor:

18) Bak. III. Başlık : «Tersine dünya».

19) Bak. IV. Başlık : «Ara cinsiyet».

20) Willy, *Le Troisième Sexe*, Éditions de France, 1927.

21) «Üçüncü cins» olarak travesti'ler ve «üçüncü olabilirlik alanı» olarak kılık değiştirme konusunda, cf. Marjorie Garber, *Vested Interests : Cross-Dressing and Cultural Anxiety*, New York ve Londra, Routledge, 1992.

22) Niels Hoyer (ed.), *Man into Woman : An Authentic Record of a Change of Sex*, [The true story of the miraculous transformation of the Danish Painter Einar Wegener (Adreas Sparre)], Almancadan çev. H. J. Stenning, New York, E. P. Dutton & Co., 1933. Ayrıca bak.: John Money, *Love and Love-Sickness : The Science of Sex, Gender Difference and Pair-Bonding*, Londra ve Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1980; Harry Benjamin, *The Transsexual Phenomenon*, New York, The Julian Press, 1966; Robert Stoller, *Masculin ou féminin?*, İng.'den (ABD) çev. Yvonne Noizer ve Colette Chiland, PUF, 1989.

erkeklerle kadınları ortak başlıklar altında ve birlikte nasıl ele almalı? Hem ayrılamaz hem de karşıt iki grup olan gay'lerle lezbiyenleri, kendi cinsleriyle aynı cinsi sevmek suretiyle, aynı davranış içinde hem eşdeğerliliklerini ortaya koyan hem de farklılıklarını temellendiren bu iki grubu nasıl birlikte incelemeli? Aslına bakılırsa, üçüncü cinsin tarihi de kadınların tarihinin açığa vurduğu, incelenmesi hem özgülleşme hem de özerkleşme gerektiren, –ama erkeklerin tarihinden koparılamayacağı da açık olan– aynı problemleri koyuyor sayılmaz mı?

Bu söylemler ve figürler tarihinde, konu alınan kavramlar: cinsî dönüklük/*inversion* (III. Başlık), ara cinsiyet (IV. Başlık), ötekilik (V. Başlık) ya da edebi yaklaşım (VI. Başlık), karışık olarak ele alınmaktan zarar görmüyorlardı. Buna karşılık, üçüncü cinsin en açıklayıcı/bilgilendirici somut vakaları arasında bulunan kimi kişilikler, tekil ve özel bir söylemin biricik nesnesi olarak ayrıca ele alınmayı gerektiriyordu. Örneğin, «Teyze ile Polis» (I. Başlık) ve edebiyatta lezbiyenlik üstüne "Şeytan da bir sürtüktü" (III. Başlık) böyledir.

Üçüncü cinsin tarihi birçok bakımdan *doğal'ın icadının* ve *dişil'le eril'in imalinin* tarihidir[23]. Aynı zamanda, ve belki de özellikle, *genre*'ın ve erkeğin kadınlık üzerindeki egemenlik ilişkisinin siyasal bir tarihidir. İmdi, 1900'ler dolayında *ikinci cins*, özgürlüğünü elde etme (*émancipation*) –yani *birinci cinsin* hak ve yetkilerine kavuşma– istek ve iddiasıyla, bir amblem değeri taşıyan «pantalonlu kadın» (VII. Başlık) kişiliği aracılığıyla, *üçüncü cins* oluyor. Bu yer değiştirme ise başka bir tartışmaya kapı açıyor: "üçüncü cins", *genre* yasasını bozmaya çalışarak, aslında erkeklerle kadınlar arasında eşitliğin düşünülemez olarak kalacağı bir hiyerarşik sistemi güçlendirmiş olmayacak mıdır?

"Üçüncü cins" her zaman öteki, yabancı, tuhaf, garip olarak kalacaktır; 1835'ten 1939'a kadar "kadınsı" erkek ve "erkeksi" kadın, asıl cinsiyetleri ne olursa olsun, daima "yerinin dışında", olumlu heyecandan çok duygusal rahatsızlık uyandıran figürler olmayı sürdürürler. Ancak, Balkanlardaki "yeminli bakireler", arktik ve arktik-altı topraklardaki Inuit'ler, Amerika yerlilerinin Berdache'ları, Hindistan'ın Hijra'ları, Umman'ın Ksanith'leri hakkındaki antropoloji eserlerinin gösterdiği gibi, Avrupa dahil her yerde

23) Delphine Gardey'le Illana Löwy'nin (ed.) kitabının başlığını ödünç aldık : *L'Invention du naturel : Les sciences et la fabrication du féminin et de masculin*, Éditions des archives contemporaines, 2000.

durum böyle değildir[24]. Fakat çok farklı toplumsal ve kültürel sistemleri ilgilendiren ve entegrasyon için çok fazla geniş ve derin olan bu *corpus* da başka sorunlar ortaya çıkarır: Batı kültürüne ve «cinslerinfarklılığına» (*différencedessexes*)[25] bağlılık ne anlama geliyor? Bir "üçüncü cins"in icadı, çıkmaz sokak mı ütopya mı?

24) Cf. özellikle tarihle antropolojiyi birleştiren şu mükemmel eser: Gilbert Herdt (ed.), *Third Sex, Third Gender, Beyond Sexual Dimorphism in Culture and History*, New York, Zone Books, 1996. Cf. ayrıca Bernard Saladin d'Anglure'ün Inuit'ler üstüne çalışmalarından yakın tarihli iki makale: «Le troisème sexe social des Inuit», *Diogène*, n° 208, Ekim-Aralık 2004, s. 157-168, ve «Réflexions anthropologiques à propos d'un 'troisième sexe social' chez les Inuit», *Conjonctures*, n° 41-42, kış-bahar 2006, s. 177-205.

25) Sabine Prokhoris'in ironik olarak kullandığı imlâyla: *Le Sexe prescrit, La différence sexuelle en question*, Aubier, 2000.

1
Teyze ile Polis

25 Eylül-6 Ekim 1791 tarihli yasayla, Fransa'da dinî küfür, sihirbazlık veya kutsala saygısızlık gibi fiillerle birlikte, aynı cinsiyetten kişiler arasında –cinsi sapıklık (*sodomie*) adı altında toplanan– ilişkiler de yeni ceza kanununda suç listesinden silindi; bu karar 1810 tarihli Napolyon Kanunu'nca da benimsendi. Bu yasayla, daha dün Grev meydanında yakılmak suretiyle Tekvin'de vadedilen «ateş tufanına» tutulmakta olan Sodom ve Gomore çocukları, artık Devrim'in himayesine alınmış oluyordu[1].

Üçüncü cinsin mahkûmiyetine, Katolik dinine bağlı batıl inançların suç kapsamından çıkarılmasıyla, hiç olmazsa yasa metinlerinde son verilmiş olmasına şaşmamak lâzımdır. Büyücüyle birlikte ateşe atılmakta

1) Eski Rejimde «*sodomie*» sözcüğü üreme işlevine bağlı olmayan her türlü cinsel eylemi (oral, anal, hetero, homo) gösterdiği gibi, mastürbasyon ve hayvanlarla ilişkiyi (*bestialité, zoophilie*), hattâ Yahudiler ve Müslüman Araplarla ilişkiyi de içine alıyor, bu eylemler genellikle odun yığını üstünde idamla cezalandırılıyordu. Bak. William A. Peniston, *Pederasts and Others, op. cit.*, s. 91. Ortaçağdan XVIII. yüzyıla kadar cinsel sapıkların maruz kaldıkları ağır baskılar –sonuncusu 1783'te Paris'te yakılmıştır– için bak. Maurice Lever, *Bûchers de Sodome*, Fayard, 1985.

olan "Sodomlu", dinsel sapkınla birlikte, gerek söz (*blasphème*/dinî küfür) gerek eylem (*sacrilège*/kutsala saygısızlık) yoluyla, Kilise'nin gözünde asla hoşgörülemeyecek bir yıkıcı iktidara sahiptir; o Kilise ki, Tapınak Şövalyeleri tarikatı tarihinin ibret verici biçimde gösterdiği gibi, enkizisyon yargılamalarından aforozlara, sık sık cinselliği "gizli bilimlerle" (*occultisme*) özdeşlemiştir. Bu imaj uzun zaman süregitmiş, lezbiyenlerin "cehennemî sabbat toplantılarını" ve pederastların "pembe ayinlerini" kınamaya dünden hazır zengin bir literatürle XIX. yüzyıla aktarılmıştır.

Ancak, öyle olsa bile, Devrim'den –1942'de aynı cinsiyetten reşit olmamış bir kişiyle "doğaya karşıt" ilişkileri tekrar ceza kapsamına alan– Vichy rejimine[2] kadar, cinsel ilişki özgürlüğü ve bu konuda ayrımcılığın yokluğu Fransa'da yabancıların kıskandığı bir ulusal özellik gibi görülüyordu. Bu, aslında pek göresel bir özgürlüktü, zira ne kadar ceza-dışı olursa olsun, "*pédérastie*"[3] çoğunluğun ve özellikle de polisin zihninde «tutkuların en iğrenci» ve mücadele edilmesi gereken, kamu düzenini bozucu bir faktör olarak kalıyordu. Mücadele ama nasıl? Para cezasından birkaç yıl hapse kadar gidebilen cezalar gerektiren sadece iki kabahati dayanak yaparak: edep ve ahlâka açıkça karşı gelme ve reşit olmamış kişileri fuhuşa teşvik; bu cezalar, cinsiyetleri ne olursa olsun, erkeklere ve kadınlara ayrım gözetilmeden uygulanıyordu[4].

1849'da, İkinci Cumhuriyet döneminde Emniyet'te şefliğe atanan ve bu «en utanılası kötü huya» karşı haçlı seferine çıkan Louis Canler, bu durumdan yakınanların başında gelir: «Suçüstü yapılamadıkça, ve basit polis yönetmeliklerinin bile çoğu kez zorlukla karşılaşan uygulanmasının dışında, elden ne gelir? Belki Kanunumuzda doldurulması

2) Vichy rejimi böylelikle, heteroseksüellerle homoseksüeller arasında eşitliği koruyan cumhuriyetçi gelenekten kopmuş oluyordu. Bu ayrımcılık ancak 1982'de, her türlü ilişki için reşitlik yaşı 15'e indirilmek suretiyle (Ceza Kanunu, mad. 227-25, 27) kaldırılacaktır. Bak. Flora Leroy-Forgeot, *Histoire juridique de l'homosexualité en Europe*, PUF, «Médecine et société», 1997, s. 108.

3) Fransa'da XVI. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan «*pédérastie*» sözcüğünün, başlangıçta bir erkeğin genç bir çocukla cinsel ilişkisini ["oğlancılık"] ifade ettiğini belirtelim. 1835'te Akademi Sözlüğünün (*Dictionnaire de l'Académie Française*) altıncı basımı ise bu sözcüğe sadece «doğaya karşıt kötü huy (*vice contre nature*)» anlamını veriyordu. Kitlesel kullanımda ve anlam genişlemesiyle, bu terim gerçekte her türlü erkek eşcinsellik edimini gösterir. XIX. yüzyılda polisler onu bu anlamda kullanıyorlardı, ben de bu başlıkta onlar gibi yapıyor, sözcüğü bu anlamda kullanıyorum.

4) Küçükleri fuhuşa teşvik bir tür ahlâkî çürümeyle, çoğunlukla 21 yaşından küçük, yani yasal rüşde ermemiş kız ve erkeklerin fuhuşa itilmesiyle özdeşleniyordu.

gereken bir boşluk vardır, ya da acaba yasakoyucunun vicdanı böyle bir görevin nezaketi karşısında ürküp geri mi çekilmiştir?"[5] İkinci İmparatorluk döneminde ahlâk masası şefi François Carlier ise çok daha sert ve ödünsüz bir üslûpla konuşur, çünkü, kendisinin de itiraf ettiği gibi, «böyle aşağılık davranışları ifşa etmek, aslında suç olması gereken bir kötü huyun üzerine yasakoyucunun dikkatini çekmektir»[6]. Daha açık konuşulamazdı: kimilerinin bireysel özgürlükler alanında bir ilerleme gibi gördükleri şey, polisin gözünde bıkıp usanmadan sürdürülen bir insan avının az çok doldurabileceği bir hukukî boşluktan ibarettir. Böylece Carlier mutlulukla haber verebilir ki, 1860'la 1870 arasında, yorulmaz teyakkuzu ve *a priori* olarak yasanın suçlu saymadığı kişileri suçlu göstermek için harcadığı sürekli çabalar sayesinde, polis 2049'u Paris'te, 3709'u taşrada ve 584'ü de yabancı uyruklu olmak üzere 6342 cinsî sapığı tutuklamıştır. «Ara verilmeksizin sürdürülen bu mücadeleler sayesindedir ki, çağdaş dönemde Fransa'da *pédérastie* asla halkın gözünde iyi bilinip tanınan bir olay, bir ulusal kötü huy, bir tür toplumsal yara boyutlarına ulaşacak kadar özgür hava ve tavırlara, kalabalık yandaşlara sahip olamamış, tam tersine, her zaman gün ışığından kaçan utangaç ve gizli bir tutku karakterini korumuştur[7].»

Açıkça görülüyor: cinsî sapıklık gerçi suç olmaktan çıkarılmıştır, ama yine de yoğun bir baskı altında tutulmaktadır; ancak baskının, görünüşe göre ne uğranılan aşağılanmaların, ne tekrar tekrar hapse atılmaların yıldırabildiği "Sodomluların" olağanüstü direnç ve enerjisiyle doğru orantılı olduğu da bir gerçektir. Zira baskı denince, bu "iğrenç fiili" kamuya açık yerlerde icra eden, ve böylelikle edep ve ahlâka karşı çıkmaktan suçüstü durumuna düşen şaşkınların –tabiî bu işi küçük bir çocukla yaparak durumlarını daha da ağırlaştırmamışlarsa– aralıksız olarak gözaltında tutulup izlenmesini anlamak gerekir.

5) *Mémoires de Canler* [1862], Jacques Brenner tarafından sunulup notlandırılmış basım, Mercure de France, «Le Temps retrouvé», 1986, s. 318. Polis müfettişleri kadrosuna 23 yaşında giren Louis Canler bütün kariyerini orada yapmış, Lacenaire'inki de dahil olmak üzere geniş yankılar yapan birçok tutuklama gerçekleştirmiştir. Fakat 1851'de vaktinden önce emekliye sevkedilecektir. Edgar Poe *Olağanüstü Hikâyeler*'inde onun bazı soruşturmalarından esinlenmiştir (Cf. Michel Auboin, Arnaud Teyssier, Jean Tulard, *Histoire et Dictionnaire de la police du Moyen Age à nos jours*, Robert Laffont, «Bouquins», 2005, s. 598).

6) François Carlier, *La Prostitution antiphysique*, *op. cit.*, s. 200.

7) *Ibid.*, s. 203-204.

Hem yasal hem de kovuşturma konusu, hoşgörülüyor ama mahkûm ediliyor: bu haliyle ahlâk ve görenekler tarihinde, retorikte *oxymoron*'un tuttuğu yeri tutar görünen üçüncü cins bu çelişkiyi bir kader gibi kabullenecek midir? Gerçekte paradoks –ya da en azından *eril* ve *dişil* çifte doğalılık– zaten onun birincil yapıcı özelliği, bizzatihi akla meydan okuma gibi görünebilecek bir ifadenin "fabrika markası" değil midir? Bağlamla tanım arasındaki bu yankı sadece biçimsel veya şiirsel değildir. İlerde görüleceği gibi, üçüncü cins kökeninden itibaren gramerle politikanın karşılaşıp sürtüşmesi üzerine bina edilmiştir.

1. GRAMER PROBLEMİ

Deyim Platon'a kadar çıkarsa da, üçüncü cinsin *modern* anlamını romantizm dönemine tarihlemek âdet olmuştur. 1834'te Balzac birçok bakımdan bu kavramın ortaya çıkışına bağlı bir kişiliği sahneye çıkarır. Bu kişi ilk kez *Goriot Baba*'da bir burjuvanın özellikleri içinde boy gösterir ve orada eğilimlerini saran esrar perdesi tereddüde yer kalmayacak biçimde kaldırılır: «Bir sır vereyim: kadınları sevmez[8]». Jacques Colin, Trompe-la-Mort, rahip Carlos Herrera diye de bilinen Vautrin o sırada Vauquer pansiyonunda kalmaktadır; Balzac burayı oldukça şaşırtıcı sözcüklerle şöyle betimler: «Bu dar yola türü belirsiz bir kapıdan girilir; kasasının üstünde VAUQUER EVİ ve altında da '*İki cinsiyet ve ötekiler için burjuva pansiyonu*' yazılı bir tabela vardır[9].» Bu «ve ötekiler» deyimi ne anlama gelebilir? Balzac'ın gözünde ikiden fazla cinsiyet mi vardı? Ve eğer varsa bu fazlalık cinsiyetler neye gönderme yapıyor olabilirdi? Gerçi bir tür "cinsel değişkenliğe" yapılan bu ima, *Comédie humaine*'de rastlananların ne birincisi ne de sonuncusudur. *Altın gözlü kız*, *Séraphita*, *Béatrix*, *Yıkılan Hayaller*'de Lucien de Rubempré ile Vautrin'in ilişkileri, *Cousin Pons*'da Schmuck'la Pons'un ilişkileri, ve tabiî bir hadıma âşık bir heykeltıraşın öyküsü olan *Sarrasine*, Balzac'ın cins ve *genre* sorunsalları üzerindeki araştırmalarına yeteri kadar örnek sunar.

Kibar Yosmaların İhtişam ve Sefaletleri'nde, Balzac tekrar bu konuya döner ve tarihin kaydetmesine değer bir belirlemede bulunur; bunu, Lord Durham'a hapishanesini gezdiren müdürün ağzından yapar:

8) Balzac, *Le Père Goriot*, *La Comédie humaine*, III, Gallimard, «Bibliothèque de la Pléiade», 1976, s. 192.

9) *Ibid.*, s. 51.

Müdür bütün hapishaneyi, avluları, atölyeleri, hücreleri, vb. gezdirdikten sonra, bir iğrenme işareti yaparak parmağıyla bir yeri gösterdi:

– Lord Hazretlerini oraya götürmüyorum, dedi, çünkü orası *teyzelerin* mahallesi...

– Haa? dedi Lord Durham. Bu da ne demek?

– Bunlar üçüncü cins, mylord[10].

Argo sözlüğünden çıkma olan bu *teyze* sözcüğü hapishane dünyasından gelir. «Brest zindanlarında kullanılan ve tüm Fransa vilayetlerindeki hırsızlarca da bilinen argo» üzerine bir inceleme yapmış olan Ansiaume, bunun anlamına 1821'de işaret etmiştir. Buna göre *teyze*, önce «zindan kapıcısının karısı olup, kapıcının kendisi ise amcadır[11]». Fakat Raspail'a bakılırsa, 1834'te bu tanım başka bir anlama doğru kaymıştır. Raspail 11 Aralık tarihli *Réformateur*'de şöyle yazar: "Zorunlu bekârlık Tapınak şövalyelerini ve Cizvitleri doğurdu; Ceza Kanunu ise yeni bir insan türü, Force [hapishanesinin] teyzelerini ortaya çıkardı[12]." İki yıl sonra, Emniyet müdürü olan eski forsa ve Vautrin'in modeli Eugène-François Vidocq da, Balzac'ın çok yararlandığı –ve ayrıca önsözünü yazdığından da kuşkulanılan– bir eserde bu imayı doğrular: *Hırsızlar, Huy ve davranışlarıyla dillerinin fizyolojisi, Bütün düzenbazların hilelerini açığa vuran ve bütün dürüst insanların ayrılmaz arkadaşı olmaya aday bir eser.* Eserin sonunda, bir argo sözlüğü anlamı açıkça belirtir:

TEYZE, e. a. Kadın zevklerine sahip erkek; erkek hapishanelerinin kadını[13].

Vidocq sözcüğün kökeni üstüne açıklamada bulunmuyorsa da, terimin, kışla veya manastırlarda olduğu gibi tamamen erkeklerden oluşan bir

10) Honoré de Balzac, *Splendeurs et misères des courtisanes*, VI, *La Comédie humaine, op. cit.*, s. 840. 1466. sayfadaki bir not, Balzac'ın ancak yedinci prova düzeltiminde, başlangıçta koymuş olduğu «sonuncu cins» deyimini silip yerine «üçüncü cins» yazdığını belirtiyor.

11) Alıntı: Claude Courouve, *Vocabulaire de l'homosexualité masculine, op. cit.*, s. 207-208.

12) *Ibid.*

13) Eugène-François Vidocq, *Mémoires, Les Voleurs* [1836], yayına haz. Francis Lacassin, Robert Laffont, «Bouquins», 1998, s. 823. Vidocq burada François Vincent Raspail'ın «Vocabulaire argo-français» deki tanımını harfiyen alıyor: *Le Réformateur*, n° 346, 20 Eylül 1835.

topluluğun bazı yaklaşmaları *anlaşılır kılabileceği* düşünülen bir ortamda, *pasif* ya da *kadınsı* (*efféminé*) denen cinsel sapıkları gösterdiğini açıkça belirtiyor. Zaten yorumunu da yapıyor: ona göre cinsel sapıklık aslında, askerler, gemiciler, keşişler veya mahpuslar gibi «bütün erkek topluluklarının kötü huyudur». «Doğanın verdiği tüm ihtiyaçlar mutlaka giderilmek ister; tatmin edilemeyenleri aldatmak lâzımdır[14].»

Vidocq tanımını yaparken bir ayrıntıyı gözden kaçırıyor ki, aslında bu belki bir ayrıntı değil, ama 1998 tarihli yorumlu edisyonda da hâlâ dikkate alınmasında yarar görülmemiş: «*tante*» (teyze) sözcüğü buna göre bir «*s. m.*», yani *substantif masculin* (eril ad) [normal olarak dişil. ç.n.]. Bizzatihi önemsiz olan bu hatâ gerçekte çok yerinde olarak, üçüncü cins kavramının dilde ve söylemde ifadesinde karşılaşılan rasyonel güçlüğü ortaya koyuyor. Fransızcada gözetleyici anlamına gelen *vigie* ve haberci anlamına gelen *ordonnance* gibi birkaç terim bir yana bırakılırsa, eril cinsten insanları gösteren dişil *genre*'dan sözcükler pek kullanılmaz, meğer ki hakaret değeri taşısınlar; örneğin *canaille*, *fripouille*, *gouape* gibi. Buna karşılık, cinsel sapıklık argosu, *tapette*'ten *folle*'a kadar, bu aşağılayıcı dişil terimlerle doludur; bunların görevi, gramer yoluyla, genital yapıyla *ona uygun olması gerektiği kabul edilen* cinsellik arasındaki uyuşmazlığı vurgulamaktır.

Dilin bu kekeleyişleri sadece Vidocq'unki gibi önemsiz savrukluk örneklerinde gözlenmez. Açıkça kabullenilen bu "ne diyeceğini bilememe" hali, Canler'in üslûbunun da bir özelliğidir. O da, *Mémoires*'ında [Anılar], *cravatée* (kravatlı) bir teyzenin betimlenmesinde tereddüde düşmüş gibi yapıyor: «*cravaté*, demek istiyordum»[15]; ve «bunların (elles veya *ils*) hal ve tavırlarıyla, olabildiğince, zaten ayrıca bütün zevk ve kaprislerini de davranışlarına yansıttıkları kadının hareketlerini taklit edişleri...[16]» Cinsel sapıklık çevresinin eski bir emniyet müdürü tarafından yapılan bu ilk incelemesi, bugün alt-kültür adını vereceğimiz bir gerçekliğin varlığını, kodlarının zenginliğini ve hiyerarşisindeki şaşırtıcı netlik ve kesinliği gözler önüne sermesi açısından bir dönüm noktası olacaktır. Satışa çıkışının üstünden iki ay bile geçmeden eser edep ve ahlâka aykırılık ve meslek

14) Eugène-François Vidocq, *Mémoires, Les Voleurs, op. cit.*, s. 823.

15) *Tante* (teyze) sözcüğü dişil olduğundan, gramere göre sıfatın da dişil şeklini (*cravatée*) ister; fakat sözcüğün "medlûlü" erkek olduğuna göre, sıfatın da eril şeklini (*cravaté*) kullanmak gerekmez mi? Canler'in "tereddüdü" bu! (ç.n.)

16) Louis Canler, *Mémoires de Canler, op. cit.*, s. 318.

sırrını ifşa suçlamasıyla toplatılır[17]. Waterloo gazisi olan Canler durumu doğrudan İmparatora yazar, ama o dosyayı rafa kaldırır. Yazar 1865'te ölür, kızları bu metni ancak 1882'de yeniden yayımlarlar; metin, sonradan sık sık alıntılanan bir bölümde, teyzeler dünyasını «Les antiphysitiques (*sic*) et les chanteurs» başlığı altında ele alır.

2. BİR SÖZLÜK SORUNU

"*Antiphysitiques*" sözcüğüyle Canler o zaman daha yaygın olarak "*antiphysiques*" denenleri kasteder ki, bunların sevişmeleri başka deyişle «doğaya karşıt» sayılmaktadır. [Yun. *antiphysique* = Lat. *contre nature*]. Bunlar, –yazar «normal olarak *teyze* denilenler» diye tasrih eder[18]– dört farklı kategoriye ayrılırlar: *persilleuses* (maydanozcular), *honteuses* (utangaçlar), *travailleuses* (çalışkanlar) ve *rivettes* (perçinliler).

Bu terminoloji kısmen doğrudan doğruya kadın fuhşuna uygulanan argodan çıkmadır. Örneğin birinci kategori işçi sınıfına mensup gençlerden oluşur; bunlara, «sokak aralarında gelip geçenleri fuhşa teşvik eden hayat kadınlarına benzetilerek 'maydanozcu' adı verilir[19]». Uzun briyantinli saçlarından, sinekkaydı tıraş edilmiş suratlarından ve özentili yürüyüşlerinden tanınırlar. «Bakışları tatlı ve baygın olur; alçak ve ince, peltekçe ve kadınsı sesleri de izlenimi güçlendirir[20].»

Maydanozcu askıntı olur, *utangaç* ise, adından anlaşılacağı gibi, saklanır ve gözlerden sakınmaya çalışır. Birinciler bir meslek icra eder, toplumun tüm sınıflarına mensup olan ikincilerse «sadece kendi arzularını tatmin etmeye, içlerini kavuran kirli ateşi söndürmeye çalışırlar. [...] Ayrıca, herkes gibi giyinmiş olduklarından, kadınsı seslerinden başka kendilerini ele verecek hiçbir ipucu da yoktur[21].»

Çalışkanlar, yine emekçi dünyasından çıkan ama fuhuştan geçinmeyen üçüncü bir sınıf teşkil ederler. Konuşma tarzlarının özel vurgu ve ahengi, üstlerindeki işçi mintanı ve viziyeri düşük kasketle belirlenen genel hal

17) Canler'in *Anılar*'ının toplatılmasının gerçek nedeni, aslında Ocak 1858'de III. Napoléon'a düzenlenen Orsini suikastinden ve o devirde polis teşkilatının işleyişindeki bazı aksaklıklardan söz etmesiydi; bu sözler Polis Müdürlüğünde bazı kırgınlıklar yaratmıştı. Bu açıklama için Dominique Kalifa'ya teşekkür ederim.

18) *Ibid.*, s. 317.

19) *Ibid.*

20) *Ibid.*, s. 318.

21) *Ibid.*

ve tavırları, onları hemen her zaman ele verir: «Utangaçlarda olduğu gibi bunlarda da bu iş bir özel zevk olayıdır, ancak burada eksik bir şey vardır ki, o da utanma duygusudur[22].»

Perçinliler diziyi tamamlar. Tüm toplum katmanlarından çıkan bu amatörler, tanılanması en zor olanlardır: «Bunları diğer erkeklerden ayırdettirecek hiçbir özellikleri yoktur; bunları teşhis edebilmek için gözlemciye çok büyük bir dikkatin yanı sıra çok uzun bir alışkanlık da gerekir[23].» Gençlere düşkünlükleri bunların sık sık "antifiziklerin" en korkutucu türü olan şantajcıların tuzağına düşmelerine sebep olur.

Şık giyimli, ağzı iyi laf yapan, hal ve tavırlarıyla sempati uyandıran *şantajcılar*, bir *Jésus*'ün[24] [Jésus=İsa] suçortaklığıyla, Paris sokaklarında peşlerine düştükleri zengin amatörleri sömürürler; bu "İsa", balığın yemi ısırmasını sağlamakla görevli, genç, yakışıklı ve çekici bir erkek fahişedir. Amatör göze kestirilince, "İsa" adama yanaşıp lafı açar, konuşarak yürürlerken çok sıkıştığını iddia ederek doğal ihtiyacını gidermek bahanesiyle onu tenha bir köşeye sürükler. Belli etmeden onları izlemekte olan şantajcı tam o anda, polis olduğunu söyleyerek ortaya çıkar ve amatörü, gençleri fuhşa teşvik suçlamasıyla karakola götürmekle tehdit eder; bu sırada İsa da yakınmakta ve ağlarmış gibi yapmaktadır. Kurban şiddetle itiraz ve protesto eder, onurunu korumaya çalışır. Fakat rezalet korkusu hemen her zaman üstün gelir: sonunda, olayın örtbas edilmesi için, parayı öder.

Sıradan şantajın bu temel senaryosu karmaşıklaşabilir ve bazan sonu gelmezcesine uzayarak en dayanıklı kişileri bile umutsuzluğa, hattâ intihara sürükleyebilir. Bu bağlamda Canler büyük bir aristokratik aileye mensup olup, Champs-Élysées'de bir uşakla «antifizik muhaverede»[25] bulunurken suçüstü yakalanışından itibaren tam bir zulüm ve işkence sürecinin kurbanı olan bir mirasyedinin hikâyesini, adını anmaksızın, anlatır. Ama talihsiz adamın hikâyesi polis arşivine kaydedilmiştir bir kere. Canler'in eksikli anlatısından yararlanılarak ve orijinal belgelerle de karşılaştırmalar yapılarak, kurban halen hiç tereddütsüz tanılanabiliyor: bu kişi Montmorency prensidir; «antifizik muhavere»ye gelince, ilgili rapor idari üslûp gereği daha net olarak, prensin «en utanç verici oğlancılık

22) *Ibid.*

23) *Ibid.*, s. 319.

24) Vidocq argo sözlüğünde bu sözcüğü şöyle açıklıyor: «JÉSUS *s. m.* Hırsızlar bu adı, TEYZE'lerin, ŞANTAJCI'ların, *ROUSPANT*'ların istedikleri gibi kullandıkları ve aynı zamanda hırsızlık ve ahlaksızlık için eğittikleri genç oğlanlara verirler.» Eugène-François Vidocq, *Les Voleurs*, *op. cit.*, s. 763-764.

25) Louis Canler, *Mémoires de Canler*, *op. cit.*, s. 325.

eyleminde suçüstü yakalandığını» söylüyor ve akıllarda herhangi bir şüphe kalmaması için de «Prens kendini düzdürüyordu» diye tasrih ediyor. Bu andan itibaren şantaj çarkı işlemeye başlayabilirdi:

> Önce, üç dört bin franklık bir meblağ için rehin olarak, şantajcılara Montmorency tacıyla süslü altın lame tütün tabakasını verdi ve bu parayı da ödedi. Sonunda, şantajcıların gözü doymak bilmediğinden, Fransa'yı terketti ve çıkacak herhangi bir sorunla ilgilenmeyi [...] vekilharcına bırakarak İngiltere'ye sığındı. Şantajcılardan biri, ki Gustave Costain'di, Prens Montmorency'den kendisine 1200 frank ömür boyu maaş bağlattı. Prens ölünce bu rant da söndü ve 1849, 1850 ve 1851'de Paris'te bulunan Costain artık aileden hiçbir şey alamadı[26].

Gustave Costain o sıralar «şantajcılar kralı» olarak ün yapmıştı. Prensi sıkıştıranlarla karşılaştığında Londra'daydı; bunlar marifetleriyle öğündüler. Costain olay esnasında Champs-Élyséees'nin karanlık oluşundan dolayı belki de prensin ilişkide bulunduğu adamı tanıyamamış olduğunu varsayarak, bir gün prensin evine gidip kendini söz konusu uşakmış gibi göstermeyi akıl etti. Prens yüzünden tutuklandığını ve işini kaybettiğini iddia ederek, zavallı çoluk-çocuğunun geçimini sağlamak üzere kendisine bir miktar para vermek suretiyle, yapmış olduğu kötülüğü tamir etmesini istedi. Önceki iki şantajcısıyla zaten başı dertte olan prens bu isteği reddetti. O zaman Costain, prensi, olayı önüne gelene anlatarak Londra'daki saygınlığını beş paralık etmekle tehdit etti. Prens bu kez de isteneni yapmak zorunda kaldı. Bizzat Canler'in de kabul ettiği gibi, «üç *şantajcının* bu zavallı kurbanı, böyle bir hayata dayanamayarak o denli derin bir yeise düştü ki, sonunda bu yüzden öldü. Bu sefillerin tasallutuna karşı ancak mezar ona sığınak olabilirdi[27].»

3. AHLAKSIZLIĞIN "MASON DERNEĞİ"

Polis arşivinde mucizevi bir şekilde korunabilmiş olan, «Pédés» ve «Pédérastes et divers» etiketli[28] üç kütükte, Temmuz Monarşisinden Üçüncü

26) Archives de la Police, Paris, «Pédés», BB4, f° 49.

27) Louis Canler, *Mémoires de Canler, op. cit.*,s. 326

28) Sırasıyla «Pédés» (BB4 ve BB5) ve «Pédérastes et divers» (BB6) başlıklarını taşıyan bu üç kütük, Paris Polis Arşivinin «Hayat kadınları ve eşcinseller» serisine

Cumhuriyetin hemen öncesine kadar [1830-1875] Paris'te *teyze*'lerin hayat şartları ve onları kuşatan gözaltı sistemi üstüne yeri doldurulamaz bir öykü sunan bu türden binlerce vaka sayılmaktadır.

Polis insanları fişler, bilgi toplar, kaydeder. Çalışmasının amacı, arka planda, gizli yasaları olan bir dünyanın sınırlarını çizmek, örülmüş ağlarını anlamak, hattâ soyağacını çıkarmaktan ibarettir. Dolayısıyla, her türlü bilgi dosyaya girmeye layıktır, ve herhalde bu nedenle olacak, kütüklerde bazan ölmüş kişiler de yer alabilir... Örneğin, «dikkate değer birkaç eserin sahibi» ve zaten eğilimlerini de kimseden saklamayan Custine markisi gibi: «Paris'in bütün teyze ve İsa'larının tanıdığı iflâh olmaz bir oğlancıdır. Ölü.» Sevgililerinin ikisi onun ardından zikredilir: «de Ste. Barbe: İngiliz, çok zengin» ve «Gurowski, Ignace, Polonyalı»; bu da bir «iflâh olmaz oğlancı»dır, ama tutkusunun bir açıklaması olabilir: «Bu eğilim ailesinde kalıtsaldır; babasıyla dedesi de aynı mezheptenmişler[29].»

Sayfalar boyunca ünler ve saygınlıklar kurulur ve yıkılır. «Onlardan olanlar» ve «ondan çok fazla yiyenler» vardır, hakkında «diyorlar ki...»ler ve «çevrenin» [yeraltı dünyasının] ihanetine uğrayanlar vardır, en büyük doğabilimcilerimizden biri, [Napolyon'un] Mısır seferi gazisi ve embriyolojinin kurucusu gibi: «Geoffroy St Hilaire, İsa'ların çok iyi tanıdığı (bir yazar), zira birçoğunu evine götürmüştür[30].» Arşivlerin tozlu raflarından, kitapçı Dentu'den piyano akortçusu Érard'a, «Fransa'nın en eski hanedanlarından birine mensup ihtiyar oğlancı» Boufflers markisinden «sürekli olarak İsa avında» görülen Bauffremont prensine kadar, ünlü veya tanıdık adlar sökün eder[31]. Eskiden, X. Charles'ın krallığında Harbiye Nazırı olan

dahildir. İlk ikisi, kısa veya uzun (bir satırdan birkaç sayfaya kadar) açıklamalara konu olmuş olaylara gönderme yapan isim listeleri şeklindedir. Esas itibariyle istihbarat dosyaları niteliğinde olduklarından, tam olarak tarihlendirilmeleri zordur, zira yazıcılar kayıt tarihini pek seyrek olarak belirtmişlerdir. Kabaca birincinin (BB4) 1840'lı ve ikincinin (BB5) 1850'li yılları kapsadığını söyleyelim. Üçüncüye (BB6), sayfaları sütunlara ayrılmış olan «Pédérastes et divers»e gelince, 3 Mart 1873'ten 1 Mart 1879'a kadar ilgililerin nüfus kayıtlarını, tutuklanma sebeplerini ve verilen mahkûmiyetleri kayda geçirmiştir. Bu üç kütük bildiğim kadarıyla –William A. Peniston, *Pederasts and Others*, op. cit. ve Régis Revenin, *Homosexualité et prostitution masculines à Paris (1870-1918)*, (Harmattan 2005) tarafından kısmen değerlendirilmiş olan üçüncüsü (BB6) dışında– yayımlanmış değildir. Anlaşıldığına göre bir tahribattan güç kurtulmuşlar, ancak sayılan her vakanın bireysel dosyaları kurtulamamıştır. Bu yüzden bazı yerlerde «Bak. ahlak masasındaki dosyası» ya da «Bak. P. D.'deki dosyası» gibi göndermelere rastlanmaktadır, ama adı geçen bu dosyalar ortada yoktur.

29) Archives de la Police, Paris, «Pédés», BB4, f° 159.

30) *Ibid.*, f° 56.

31) *Ibid.*, f° 41 ve 152.

General de Caux'nun, «kendisine ayda bir iki defa genç oğlanlar tedarik eden –"La Pépé"yle birlikte Paris garnizonunun en tanınmış tedarikçilerinden– Magloire kadına maaş bağladığı»; ya da Alexandre Dumas'nın sekreterinin «yaşlı bir teyze olduğu, ama yine de sadece dedikodu yapmak için genç kız genelevlerini kapı kapı dolaştığı» öğrenilir[32].

Toplumda tanınmış olsun, adı sanı belirsiz olsun, bunların hepsi bir kapıcı, bir evsahibi veya bir komşu tarafından ihbar edilmiş, bir şantajcı yüzünden bu hallere düşmüş ya da özellikle Champs-Élysées'de veya Palais-Royal'in revaklı galerileri altında mastürbasyon, röntgencilik veya «düzüşmek»ten suçüstü yakalanmışlardır. Courtille'de Favié'nin yerinde, Chaussée du Maine'de Mayeux'nün yerinde, Montparnasse'ta Tonnelier'nin yerinde (bu "yer"ler başkentin giriş kapılarında kum gibi kaynayan teyze ve travesti eğlence yerleridir) göze çarpıp enselenen başkalarına gelince, bunlar kaldırımda «*retape*» veya «askıntılık» yaparken tutuklanmışlardır. Aralarında aşçı, terzi, subay, rantiye, saatçi, kasap, ayakkabıcı, mübaşir, avukat, memur, garson, sigorta acentesi, rahip, keşiş, doktor, gazeteci, noter ve elçiler vardır. Tiyatro dünyası da geri kalacak değil ya: Variétés'den aktör Lafont belki «Génie Colon» (*sic*) (tabiî Gérard de Nerval'in esin perisi Jenny Colon söz konusu) ile yaşamıştır, «ama yine de bal gibi sodomisttir»; «kulisleri defalarca maceralarının gürültüsüyle çınlamış olan»[33] Odéon tiyatrosunun eski aktörü Ténard da, herhalde «o utanç verici tutkusu» yüzünden yıkılmış, artık Matmazel Déjazet'nin[34] yaptığı yardımlarla yaşamağa çalışmaktadır.

Birçokları sadece takma adlarıyla tanınır: «Güzel İngiliz denen Henri», «Alsace'lı kız», «Georgina», «Şarkıcı», «Tepelikli Tavuk», «La Bayadère» [Dansöz], «Halıcı kız», ya da daha renkli «Badanacı kız», hattâ «koca yaraklı adam denen Conigue» ya da «Pembe Turp» gibi diyeceğini açıkça diyen lakaplar (bu arada Pembe Turp'un Siyah Turp'la "evli" olduğunu da öğreniriz). Tanık oldukları «iğrenç sahnelerden» öfkeye kapılan polislerin bazan «aslında gayet düzgün bir adam olan» filan oğlancıya ya da «çok komik» olduğunu kabul etmek zorunda kaldıkları bir teyzeye müsamaha gösterdikleri de olur. Fakat masa şeflerini en fazla kaygılandıran şey, bu toplumun heterojen olduğu kadar da kendi içinde kenetlenmiş, esrarlı biçimde kaynaşmış oluşudur. Basit işçiden *pair de France*'a üçüncü cinsin

32) *Ibid.*, f° 6 ve 63.

33) *Ibid.*, f° 150 ve 134.

34) Virginie Déjazet (1798-1875), erkek travesti rollerinde büyük başarı gösteren ünlü aktris.

«kozmopolit» bir millet teşkil etmesi; her yerde hiç görüşmeden biribirlerini tanıyan, aynı dili konuşmadan biribirini anlayan üyelere sahip bir tür «ahlâksızlık farmasonluğu» oluşturmasıdır[35]. Ne vatanları ne de tutkularından başka bağları olan bu adamlar, sadece cinsler-arası ilişkileri değil, daha vahim olarak, sınıflar-arası ilişkileri de tersine çevirmektedirler. «Ortak akla» meydan okuduğu düşünülen alışkanlıkları, bunları kontrol edilemez hale getirmektedir.

Bu kastın üyeleri, diplomasiden yerel emek ekonomisine kadar, gerektiğinde aralarında yardımlaşırlar. Türkiye büyükelçisi Mustafa Rochild (*sic*) Paşa'nın sadece kendisi «şifa bulmaz bir oğlancı olmakla kalmayıp, uşakları ve aşçısıyla kapıcısına varıncaya dek bütün maiyetinin de öyle olduğu» anlaşılır[36]. La Jeanneton denen ihtiyar topal «dedikoducu teyze» Provost, «tanış olduğu sodomistlerin çamaşırını çamaşırcı kadınlardan daha ucuza yıkayarak» bu mesleğin menfaatine zarar verir[37]. Polis merdivenin tepesinden tabanına dek örülen ağları belirlemeye çalışır, en akla gelmedik durumlar karşısında kafasını kaşır. «Saint-Germain semtinin en soylu ailelerinden birine»[38] mensup olan «Henri» nasıl olur da başkentin en rağbet gören erkek fahişesi olur? Vikont Léon de Kersaint, evli olduğu bilindiği ve «kendisi ve ailesi hakkında toplanan bilgiler de son derece olumlu olduğu halde»[39], nasıl olur da «3 Şubat 1854 akşamı Emniyet'in ekipleri tarafından II. idari bölgede yapılan oğlancı toplama operasyonunda» kendini tutuklattırmış olabilir? Öyle bir kader ki, kral ailelerini bile esirgemez; hattâ bunların bazı üyeleri, biraz da ironiyle, [bu seviyeden insanlar arasında geçerli] biçimsel kural ve göreneklere de saygı gösterirler, «Belçika Kraliçesi» ile gayet "morganatik" bir evlilik yapmış olan eski Hollanda kralı Nassau dükü gibi; "kraliçe" ise Toubeau adlı bir İsa'nın lakabıdır: Gent doğumlu «dişi aslan, *vice-progrès* ve *jeune-France* teyze»nin karikatürü, kısacası «dünyada mevcut en teyzecik, en göz alıcı ve en iyi saplanmış şey[40]».

Üçüncü cinsin, toplumun yasaları ve en sağlam yerleşik uzlaşımlarıyla ipini koparmak suretiyle sınıf ayrımlarını da aşarak cinsleri katıp karmasıy-

35) François Carlier, *La prostitution antiphysique*, *op. cit.*, s. 94.
36) Archives de la Police, Paris, «Pédés», BB4, f° 50.
37) *Ibid.*, f° 134.
38) *Ibid.*, f° 155.
39) Archives de la Police, Paris, «Pédés», BB5, f° 394.
40) Archives de la Police, Paris, «Pédés», BB4, f° 161 ve «Pédés», BB5, f° 304.

la, ne derece düzen bozucu bir unsur olarak görüldüğü tahmin edilebilir. Kaldı ki [polise göre] cinsel dayanışmayla siyasal komplo arasındaki sınır da pek kalın değildir. Örneğin, polis, III. Napoléon rejimine düşman olan Baron Chaléon'u göz altında tutar. Baron 15 Mayıs 1853'te, «siyasal amaçla mı yoksa oğlancılık amacıyla mı işlendiği bilinmeyen» bir «asker toplamaya teşebbüs» suçu nedeniyle tutuklanır[41]. Önceki yıl da dev bir polis operasyonuyla, Saint-Martin sokağında bir tefecilik bürosu işleten iki suçortağı Vivet ile Vassore tarafından kurulmuş bir şebeke çökertilmiştir. Bunlar, ücretle çalıştırdıkları «yeni avlar kaldırmakla» görevli kışkışçılar sayesinde, fuhuş etkinlikleri ve «kibar partiler» düzenliyorlardı; bunlara katılanlar arasında Saint-Nicolas-des-Champs kilisesinin rahibi, Fezensac dükü, bir zabıt kâtibi, bir avukat, bir eski polis müdürü, Élysée-Napoléon [sarayının] kapıcısının oğlu ve sadece «yaradılışları itibariyle iğne işlerinde kadınlar kadar becerikli olan» teyzeleri istihdam eden bir korse imalâtçısı bulunuyordu. Kütük tasrih ediyor: «Parasal operasyonlarında, hepsi de ya *İsa* olarak ya da *aşk simsarı* sıfatıyla onların utanç verici zevklerini paylaşan birtakım maharetli ahbapların ve pis oğlancıların yardımını görürler. Siyasal açıdan, bunlar cumhurbaşkanı Prens Louis Napoléon'a muhalefet etmiş anarşistlerdir[42].»

Yani yıkıcı faaliyetler oğlancılık ve ahlâksızlığın *doğal* kardeşi midir? Bu söz Marki de Sade'ın okurlarına tanıdık gelecektir; bazan polise de bu konudaki kuşkularını teyit için fazla delil gerekmez; nitekim 1851 Haziran'ında Monceau düzlüğünde tutuklanan bir uşağı nezarete atmakta tereddüt etmez: «Evinde iki ciltlik aşağılık bir kitap ele geçirildi: *La nouvelle Justine ou les malheurs de la Vertu.* [Yeni Justine ya da Fazilet'in çektikleri]. Gömleğinde sperm lekeleri bulunduğu halde olayları inkâr etti ve lekelerin çekmekte olduğu bir zührevi hastalığın akıntılarından ileri geldiğini iddia etti[43].»

Polisin gözünde, uşağın efendiyle ve serserinin de dünyanın ekabiriyle kol kola gezmesi doğal olarak şantaja yol açar. Gerçekte de Montmorency prensinin durumu tek vaka olmaktan uzaktır. Arşivler birçok kelle alan ve aileleri darmadağın eden bu gündelik dramlarla dolup taşar. Dehşet saçan, kurbanını hemen oracıkta soyan «üstüne-atla» tipi şantajcılar vardır; «kurbanı hayalarından kavrayıp tüm parasını çıkarıncaya kadar

41) *Ibid.*, BB5, f° 286.
42) *Ibid.*, f° 307-317.
43) Ibid., BB4, f° 109.

o durumda tutan, Taşak-sıkan» türünden «mekanik» şantajcılar vardır[44]. Bazılarıysa daha uzun vadeli çalışmayı tercih eder. Büyük ikramiye elbette tanınmış ve saygın bir adam düşürmek, yeteri kadar delil toplamak, sonra kudret helvasını tükeninceye kadar sömürmektir. Kurbanların hemen hiç şansı yoktur. Kimileri, direnç veya paralarının sonu gelip bıçak kemiğe dayanınca, polis müdürlüğüne şikayette bulunmak zorunda kalırlar ki, bu başvurunun ne kadar zor bir şey olduğu kolayca tahmin edilebilir. 1844'te Madeleine semtinde «bir gençle en onur kırıcı bir ilişkideyken» suçüstü yakalandığı sırada Sorbonne'da edebiyat profesörü, milletvekili, *pair de France* ve Milli Eğitim Bakanı olan Villemain'in durumu da böyle olacaktır: «Arcade sokağının bir köşesine sinmişlerdi. Şantajcılara yakalanan M. Villemain, bakan olduğunu açıkladı ve şantajcıları konağına götürerek onlara 1000 franklık banknotlar halinde 2000 frank nakitle 1000 franklık bir çanta verdi[45]». Bu ihtiyatsızca cömertlik iştahları yatıştıracak yerde sürekli biçimde yeniden açtı, sonunda Villemain şantajcıları ihbar etmekle tehdit etti. Tedbirsizce evine getirdiği İsa'lar ve serserilerle «akıl almaz bir oğlancılık ilişkisine kendini kaptıran»[46] tıp fakültesi dekanı doktor Orfila da aynı duruma düştü.

Diğer bazıları ise şantajcı doydum diyene kadar alttan alırlar, şantajcısına bir "araba müfettişliği" memuriyeti ayarlayan krallık eski polis müdürü vikont Dejean ya da «Collège de France'ta ders vermiş bilgin profesör» Lherminier gibi... Bu kişi, «polisler kendisini en iğrenç bir pozisyonda suçüstü yakaladıkları için hükümetten tarafa geçmişti, zira siyasi tutumunu değiştirmeye söz vermemiş olsaydı mahkemelerde sürüngürülecekti[47]».

Bu dünya birçok özellikleriyle Balzac'ın dünyasıdır. Bir yandan, adı geçen insanlar onun kuşağından, belki de sokakta karşılaştığı kişilerdir. Burada zikredilen adların çoğunun *Comédie humaine*'de yer aldığını görmek için Balzac'ın Pléiade'dan çıkan *Bütün Eserleri*'nin dizinine bakmak yeter: örneğin yazarın *Kızıl Han*'ı ithaf ettiği dostu, *Kaybolan Hayaller*'deki bir

44) Ibid., f° 151.

45) *Ibid.*, f° 151. Abel François Villemain zamanında çok önemli bir kişiydi. Baudelaire son yazılarından biri olan «M. Villemain'in zihniyeti ve üslûbu» başlıklı metninde, *Paradis artificiels* [adlı kitabı] hakkında «uyuşturucu bağımlılığı ahlâk değildir Mösyö» diyerek kendisinin Akademi'ye girmesini engellemiş olan bu akademisyeni amansızca fırçalayacaktır. Bak. Charles Baudelaire, *Écrits sur la littérature*, metni saptayan, sunan ve notlayan Jean-Luc Steinmetz, Le Livre de poche «Classique», 2006.

46) Ibid., f° 162.

47) *Ibid.*, f° 38 ve 15.

şantaj vakasında örtülü biçimde «başkentin saygın şahsiyetlerinden biri»[48] olarak adı geçen Custine markisinin; *Goriot Baba*'nın ithaf edildiği ve bu çevrime ait altı romanda adı geçen Geoffroy Saint-Hilaire'in; ama Érard, Boufflers, Bauffremont ve Orfila'nın da; ve yine tam on kez adı geçen ve *Altın Gözlü Kız*'da «kralın *pair de France* rütbesi verdiği entrika kumkuması bir adam»[49] olarak tanımlanan Villemain'in durumları böyledir.

Öbür yandan, bu dünya, kurgunun garip biçimde tarihe geri dönmesiyle, tam anlamıyla *"balzacien"* (Balzac'lık) bir dünyadır. Ve polis kütüklerinin satır aralarında romancının hayali evrenine ait birkaç ana temayı farketmek için fazla bilgin olmak gerekmez: suç ve şantajın yeraltı dünyası; modeline Onüçler, Onbinler (sadece 10 000 franktan yüksek meblağlar çalan hırsızlar) ya da *Grands Fanandels* (Büyük Arkadaşlar) gibi çetelerde rastlanan bir yeraltı "farmasonluğu" fikri; *Fahişelerin İhtişam ve Sefaletleri*'nin pek çok sayfasının kanıtladığı gibi Balzac'ı adeta büyüleyen suç argosunun kullanımı. Nihayet, bu idari raporlardaki anonim kişilerin arkasında da *Comédie humaine* kişilerini farketmek zor değildir: kokuşmuş polis Corentin; Herrera'nın ağına düşmüş «yarı kadın yarı erkek»[50] Lucien de Rubempré; ve tabiî yasadışı insanın ve şantaj ustasının somut timsali, kendi deyimiyle «teyzesini»[51], yani Güzel Madeleine lakaplı genç travesti cani Théodore Calvi'yi kurtarmak için bizzat Conciergerie hapishanesine gelen Vautrin...

Bu kesişme ve örtüşmeler, aşırı sonuçlar çıkarmak doğru olmamakla birlikte, bizi daha genel bir soruna götürür: polis raporlarının yadsınamayacak derecede "romanesk" olan bu boyutu sadece biçimsel midir?

4. DOĞA-YASASI-DIŞI MI YOKSA DOĞASI GEREĞİ YASA-DIŞI MI?

"Mezhep", gizli çete, baskı grupları, hayali komplolar, suçluluk eğilimi ve gayet gerçek şantajlar: hayran kalınası polis retoriğinden, kanıtlanmış gerçekler kadar hayal ve fanteziler de sızar, bu da arşivlerin okunmasını

48) Honoré de Balzac, *Illusions perdues*, *La Comédie humaine*, V, Gallimard, «Bibliothèque de la Pléiade», 1977, s. 503 ve not 1, s. 1348.

49) Honoréde Balzac, *La fille aux yeux d'or*, *La Comédie humaine*, V, *op. cit.*, s. 1049 ve not 1 s. 1537.

50) Honoré de Balzac, *Splendeurs et misères des courtisanes*, *op. cit.*, alıntılayan Philippe Berthier, «Balzac du côté de Sodome», *Année balzacienne*, 1979, s. 160.

51) Honoré de Balzac, *Splendeurs et misères des courtisanes*, *op. cit.*, s. 841.

hayli nazik bir iş haline getirir[52], zira söylentiden kanıta yelpaze hayli geniştir. Örneğin, hiçbir zaman suçüstü yakalanmamış, ama evinde «pek karmaşık Bacchus partileri düzenlediği»[53] herhalde bir polis ispiyoncusu tarafından ihbar edilmiş, filan zengin adamın cinsel tutum ve eylemlerinin hikâyesine ne derece inanılırlık atfedilebilir? Palais-Royal'deki filan mücevheratçının «erkekleri kendi ağzına sıçtırdığının», ya da diğer falan kişinin «bir kadını becerirken kendini düzdürdüğünün»[54] kanıtları nerededir? Bunlar doğru mudur yanlış mı? Sorunun özü belki de başka yerde, sosyal imgelem dünyasını kuran figür ve projeksiyonların su yüzüne çıkmasındadır. Zira bu ayrıntılarda, yatak odasına girerek ya da çalının arkasına sinerek, her yönüyle büyülenmeden ileri gelen bir tür dehşet içinde cinselliğin sonsuz çeşitlemelerinin sayımını yapan polisin bu işten aldığı apaçık zevk de dile gelir. Hele kuşkulanılan oğlancı tanınmış bir ad taşıyorsa bu zevkin ikiye katlandığını söylemeye bile hacet yoktur, Louis-Philippe devrinde Harbiye Nazırlığı yapan ve İkinci İmparatorlukta senatör olan Mareşal Gérard örneğinde olduğu gibi: «Asıl anlamıyla oğlancı değildir, fakat akşamları Champs-Élysées'de erkeklere otuzbir çektiren 'güveççi' denilen hayat kadınlarını ziyaret tutkusu vardır. Bu kadınlardan biri bir adamı tuttuğu zaman, mareşal de yaklaşarak aynı anda kadına öbür eliyle kendisine mastürbasyon yaptırtır; onun duyuları üzerinde zevk etkisi yapan, mastürbasyon eylemini seyretmektir. Ayrıca operasyon esnasında kadının çıplak kalçalarını da okşar[55].»

Sadece kuşkulanılan oğlancılık vakalarına bile hemen koprofili (dışkı-severlik) gibi bazı eğilimlerin yamanıvermesi de büsbütün anlamsız değildir. I. Napoléon'un eski mabeyincisi Lariboisière kontunun –dindar karısı Paris'te bu adı taşıyan hastaneyi kurmuştur– buna pek düşkün olduğu söylenir: «Söylendiğine göre küçük erkek çocuklar aramaya çıkarmış. Fakat asıl dayanılmaz tutkusu, akşamları kadınların sıçma ve işemelerini seyretmek için, perde aralarında küçük bulvar tiyatrolarına gitmekmiş; kadınlar kalkar kalkmaz helaya koşup parmağını sidiğe veya

52) Olgularla "tarihsel hakikat" ve kurgu arasındaki bu nazik ilişkiler konusunda, bak. Dominique Kalifa'nın makalesi, «Usages du faux. Fait divers et roman criminel au XIX. siècle» [Sahteciliğin kullanılış biçimleri. XIX. yüzyılda adi suç olayları ve cinayet romanları], *Annales, Histoire, Sciences sociales*, n° 54-56, Kasım-Aralık 1999, s. 1345-1362; kitabı *Crime et culture au XIX. siècle*'de (Perrin, 2005, s. 131-156) tekrar yayımlanmış.

53) Archives de la Police, Paris, «Pédés», BB5, f° 251.

54) *Ibid.*, BB4, f° 157 ve 158.

55) *Ibid.*, f° 88.

dışkı topağına daldırır ve şehvetle emermiş. Milyonlarla parası vardır[56].» Şan-şöhret, servet ve çamur bir arada, yani gösterişin altında çirkinlik, her zaman hayalgüçlerini tahrik etmiştir.

Ne yazık ki boşluklar da içeren bu belgelerin ortaya çıkardığı gerçek, herşeyden önce, *suç işlemiş olsun olmasın*, mümkün olduğu kadar çok sayıda Paris'li «sodomisti» teşhis etmeye yarayan bir istihbarat dosyasının tutulduğudur. Polis, olguların *öncesinde* şüphelilerin listesini yaparak, bazan kanıt yokluğundan hiçbir zaman haklarında dava açılmayan kişilerle ilgili tanıklık ve ihbarları da kütüğe geçirerek, yasakoyucu ne derse desin, oğlancılığın ne derece zihinlerde *bizzatihi suç* teşkil ettiğini teyit etmektedir. Bunun kanıtı, çok şey anlatan bir tembelliğin yönettiği polis kaleminin, "tutuklanma sebebi" hanesine en sık olarak «oğlancılıkla suçlanıyor» yazdığı, özel olarak tutulmuş kayıt defterleridir.

Bu kestirmecilik, ahlak masası şefi François Carlier'nin hiç saklamadığı bir dileği de içeriyor. Karnaval dönemlerinde kadın kılığına girmelerine izin verilen travestilere karşı bir şey yapamamaktan bıkan, sokaktaki asılmaların uğursuz sonucu olarak «özel ikametgâhlarda düzenlenen ahlâk dışı sefahat âlemlerine» karşı eylem imkânlarından yoksun oluşuna kafası kızan Carlier, amaçlarına ulaşmak için hileye başvurduğunu çekinmeden kabul ediyor:

> İdarenin bütün bu utanmazlıklara karşı kullanabileceği tek bariyer, barınağını ve geçim kaynağını gösteremeyen tüm bireylerin iki yıl için Seine vilayetinin dışına sürülmesine izin veren 9 Temmuz 1852 tarihli kanundur. İdare bu yasaya dayanarak kendisine bildirilen bütün "antifizikler" hakkında soruşturma yapıyor ve durumu yasanın tarifine uyan herkesi sürgün ediyor. Polis ancak, *aslında hiçbir zaman sadece oğlancıları hedef almayan* bu yasa sayesindedir ki onlarla ilgilenebiliyor, içlerine sağlıklı bir korku salabiliyor ve oğlancılığın büyük bir sosyal rezalet haline gelmesini önleyebiliyor.[57]

Dolayısıyla: en yoksul ve en çaresizler en büyük bedeli ödüyor.

1879-1883 arasında Emniyet müdürü olan Gustave Macé de, *Mes lundi en prison* [Hapishanedeki Pazartesilerim] adlı kitabında, ne eşcin-

56) *Ibid.*, f° 56.
57) François Carlier, *La Prostitution antiphysique*, *op. cit.*, s. 220. Vurgulama benim.

selliğin ne de ensestin yasakoyucu tarafından [suç olarak] öngörülmüş olmamasından yakınarak, aynı tesbiti yapıyor. Ona göre, böylece polis «bu iğrenç yaratıklara karşı güçsüz» kalıyor, ta ki içlerinden «Saqui» lakaplı biri mahkûm edilinceye kadar... Sokakta insanlara asılan Saqui asliye ceza mahkemesi tarafından tutuklanmış, sonra serbest bırakılmıştı. Fakat, diyor Macé, cumhuriyet savcısı şu gerekçeyle kararı temyiz etti:

> Adı geçen *la Saqui* lakaplı Alfred'in, bir fahişenin tavırları ve ısrarıyla insanlara askıntı olduğu ve kendi kokuşmuşluğunu ortaya sererek açıkça insanları *doğanın ilke ve amaçlarını unutmaya* kışkırttığı sabittir.
>
> Eşcinsel bu kez, 21 Kasım 1872'de, iki yıl hapis ve 200 frank para cezasına mahkûm oldu.
>
> Böylece, bu yeni içtihat, kamuya açık yerlerde hayat kadınlarıyla rekabet eden sodomist erkekleri de kapsamına almaktadır[58].

Bu durumda, doğa yasasına göre yasadışı sayılan eşcinsel, yetkililerin gözünde daha çok doğası gereği yasadışı olmuyor mu? Bu soru sorulmaya değer, zira dönemin metinlerinde hukuku ahlâktan ayırdetmek hiç de kolay değildir. Macé bu soruya sözü gevelemeden yanıt veriyor: «En kurnaz ve en cüretkâr caniler eşcinseller arasından çıkıyor. Güven suiistimali, dolandırıcılık, hırsızlık, cinayet gibi suçları hiçbirini ayırdetmeden işliyorlar; ama en düşkün oldukları silah şantaj; bu yol, şikâyette bulunacak yerde tam tersine yetkililerin çabalarını akamete uğratan kurbanların hatâsı yüzünden, onların cezasız kalmalarını sağlıyor[59].» Demek ki eşcinsel ne yaparsa yapsın suçludur. Öte yandan polis, eşcinselliği fiilen sadece fuhuş ve suçluluk bağlamına yerleştirmek suretiyle, çoğunlukla birer meslek ve aile sahibi ve her nasılsa kimseye zararı dokunmayan gizli bir aşk ilişkisine sürüklenmiş küçük burjuvalar olan bu adamların hayatını bile bile "çıkmaza" sokuyor. Aşk mı dedik? İşte asıl skandal, akla bile gelemeyecek sözcük bu! François Carlier, kitabına *Étude de pathologie sociale. Les deux prostitutions* [Sosyal Patoloji İncelemesi. İki Fuhuş] adını vererek, bile bile alanını sınırlıyor ve parçayı bütünün yerine empoze ediyor: «Üstelik doğa karşıtı ilişkiler ne sevgiden ne de gerçek bir aşktan kaynaklanır; bunlar sadece bedensel zevklere yönelik açgözlülükten doğar. Bu hayvanca şehvet eğilimi duyarsız cüretler, anlatılmaz şiddette tutkular doğurur; bunun

58) Gustave Macé, *Mes lundis en prison*, G. Charpentier et Cie, 1889, s. 157.
59) *Ibid.*, s. 157-158.

güttüğü insanlar, hiçbir güçlüğün durduramadığı, hiçbir tehlikenin korkutamadığı gerçek ecinnilerdir[60].» Öyleyse... Ona göre davranacaksın!..

Daha başlangıçtan itibaren eşcinsellikle suç arasında örülmüş bu bağ, cinselliklerini [istedikleri gibi] yaşamaya karar vermiş olanlara az da olsa serbestlik bırakır. Fakat riskler yüksek, mahkûmiyetler ağırdır. «Umumi ahlâka açıkça aykırılık», «insanlara asılmak» ya da sadece «eşcinsellik», hattâ «oğlancılık şüphesi»[61] gibi gerekçelerle her gün yapılan tutuklamalar, çoğu kez, para cezalarıyla takviye edilmiş ortalama üç aydan bir yıla kadar hapisle sonuçlanır. "Kurban" avladıkları yerlerde, Paris pasajlarında, Borsa'nın umumi helâlarında ya da Seine rıhtımlarında yakalanan suçlular bazan temyize başvururlarsa da Yargıtay hemen her zaman mahkemenin kararını onaylar. Bazıları polisin geldiğini haber vermek üzere bir erketeci dikerler; ama bazan o da soluğu nezarette alır, polisin iyimser anına denk gelerek «sorgudan sonra, daha ahlâklı davranma ve düşüp kalktığı kişileri değiştirme tavsiyesiyle»[62] serbest bırakılan filan kasap çırağı gibi...

5. GÜNIŞIĞINA ÇIKMIŞ BİR YERALTI DÜNYASI

Aralarına bazan şantajcıların da karıştığı "burjuva" kılığına girmiş polislerce göz altında tutulan, kendilerine polis süsü vermiş şantajcılarca gözetlenen, mahvoluşlarını hızlandıracak İsa'lar tarafından kışkırtılan eşcinseller, o devirde henüz heteroseksüeller diye anılmayan, yani örneğin hayat kadınları veya kibar fahişelerin ihbarlarından korkacak şeyleri olmayanlara göre çok daha sıkı kuşatılmış durumdadırlar. Ama yine de *a priori* aynı yasalara tabi oldukları söylenebilir: yasakoyucu kabaca "evinizde kalmak şartıyla ne isterseniz yapın" demektedir. Oysa bütün bu belgelerde insana en çarpıcı gelen şey, kendilerine her şeyin en müteyakkız biçimde göze çarpmamayı emrettiği bu sürekli izlenme ortamında, bu insanların olağanüstü *görünürlüğü*, eylemlerinin bilinçsizlik derecesine varan cüretkârlığıdır. Üçüncü cinsin dünyası, sanki günışığında yaşayan bir yeraltı toplumu gibi, âdeta kendini görünür kılmakla meşgul gizli bireylerden oluşmaktadır.

Çelişkili bir hareketin içine kısılmış olan eşcinseller, eşzamanlı olarak hem polislerden saklanmak, hem benzerlerine kendilerini tanıtmak, hem

60) François Carlier, *La Prostitution antiphysique*, *op. cit.*, s. 106.
61) Archives de la Police, Paris, «Pédérastes et divers», BB6.
62) *Ibid.*, f° 39.

şantajcılara karşı uyanık olmak, hem de potansiyel bir "âşığın" dikkatini çekmek zorundadırlar. Polisin dediğine göre biribirlerini tanımak için birçok özel işaretleri vardır. Örneğin bunlardan biri «sağ eliyle ceket veya redingotun yakasını tutup çenenin hizasına kadar kaldırmak ve belli belirsiz bir reverans yapmaktır[63]». Başka jest ve hareketleri çok daha açık ve görünürdür. Bazı tanıklar doğrudan doğruya karakola gelip hedef oldukları "asılmalardan" şikâyette bulunurlar. Örneğin, tiyatro kulislerinde, sokakta ve pasajlarda kendisine rahat vermediklerini söylediği oğlancılara karşı ifade vermeye gelen Courtier adındaki eski noter kâtibi gibi: Bir memur, «bulvarlarda sürekli olarak bunlardan aşağı yukarı 200 tane bulunduğunu, tanışma işareti olarak parmaklarını ağızlarına götürdüklerini iddia ediyor» diye ifadeyi rapor ediyor, ve hemen ardından, etkileyici bir kestirme hükümle, ilave ediyor: «Ben M. Courtier'nin de bir teyze olduğuna inanmaya meyilliyim, zira eğer Rozet'ten olmasaydı, müstehcen biçimde orasına burasına dokunmaya cüret eden kişiyi oracıkta ayağının altına alırdı[64].»

Göze batmaktan çekinenler için mendil de değerli bir yardımcı oluyormuş: «Elbisenin önünde tutuluyorsa aktifleri, arka ceplerinden çıkarılıyorsa pasifleri gösterir[65].» Fakat çoğu kez özel jest ve aksesuarlara ihtiyaç yoktur: *yapmacıklı* yürüyüşleri, *kıçlarını kıvırma* tarzları, *kadınsı* sesleri ve *çene çalmaya düşkünlükleri* –bu yüzden *tapette*[66] lakabını hak etmişlerdir– onları ele vermeye yeterlidir. «Vücutlarını sıkıca saracak şekilde biçilmiş» giysiler içinde, gözleri «bir kalem çizgisiyle irileştirilmiş», suratları «pirinç ununa bulanmış» olarak, kalça kıvırmalarını biribirine uydurarak ve «çok yüksek sesle gülerek», sokaklarda çifter çifter dolaşırlar[67]». Temmuz Monarşisi döneminde Paris'in ortalık yerinde, «daima pembe domino giysiyle, saçları inci ve çiçeklerle süslenmiş olarak»[68] dolaşan «La Élie» [Élie kadın] gibi, alay ve hakaretlere sahiplenilmiş bir kayıtsızlıkla göğüs geren bu erkeklerin olağanüstü pervasızlık ve cüretleri her zaman yeterince dikkat çekmez. Gelip geçenlerin takılmalarına hedef olsalar, polis tarafından izlenseler de bu yüzden başları derde girmez... Meğer ki halka açık yerlerde sevişmeye kalksınlar... Doğrusu şu ki, üçüncü cins bu uğurda da şaşırtıcı bir enerji sarfeder.

63) Eugène-François Vidocq, *Mémoires, Les Voleurs, op. cit.*, s. 824.

64) Archives de la Police, Paris, «Pédés», BB4, f° 23.

65) Gustave Macé, *Mes lundis en prison, op. cit.*, s. 160.

66) Argoda *tapette*, geveze demektir.

67) Gustave Macé, *Mes lundis en prison, op. cit.*, s. 156. François Carlier de *La Prostitution antiphysique, op. cit.*, s. 143'te buna benzer bir betimleme yapıyor.

68) Archives de la Police, Paris, «Pédés», BB4, f° 2.

Burada bir tür kör nokta, peşinen yanıtsız olduğu söylenemeyecek bir soru var. Yasalara –ve tekrarlayalım, erkeğe de kadına da aynı şekilde uygulanan yasalara– ve umumi ahlâka mugayir davranışlar için öngörülen cezaların ağırlığına karşın, eşcinseller niçin, tam anlamıyla sarsılmaz bir sebat ve enerjiyle, kendilerini bu kadar ciddi risklere atmaktan bir türlü vazgeçmiyorlar? Elini bir askerin pantalonundan içeri sokup «kamışını emmeyi önermek»[69] suçundan tutuklanan oğlandan, «kremalı otuzbirciler denen kategoriye»[70] mensup olan ve güpegündüz bir mahalle bekçisinin organına dokunduktan sonra mastürbasyon yapan gence kadar, her gün yüzlercesi tam anlamıyla felâketin üstüne üstüne giderler. Kütükler, «penisini emdirirken» yakalanan filan halıcı, 1850 Ağustos'unda yeniyetme bir oğlana «dantel yaparken» («yani onun önünde durup ellerini arkasına koyarak nazik yerlerini gıdıklıyordu») yakalanan falan mücevheratçı, ya da Botanik Bahçesinin ortasında, yılan kafesinin önünde, «organını çıkarıp küçük bir çocuğun eline vermiş» iken[71] tutuklanan bilmem hangi memurla ilgili suçüstü olaylarıyla dolup taşar. Erotik ürpermeyi tehlikeyle olan ilişkisinde aramak mı? Kamu düzenine meydan okumak mı? Bilinçsizlik mi? Provokasyon mu? Yanıt olmasa da, bağlama dönüş belki bazı açıklamalar getirebilir.

Düşürülen bir "sevgiliyi" evine götürmek, birçokları evli olduğundan, ya da bir otel odasının tenhalığına sığınmak, bu kez de herif kötü çıkıp yalnızlıktan yararlanarak kurbanını soyabileceğinden, mutlaka kolay veya tavsiye edilir değildir. Elbette çoğu kez görünüşü kurtarmak için her iki cinsin de kullanabildiği birtakım "kapalı" evler ve asker isteyen ya da genç işçileri tercih eden varlıklı müşterilere açık uzmanlaşmış genelevler vardır. Bu beden ticareti hamamlara, ama emekli olmuş eski fahişeler ya da namuslu hayata geri dönmüş bir İsa tarafından işletilen (çamaşırhane, mücevheratçı, vb. gibi) bazı ticari kurumlara da yayılır; bunlar işyerlerine bitişik bir veya iki odayı isteyenlere bir iki saatliğine kiralarlar. Hattâ bazı dükkânlar polisi aldatmak için kurnazlıkta biribirleriyle yarışırlar, örneğin vitrininde etiketli nesneler sergileyen şu antikacı dükkânı gibi. Amatör içeri girer, mallara bakar; etiketlerdeki numaralar gerçekte karşı kaldırımda bekleyen ve müşterinin de saydam vitrinin arkasından rahatça seyredebildiği İsa'lara tekabül etmektedir. Adam seçimini yapar, o zaman dükkânı işleten kadın seçilen malı vitrinden kaldırarak ilgili İsa'ya arka

69) *Ibid.*, f° 58.
70) Archives de la Police, Paris, «Pédés», BB5, f° 420.
71) *Ibid.*, BB4, f° 109, 91 ve 67-68.

odaya geçip müşterinin işini görmesi mesajını verir. İş bitince amatör ödemesini yapar ve işine gider[72]... İlle de tarifeli aşk yoluna başvurmak istemeyenler için seçenek daha azdır. Bazıları şanslarını bakışlara kapalı gezici yerlerde, alışılmadık bir toplu yolculukta, yani arabalarda denemeye kalkar. Fakat arabacı aniden indirilen perdelerin neye delalet ettiğini anlar anlamaz, aydınlık bir meydanda durur, kalabalığı başına toplar ve ihtiyatsız sevgilileri kırbaçlayarak dışarı çıkartır[73].

Dolayısıyla bu kaçak birlikteliklerin asıl krallığı, hem saklanmaya hem de sırasında kaçmaya elverişli yerlerde, gece olacaktır: Champs-Élysées'nin *kiosque*'ları ve bodur bitki kümeleri, Tuileries koruları, Seine nehrinin karanlık rıhtımları; özellikle buralarda, köprülerin altında, şehir kapılarındaki hayat kadınları gibi «taşlılar» adı verilen erkek fahişeler meslek icra ederler. Fakat başarısı efsaneleşmiş ve doğrulanmış bir sığınak daha vardır: genel erkek tuvaletleri (pisuvarlar); bunların «dar ve yuvarlak delikleri» olan ara bölmeleri, bir yandakinin diğer yandakine, Macé'nin dediği gibi, «pek ilginç bir davetiye» göndermesini sağlar[74].

İkinci İmparatorluk polisi için, bu «umumi kenef Don Juan'larını»[75] (argo bunlara daha az romantik «koklayıcılar» adını uygun görür) devamlı izlemek tam zamanlı bir iştir. François Carlier incelemesinde özellikle Paris Hali tuvaletlerinin son derece ilginç hikâyesini anlatır; burada bir aydan daha kısa bir sürede, hepsi de mahkûmiyetle sonuçlanan iki yüzden fazla tutuklama gerçekleştirilmişti. «Tutuklamalar her akşam saat 9'da başlayıp geceyarısına kadar devam ediyordu. Geceyarısında da eşcinseller saat dokuzdaki kadar kalabalıktı. Mahalleyi bu iğrenç kokuşmuş çamurdan arındırmaktan âdeta umut kesmek gerekiyordu[76].» O zaman Hal hamalları polise yardım önerir, eşcinsel avına çıkar ve tuttukları sabıkalıları dayaktan geçirirler. Fakat hiçbir şey etkili olmaz. Kimi eşcinseller, bazan altı ay yattıktan sonra, serbest kaldıkları günün akşamı yine gelirler. Her sabah duvarcılar delikleri tıkar, her akşam delikler yeniden açılır. Demir ustalarına başvurulur, bölmeler demir plakalarla kapatılır. Trafik nihayet durur, polisin morali yerine gelir. Ama on beş gün sonra, olaylar daha canlı olarak yeniden başlar: demir plakalar matkapla delinmiştir... Yapacak tek bir şey kalmıştır, ve polis onu yapar: söz konusu tuvaletler kapatılır.

72) François Carlier, *La Prostitution antiphysique*, *op. cit.*, 190-191.
73) *Ibid.*, s. 126.
74) Gustave Macé, *Mes lundis en prison*, *op. cit.*, s. 161.
75) François Carlier, *La Prostitution antiphysique*, *op. cit.*, s. 123.
76) *Ibid.*, s. 107.

6. YAZI MI TURA MI?

Polis memuruyla teyze arasında tutuşulmuş bir düello vardır. Hem de uzun zamandan beri. Devrim'in [eşcinselliği] ceza kapsamından çıkarması her iki kampta da bu bilek güreşini zayıflatmak şöyle dursun yoğunlaştırmıştır. İkinci İmparatorluğun sonlarında, Vidocq'la Balzac'ın teyzesi, «erkek hapishanelerinin kadını», artık çok gerilerde kalmıştır. *Saplanmış teyzecik*'ten şantajcıya, vasıfsız işçiden Sorbonne profesörüne, "antifizik" Enternasyonal artık tüm toplumu etkisine almıştır. Polisin elinde kavgasını yasallaştırmak için bir tek çözüm vardır: her çareye başvurarak aynı cinsten kişiler arasındaki ilişkileri suç kavramı içine yerleştirmek ve benimseyenleri er geç ve kim olurlarsa olsunlar manevi çöküşe, cinayete ve mahvoluşa götürecek olan bir davranış tarzı konusunda toplumu uyarmak. Bir yanlış adım yeter: düşersin.

Eşcinsellere karşı çaresizlikten durmadan oflayıp puflayan Carlier, polisin «yasal hükümler olmadığından çoğu kez etkisiz kalmasına karşın, yine de onları elinden geldiği kadar hırpaladığını» her vesileyle tekrarlar[77]. Fakat kendisine göre de bu boşuna zahmettir. En kışkırtıcıları daima suç mahallerine geri gelir, en akıllılarıysa otoriteden kaçmak için bin türlü hile icat ederler. Bu amansız mücadelede, polisin suçluların bir *profilini* çıkarma çabaları bile fiyaskoya döner, çünkü fuhuş yapan eşcinselin fiziksel ve psikolojik portresi yapıldıktan, bu dünyanın yaşayış tarzının, usul ve âdetlerinin sınırları çizildikten sonra bile, muamma olduğu gibi kalır, hattâ koyulaşır. Zira, durumlarına bakmadan büyük "antifizikler" ailesine mensup olan bu kendi halinde memurlara, bu evli barklı emekçilere, bu dindar katolik ve iyi aile babası hayırseverlik kurumu sahiplerine ne yapılabilir ki?.. Gerçekte polis de psikiyatristleri kuşatan aynı mantıksal kısırdöngünün içine hapsolur: suç bilimi veya tıp [olay üstüne] ne kadar çok buluş yapar, repertuar oluşturur, kavram üretip sınıflama ve netleştirme yaparsa, böylece parçalara ayrılan üçüncü cins (ya da daha sonra eşcinsellik) kavramı da o kadar genişler ve giderek dağılıp kaybolur; kategoriler çeşitlendikçe tanımlar yıpranır, ufalanır.

"Tek cinsiyetli" eşcinsel (*pédéraste*), hal ve tavrıyla *kadınsı* ve bu yüzden çoğunluk için en çirkef tip olmasıyla, kolayca şeytanlaştırılmaya elverişlidir. Buna karşılık, o zaman henüz "çift cinsiyetli" (*bisexuel*) adı verilmeyen tip ise daha karmaşık bir problem çıkarır. Her iki cinse de kendini veren bu "erkek" de ne ola ki?.. Polis özetle, bir oportünist diye

77) *Ibid.*, s. 150.

yanıtlar bu soruyu, tabiî fazladan bir caniyle takviye edilmiş bir oportünist... Böylece, teyzeyi «şirketin içinde ayrı bir sınıf» oluşturan bir tür sayan ve bundan böyle «doğal aşkla eşcinsellik karışımı melez bir ürün» olarak gösteren yeni bir tanım ortaya çıkar. Bunlar «hem kadınlarla hem erkeklerle ilişki peşinde koşarlar ve erkeklerle sadece pasif rolü üstlenirler». Bu yeni sürüm teyzenin «tek aşkı», «tek hedefi»[78] paradır, ve bu nedenle *fülen* en kötüsünden şantajcılarla özdeşlenecektir.

Gustave Macé örnek olarak, kendine vikont süsü vererek bir ailenin içine sokulan hukuk mezunu oldukça eksantrik bir tipin hikâyesini anlatır. Eşcinseller arasında «köy kunduracısı» lakabıyla anılan bu usta şantajcı, bir süre sonra «kadının sevgilisi ve kocanın metresi» olmuştu. Bu –deyim yerindeyse– çifte konum, her iki cepheden de karı-kocayı güç duruma düşürebilecek, ve tabiî sırası gelince kendi kötü amaçları için kullanmayı tasarladığı ayrıntılar ve deliller toplamasına imkân veriyordu. Fakat başarısız kalan bir ev hırsızlığı olayı projesini bitirdi ve kendisi tevkif edildi. Karakoldaki sorgusu, uydurma bile olsa, buraya alınmaya değer:

> Komik bir ayrıntı, sağ ayağında erkek çorabı sol ayağındaysa kadın çorabı vardı ve her ikisi de ten renginde olup rantiye karı-kocanın inisiyalleriyle damgalıydı. Operasyonda hazır bulunan başmüfettiş Monsin yerinden kalktı ve «Köy Kunduracısı»nın kıçına esaslı bir şaplak indirerek sordu: – Kiminle müşerref oluyorum, vikontla mı yoksa madam vikontesle mi?
>
> Tutuklu bir reverans yaptı ve cevap verdi: – Yazı vikont, tura vikontes[79].

Pitoreskliğinin yanı sıra bu anekdot çok önemli bir olguyu da vurguluyor: zindandan sokağa, parktan otel odasına, teyze ya da «çifte cinsiyetli» eşcinsel, erkeklerle ilişkide daima *pasif* rolü üstleniyor. İkinci İmparatorluk devrinin Emniyet müdürü, ismiyle müsemma mösyö Claude'un, zengin müşterilerine genç kız ve oğlanlar tedarik eden Champs-Élysées'deki bir fuhuş evinin müşterilerini anlatırken dediği gibi, amatörler böylece «*amants* veya *amantes*» [erkek veya dişi cinsel eş] olma fırsatı buluyorlardı[80]. Çoğul olarak *amants* [erkek âşıklar] sözcüğü hiçbir zaman iki erkeğin birlikteliğini göstermez.

78) *Ibid.*, s. 153.
79) Gustave Macé, *Mes lundis en prison*, *op. cit.*, s. 162.
80) *Mémoires de Monsieur Claude*, cilt II, Jules Rouff, 1881, s. 53.

Ancak, «düzülen»in olabilmesi için bir «düzücü»nün de olması gerekir. Peki, *aktifler* nerede? Sır, ya da hemen hemen sır. Arşivlere kaydedilmiş vakaların büyük çoğunluğu şunu gösteriyor: suçlu, yakalanacak ve alaylara hedef olacak olan kişi, her zaman «kız erkek», «kendine koyduran», çoğu kez bir kadınla aynı evde ama sadece «düzüşme» ile yaşayan «utangaç teyze»dir[81]. "Erkek" eşcinsel (oğlancı): işte ortada gözükmeyen asıl önemli aktör. İki erkeğin birlikte yaşadığı durumlar da dahil, 1859 tarihli bir raporda anlatılan şu çift gibi: «Bu çift *succubes* [dişi ifritler] denilen soya, yani kendilerini becertenlere mensup iki eşcinselden oluşuyor. Dairelerinin görünüş ve düzeni de zaten o iğrenç mesleklerini haber veriyor. Burada bir tek dar yatak, muslin perdeler, düğümlenmiş kurdeleler, bir ayna ve çiçeklerle süslü bir tuvalet masası, duvarlarda çıplak insanları gösteren taşbasması resimler var, ve nihayet, yatak odasından, bir kapatmanın evindeki gibi parfüm kokuları geliyor[82].»

Üçüncü cins [sözcüğü] zaten en başta bunu ifade ediyor olamaz mı? Yani biyolojik cinsiyetlerinin özüne ait olduğu varsayılan fonksiyonu yerine getiremediği insanları?.. Erkek *zorunlu olarak* aktif, kadın *zorunlu olarak* pasiftir; biri verir, öbürü alır, «doğal aşkın» ve «üremenin» dokunulmaz temeli budur. Aynı cinse mensup çiftlerde, "sokulan", yani *kadınsı* erkek ile "sokan", yani *erkeksi* kadın her zaman en ağır biçimde suçlanır. Bunlar asıl kınanan, cezalandırılması gereken tiplerdir; buna karşılık *aktif* bir oğlancı *herşeye karşın* bir "erkek" –tabiî yolunu şaşırmış bir erkek– olarak, *pasif* lezbiyen de –çoğunlukla sapıtmış bir kadının kurbanı– bir "kadın" olarak kalır. Üçüncü cins, üreme ilkesini ayak altına almaktan daha beter olarak, toplumca verilmiş [kutsal] rolleri de kutsallıklarından soyar. Bu insanlar, deyimin tüm anlamlarıyla, "kendi yerlerinde" değillerdir; bütün gücüyle onları bulundukları konumdan kovmaya çalışan polis bunu bize yeterince göstermiş olur.

Üçüncü cins, yerleşik değerlerin olası bir destabilizasyonunu haber verdiği ve provasını da yaptığı için, ideolojik olarak açık bir tehlike teşkil eder: eğer erkek "kadınlık yapmaya" razı olursa, yarın efendi de kendisini uşağının egemenliği altında bulabilir ve bağlamın genişlemesiyle tüm iktidar "tersine dönebilir". Bu yüzden polis de, erkek-kadın, eyleyen-katlanan, düzen-düzülen ilişkilerinin buyuran-buyurulan ilişkisinden ayrılamadığı o devirde, (siyasal) düzeni (cinsel) düzensizlikte yeniden sağlamak [ve

81) Archives de la Police, Paris, BB5, f° 474, 285 ve 336.
82) *Ibid.*, f° 435.

sağlamlaştırmak] için hemen harekete geçecektir. 1883'te ahlâk polisi tarafından Paris belediye meclisine sunulan bir raporda, iki taraf açıkça tanımlanır: «Bir çift yakalandığı zaman, genellikle kendini satan haylaz –[...] berber çırağı çocuklar, işsiz genç uşaklar, küçük çıraklar ve bu makuleden diğerleri– yani önemsiz bir oğlan olan pasif eş tutulur ve suçortağı saygın sınıfa mensup bir şahsiyet olan aktif eşin yerine ceremeyi çeker[83]». Raporun yazarı bu kişinin nadiren mahkemeye düştüğünü de kabul eder. Birkaç yıl sonra, *Paris'te Kötülük* üstüne bir inceleme de bu sözleri doğrular: «Eşcinseller hemen her zaman toplumun en karşıt iki sınıfından devşirilirler: 'sosyete' (*monde*) denilen en üst sınıf aktif tarafı sağlar; en alt sınıf da kadınsı tarafın çıktığı tiplerden oluşur. [...] Orta sınıflar (burjuvazi) genel olarak bu manevi enfeksiyondan muaftır[84].»

Sokma-sokulmayı tek geçerli ölçüt olarak almak elbette yeterli değildir, çünkü bir yandan, uygulamalarında çok daha akıllı ve becerikli olan cinsellik bundan ibaret değildir; öbür yandan *aktif-pasif* rollerin yer değiştirebileceğini düşünmeye de hiçbir engel yoktur. Fakat [ne olursa olsun] egemenlik ilişkisinin tersine dönüşünün bu genel şeması, kavramsal ve moral bir skandal duygusunun temeli olarak zihinlerde baki kalır; bu duygunun, üçüncü cinsin polis usulü kavramlaştırılmasının önce suçortakları, sonra ara istasyonları olan hekimlerinki de dahil olmak üzere, tüm zihinlerde uzun zaman devam ettiği görülecektir.

83) Louis Fiaux, *Rapports et documents*, n° 26, Conseil municipal de Paris, 1883.

84) Pierre Delcourt, *Le Vice à Paris*, A. Piaget, 1888, alıntılayan Claude Courouve, *Vocabulaire de l'homosexualité masculine*, *op. cit.*, s. 42.

2
Şeytan Bir Sürtüktü

1864'te, edebiyat dünyasının paralı askeri, allâme "poligraf" Alfred Delvau ilginç bir kitap yayımladı: *Bir müstehcen dil profesörünün kaleminden modern erotik Sözlük*. Burada şu tanım okunuyordu: «Üçüncü cins: *Pédéraste*'ların ve *gougnotte*'ların mensup oldukları cins[1].» İki cinsin bir üçüncü cins oluşturmak üzere böyle bir araya getirilmesi bizzatihi ne şaşırtıcı ne de pek yeni bir buluştur. En uzak geçmişten beri Sodom'la Gomore, Sokrates'le Sappho, erkek eşcinsellerle kadın eşcinselleri bir yandan mutlak biçimde ayırırken öbür yandan da birleştiren bu "ayna görüntüsü" formel ilişkiyi simgeleştirmişlerdir.

Bu erkekler ve bu kadınlar, benzer bir «kötü huyu» paylaştıkları için, insanlığın geri kalanından yeni bir cins oluşturacak kadar kesin biçimde ayrılırlar; fakat tercihlerinin nesnesi onları biribirine karşıt kıldığından, dayanıştıkları kadar da biribirine yabancı, içedönük ve bağdaştırılamaz iki ayrı kampta yaşamağa mahkûmdurlar. 1839'da, Marie Dorval'in George Sand'ı kendisine tercih etmesinden gururu

1) Alfred Delvau, *Dictionnaire érotique et moderne par un professeur de langue verte*, Freetown, Bibliomania Society Basımevi, 1864.

incinen Alfred de Vigny, «Samson'un Gazabını» ve Kutsal Kitaptaki kehaneti şöyle üstleniyordu:

> Yakında çekilip de iğrenç bir memlekete,
> Kadın alacak Gomore'yi, Sodom'u Erkek,
> Ve ters ters bakarak uzaktan birbirlerine,
> Her iki cins kendi kendine ölüp gidecek[2].

Demek ki bir «iğrenç memlekete» karşılık iki paralel dünya var, belki benzerlikleri de olan, ama karşıt (tarihsel, kültürel, ekonomik) özgül nitelikleri ortak özelliklerinden çok daha çarpıcı olan [iki ayrı dünya]. Örneğin, polis arşivlerinde XIX. yüzyıl sonlarına kadar hâlâ *tribade* (sürtük) diye anılan kadınların hemen hemen izine rastlanmaması nasıl açıklanabilir?

1. FUHUŞLA İLİŞKİLERİ AÇISINDAN "SÜRTÜKLÜK" HAKKINDA

Yunanca *tribein*, yani «sürtmek, sürtüştürmek» fiilinden türeyen *tribade* sözcüğü, Fransa'da XVI. yüzyılda Antik Çağ metinlerinin çevirmenleriyle Samsatlı Lukianos'un *Yosmaların Konuşmaları* ve Martialis'in *Epigrammata*'sının tefsircilerinin kaleminden ortaya çıkar. Brantôme, *Çapkın Hanımların Hayatı* adlı eserinde bu tuhaf pratikleri ilk gündeme getirenlerden biri olacaktır: «[Kökü] *tribo, tribein*, ki sürtmek, sürtüştürmek ve karşılıklı sürtüşmek anlamına gelir; *tribade* da sürtük [...], ya da *donna con donna* [kadın kadına] usulünde sürtüştürme yapan demektir...»

XVIII. yüzyılda sözcüğün modern anlamı, *Ansiklopedi*'de bunun erkek "kanadıyla" bağını kuran Diderot tarafından tesbit edilir: «*Tribade*: bir başka kadına tutulan kadın; bir erkeği bir başka erkeğe vurulmaya sevkeden [eğilim] kadar anlaşılmaz özel bir sapıklık türü[3].» Terim, özel

2) «La Colère de Samson» 1839'da yazılmıştı, fakat ancak Vigny'nin ölümünden sonra, 15 Ocak 1864 tarihli *Revue des deux mondes*'da ilk kez yayımlanmıştır. Bu şiir 1864'te Michel Lévy Yayınevinden çıkan *Les Destinées* adlı şiir derlemesine alınmıştır. Marcel Proust da bu dizeleri *Sodome et Gomorrhe*'un başına epigraf olarak koyacaktır.

3) Alıntılar: Marie-Jo Bonnet, *Les Relations amoureuses entre les femmes du XVI. au XIX. siècle : essai historique*, Odile Jacob, 1995; «Tribade : bir seçimin sebepleri» başlıklı bölüm, s. 48. Pierre Albertini'ye göre, «tribade» sözcüğünü uyduran, Sappho'nun eserlerini yeniden keşfetmiş olan Henri Estienne'dir. Bak. *Dictionnaire de l'homophobie*, Paris, PUF, 2003, «Fransa» maddesi, s. 177.

hayatıyla ünlü Lesbos'lu (Midilli) kadın şair Sappho'nun eserlerinin yeniden keşfedildiği XIX. yüzyılın ikinci yarısında türeyen *saphiste* veya *lesbienne* sözcükleriyle aynı anlamda kullanılacaktır; Sappho'nun eseri, allâme Paul Lacroix'ya göre, «şu od, şu histerik tutkunun şaheseri[4]»dir.

Anlaşılıyor [değil mi]: sürtüklük önce "şeheviyata" ve tensel ilişkiye kendini vermiş olan kadınları ilgilendiriyor. Daha 1836'da, *La Prostitution à Paris au XIX. siècle* adlı ilk geniş kapsamlı incelemesinde, Alexandre Parent-Duchâtelet kehanet sayılabilecek bir korkuyla, fahişelerin hapse düştükleri zaman aralarında «iğrendirici ucube *evlilikler*» yapmaları sonucunu doğuran bu davranışların sıklığını vurgulamıştı. Yazar toplam hayat kadınları içinde sürtüklere ait bir kota belirlemenin imkânsız olduğunu bildirmekle beraber, bir noktayı belirtiyordu: «Sürtükler arasına dahil edilmeyebilecek pek az yaşlı fahişe vardır; fahişeler [kariyerlerinin] sonunda erkeklerden ölesiye nefret etme, hırsızlarla ve en aşağılık ve en cani tiplerle ortaklık kurma noktasına gelirler.» Ve yaşlı kadınların genç kızları baştan çıkararak «gerçekten olağanüstü bir şekilde kendilerine bağlayabilmelerine» şaşırdığını söylüyordu; ona göre bu bağlılık «sevgiden ziyade çılgın bir tutkuya» benziyordu[5].

İmdi, «Pederastlar ve diğerleri»nin karakollarda dosyaları varsa da, «*Tribades*» ya da «*Gougnottes*» etiketli hiçbir dosya yok; ayrıcalığı insana *a priori* akıl almaz gelen bu «sapıklık türüne» tek tük birkaç ima bulmak için yüzlerce dosyayı karıştırmak gerekiyor[6]. «Sadece düz[ül]meden» geçinen sayısız teyzeye karşılık, sadece "sürtüşmeden" geçinebilen tek bir sürtük bile yok, tabiî apaçık ekonomik nedenlerle: bir kere, yalnız sürtüklere yönelik fuhuş *a priori* mevcut değil, öte yandan, medeni kanuna göre reşit sayılmayan kadınlar maddi bakımdan çoğunlukla erkeklere bağımlılar. Ayrıca, kötü alışkanlığı yüzünden suça sürüklenen oğlancıdan farklı olarak, baştan hedef alınan fahişe zaten mesleği gereği yoldan çıkmış biri.

4) Pierre Dufour (Paul Lacroix'nın "mahlası"), *Histoire de la prostitution chez tous les peuples du monde, depuis l'Antiquité la plus reculée jusqu'à nos jours*, cilt I, Serré Éditeur, 1851, s. 281. Yazar «Sappho'nun belki *hermaphrodite* [er-dişi] olmamakla birlikte, en azından "sürtük" (*tribade*) olduğunu» da tasrih ediyor.

5) Alexandre Parent-Duchâtelet, *La Prostitution à Paris au XIX. siècle* [1836], metni sunan ve notlayan Alain Corbin, Seuil, «L'Univers historique», 1981, s. 113-117.

6) Bugün böyle kütüklerin bulunmamasının, hiçbir zaman mevcut olmadıkları ya da polislerin hiçbir zaman özel dosyalar tutmadıkları anlamına gelmeyeceğini belirtelim. Belki vardılar, ama bir şekilde kaybolmuş, yanmış, başka etiketler altında sınıflanmış ya da benim gözümden kaçmış olabilirler. Bu durum sadece *envanterler* açısından ve [bu tür ilişkilerin] *kendi başına* bir kategori olarak sınıflanmamış olması dolayısıyla dikkate değerdir.

O zaman, "konvansiyonel" fuhuş zaten devlet tarafından izlendiğine, en azından denetlendiğine göre, polis neden bunun önemsiz bir uzantısı olan sürtüklük üstüne özel dosyalar oluştursun ki[7]?..

Teşhisi zor olmakla birlikte, sürtüklük görünmez değildir. Gomore'nin çekingenliği Sodom'unkiyle ters orantılı ise de, bu iki krallık sırası geldiğinde koşullara göre iyi geçinmeyi başarırlar. Örneğin, «tanınmış sodomist Petit teyze ile –raporun dediğine göre– zevkleri aynı zamanda kocasınınkilere benzeyen bir sürtük olan karısının» ya da Saint-Martin kapısındaki tiyatrolarda aktörlük yapan Thérigny ile, bu kez daha açık biçimde, «kocası erkeklere karşı ne hissediyorsa kendisi de kadınlara karşı aynı şeyi hisseden» karısının durumları böyledir[8]. Fakat gözaltında tutulanlar kadınlar değildir.

İkinci İmparatorlukla birlikte polis, zengin bir aristokrat ya da banker tarafından "kapatma" olarak kullanılan aşk serüvencileri, sosyete gülleri, kibar fahişeler, tiyatro oyuncuları veya şapkacı kızların çevresindeki çemberi daraltır. Bunlar başlangıçta zor günler geçirmiş, kaldırımlardan, randevuevlerinden geçmişlerdir; derken bir gün tiyatroda bir rol kapar ya da bir «beyefendinin» gözüne çarpar ve akşamdan sabaha kendilerini, özel arabasıyla birlikte mükellef bir konakta "saraya ve şehre" evsahipliği yapar durumda bulurlar. Aynı hızla da düşerler, bir süre Amerika veya Rusya'da kaybolurlar, ve çok geçmeden yeni bir koruyucu sayesinde yeniden doğarlar. Bunlar poliste dosyaları olan «çapkın kadınlar»dır, dosyaları da [Zola'nın kahramanı] Nana'nın modeli Valtesse de la Bigne'den Prens Napoléon'un metresi Cora Pearl'e kadar, romanlara seza adlar ve yaşamöyküleri içerir.

Bir veya birkaç adamın "kapatma" metresi olarak, birkaç ay içinde sefaletten zenginliğe ve şan-şöhretten yıkılışa geçerek yaşayan bu kadınlar, çok yönlü ve eşzamanlı hayatlar sürerler. Bazılarının gönülden sevdikleri birer âşığı da vardır. Birçokları içinse aşk ve özel hayatları ancak bir kadın sevgiliyle canlanıp serpilebilir. Örneğin, aktris eskisi Henriette Lasseny zamanını Rus koruyucusuyla bir başka erkek arasında paylaştırır; fakat bu durum, polisin kaydettiğine göre, «kapatma sevgilisi gibi geçimini

7) Fahişeler o devirde iki kategoriye ayrılıyordu : «kart sahibi» (polisin fişlediği ve işlerine hoşgörü gösterdiği) kızlar ve «başına buyruk» (poliste kaydı olmayan ve sık sık tutuklanan) kızlar. «Çapkın kadınlar» da, haklarında polis arşivinde bir dosya ve aralarında birkaç sürtük bulunan "yüksek sınıftan" bir başına buyruk kategorisi oluştururlar. Bak. ayrıca Alain Corbin, *Les Filles de noce, Misère sexuelle et prostitution au 19. et 20. siècles*, Aubier Montaigne, 1978.

8) Archives de la police, «Pédés», BB4, f° 6 et 46.

üstlendiği [ve] şu sırada Dubois hastanesinde göğüs kanseri tedavisi görmekte olan Armandine Bissière adında bir sürtük eşe sahip olmasına da engel olmaz[9]». Thérésa Valadon da aynı şekilde bir doktorla ilişkisini sürdürürken, öte yandan daha çok Lucien adıyla bilinen eski kibar fahişe Joséphine'le yaşamaya da devam eder. Sık sık birlikte Lamartine sokağındaki şapkacı Constance'ın dükkânına giderler: «Orada daima kalabalık bir sürtük topluluğu vardır ve en isyan ettirici ahlâksızlık sahnelerinin yaşandığı iddia edilir[10].»

En büyük "saray yosmaları" da bu kaçak aşk alanında kısmetlerini ararlar. 1868'de bir İngiliz genç kadın ahlâk polisi tarafından tutuklanır. Sorgusunda birkaç ay boyunca, asıl adı Esther Lachmann olan, bir Rus grandükün gayrımeşru kızı olduğu ve Prusya için casusluk yaptığı söylenen ünlü maceraperest La Païva'nın hizmetinde çalıştığını anlatır. Raporun dediğine göre genç kız bu işten ayrılmak zorunda kalmış, zira «her gün kokulu sularla bir kez banyo yapan La Païva, banyo küvetindeyken kızın kendisine mastürbasyon yapmasını istiyormuş». Kız birkaç kez denileni yaptıktan sonra reddetmiş, bu yüzden dayak yemiş, bunun üzerine hemen işi bırakmış. İstenen bu "yardımlar", sürtüklükle alakası olmayan basit ilave zevklerden mi ibaretti? Rapora bakılırsa öyle olmayabilir, zira orada La Païva'nın çoktan beri oda hizmetçisi Pepita'yla da ilişkisi olduğu ve «servetinin bir kısmını bırakmak üzere» onun kızını evlat edindiği ima edilmektedir[11].

O devirde sürtük olmak ne anlama geliyordu? Başka «kötü huyları» yaşamak mı, yoksa başka türlü sevmek mi? Bu iki yanıt arasında bağdaşmazlık yoktur; profesyonel özgür cinselliği kişisel özel alana bağlayan çok sayıda "geçit" vardır. Sayfalar çevrildikçe raporlar biribirini izler: «Alice sürtüktür, sık sık Fiorita A[dında] Mösyö Exelmans'ın metresi olan kadınla [...] 'dörtlü partiler' yapar[12].» Aumale düküyle çok özel ilişkileri olan Léonide Leblanc «bütün randevuevlerini tanımıştır, üstelik *gougnotte*'tur[13]». 1862'de polis, aktris Suzanne Lagier'nin marifetleri üzerine eğilir; raporda «mükemmel bir müzisyen, çok zeki ve kültürlü bir kadın olduğu, fakat kötü alışkanlıklarının bütün iyi niteliklerini geçtiği» belirtilir. Örneğin, bir keresinde o sıradaki erkek âşığını seans başına 40 frank ücret

9) Archives de la police, «Femmes galantes», BB1, f° 55.
10) *Ibid.*, Temmuz 1865, f° 327.
11) *Ibid.*, f° 100.
12) *Ibid.*, f° 204.
13) *Ibid.*, f° 131.

alan bir hayat kadınına götürmüş: «Kendisine ağız yoluyla mastürbasyon yaptırtırken mösyö de seyirci oluyormuş[14].» Kaldı ki bu seyirlik sahnenin adı geçen Suzanne'ın marifetleri içindeki yeri marjinaldir ve kendisinin birçok Paris'li sürtükle devamlı ve çok daha özel ilişkileri vardır, örneğin «bacak kaldırmak»taki eşsiz maharetiyle ünlü dansöz Marguerite Badel gibi: *French cancan* dansını da o başlatmış! Rigolboche denen bu Marguerite ayrıca *Marie la Huguenote* [Protestan Marie] adını da kullanıyordu, «ama yüksek sesle söylenen bu lakap, alçak sesle söylenen asıl lakabı örtmek içindi: *Marie la Gougnotte* [Lezbiş Marie][15].

Müşterilerin isteği üzerine erkek röntgenciliğine sunulan, kadınlar arasında geçen «canlı tablolar»[16] ile sürtükleri bağlayan özel kişisel tutkular arasında "konfigürasyonlar" çok, suçortaklıkları çeşitlidir. Hattâ polis kadınlar arasında «muhabbet tellallığı manevraları»[17] olabilecek vakalardan da bahseder. İkinci İmparatorluk devri edebiyatı veya birkaç anı yazarı da buna imada bulunmuşlardır; örneğin Horace de Vieil-Castel şunu anlatıyor: «Madam Beaumont markizi, kızlık adıyla Dupuytren, modern Sappho'larımızın en erkeksi olanı, geçen yıl bir fahişe evinde *fricarelle* [sürtüştürme] yaparken yakalandı, ama bu küçük kusurun ona hiçbir zararı dokunmuyor, herkes onu evine kabul ediyor[18].» Polis ise bununla ilgilenir, ama uzaktan. 1873'te, [iki yıl önce] Komün ayaklanmasını çok şiddetli bir şekilde bastıran generalin zevcesi Galliffet markizinin «Aşağı Surlar sokağı numara 5'te bir lojmanı vardır ve orada sürtükleri, özellikle Madam Alphonse de Rothschild'le Madam Walter'i [?] kabul eder[19]».

İster hayat kadınlarının kötü alışkanlığı ister aristokratların ayrıcalığı olsun, öyle görünür ki, "sürtüşmecilik" III. Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte örgütlenmektedir. 1876'da, Gustave Macé'ye bakılırsa, kamuoyunda büyük yankı yapan bir dava, IX. belediye bölgesindeki, «Lesbos'la

14) *Ibid.*, f° 371.

15) *Ibid.*, f° 730.

16) Jill Harsin, *Policing Prostitution in Nineteenth-Century Paris*, Princeton, Princeton University Press, 1985, s. 302. Ayrıca bak. Louis Fiaux, *Les Maisons de tolérance : leur fermeture*, Paris, Georges Carré, 1982. Polis arşivindeki «Porno» etiketli ve müstehcen resimlerin satış ve dağıtımı olaylarının listelendiği BB3 kütüğü de sürtükler-arası sahneleri gösteren birçok pornografik fotoğraf içeriyor.

17) Archives de la police, «Femmes galantes», BB1, f° 351-352.

18) Horace de Vieil-Castel, *Mémoires sur le règne de Napoléon III (1851-1864)*, I, edisyon: Pierre Josserand, Guy Le Prat, 1942, s. 229, alıntı: Michael Lucey, *The Misfit of the Family, Balzac and the Social Forms of Sexuality*, Durham ve Londra, Duke University Press, 2003, s. 106.

19) Archives de la police, «Femmes galantes», BB1, f° 159.

Sodom'un buluştuğu» bir umumi banyo tesisini aktüalitenin ön planına geçirir[20]. Fakat ancak 1880-90 yıllarından itibaren, gerçek bir «kadınlar için» hizmet alışverişi su yüzüne çıkmış görünür. Léo Taxil, *La Corruption fin-de-siècle* adlı eserinde, şaşırtıcı bir Lesbos-Paris tablosu çizer; burada sürtükler artık, Boulogne ormanındaki Direkler Yolunda "takılmadıkları" zaman, kendilerine özel "hoşgörü evlerinde" buluşurlar. Genç tiyatro aktrisleri sosyete hanımlarıyla sürtüşür, saygıdeğer ev hanımları hizmetçileriyle yatarlar; filan barones bir faytonda kötü durumda yakalandığında, olay mebus olan kocası sayesinde örtbas edilir. Uzun lafın kısası, yazar «şu sırada Paris'te kadınlara meyilli kadın sayısının hesaplanamayacak kadar çok olduğunu» iddia eder, zira başkent «hep birlikte adı ağza alınmaz sefahat âlemlerinin yapıldığı gerçek akademilerin» merkezi olmuştur[21].

Profesyonel sürtükler artık, en gözükaraları saçları kısa kesilmiş, çoğu kez kendilerine «hemşirecikler» adı takılmasına neden olan aynı giysi içinde, çift çift gezerler. Şimdi erkek eşcinseller gibi onlar da üyeleri biribirini tanıyan bir cemaat oluşturmuşlardır:

> Kendi benzerlerinden birini arayan sürtüğün ayırdedici bir işareti vardır: yaya veya arabalı gezintilerinde kendisine eşlik eden, kıvırcık tüyleri özenle taranıp süslenmiş, pomponlu, bazan kurdeleli muhteşem kaniş [...]. Gezinen kadınlardan biri köpekli kadını görür, onunla göz göze gelirken dili ve dudaklarıyla ani bir hareket yapar; bu, «kadından yanayım» demek için sürtükler arasında kabul edilmiş uzlaşımlı işarettir[22].

Başkaları kılık değiştirmeyi yeğler, erkek elbisesiyle dolaşır ve kendi ortamındayken, 1889 Sergisi sırasında şehri biribirine katan «yakışıklı Ernest»[23] gibi, çenelerine küçük bir keçi sakalı uydururlar. Aynı devirde Catulle Mendès, bu "sevgili"lerin, dokuz ay ilişkiden sonra, çocuk yerini tutmak üzere bir taş bebek edindiklerini ve bunu birlikte gezdirdiklerini anlatır. Anlaşıldığına göre bu gelenek iki savaş arasına [1918-1939] kadar devam edecektir, zira Djuna Barnes da Thelma Wood'la bu âdete uyacaktır[24].

20) Gustave Macé, *Mes lundis en prison*, *op. cit.*, s. 169.
21) Léo Taxil, *La Corruption fin-de-siècle*, H. Noirot, 1891, s. 258-259.
22) *Ibid.*, s. 263.
23) *Ibid.*, s. 264.
24) Bu taş bebek sorunları hakkında, bak. Nicole G. Albert, *Saphisme et décadence fin-de-siècle*, La Martinière, 2005, s. 182 ve Maren Sell, «Les Amantes de la nuit», *Amour fou*, yayımlanacak.

Görülür, hattâ kışkırtıcı olan, ama sevişmeleri halka açık yerlerin dışında cereyan eden bu kadınlar, rahatsız edilmeksizin işlerini görebilme özgürlüğüne sahiptirler. Hattâ aşkları sükseli şarkılara bile konu olur, örneğin aşağıdaki dörtlüğün yer aldığı ünlü «yorgun Eros» şarkısının yaratılmasına vesile olan Yvette Guilbert gibi:

> Çocuk getirme şansı yok elbet
> Benim yaptığım birleşmelerin
> Sappho aşklarına katılırım
> Sevgilisiz kalmış kadınların[25].

Polis onları kollar, kabare onları kutlar. 1900'de Charles Virmaître Paris'te *«kadın meraklısı kadınlara özgü birahanelerin»* çoğaldığını, *«gougnotte, gousse* makulesinin oralarda kum gibi kaynadığını» teyit eder. Çoğunlukla evli çiftler gibidirler, her biri kendine düşen rolü oynar: «Erkek-kadın esmerdir, saçları kısa kesilmiştir, [...] ten rengine göre tatlı mavi veya kırmızı bir kravat takar, yakasına bir gül ya da bir tutam menekşe iliştirir [...]; otururken bakıldığında yeniyetme bir delikanlıdan ayırdedilemez; kadın-kadın kumral veya sarışındır, herkes gibi giyinir, ayırıcı bir özelliği yoktur[26].» Bu görüntüler dürüst insanların ne derece "midesini kaldırırsa" kaldırsın, görünüşe göre yetkililerin müsamaha veya kayıtsızlığı ağır basar. Yine de, uzun vadede daha çok ahlâkçıları endişelendirmesi gereken bir tehlike baş gösterir: aşkta bağımsızlık ve rollerin tersine dönmesi aile için, dolayısıyla toplumun dengesi için bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. İşin doğrusu, modern sürtük, kendi konumundan çıkmaya ve erkek dünyasının katı isteklerinden kurtulmaya kararlı her kadının yaptığı gibi ve aynı nedenle, kamu düzeninden çok yerleşik düzeni sarsar.

2. PIERRE LAROUSSE'A GÖRE KADIN

Üçüncü cins deyimi en başta, teyzeler ve sürtükler üzerinden, çoğu kez fuhşa bağlı *cinsel davranışları* göstermekle birlikte, buna paralel olarak,

25) Alıntı: Martin Pénet, *Chansons interlopes, 1908-1936* adlı plağın kitapçığında, Les Gais Musettes, 1997, s. 6. «Yorgun Eros» 1891'de Maurice Donnay tarafından Yvette Guilbert için yazılmıştı. 1894'te Henri de Toulouse-Lautrec şarkıyı resimlemek için birbirine sarılmış iki kadını gösteren ünlü bir taşbaskısı resim yapacaktır.

26) Charles Virmaître, *Paris-Impur*, A. Charles Libraire, 1900, s. 219.

ille de yönelimleri açısından mütalâa edilmesi gerekmeyen bazı *figürleri* de "modeller". Erkek ve kadın eşcinsellerin karşılaştırmalı incelemesi tam bu kesişme noktasında durup, siyasal denebilecek bir yol ayrımına dalar.

Burada güçlük üç yönlüdür. Şematik olarak ifade edersek, bir yanda her zaman kokuşmuş ve sapık, sadece "doğaya karşıt" ahlâksızlığıyla tanımlanan erkek eşcinsel (*pédéraste*) vardır; öbür yandaysa onun "simetriği", «histerik tutkuları» ve erotik «çılgınlığı» betimlenen kadın eşcinsel (*lesbienne*). Bunlar, kadrosu daha kalabalık üçüncü bir kategoriye mensup olur ya da dikkatleri oraya çekerler; buradaki bireyler için cinsellik bir bakıma ikincildir, fakat davranış ve edimleriyle, kültürel olarak cinslerine bağlanmış olan önyargı, atfedilmiş özellik ve sınırları kırar veya zorlarlar ki, çağdaş bir terimle bu kategoriye, anatomik cinse (*sexe*) karşıt olarak, psiko-sosyal cins (*genre*) adı verilebilir. Elbette bu duruma, toplumun dayattığı bir erkeklik idealine uymağa çalışmaktan bıkarak, "kadınca" diye nitelenen bir rol üstlenmeye karar veren oğlancı ya da travestide rastlanabilir. Fakat bir erkek için duvarcılık mesleğini dikiş-nakış işleriyle değiştokuş etmek, kolay olmasa bile, yine de az çok mümkündür, ama bir kadın için örneğin asker ya da mimar olmak hiç de öyle değildir, zira bu fonksiyonlar ona *de facto* ve *de jure* kapalıdır. Başına buyruk olmak isteyen kadınların ne bakımdan bir üçüncü cins oluşturacaklarını anlamaya kalkmadan önce, en baştaki soruna geri dönmek lâzımdır: XIX. yüzyılda kadın nedir?

Tek yanıt olmak iddiasında bulunmaksızın, Pierre Larousse'un *Grand dictionnaire universel*'inin bu konu üstüne son derece ilginç bir ansiklopedik sentez sunduğunu belirtelim. Şu ünlü tanımla başlıyor: «Kadın (*Femme*): insanın dişisi, [vücudu] gebe kalıp çocuk doğurmak üzere yapılanmış insan bireyi[27].» Bu maddeyi oluşturan on beş sayfa –«Erkek» (*Homme*) içinse beş sayfa: "insan türünü temsil eden söz yeteneğine sahip birey"– durumu çok açık biçimde ifade ediyor: gücü ve yetkisi, mirastan başka hakkı olmayan, siyasal veya ekonomik özerkliği bulunmayan, zevce, anne ya da "ilham perisi" rolüne tıkılıp kalan kadının, erkekler tarafından organize edilip [onların yasalarıyla] yönetilen bir dünyanın tanıdığı statüden başka statüsü yoktur. Toplumun âdeta dışardan uyrukluğa geçmiş bireyleri olarak kadınlar ["ikinci" sözcüğü bile atılarak] "cins"tirler (*le sexe*) ve bu statüyü somutlaştırmaktan başka seçenekleri yoktur; erkeğe evrensellik, eylem, kamusal alan; kadına özellik, duyusallık ve aile.

27) Pierre Larousse, *Grand dictionnaire universel de XIX. siècle*, cilt VIII, Administration du grand dictionnaire universel, 1866-1890, s. 202-217.

Her şey onu erkekten ayırır, hep –deyim uygunsa– *étalon* [= ölçek ve *aygır*!] olarak kalan erkekle kıyaslanır ve ölçülür, en başta anatomisi: «uzun, ipeksi, ince ve esnek» saçları, daha ince kemik yapısı, daha «gevşek» eti, yuvarlak vücut formları, hattâ kafatası (malûm: erkekte daha gelişmiştir ve «daha çok miktarda beyin» ihtiva eder!). Larousse farkettirmeden yavaş yavaş anatomiden fizyolojiye, biyolojiden psikolojiye geçer: vücut yapısı itibariyle çocuğa yakın olduğundan, daha hassas ve [ruhen] daha istikrarsızdır; çeşitli iklimlerin etkisine göre, sevişmede az veya çok ateşli olur, her ne kadar «bu işte bir kadın ortalama olarak iki buçuk erkeğe bedelse» ve erkeğin hamlelerini karşılama yeteneği erkeğin hamle yapma yeteneğinden daha yüksek ise de; yalnız yaşamak sağlığına zararlıdır ve rahim hastalıkları, histeri krizleri ve kanserlere sebep olur. [Larousse'ta] kadınların ırklar ve halklara göre analizi de aynı derecede baş döndürücü bir envanter çıkarır; örneğin buradan öğreniriz ki, «hemen bütün Alman ve İngiliz kadınları soğuktur», zenci kadınlar (*négresses*) kendilerini sünnet ettirirler çünkü aşırı büyümüş klitorisleri suiistimal edebilecekleri rahatsız edici bir «bedensel kusur» olabilir, ve «müslüman kadınların yüz ifadeleri tamamiyle anlamsızdır, ama zaten sürekli olarak peçe altındadırlar».

Kadınların sosyal durumu, devlet örgütlenmesinin orta direği olan ailenin kuruluşuyla oluşur ve yerleşir. Şurada burada, kimi ilkel kabilelerde, kayıkları yönetmiş, savaşa katılmış ya da karar organlarında yer almış olabilirler, fakat bu «tam bağımsızlık» aynı zamanda onları «en tam ve en iğrenç süflîliğe» atmıştır. Aile hücresinin kuruluşu ve Hıristiyanlığın hakimiyeti sayesinde, kadın özgürlüğünden feragat etmiş, fakat buna karşılık «o zamana kadar sahip olmadığı bir manevi haysiyet kazanmıştır». Larousse, Fransa'da Devrim'den beri [yürürlükte olan] kadın haklarını özetle gözden geçirerek, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde gelişmekte olduğunu belirttiği «kadınların icra etmesine izin verilen uğraşların» genişletilmesini yerinde bulur.

Sözlüğün birçok meziyetinden biri, o sıralarda kadın hakları konusunda tartışılmakta olan dört büyük felsefenin anahatlarını da vermesidir: erkek-kadın çiftinin oluşturduğu «sosyal birey» kavramına odaklanan Saint-Simon'cu öğreti; kadınların başına buyrukluğuna şiddetle karşı olan Auguste Comte'un pozitivist okulu (buyurmak üzere yaratılmış «aktif cins» erkeğe itaati gereken «duygusal cins» kadın); başına buyruktansa «kapalı» görmeyi tercih ettiği kadının doğal ve entelektüel aşağılığını ileri süren Proudhon'un düşüncesi, ve son olarak, en hafif deyimle her bakımdan çağından net biçimde ayrılan Charles Fourier'nin fikirleri.

Charles Fourier daha 1820'li yıllarda, evrensel uyumu hedefleyen geniş bir sosyal reform projesi geliştirmişti. Burjuva sanayi toplumu ve Saint-Simon'culuğu şiddetle eleştiren ütopyacı vizyonu, bir tür ortaklaşmış emekçi topluluğu olan *falanster*'i merkez alan yeni bir sosyal organizasyon öneriyordu. Fourier aynı zamanda hemen tüm eserlerinde, köleleşmenin simgesi olan ailenin kaldırılması ve kadınların tam anlamıyla kaderlerini kendi ellerine almaları lehinde kampanya yürütüyordu. Larousse, kadınları köleleştiren ve ellerinden tüm yetkileri alan, "buyruk asasını" yasaklayarak onları «ev kadınlığının aşağı düzeyli işlevlerine mahkûm eden» «kuvvetli cinse» karşı şiddetli eleştirilerinden bol bol alıntı yapar.

Filozofa göre, sözde bilimsel argümanlara boş verilmelidir: kadınlara atfedilen «kötü huylar/alışkanlıklar» ancak eğitimle ve onlara dayatılan rolle açıklanabilir. Erkeklerin o iddia edilen manevi üstünlüğünü değerlendirmek için onları da aynı bağımlılık koşullarına maruz bırakmak yeter:

> Ya siz, zulmedici cins, bir kölelik eğitimi sizi de kadınlar gibi kendinizi önyargılara itaat etmekle görevli otomatlar sanacak şekilde, tesadüfen karşınıza çıkacak bir efendinin önünde yerde sürünecek şekilde yetiştirseydi, onlara atfedilen kusurlardan daha büyüklerini işlemez miydiniz? Erkek tiranlığının foyasını ortaya çıkarmak için, yüz yıl boyunca, erkekten daha kuvvetli bir üçüncü "hem erkek hem kadın" cinsinin mevcut olması gerekirdi. Bu yeni cins, gereğinde sopa kuvvetiyle, erkeklerin de kadınlar gibi tensel zevkler için yaratılmış olduklarını isbat ederdi; o zaman bu hermafrodit cinsin tiranlığına karşı protestoların yükseldiği, ve kuvvetin hak için biricik kural olmadığının itiraf edildiği işitilirdi. Peki, erkekler [o zaman] üçüncü cinsten talep edecekleri bu imtiyazları, bu bağımsızlığı neden şimdi kadınlara tanımayı reddediyorlar?[28]

Fourier'nin dileği bir feminizm öncüsünün ve anatomik ikilik ile cinsiyetle ilgili sosyal ilişkileri biribirine bağlayan bağı çözen ilk modern filozoflardan birinin dileğidir. Fourier erkeklere karşı kadınların tiranlığını talep etmiyordu; daha ziyade bir üst veya aşkın merci, sosyal adalete dayalı bir eşitlik ilkesini yerleştirebilecek biricik güç olan bir hakem-cinsiyet hayalini kuruyordu. Bunu yaparken, üçüncü cinsin *genre*'ların kutupluluğu ve temsil ettiği yabancılaşma meselesinin yeniden sorgulanmasında ne derece etkin bir operatör olabileceğini de göstermiş oluyordu.

28) Alıntı: Pierre Larousse, *Grand dictionnaire universel du XIX. siècle, op. cit.*, s. 209.

1876'da *Grand dictionnaire universel*'in son cildi çıktığında, zihniyetlerde kadınlara bakış fazla değişmiş değildi. Hattâ «Kadın» maddesi ahlâk alanından (ailelerin yıkım ve umutsuzluğu olan kibar fahişe ile oda hizmetçisi) ve (sakallı kadın ve savaşçı kadınla) tarihten alınmış örneklerle sona ermektedir. Bu sonuncu örnek hakkında Larousse, Jeanne d'Arc veya Jeanne Hachette'in meziyetlerini küçük görmeye kalkmaksızın, bize şunları söylüyor: «Savaşçılık erdemleri kadına yakışmaz; onun gerçek yeri aile ocağıdır, ve en güzel mezar yazıtı da hâlâ bir Romalı hanım için yazılmış şu cümledir: 'Evinde oturdu ve yününü eğirdi'.[29]»

3. *SEXE*'LER VE *GENRE*'LAR: ROMANCILARIN UYDURMASI

XIX. yüzyılda üçüncü cinsin en az üç figürü –oğlancı, lezbiyen ve özgürleşmiş kadın– yavaş yavaş belirmeye başlıyorsa da, bunlardan son ikisi, erkek egemenliğinden kurtulmaya çalışırken, çoğu kez çözülmesi imkânsız bir yumak halinde iç içe geçişir ve karışırlar. Ortak tarihleri de zaten, oğlancılarınkinden ayrılarak, romantizmden dekadansa kadar edebiyatta önemli bir yer tutmaya adaydı. Çoluk çocuk sahibi anneler, bekâr kızlar, serüvenciler, yoldan çıkmışlar olarak, romancıya, kadınların kendilerini her zaman yanlış yerde kısılıp kalmış buldukları o zorunlu ve hiyerarşik cinsel ikilikten çıkmaya çalışan, *oluş halinde* bir modern kişilik için gerekli ideal dramatik devindirici ögeyi sağlarlar.

Pierre Cuisin'in *Clémentine, orpheline et androgyne*'i (1820), Henri de Latouche'un *Fragoletta*'sı (1829), «tam bir cinsiyeti olmayan ve kalbinde bir kadının çekingenliğiyle bir erkeğin enerjisinin çekiştiği o anlatılmaz yaratık»[30], Alfred de Musset'nin *Gamiani ou Deux nuits d'excès*'si (1833), Théophile Gautier'nin *Mademoiselle de Maupin*'le (1835) en parlak asalet beratını vereceği bu gelenek içinde yer alırlar.

[Sonuncu] romanın olay örgüsünü iki kelimeyle özetleyelim. Kendi durumundan bıkıp usanan Madeleine de Maupin erkek dünyasının sırlarına vakıf olmak ister ve kılık değiştirerek Théodore de Serannes olmaya karar verir. Metresi Rosette'le yaşadığı bir şatoda onunla karşılaşan şövalye d'Albert böylece [...] bir erkeğe âşık olur, ama çabucak kadın olduğundan da kuşkulanır. Rosette, Serannes'ı çoktan beri tanımaktadır ve ona tutulmuş-

29) *Ibid.*, s. 215.

30) Honoré de Balzac, Henri de Latouche'un romanı *Fragoletta ou Naples et Paris en 1799*'un [1829] kapak yazısında zikrediliyor, Desjonquères, 1983.

tur, ama sırrından habersizdir. Bu ikili bale figürü (bir erkek-kadına ve bir kadın-erkeğe âşık olan bir erkekle bir kadın) uzun zaman eserin –Rosette'le Maupin arasında geçen iki muğlak pasajın gerçekten akla getirdiği– eşcinselce bir okunuşuna öncelik vermiştir, fakat "esas kişiyi" tekrar yalnızlığı içinde bırakan romanın sonu, bu yorumu doğrulamaz. Gerçekte Mademoiselle de Maupin –Gautier'nin de ısrarla belirttiği gibi– cinsiyet-dışı kusursuz insan tipini canlandırır; yazar ona şu ünlü sözleri söyletir:

> Hakikatte bu cinslerin ne biri ne öteki benim cinsimdir; bende kadınların ne o budalaca itaati, ne çekingenliği, ne mıymıntılığı var; erkeklerin kötü huyları, iğrenç kösnüllükleri ve hoyrat eğilimleri de yok: ben henüz adı konmamış bir üçüncü cinsiyete mensubum, [öbürlerinin] üstünde veya altında, daha kusurlu veya daha üstün: bende bir kadının bedeni ve ruhuyla bir erkeğin kafası ve kuvveti var, ve her birinden aldığım özellikler bunlardan biriyle çiftleşebilmem için ya yetmez ya fazla gelir[31].

Peki, iki arada bir derede, yerinden kaymış, fazlası olan veya yetersiz kalan bu ham-hayal ve yalıtılmış üçüncü cinsin toplumda bir yeri var mı bari? Serüveninin sonunda, irade gücüyle üstünden atmış olduğu kimliğe tekrar giremeyen, kendisi için yarattığı yeni kimliğe de tamamen ait olamayan Madeleine Théodore ne umut edebilir? Tasarlanabilecek çıkış yolu nedir, kişiyi bir tür kıyı-kimlik içinde tutan öbür cinsin parodisi ya da rolünden başka?..

Bu açıdan kılık değiştirme romanda kilit bir rol oynar. Bir yandan Madeleine'in erkek statüsüne, yani özlemini çektiği eylemli hayata erişmesini sağlar. Birinci aşamada Gautier sanki "giysi cinsi belirler" der gibidir. Fakat üç kahraman şatoda bir araya gelip eğlence olsun diye Shakespeare'in –birçok yanılgı ve yanlış anlaşılmalara vesile olan– kılık değiştirme olayı üzerine kurulu *Size Nasıl Gelirse* adlı oyununu sahneye koymağa karar verdiklerinde, işler ciddi biçimde karışır. Théodore, yani Madeleine'e hangi rol düşecektir? Tabiî kâh kadın giysileri içinde kâh erkek çoban kılığında dolaşan genç kız Rosalinde rolü. Başka deyişle, Madeleine kendini hem biyolojik kimliğini hem de seçtiği kimliğini *komedi olarak oynama* konumunda bulacaktır.

Romanın içine tiyatroyu, kılık değiştirmenin içine kılık değiştirmeyi sokmak suretiyle, Gautier tüm alışılagelmiş göndergeleri kadükleştirmeyi

31) Théophile Gautier, *Mademoiselle de Maupin* [1835], Garnier-Flammarion, 1966, s. 356. Orijinal edisyonun başlığı *Mademoiselle de Maupin, double amour* idi.

başarır. Bütün okuma düzeylerinde bütün ilişki durumlarını deneyen bu şahsiyeti hangi cinse bağlamalı: Erkek kılığına girmiş kadın mı (romanda, okur için), kadın kılığına girmiş erkek mi (oyunun diğer aktörlerinin gözünde), yoksa kadın kılığına giren erkek kılığına girmiş kadın mı (kendi gözünde)? Bu olağanüstü beceri sayesinde, Gautier aynı zamanda kendi kullandığı şekliyle *sexe* [biyolojik cins] ve *genre* [psiko-sosyal cins] kategorilerinin ne derecede söylem, imge ve özellikle tekrarlanmış taklit işi olduğunu da gösterir. Bunu yaparken, Judith Butler'ın «*genre*'ın performans yeteneği» olarak tanımladığı şeyin muhteşem bir "*en abyme*" [oyun içinde oyun] sunumunu da yapmış olur. Filozof şöyle yazıyor: «Performans edimleri denince, yansıttıkları kabul edilen özün ya da kimliğin, bedensel işaretler veya başka diskürsif yollarla oluşturulup desteklenen birer *imalât* olduğunu anlamak lâzımdır. *Genre*'lı bedenin performatif olduğunu söylemek, gerçekliğini kuran çeşitli edimlerden bağımsız olarak ontolojik bir statüsü olmadığı anlamına gelir[32].» Mademoiselle de Maupin vakasında, «sahici», «orijinal» bir *genre* kimliği idesi, hayatta ve sahnede art arda oynadığı parodik taklitlerle, mutlak biçimde başarısızlığa uğratılmıştır. Tabiî Théodore/Madeleine'in, kadın rolü oynarken, kadınlığın taklidinin taklidini yaptığını da anlıyoruz.

Erkek veya kadın nedir diye kaygılanır Gautier. Bir bedenin mutlak egemenliğine tabi bir ruh mu, yoksa zarf değiştirmekte özgür bir zihnin bir yaratısı mı? "Sanat için sanat" kuramının sahibi buna ihtiyatla yanıt verir. Bir yandan, her şeyin tekrar yoluna gireceği, anatominin zaferi kazanacağı ve Madeleine'in yeniden Madeleine olacağı «mutlu» sondan kaçınır. Ama öte yandan, esas kişisine geçici olarak kanlı-canlı hayat ve aşk yolunu kapar; bu kişi artık ne bağı ne sınırı olan, dolayısıyla yaşanabilir bir varoluştan da yoksun, *genre*'ın bir tür Uçan Hollandalı'sı olmuştur. *Hem* erkek *hem* kadın, *ne* erkek *ne* kadın, üçüncü cins gelecek bir toplumun cinsi olabilir: ama «*henüz* adı yoktur».

Gautier'den beş yıl sonra, George Sand'ın *Gabriel* adlı oyunundan bu düşüncelere bir yankı gelir. Bu, en sevdiği oğlunun çocuklarını kayırmak için, kız torununu erkek torunu gibi gösteren bir prensin hikâyesidir. Dolayısıyla Gabriel «doğasının» ne olduğundan kesinlikle habersiz ve

32) Judith Butler, *Trouble dans le genre*, *op. cit.*, s. 259 ve devamı. Bu "performatif *genre*" kuramının bir uzantısı için, yine bak. Judith Butler, *La Vie psychique du pouvoir*, Amerikancadan çeviri Brice Mathieussent, Léo Scheer, 2002, s. 199-222, ve *Défaire le genre*, Amsterdam, 2006.

mürebbisinin aşılamaya çalıştığı –ama başarılı olamadığı– kadınları hor görme duygusu içinde, oğlan olarak yetiştirilecektir. Mürebbi çocuğun bir oğlan olmasından ötürü mutluluğunu ifade edince, Gabriel ona ironisi daha sonra ortaya çıkacak ilginç bir cümleyle karşılık verir: «Elbette kadın olarak da doğabilirdim, ama o zaman elveda servet ve ana-baba sevgisi! Lanetli bir yaratık olurdum ve şu anda bir manastırın mahpusluğunda, doğmakla işlemiş olduğum suçun cezasını çekmekte bulunurdum. Fakat bana erkek soyuna mensubiyet lûtuf ve onurunu bahşeden büyükbabam değildir[33].» Aynen öyle: miras ayrıcalıklarının bağlı olduğu doğuştan ayrıcalıklar, George Sand'ın keyfince evirip çevirdiği bir kurgudur. Erkek ırkına mensubiyet, klişeleşmiş bir fikrin aksine, doğa tarafından bahşedilmez; içinde biyolojik cinsiyetin önemsizleştiği bir ayrıntı olduğu saf siyasal bir "kurultu"dur. Soylu Gabriel'in, kinlerini bilmediği kadın düşmanlarına karşı kızgınlığı buradan gelir: «Kadın! Kadın! Bilmem hangi vesileyle bana hep kadından bahsediyorsunuz. Kendi hesabıma ben, sık sık bana kanıtlamaya çalıştığınız gibi ruhumun bir cinsiyeti olduğunu hissetmiyorum ki![34]» Fakat ne yazık ki, George Sand'ın iddialı hayali çabucak suya düşer.

Onaltıncı yaşını doldurduğu gün hakikat Gabriel'e açıklanır. İğrenen Gabriel bu hile sayesinde elde ettiği ayrıcalıklardan yararlanacağım diye sevinecek yerde, mirasını hapisten yeni çıkan ahlâksız ve sefih kuzeni Astolphe'la paylaşmaya karar verir, o da payına düşenle borçlarını öder. Ancak Astolphe dostlarına bir oyun oynamak için Gabriel'i «kadın kılığına» sokmaya karar verdiği zaman, arkadaşlık ilişkileri sona erer. Burada da *Mademoiselle de Maupin*'deki oyun karşımıza çıkar: bir (anatomik açıdan) kadının, kadın kılığına girmiş bir erkek rolü oynaması. Fakat sonuç hem daha trajik hem de daha beylik olacaktır: Astolphe aslında [kız olduğunu bilmeden] âşık olduğu "kuzininin" sırrını öğrenir. [İki genç], Gabriel'in daima erkek görünümü altında huzuruna çıktığı büyükbaba dalaverenin açığa çıkmasından korkarak Gabriel'i öldürtünceye kadar, mutlu yaşarlar. Doğuşa bağlı ayrımcılıkların George Sand tarafından ideolojik olarak sorgulanması, sınırlarına oldukça çabuk ulaşır: Gabriel ölümünden hemen önce aile servetinin Astolphe'a kalmasını istemiştir. Bu normal düzene dönüş, başlangıçtaki amacın altını oyar, amaç yavaş yavaş sıradan bir anlatının kumlarına gömülerek kaybolur; zaten oyun da hiçbir zaman sahneye konmamıştır. Fakat güzel bir *genre* ikamesi –dolayısıyla "devirmesi"– örneği olarak kalır. Yıllar sonra, 1884'te, yirmi dört

33) George Sand, *Gabriel*, Félix Bonnaire, 1840, prolog, sahne III.
34) *Ibid.*

yaşında bir kadın romancı, Rachilde diye anılan Marguerite Eymery, ilk romanı *Monsieur Vénus*'le aynı yolda şansını deneyecektir.

Genç bir aristokrat kızın bir çiçekçiyle macerasını anlatan bu kitap yüzünden Rachilde [toplum gözünde] skandalı getiren kadın olur. Belçika'da yayımlanan eser «pornograf» diye nitelenir, Brüksel savcılığınca toplatılır, yayıncının yazışma belgelerine el konur, Rachilde iki yıl hapse (ama yatmayacaktır) ve 2000 frank para cezasına mahkûm edilir. Dava açılmayacak, fakat Paris savcılığı Ecoles sokağındaki evinde arama yapılmasını emredince, Rachilde elindeki 200 nüshayı evinde saklamasını Jean Moréas'tan rica edecek, olayın anısıyla daha sonra şöyle diyecektir: «Fırtına geçtikten sonra Jean Moréas kitapları bana iade ederken, beni çok etkileyen şöyle bir söz sarfetti: 'Aptalca bir şey bu!' Kitaptan bahsettiğine hâlâ kaniyim[35].» Acaba? Bundan o kadar emin olunamaz, zira *Monsieur Vénus*, birtakım açıkça müstehcen ve kaba süslemelerle ağırlaşmış da olsa, biyolojik cinsiyet ile sosyal kurgu olarak *genre* arasındaki ayrımın ilk kez bu kadar açıklıkla somutlaştığı şaşırtıcı bir romandır.

Kitabın özgünlüğü birkaç sözcükte özetlenebilir: Paris'te mükellef bir konakta dindar bir teyze tarafından yetiştirilen coşkun tabiatlı bir genç kız, Raoule de Vénérande, bir çiçekçi olan Jacques Silvert'i «metres tutar». Buna göre, kendisine «Monsieur de Vénérande» dedirtecek, kendinden bahsederken dilin eril ögelerini kullanacak, sırasında erkek kostümleri giyecek ve kesin itaat istediği ve tuhaf robdöşambrlar hediye ettiği Jacques'a da «karım» diye hitap edecektir. Kadın kahramanını sıradan bir maceraya atmaktan hoşlanmayan Rachilde bir söz oyunuyla (*chiasme*) rolleri biribirine dönüştürmeyi uygun bulur, örneğin Raoule'ün «hazza varıncaya dek *kadın*» ve «*honnête homme*»[36] [zeki ve bilgili erkek] olduğunu söyler; buna karşılık Jacques «bir hermafrodit bile, bir iktidarsız bile değildir, kadınsı içgüdülere sahip ruhu içine gireceği bedeni şaşırmış, yirmi bir yaşında yakışıklı bir insan erkeğidir[37]». Rachilde'in anlattığı şey aslında seksologlarca *iki "dönmenin" heteroseksüel ilişkisi* olarak yorumlanabilecek ve şöyle bir matematik formülle özetlenebilecek bir olaydır: (–) + (–) = (+).

Zira Rachilde'in asıl amacı eşcinsellik değildir. Raoule'ün ağzından şu çarpıcı sözlerle, eşcinsellikle arasına mesafe koyar: «Sappho olmak

35) 18 Mayıs 1912 tarihli *La Vie*'den alıntı, 16 Haziran 1912 tarihli *Mercure de France*'ta tekrarlanıyor, cilt XCVII, n° 360, zikreden Claude Dauphiné, *Rachilde, femme de lettres 1900*, Périgueux, Pierre Fanlac, 1985, s. 31.

36) Rachilde, *Monsieur Vénus* [1884], Flammarion, 1977, s. 71 ve 70.

37) *Ibid.*, s. 89-90.

herkes olmak demektir! Aldığım eğitim bana zavallı cahil kızların suçunu ve fahişelerin kusurlarını yasaklıyor[38].» Onun takıntısı daha ziyade, eril ve dişil rollere bağlanmış uzlaşımsal bütünlüğü de koruyarak, *sexe/genre* ortak paydalarının değiştokuşudur: erkek zorunlu olarak «kuvvetli»dir, biyolojik olarak kadın bile olsa; kadın zorunlu olarak «zayıf ve muti»dir, biyolojik olarak erkek gibi de olsa... Para ve sosyal sınıfın işe karışması da bunu güçlendirir: Raoule, serveti ve sosyal statüsü *sayesinde*, erkeklerin rolünü oynamaya kendinde yetki görebilir; Jacques, beş parasız emekçi durumu *nedeniyle*, «onun kendisine dayattığı aşağılayıcı alışkanlıkları doğal bir zorunluluk gibi kabullenen tabi» düzeyine atılır[39].

İlişki böyle devam ettikçe, âşıklar giderek bir oyun üzerinde –ama sonunda kendilerini yakacak bir oyun üzerinde– şakalaşmağa başlarlar: «İkisi de gülüyorlardı, ama ortak bir düşünce üzerinde gittikçe daha çok birleşiyorlardı: cinsiyetlerini yok etmek[40].» Zira Rachilde'in takıntısı işte budur: bedenin mahpus bulunduğu ve dayanılmaz bir otorite altında uymaya mecbur olduğu "doğal" bir cinselliği aşmak. Doğrusu istenirse, ana-babasının ön dört yaşındayken zorla evlendirmek istedikleri ve o zaman intihar girişiminde bulunmuş olan Rachilde, hayvansı ya da iktidarsız yaratıklar saydığı erkeklerden de, sıkı bir «antifeminist» olarak durmadan gülünçlüklerini eleştirdiği kadınlardan da nefret etmekteydi[41].

38) *Ibid.*, s. 85-86.

39) *Ibid.*, s. 107. 1871'de Zola da, *La Curée*'de [Tazı Payı], Renée Saccart'la damadı, şaka yollu «matmazel» diye hitap ettiği «kız-oğlan» genç Maxime arasındaki ensest ilişki üzerinden buna benzer bir durumu betimlemişti. Birleştikleri sırada, tersine dönmüş bir *sexe/genre* sistemindeki hakimiyet ilişkisi korunuyordu: «Çılgınca bir sevişme gecesi yaşadılar. Renée erkekti, tutkulu ve aktif iradeydi. Maxime sadece başına geleni çekiyordu. Daha çocukluğunda erkekliğinden darbe yemiş bu sarışın ve güzel nötr varlık, genç kadının meraklı kolları arasında, tüysüz vücudu ve Romalı oğlanları andıran narin cılızlıklarıyla, âdeta boylu boslu bir genç kız oluyordu. [...] Renée bu hakimiyet anlarından büyük haz duyuyor, bünyesinde cinsiyetin hâlâ tereddütte kaldığı bu yaratığı tutkusunun pençesinde eğip büküyordu.» (Émile Zola, *Les Rougon-Macquart*, cilt I, *La Curée*, Gallimard, «Bibliothèque de la Pléiade», 1960, s. 485-486).

40) Rachilde, *Monsieur Vénus*, *op. cit.*, s. 110.

41) Örnek olarak şu pasajı zikredelim : «Kadınlar erkeklerin aşağı düzeyde (mâdun) kardeşleridir, bunun tek sebebi de onları, erkeklerin en az akıllılarının bile genel olarak sahip oldukları insicamlı fikir yürütme yetisinden uzaklaştıran fiziksel zaaflarla malûl olmalarıdır.» Rachilde şunu da ekler: «İlginçtir ki, sözlüklerde *amour* [aşk, sevişme] sözcüğü tekil olduğu zaman eril cinste gösterilirken, çoğullaşır çoğullaşmaz dişil cinse geçmektedir (...) ki bu da erotik hazzın (...) ancak dişi olduğu anlamına gelse gerektir! Kadınlar kusuruma bakmasın, ama cinsiyetlerinin tüm aşağılığı işte buradadır.» (Rachilde, *Pourquoi je ne suis pas féministe*, Éditions de la France, 1928, s. 10).

Bu «cinsiyeti olmayan ve tüm erotik hazları sağlayan garip aşkın»[42] peşinde koşmak ancak bir üçüncü cinsle mümkünse, ideal üçüncü cinsin bu dünyada mevcut olmadığını pekalâ ölçüp biçer; onun buradaki tek eylem alanı, dekadans ya da kurgunun az çok "inceltilmiş" sapıklığıdır.

Ama o da sınırları olan bir sapıklıktır, somut şeylerin çiğ gerçekliğinin başladığı yerde biten... Ölüm çanı 154'üncü sayfada çalar; şu bando-mızıkalı anonsun gösterdiği gibi, Raoule tüm sosyal tabuları çiğneyerek ihtirasının sonuna dek gitmeye karar vermiştir: «Matmazel Silvert, Mösyö Raoule de Vénérande'la evleniyor.» Nikâh günü Raoule, «artık kesin olarak benimsediği yeni bir modaya göre»[43], kısa saçlı olarak sahneye çıkar. Gerdek gecesinin coşkusu içinde, Jacques eğlence olsun diye bakire kız rolü oynar ve Raoule'den kızlığını bozmasını ister; Raoule coşkunlukla haykırır: «Bu çılgın tutkumuz için okşayışların cinsinin ne önemi var? Bedenlerimizin değiştokuş edebildiği bağlılık kanıtlarının ne önemi var? [...] Sen güzelsin... Ben erkeğim, sana tapıyorum ve sen de beni seviyorsun![44]» Fakat hazzın doruğa ulaştığı anda, Jacques birdenbire Raoule'ün bir erkek *olamayacağını* anlar: «Bir tek defa her ikisi de komediyi oynamış, yaşayabilmek için bir yandan kendi gücüyle gerçekle savaşırken bir yandan da onunla yüz yüze gelmeye ihtiyacı olan aşklarına karşı günah işlemişlerdi[45].» Hikâyenin devamının acıklı olacağı tahmin edilebilir: düelloya davet edilen Jacques, Raoule'ün evlendirilmek istendiği Raittolbe'un kılıcıyla ölür. Teselli kabul etmeyen Raoule de her akşam gelip Jacques'ın mumdan heykeline tapınır.

Bu edep dışı hayat yolunu izleyince, kitabın neden o derece sansasyon yarattığı daha iyi anlaşılıyor. Kitabın yayımlanmasından sonra birçok kişi Rachilde'e kapılarını kapadı, ama bazıları da onu kayıtsız şartsız teşvik ettiler. Verlaine'in «Ah sevgili yavrum, bir kötü huy daha icat etseydiniz insanlığın velinimeti olurdunuz!»[46] dediği söylenir. «Karakteri itibariyle cinsiyetten mutlak biçimde arınmış bu M. Vénus»ün[47] büyüsüne kapılan Maurice Barrès'e gelince, kitaba önsöz yazmayı kabul eder ve orada romanın, «yüzyılın hastalığının kadındaki en ilginç türlerinden birini», «karmaşık sevgilerden» beslenen türünü gündeme getirdiğini

42) Rachilde, *Monsieur Vénus*, *op. cit.*, s. 77.
43) *Ibid.*, s. 186.
44) *Ibid.*, s. 197.
45) *Ibid.*, s. 199.
46) Alıntı Claude Dauphiné, *Rachilde, femme de lettres 1900*, *op. cit.*, s. 32.
47) Maurice Barrès, «Préface», in *Monsieur Vénus*, *op. cit.*, s. 15.

belirtir. «Önemli sonuçlar doğuran bir karmaşıklık!» diye de ilave eder. «Kadından iğrenme! Erkek kuvvetinden nefret! Derken bazı beyinler cinsiyetsiz bir yaratığın hayalini kuruyorlar. Bu hayalgücü ürünleri ölüm kokuyor[48].» "Yüzyıl sonu" deyimine "cinsiyetin sonu" diye yankı geliyor; bu, sönmekte olan ve iki-biçimlilik palamarlarını koyuverip toplumu zaten düşeceği uçuruma yuvarlayan bir ırkı göstermek için kullanılan yaygın deyimdir. Rachilde de şan-şöhrete kavuşmasını sağlayan damarı işleyerek, bu sürece keyifle katkıda bulunuyor. Sonraki romanlarına koyduğu başlıkların çok şey anlatması da kendi başına bunu gösteriyor: *La Marquise de Sade* (1887), *Madame Adonis* (1888), *L'Animale* (1893), *Les Hors Nature* (1897), *L'Heure sexuelle* (1898) ve *Refaire l'Amour* (1928).

"Karmaşık aşk" yavaş yavaş daha da karmaşıklaşır: *Madame Adonis* sahneye cinsiyeti belirsiz bir şahsiyet çıkarır; bu kişi Louise'i baştan çıkarmak için kendini Marcel olarak, kocası Louis'yi elde etmek için de Marcelle olarak takdim eder. *Les Hors Nature*'de, iki erkek kardeş Paul ve Reutler Fertzen arasındaki muğlak ilişkiler incelenir. Ensest, ikizlik, aynı kandan "gölge-eş" (*double*) teması ilişki biçimlerini alabildiğine çoğaltır. Artık kıyafet balosu modası (Bullier balosu) gibi sirk dünyası da, edebiyatın özellikle ilgilendiği, kılıktan kılığa girmelerin kolayca cinslerin karışmasına çanak tuttuğu bu yerlere dahildirler. *Jeux d'artifices*'te (1932) Rachilde bir opera şarkıcısının travesti bir sirk akrobatına olan tutkusunu anlatır; daha önce Huysmans *A Rebours*'da, «mevzun vücutlu, çevik bacaklı, çelik kaslı, demir kollu, bir ara tereddüt edip androjinliğe dokunduktan sonra [...] nihayet cinsiyetine açıklık kazandırmaya ve tamamiyle erkek olmaya karar vermiş gözüken»[49] Amerikalı sirk artisti Urania tarafından baştan çıkarılan Des Esseintes'i betimlemişti. Sınırı nereden çizmeli? Romancılar, açıkça görülüyor, kesip atmaktan yana değiller.

4. CEHENNEM VE LANETLENME

Gabriel veya *Monsieur Vénus* bize bu konudaki birçok örnekten birini sunuyor: *genre* sorunlarıyla, hele sapkın denilen cinselliklere bağlı oldukları zaman, fazla oynayan ihtiyatsızların cezası genellikle ölüm oluyor. Başkaları gibi, XIX. yüzyıl romanındaki ilk lezbiyen şahıslardan

48) *Ibid.*, s. 18-19.
49) Joris-Karl Huysmans, *A Rebours* [1884], Garnier-Flammarion, 1977, s. 145.

biri sayılması âdet olan Balzac'ın *La Fille aux yeux d'or*'u [Altın Gözlü Kız, 1835] Paquita Valdès'in kaderi de böyle olacaktır. San Réal markizinin eline düşmüş olan Paquita Paris'te bir konakta âdeta bir mahpus hayatı yaşamaktadır. Fakat bir gün nasılsa onu görüp âşık olan Henri de Marsay, buluşabilmek için aradaki tüm engelleri kaldırmayı başaracaktır. İki sevgili arasında geçen birkaç sahne, yavaş yavaş hakikati meydana çıkarır: Marsay'den hoşuna gidebilmesi için kırmızı kadife bir rob giymesini isteyen ve sevişme anlarında onu «Marquita» diye çağıran Paquita, Balzac'ın da belirttiği gibi, bakire olmasına bakiredir, ama masum değildir. Kıskançlıktan çılgına dönen Markiz San Réal tutkusunun nesnesini öldürüp Paris'ten ve –gerçekte üvey kardeşinden başka biri olmayan– Henri de Marsay'den uzak bir manastıra çekilecektir... Aslında Paquita aynı kişiye âşık olmuştur; markiz bunun dişil yönünü, Henri de eril yönünü temsil etmektedir.

Kitap çıktığında tepkiler yağdı. *La Revue de Paris*'den bir gazeteci infialini dile getirdi: «Bilmecenin anahtar sözcüğü nihayet açığa çıktığında, bu karanlık kıyametin üstüne asla gün doğmamasının daha iyi olacağını düşündüm. Öyle şeyler vardır ki bilinmemeleri gerekir; bunlardan bir erkekler sofrasında şampanyadan sonra söz edilebilir, ama hanımlara anlatılıp öğretilmeleri tamamen lüzumsuzdur[50].» Birkaç ay sonra Madam Sophie C. de, *Petit courrier des dames*'da ona ayak uydurur: «Bu korkunç ucube dramı okumayı sadece sinirleri fazla narin olmayan okurlarımıza tavsiye edebiliriz; ama, Paquita'nın bütün cazibesine karşın kendisiyle, ve hele M. Henri ve –bizim kastettiğimiz anlamda bir Balzac kadını sayılması imkânsız– o korkunç hemşiresiyle hiç tanışılmasa daha iyi olmaz mı?[51]» Madam Sophie C.'nin sezgilerinin hakkını verelim: ar duygusu yüzünden adını koyamadığı eşcinsel kadın (lezbiyen) belki de sadece Balzac'a göre değil, Larousse'a veya herhangi bir başkasına göre de «kadın» kategorisine girmiyordu. Başka bir kategoriye, hattâ başka bir rejime aitti. O an için daha ziyade «cehennemlik zekâ» San Réal markizi, Balzac'ın başka yerde dediği gibi, «kusursuzluğu insana 'bunların kafasında bir üçüncü cins var' dedirten» entrikalar çeviren o roman kahramanları arasında sayılabilirdi[52].

50) A. Guéroult, *La Revue de Paris*, Ağustos 1835.

51) *Petit courrier des dames*, 30 Kasım 1835, alıntı René de Guise, «Balzac et la presse de son temps», *Année balzacienne*, 1982, s. 99.

52) Honoré de Balzac, *Petites misères de la vie conjugale*, Furne-Houssiaux, 1853, s. 112.

Söz konusu üçüncü cinsin parlak bir geleceği olacaktır. Baudelaire'in lanetlenmiş kadınlarından[53] Renée Vivien'in düşmüş meleklerine, iğrenç aşağılık âdetlerden romanesk sefahat âlemlerine, Diderot'nun *La Religieuse*'ünden beri edebiyatta erkek eşcinselin açık ara önünde giden kadın eşcinsel, artık kesin olarak cehenneme aittir[54]. Çürüyüp kokuşma halinde bir toplumun, İkinci İmparatorluk ve Dekadans toplumunun cehennemi; birçokları arasından özellikle şu eserlerin tanıklık ettiği, ahlâksal çözülmenin her türlü pislikle yarıştığı bir toplum: Banville'den *Les Parisiennes de Paris* (1867), Feydeau'dan *La Comtesse de Chalis ou les moeurs du jour* (1867), Belot'dan *Mademoiselle Giraud, ma femme* (1870) ve *Mélinite* (1888), Zola'dan *La Curée* (1871), Paul Alexis'ten *La Fin de Lucie Pellegrin* (1880), Maizeroy'dan *Les Deux amies* (1885), Rachilde'den *Madame Adonis* (1888). Kara kahramanlar olarak lezbiyenler artık dengeli birer çift oluşturacaklardır. Saldırgan, doymak bilmez, kandan korkmaz ve tabiî kokainman sürtük (esmer olanı) ile, zayıf, muti, daha "kadınsı", aylaklık ve kötüye alıştırılma yüzünden bu kötü yola düşmüş "Sappho çömezi" (sarışın olanı): daha sonraları popüler edebiyatın başlıca malzemesini teşkil edecek olan birçok romanın senaryosu genel olarak böyle bir şeydir.

Sosyete hanımı veya fahişe: öyle görünür ki, Sappho'culuk, erkek eşcinsellerdeki efendi-uşak çifti gibi, sadece iki toplum sınıfına bulaşmıştır. Örneğin ünlü *Nana*'ya bakın. Zola'nın kendini tüm varlığıyla fahişeliğe vermiş bir «hayvan» olan bu kahramanı, bir ahlâk masası raporunda bir vaka olabilirdi. Zaten Bibliothèque Nationale'de saklanan hazırlık dosyaları sayesinde, Rougon-Macquart'ların yaratıcısının romanı için ne kadar titizlikle belge topladığını biliyoruz. Örneğin, soruşturmaları onu Martyrs (Şehitler) sokağında bir "tabldot" lokantası olan Laure'un Yeri'ni betimlemeye götürür; burada Paris'in bütün lezbiyenleri buluşmaktadır: «Şık kadınlar, 'grantuvalet', elmaslarını takıp takıştırarak», gelip burada üç franga «zavallı pasaklı kızlarla» birlikte yemek yerler[55].

53) Şiir kitabına *Les Fleurs du Mal* (Kötülük Çiçekleri) değil, *Les Lesbiennes* adını vermeyi bir ara düşünmüş olan Baudelaire'in bu sözcüğü –ve *tribade*'ı da– bir kez bile kullanmadığını not edelim.

54) 1760'larda yazılan *La Religieuse* (Rahibe) ancak 1796'da yayımlanacaktır. Joseph Méry'nin *Monsieur Auguste*'ünü (1859) özel olarak erkek eşcinselliğini konu edinen ilk kitap saymak âdet olmuştur; sonraki bir edisyonun (Michel Lévy, 1867) sunuş sayfası da bunu doğrular: edebiyat «ailelerde sarsıntı yaratabilecek bütün sapık, iğrenç, eksantrik veya ölümcül tipleri ele alıp işlemiş, ama belki biri eksik kalmıştır; bu kitap işte bu boşluğu doldurmayı denemektedir».

55) Émile Zola, *Nana* [1880], Gallimard, «Folio classique», 2002, s. 262.

Bu manzaradan önce iğrenen, sonra da merak eden Nana, çabucak oyuna kapılır ve bir başka fahişeye tutulur; bunun adı Satin'in Satan'la (Şeytan) ses benzerliği belki de tesadüfi değildir. Haşin ve kaba olan, erkekleri önce yıkıma sürükleyip sonra acımasızca kaldırıp atan Nana, yeni aşkının nesnesine kafayı iyice takar ve o andan itibaren, Zola'nın ısrarla belirttiği gibi, «aldatılmış kadın öfkesiyle trajik» bir hale gelir[56]. Yine de kapatması olduğu Kont Muffat Satin'le ilişkisinin aslı astarı hakkında hakikati söylemesini rica ettiğinde, hiç güçlük çıkarmadan –sırası gelmişken, Odette'in Swann'a kadınlarla maceralarını itiraf ettiği günki umursamazlığıyla («Önemsiz bir şey için ona yalan söylemenin ne yararı var?»)– olayı kabul eder ve cümlesini tekrarlar: «Hadi canım, bunun seninle ne ilgisi var?[57]» Bir tutku nasıl aynı zamanda hem yakıp yıkıcı hem de önemsiz olabilir? Kadınlar-arası aşkın, heteroseksüel ilişkilerin *ekonomik* ve *politik* normlarına tamamen yabancı bir düzeneğe ait olduğunu anlamak zahmetine katlanılırsa, bu paradoks da anlaşılabilir. Evlilik sözleşmesi [nikâh] olsun, gebelik, aile, "erkek-kadın" kodlarına saygı olsun, her şey bunu, hukuksal ve kültürel açıdan onlarla kıyaslanamaz kılar. Profesyonel fahişelik hayatı için gerçekten bir sonuç doğurmayan bu özgür ve «alan dışı» tutku, romanda eşdeğerlisi olmayan bir yer işgal eder. Kitabın sonunda Satin hastanede ölürken, Nana sadece şu iki anlamlı sözü söyleyecektir: «Kimse beni onun gibi sevmedi[58]», yani onun kadar, ve özellikle o şekilde...

Kadın eşcinselliğini (*lesbianisme*) konu alan edebiyatın, onu eşcinsellik hakkındaki diğer söylemlerden ayıran tipik bir özelliği vardır: XIX. yüzyıl sonuna kadar, hattâ Pierre Louys ve Marcel Proust'la daha sonra da, bunu önce erkekler geliştirmiştir.

Renée Vivien, Natalie Clifford veya Colette gibi kadın şair ve romancıların sözü almasından önce, zaten kadın yazar sayısı azdır, bu konuya el atanlar daha da azdır. Yine de 1883'te, «kimliği gizli bir ünlü kadının ölümünden sonra yayımlanan eseri» olduğu söylenen bir *curiosa*, *Le Roman de Violette* çıkar. 1870'te ölen Alexandre Dumas'ya atfedilebilmesi için kasten bu yıla tarihlenen eser, aslında Vicomtesse de Coeur-Brûlant diye anılan, üç gizli erotik romanın yazarı Mannoury d'Ectot markizinin kaleminden çıkmadır.

56) *Ibid.*, s. 330.
57) *Ibid.*, s. 331.
58) *Ibid.*, s. 456.

"Özgür ahlâk" (*libertinage*) geleneğinde bir "sırra er[dir]me" (*initiation*) öyküsü olan roman, genç asilzade Christian'ın eğitmeye giriştiği on beş yaşındaki çamaşırcı kız Violette'i sahneye koyar. Christian gerekli bilgileri verdikten sonra, kıza Mademoiselle de Maupin'i okumasını söyler ve bir kadınla sevişmesini önerir. Bunun için, «erkeklere karşı ebediyen kin beslemeye yemin etmiş» olan ve Violette'in güzelliğine de gayet duyarlı gözüken bir kontesle bir buluşma ayarlar. Fakat *cunnilingus*'un ["oral seks"] en hassas anında, Polonius gibi perdenin ardına saklanmış olan Christian farkettirmeden Violette'in yerine geçer ve «kontesin klitorisinin normal kadınlarınkinden uzun olduğunu, âdeta bir bakire memesinin emilerek sertleşmiş ucuna benzediğini» farkeder[59]. Bu Christian'ın, Pierre Larousse'un okuyucusu olduğuna bahse girebiliriz, zira sözlükteki «*tribade*» maddesi sürtüğü şöyle tanımlıyordu: «Klitorisi aşırı gelişmiş olan ve cinsiyetini kötüye kullanan kadın[60].»

Bu saptama, lezbiyenlerin doğaları gereği ya da kötü alışkanlık sonucu sahip oldukları kabul edilen birçok anatomik özellik arasından bir ayrıntıdır. Örneğin, kontesin de saçları diğer vücut kıllarıyla aynı renkte değildir, zira kendisi erkeklerden çok kadınları sevdiğinden, bir «karşıtlıklar bileşiminin» fiziksel örneğidir[61]. Sürtük diye adı çıkmış aktris Florence'ın gövdesi ise tamamen kıllıdır ve o bu süslerinden gurur duyar. Zaten bu sonuncu şahsiyet lezbiyen karikatürünün birçok özelliğini kendi başına temsil eder: [kalp değil] kafa kadını olması ve bağımsızlığıyla, aslında onanist ve her dem bakire, duyguları coşmuş bir Sappho'dur. Fantastik hayallerinin kadınlara yönelik olması, hakimiyetten dehşete düşecek kadar nefret etmesi nedeniyledir: Florence kendisi üzerinde sadece kendi hakimiyetini tasarlayabilir. Oda hizmetçisi saygılı bir çekingenlikle «Madamın zevkleri böyle» diye gözlemini ifade eder. «Zevkim değil Mariette, felsefem»[62] diye düzeltir Florence bilgince, ve böylelikle cinsel tercihlerin arzu veya pratikten ziyade ideoloji işi olduğunu vurgulamış olur. Ancak Florence kontese yenik düşecek ve onu bir muzla (*sic*) "becerecek", ardından kendisi de önce öğretmeninin becerikli parmaklarıyla, daha sonra da sperm fışkırmasını taklit etmek üzere sıvı (süt, su) püskürten bir mekanizması olan dev yapay *phallus*'larla bekâretini kaybedecektir...

59) *Le Roman de Violette*, kimliği gizli bir ünlünün ölümünden sonra yayımlanmış eseri [1870], La Musardine, 1999, s. 106.

60) Pierre Larousse, «Tribade», *Grand dictionnaire universel du XIX. siècle, op. cit.*

61) *Le Roman de Violette, op. cit.*, s. 99.

62) *Ibid.*, s. 128.

Sürtük işi zevk seanslarının bu "teratolojik" [anormal ve ucube] ve oldukça kaba komik versiyonu, pornografi türünün özelliklerini taşır, yani kadınlar arasındaki bedensel aşkla ilgili açık betimlemeler sunar[63]. Roman, anlatı ve incelemelerse genellikle, heteroseksüel aşkın bu kötü taklidi konusunda, muğlak metaforlarla yüklü örtülü imalarla yetinirler. Kaldı ki kadın kadına ilişkide haz duymak da son derece ihtimal dışı görülür. Adeta tek şey düşünülebilir, yani *phallus*'tan sağlanan hazza göre *fazlalık* bir sapmadır; bir *"koyunun yokluğunda..."* âdeti, erkeğin yokluğuna karşı bir palliyatif ya da kabalığına karşı bir rövanş veya sığınaktan ibarettir. Değeri, esas olguya göre, kontrpuan, prelüd veya epilog olmaktır.

Aynı dönemde çıkmış olan *Les Femmes de l'Empire*'de, kendini 1871'de cübbeyi terketmiş bir kilise mensubu olarak takdim eden esrarengiz Abbé C***, III. Napoléon'un saltanatında «dekadansın nasıl ahlâki çürümeyle geldiğini» okurlarına açıklamaya girişir; kitabın altbaşlığı, suçlanması gereken sorumlular hakkında bazı ipuçları da verir: «Yüksek sınıftan hanımlar, tiyatro artistleri, kibar fahişeler, saray ruhbanı, üçüncü cins...» Kitapta özellikle erkekleri esrarengiz bir gece için evine çağıran iğrenç "Messalina" Madame de Solignac'ın öyküsü yer alır. Fakat yazar gerçeği belirtir: aslında «Mme. de Solignac iki oda hizmetçisiyle sevişirken tatmin olamayan bir Sappho'dur; giderek histeri krizlerine tutulur ve Lesbos türü sevişme yetersiz kalır; o zaman kendine bir erkek âşık tutar[64]». Genellikle pek çok romancının sonunda başvurduğu çare budur: kadın kadına sevişmede her zaman "bir şey" eksik kalmaktadır.

La Gynandre'da (1891) Joséphine Péladan, ona göre bir serap olan Lesbos'un, erkek arzusunun hazzını kamçılaması için sabırsızlanan o «gazeteci icadı» ülkenin üzerinde durur: «Lesbos, azizim, bir ordövrdür [...] ya da bir tatlı. Lesbos, five o'clock tea [...] başka hiçbir şey değil... Lesbos ancak beşten yediye türü bir değer taşır, bir geceyarısı değildir[65].»

63) Pierre Louys ve Lois Loviot'nun (yarım kalınış ve yakında yayımlanmış) eseri *Farizade ou Les Voeux innocents*'ı da (Madam Anaïs Ségalas ve Madam Zénaïde Fleuriot'dan ahlâki bir masal, Bagdad, 1984) zikredelim. Bu kez kadınlara atfedilen fakat erkekler tarafından yazılmış bir kitap söz konusudur. Yazarlar, romanın kahramanı Farizade'a yapay phallus'larla süslü bir kemerle vücudunun istediği yerinden bir phallus çıkartan bir yüzük veren lezbiyen bir peri tasarlamışlardır. Bak. Nicole G. Albert, *Saphisme er décadence dans Paris fin de siècle, op. cit.*, s. 154.

64) Abbé C***, *Les Femmes de l'Empire*, Administration des publications républicaines illustrées, 1880, s. 88.

65) Joséphine Péladan, *La Décadence latine, IX, La Gynandre* [1891], Cenevre, Slatkine, 1993, s. 407.

Yüzyıl sonunda bununla yetinen kadınlar ancak hastalar, kalıtsal bir kusura bağlı kötü kaderin kemirdiği kaçıklardır ki, bir şahıs bunu yetkinlikle temsil edecektir: *Méphistophéla*. Baudelaire'in sevdiği türden hem «esrarengiz» hem de «ses getirici» bu başlık altında, Catulle Mendès lezbiyenliğin tüm yelpazesini, cehennemlik morfinman Sophor –«erkeksiz bir cadılar ceminin dişi Şeytanı»[66]– haline gelmiş Sophie d'Hermelinge'in çocukluğundan acı ve acıklı düşüşüne dek, baştan başa araştırmayı amaçlar. Bu «kaşındırıcı ve zalim[67]» romanın ilginçliği, Jean Lorrain'in deyimiyle, bir kişiyi çocukluğundan alıp düşüşüne, bitişine kadar izleyen geniş kapsamlı analizde yatar. Kitaptaysa Catulle Mendès kadın kahramanına karşı hem müsamahalı hem acımasız görünür.

Sophie'yle çocukluk arkadaşı Emmeline'in tutkulu dostluklarına yüreği yumuşayarak bakar: «Nazlı nazlı iltifatlar, dantellerin içine saklanan başlar, değmeden geçen, belli-belirsiz, okşayış bile denemeyecek dokunuşlar [...]», derken bir el «aşağıya, kalçanın beklenmedik bir yerine doğru iniyor»[68] ve hareketini tamamlıyor, pişman olmadan... Yazar çocukların, gençlik masumiyet ve tazeliğinin himayesinde «karı-kocacılık» oynamalarına da şefkatle, gülümseyerek bakar. Sophie Emmeline'le evlenemediği için onun erkek kardeşi Baron Jean'la evlenip daha düğün gecesinde tam anlamıyla tecavüze uğradığında da erkeklerin hayvanca ve canice kabalığından duyduğu infiali dile getirir. Fakat Sophie geçtiği acı sınavdan sonra gerdek yatağını terkedip sessiz adımlarla Emmeline'in uyuduğu odaya gidince kaderin çarkı döner ve Sophie Emmeline'i seyrederken ona duyduğu sevgide ne kadar şiddetli bir fiziksel arzu payı olduğunu anlar. O andan itibaren yeniyetmeliğin dağınık duyusallığı, kösnül, erotik ve bastırılamaz bir cinsel arzu bilincine dönüşür, kötülük zaferi kazanmıştır: «Onu aç bir hayvanın çılgınlığıyla arzu ediyordu. Her zaman içinde olan canavar artık oradan çıkmak ve kendini doyurmak istiyordu[69].» Peki, aniden ininden çıkan bu canavar neydi? *Chercheur de tare*'ın (1898) yazarı roman boyunca bunu defalarca vurgular: kalıtsal bozukluktur bu; Sophie –kendisi bunu bilmemektedir– maceraperest bir anneyle pis pis gülen sakat bir Rus'un çocuğudur, bir kaçıklar soyunun

66) Catulle Mendès, *Méphistophéla* [1890], Séguier, «Bibliothèque décadente», 1993, s. 407.

67) Alıntı Jean de Palacio, «Préface», *Méphistophéla*, *op. cit.*

68) *Ibid.*, s. 30.

69) *Ibid.*, s. 155.

ürünü, «çok eski günahları bir pislik yükü gibi içinde taşıyan iğrenç bir ırkın» temsilcisidir[70].

Yorumcuların, lezbiyenlik ve uyuşturucunun büyük romanı olarak sundukları –ki bir bakıma öyledir de– *Méphistophéla* özellikle kalıtsallık ve özelliklerin bu yolla aktarımı kuramlarının büyük kitabıdır. Romanın devamı, kimyasal bir çökelmede olduğu gibi bireysel bilinçlenmeyle genetiğin şahlanışının işbirliğine girdiği o kader anının sonuçları olarak okunabilir. Sophie sorumlu tutulabilir mi? Marazi eğilimleri kanından mı kendi kötülüğünden mi kaynaklanır? Sophie korkunç çırpınışlar ve esrarengiz krizler içinde cehennemin basamaklarını birer birer inecektir. Emmeline'le kaçışı fiyaskoyla sonuçlanacaktır: Sophie nihayet sahip olduğu sevgilisinin kollarında ilâhi sevginin ateşini yaşarken, Emmeline aynı sarhoşluğu duymaktan uzaktır. Onun için artık «bir şey eksiktir». Umutları kırılmış, terkedilmiş Sophie Paris'e gider ve orada modern Sappho kariyeri çok geçmeden doymak bilmez bir erotik çılgınlığa dönüşür. Yeniden Sophor adını alarak erkek üstüne erkek fetheder, aileleri dağıtır, etrafına felaket saçar. Hakim olma gururu onu bir erkeğe benzetir: kötülük gibi erkeklik de kanındadır.

Annesinin ölümüne kayıtsız kalır; evlilik onda travma yaratmıştır; bir tek felaket gecenin sonucu olan gebeliğiyse içini iğrenme ve nefretle doldurur, öyle ki doğan çocuğu (bir kız) Touraine'de bir sütnineye bırakır. «Ne kız, ne zevce, ne anne, peki ne öyleyse?» diye haykırır Mendès, çünkü "kadın" bu üç halle tanımlanmaktadır. Ona göre Méphistophéla «cinslerin aptalca yasasının yasakladığı sarhoşlukları veren kadın»dır[71]. İşin doğrusu, yazar tereddüttedir: taşra burjuvalarının budalaca ve monoton hayatlarıyla alay eder, yerleşik normları çiğneyen kadınların belki de «yaratıcı gücün tercih ettikleri»[72] olduğu fikrini telkin eder; fakat bu kalpsiz yeni tür, megalomanyak ve semeresiz bir burgaca tutularak, sadece suç işler. Sophor artık on altı yaşına gelmiş olan kızı Carola'yı tekrar görmeye karar verdiği zaman, çember kapanacaktır. Ve o anda, «ey caniliğin doruğu, ey insanlık-dışı alçaklık[73]!», anne genç kıza sevgili gözüyle bakmaya başladığını hisseder. Lezbiyenlik, uyuşturucu, ensest: kuyunun dibine inilmiştir. Son bir silkinişle Sophor Carola'yı babasının yanına gönderir ve Paris'e yalnız döner; orada, «Nevroz ve Cinlenmenin

70) *Ibid.*, s. 103.
71) *Ibid.*, s. 311.
72) *Ibid.*, s. 397.
73) *Ibid.*, s. 545.

acıklı örneği» olarak, «atavik bir yazgıyı tam olarak gerçekleştirmek üzere ya da baştan çıkarıcı Şeytan'ın zaferi uğruna»[74] zaten eriyip gitmekte olan hayatını bitirecektir.

Kitabın kukla tiyatrosu yanını geçelim ve Mendès'e kulak verelim; kitapta şunu da yazıyor: «Erkekleşen kadın [...] insanlıktan çıkar[75].» Demek ki üçüncü cins insan türüne ait değilmiş, ama bunu zaten tahmin ediyorduk, zira yazarların da kanıtladıkları gibi, –eril veya dişil– bir cinse mensubiyeti *de jure* hak etmek için, o cinse anatomik olarak bağlı olmak yetmiyor. Eylemlerle, huy ve tavırlarla ve arzularla, "erkek" ve "kadın" sözcüklerinin birlikte ve otoriterce taşıdıkları ideolojiye hesap vermek de gerekiyor. «Sapa oturmuş teyzecikler», «sürtükler», sözlük veya romanlardaki edebi kadın kahramanlar: XIX. yüzyıl sonunda bu *genre*-dışı tipler kabilesi gittikçe görünürleşen bir "popülasyon" teşkil ediyor. Aynı zamanda bir tıbbî söylem tarafından gittikçe daha sıkı kontrol edilen... Bu söylem, belki Doğa'nın büyük düzeninden kaçmayı uman [bu insan]ların oraya yeniden yerleştirilmesine katkıda bulunmuştur.

74) *Ibid.*, s. 558.
75) *Ibid.*, s. 35-36.

3
Tersine Dünya

1791 yasası, aynı cinsiyetten kişiler arasındaki cinsel ilişkileri ilk kez ceza kapsamından çıkarırken, çok geçmeden bu tür sapkınlıkları adli bağlamda tıp alanına sokmaya aday bir kurumun da temellerini atıyordu: adli tıp kurumu[1]. Devrimin deliyi zincirlerinden kurtarırken aynı hamlede psikiyatrik söylemi ve tımarhane mekanizmasını da icat etmesi gibi, antik Sodomlu serbest kalır kalmaz, ilk kez eşcinseli bir bilimsel obje olarak ele alan adli tabip de sahneye girer.

1829'da, *Annales d'hygiène publique et de médecin légale*'in [Kamusal Hıfzıssıhha ve Adli Tıp Yıllığı] ilk sayısı çıkar; orada şunu okuruz: «Tıbbın hedefi sadece hastalıkları incelemek ve iyileştirmek değildir; toplumsal organizasyonla da ilişkileri vardır[2].» Adli tıp uzmanları, polisle işbirliği

1) Bu konu hakkında, bak. iki başvuru kitabı: Marc Renneville, *La Médecine du crime, Essai sur l'émergence d'un regard médical sur la criminalité en France (1785-1885)*, 2 cilt, tarih dalında doktora tezi, 11 Aralık 1996'da Paris 7-Denis Diderot Üniversitesinde savunulmuş, özellikle I. cilt, s. 61-72; ve Frédéric Chauvaud, *Les Experts du crime, La médecine légale en France au XIX. siècle*, Aubier, «Collection historique», 2000, s. 11-12.

2) Alıntı: Jean-Pierre Goubert, *La Médicalisation de la société française, 1770-1830*, Waterloo, Ontario, Historical Reflections Press, 1982, s. 8.

halinde, ölülere otopsi yaparak katil ve hırsızların ruh hallerini değerlendirmeye çalışırlar, bedenlerle birlikte ruhlarda da "arama" yaparlar. Böylece, suçlu, tecavüzcü, fahişe ya da cinayet kurbanı olarak, eşcinsel her zaman onların eli ve yetkisi altında bulunur.

Bilahare "cinsel sapıklıklar" (*perversions*) diye adlandırılacak olan olgu üstüne, 1849'da *Des déviations maladives de l'appétit vénérien* [Zührevi Arzunun Marazi Sapmaları Hakkında] başlığı altında, Fransa'da ilk makalelerden birini yayınlamak şerefi de zaten bir adli tıp uzmanı olan doktor Claude-François Michéa'ya nasip olmuştur[3]. Bu doktorun, –bilseymiş herhalde çok şaşırırmış– kaderin bir cilvesiyle, polis kayıtlarına 18 Eylül 1852 tarihi itibariyle «Michéa, doktor, La Michodière sokağı No. 6, eşcinsel olduğu rapor edilmiş[4]» ifadesiyle geçmiş olması, acaba sorunu biraz fazla yakından incelemiş olmasından mı ileri geliyordu? Neyse, sorunun özü burada değil. Michéa'nın makalesi bir dönüm noktası olmuşsa, bu, ilk kez cinsel sapıklıkları en yaygınlarından en nadirlerine doğru dört tip halinde sınıflamasından dolayıdır: Yunan aşkı ya da bir kişinin kendi cinsinden birine yönelik aşkı, hayvanseverlik (*bestialité*), cansız bir nesneye yönelik duygusal eğilim ve son olarak insan cesetlerine duyulan cinsel arzu. Michéa "Yunan aşkı"nı sınıflamasının başına koymakla sadece onun yaygınlığını tanımakla kalmıyor, aynı zamanda onu hastalık olarak resmen kayda geçirmiş de oluyor, hattâ bunun sebebi olabilecek bir «erkek dölyatağı»nın var olup olmadığı konusunu bile soruşturuyordu! Fakat eşcinselin statüsünde görülen, suçlu deneklikten patolojisi biyolojik kökenli olabilecek bir bilim objeliğine doğru bu kaymanın genel ölçekte kabul görmesi uzun yıllar alacaktır.

O an için uzman doktorları asıl ilgilendiren, anatomik ya da psikolojik sebeplerden çok, hapse atılmış teyzelerin veya Paris'te bulunmuş cesetlerin [eşcinselliklerine] ipucu olacak işaretlerdir, örneğin, 27 Mayıs 1850 günü sabahın beşinde Saints-Pères köprüsü altında ölü bulunan 59 yaşındaki Antoine Milon vakasında olduğu gibi. Polis raporu adamın «kendini düzdürenler kategorisinden bir eşcinsel» olduğunu belirtiyor. Otopside adli tabip «anüsün kıvrımlarının tamamen kaybolmuş, deliğin

3) Dr. Claude-François Michéa, «Des déviations maladives de l'appétit vénérien», *Union médicale*, 17 Temmuz 1849. Bak. ayrıca Arnold J. Davidson, *L'Émergence de la sexualité*, Albin Michel, 2005, s. 31-36.

4) Archives de la police, «Pédés», BB5, f° 362.

de yumruk sokulabilecek kadar genişlemiş olduğunu saptamıştır[5]». Adli tıp incelemelerinde gayet sık rastlanan bu ayrıntılara, genel olarak bir fizyonomik betimleme de eşlik eder. Örneğin, 1854 tarihinde, 25 yaşında Rus uyruklu Barışnikov diye biri hakkında, bütün sözcükleri patolojiden alınma bir portre okuyoruz: «Sıska bir vücut, soluk bir ten, çökük yüz hatları bu adamın ayıp tutkulara müptelâ olduğunu gösteriyor[6].» Eşcinsel tam anlamıyla *kötü alışkanlığıyla damgalanmıştır*, bunun suçluluktan veya hastalıktan ileri gelmesi farketmez. Fiziksel açıdan, çehresi bir anatomi levhasına yapıştırılacak bir "robot-resim" olmuştur. Tinsel açıdan, toplum için sağlıksız olan bu kişi kendisi için de aynı ölçüde sağlıksızdır. Şimdi, birkaç kuşağı etkilemeye aday bir eser, polis söylemiyle tıp söylemi arasındaki bu eklemlenmeyi ve bunun şaşırtıcı sürekliliğini açıklayacaktır: Ambroise Tardieu'nün *Étude médico-légale sur les attentats aux mœurs* [Genel Ahlâka Aykırı Davranışlar Üstüne Adlî-Tıbbî İnceleme] adlı kitabı...

1. ÇARPIK BİR AĞIZ VE TOKMAK BİÇİMLİ BİR PENİS

Paris tıp fakültesinde adli tıp uzmanı, Lariboisière hastanesinde doktor ve kamu sağlığı danışma komitesi üyesi olan Profesör Tardieu, 1857'de incelemesini yayınladığında, alanında yerini tutmuş saygın bir adamdı. Daha o sırada hayli zengin olan bibliyografyası, ilgi alanlarının çeşitliliğini gösterir. Yalancı ya da sahte gebelikler (1845-1846), sokaklar ve mezarlıklar (1852), *kimlik işareti olarak dövme* (1855), bakır dökümcülüğü (1855) veya kimyasal kibrit imal ve kullanımı (1856) gibi mesleklere bağlı sağlık problemleri, boğulma (1855) ya da strikninle zehirlenme (1856) yoluyla ölüm, çocuk düşürme (1856) ve çocuk öldürme (1857) konularındaki araştırmaları, meslektaşlarının dikkatini çekerek sivrilmesini sağlamıştı. 1854'te üç ciltlik *Dictionnaire d'hygiène publique et de salubrité* [Kamusal Hıfzıssıhha ve Sağlığa Yararlılık Sözlüğü] adlı eseri Fransız Akademisince ödüllendirilmiştir.

«Özel bir hırsızlık biçimine büründüğünü» ve «cinayete bahane ve bir bakıma başlangıç işlevi gördüğünü» söylediği «iğrenç eşcinsellik tablosunu» hedef alırken, Tardieu, daha baştan konusunu suç ortamına yerleştirerek, mesleği gereği «yetkililerin daha etkin gözetiminin» ve

5) *Ibid.*, BB5, f° 417.

6) *Ibid.*, f° 424. Hikâyenin tamamlanması için raporun devamını da verelim: «Bunun bir teyze olduğunun daha açık bir kanıtı ise, aralarında bir subayla iki askerin de bulunduğu 4 veya 5 kişiyi sık sık akşam yemeğine davet etmesidir.»

«daha sıkı ve sert bir bastırma eyleminin» ortaya çıkardığı[7] –ve gerçekten de 1840-1850 yıllarına ait polis kayıtlarınca doğrulanan– gittikçe artan sayıda vakayı incelemek durumunda kalan kendi adli tabip konumunu da temellendirmiş olur. Öte yandan, eşcinselliği «şimdiye dek gerek Fransa'da gerek dışarda hiçbir yazarda görülmemiş geniş ve ayrıntılı açıklamalarla» ele almış olan doktor, cüretkârlığının da bilincindedir. İncelemesinin, bu sorun üstüne ilk ciddi ve kapsamlı çalışma olduğu bir gerçektir, ama yalnız Fransa'da, zira Berlin'de doktor Johann Ludwig Casper tecavüz ve eşcinsellik konulu araştırmalarını daha 1852'de yayımlamıştır. Tardieu de zaten Ren-ötesindeki bu meslektaşının tezlerini çürütmek amacıyla sefere çıkmaktadır. İki yazar arasındaki ana uyuşmazlık noktası bir cümlede özetlenebilir: Tardieu'ye göre eşcinsellik alışkanlıkları bazı fiziksel belirtilerle tanılanabilir; Casper ise, bunları kaale almayarak, bu sözde «kanıtları» bilimsel olarak geçerli saymayı reddeder. Peki, bu kanıtlar nelerdir?

Bunlara gelmeden önce, polisin daha önce birçok kez ayrıntılarını kaydetmiş olduğu "dış belirtilerden", «pudralı solgun ten», «açık yaka», «takılarla yüklü parmaklar, kulaklar ve göğüs» gibi «eşcinselleri ele veren o garip, iğrenç ve insanda haklı olarak şüphe uyandıran fizyonomiyi»[8] oluşturan işaretlerden geçmek lâzımdır. Tardieu o hızla, «İngiltere kraliçesi» lakabıyla bilinen 21 yaşında bir oğlandan bahseden bir adli dergiden alıntı yapmaktan kendini alamaz; kabul edelim, metnin üslûbu ve giriş cümlesi üçüncü cinsin durup dinlenmeden toplumun önüne koyduğu sorunu o kadar iyi özetliyor ki, onun ardından bizim de buna direnmemiz bayağı zor görünüyor:

> Bu bir erkek mi? Ortadan ayrılmış saçları, cilveli bir kızınkiler gibi, bukleler halinde yanaklarına dökülüyor. [...] Gözleri baygın, ağzı kalp biçimli, İspanyol dansörü gibi kalçalarını kıvırarak yürüyor; tutuklandığı sırada üzerinden bir kavanoz zincifre çıkmış. Riyakâr bir edayla ellerini kavuşturuyor, suratına iğrenç olmasa gülünç denebilecek ifadeler veriyor[9].

7) Ambroise Tardieu, *Étude médico-légale sur les attentats aux mœurs*, J.B. Baillière & fils, 1858, s. 113. Ek bilgi olarak kaydedelim, Ulusal Kütüphane kataloğuna göre bu temel eserin 1857 tarihli orijinal edisyonuna Fransa'nın hiçbir kütüphanesinde erişilemiyor. Varlığı haber verilen eldeki tek nüsha New York Academy of Medicine Library'de bulunuyor. Ancak BNF'de mikrofişe geçirilmiş olan 1858 edisyonu da ilk basımı olduğu gibi yansıtıyor. 1995'te, üçüncü edisyonun (1859) Georges Vigarello tarafından sunulan bir tıpkıbasımı Grenoble'da Jérôme Millon tarafından yayımlanmıştır.

8) *Ibid.*, s. 130.

9) *Ibid.*, s. 131.

Tardieu ayrıntı vermeden devam eder: eşcinsel alışkanlıklar kaçınılmaz olarak sağlığı bozar, doğal bedensel yapıyı zayıflatır ve [bu tür] fahişelere «marazi bir solgunluk» verir (yukarda adı geçen talihsiz Barışnikov bunun bir örneğiydi). Fakat bütün bunlar, bu «doğaya karşıt yakınlaşmaların sebep olduğu maddi bozuklukların[10]» yanında çok önemsiz kalır: yani Casper'le Tardieu'nün arasını açan şu ünlü kanıtlar, aktif ve pasif alışkanlık "damgalarının"...

Tanıtlamasını yapmak için Tardieu 206 vakayı gözden geçirmişti, bunların 171'i pasif alışkanlığın belirtilerini taşıyordu, yani başlıca: kalçaların aşırı gelişmişliği («geniş, çıkıntılı, bazan çok iri ve tamamen kadınsı biçimde»), anüsün deforme olarak "*infundibuliform*" (huni biçimli) bir görünüm alması, büzücü kasın (*sphincter*) gevşemesi, kıvrımların düzelmesi, anüs deliğinin aşırı genişlemesi[11]. Fakat bazı doktorların daha önce de kaydettiği ve Tardieu'nün de sistematik olarak bulunabileceğini iddia ettiği bu çeşitli biçim bozuklukları, onun incelemesinin en önemli buluşunu teşkil etmez. Asıl büyük başarı, elbette aktif eşcinsellik işaretlerinin ortaya çıkarılmasıdır.

Adli tabibin bizzat kabul ettiği gibi: «Burada çabamın en nazik kısmına geliyorum.» Ve söylediklerini temellendirmek için, «polis memurlarının beyanlarıyla» ve «bazı sanıkların itiraflarıyla» da doğrulanan çok sayıdaki gözlemlerinin ciddiyetini tanık tutar. Aslına bakılırsa aktif eşcinselliğin işaretleri iki özellikten ibarettir: penisin biçimi ve boyutları. «Pek cılız veya pek hacimli»: penisin boyutları «ya şu yönde ya bu yönde aşırıdır»; her iki durumda da organın başı ucuna doğru incelir ve «bazan kimi hayvanların burunlarını andıracak kadar ölçüsüzce uzar» (küçük penisli talihsiz eşcinsellerde köpeğin burnunu hatırlatırmış!). Kaldı ki bu deformasyonlar kolayca açıklanabilir: «Bir bakıma 'kalıbına döküldükleri' anüsün huni biçimine tam tamına karşılık gelirler.»

10) *Ibid.*, s. 132.

11) *Ibid.*, s. 134-139. Daha 1819'da doktor Pierre Reydellet eşcinsellik konusunda şunları yazıyordu: «Tıbbi açıdan mütalâa edilince, bu kötü huy pek önemli düşüncelere vesile olmaz. Bu zavallıları sık sık görme alışkanlığı M. Cullerier'ye bunları hemen tanımakta büyük bir kolaylık sağlamıştır; bu yüzden bu konuda nadiren yanılır. İleri sürdüğü en kuvvetli kanıt, huni biçimini almış olan *rectum* deliğinin konumudur. Bu işaret hemen hemen kesindir ve bunu taşıyanların söz konusu kötü alışkanlığa sahip olduğuna hemen hemen kani olunabilir. Dolayısıyla, adli tıpta buna en büyük ciddiyetle dikkat edilmelidir.» («Pédérastie» maddesi, Panckouke yay. *Dictionnaire des sciences médicales*, t. 40, 1819, s. 45.) Bu "damga" (*stigmate*) Lautréamont'la şiire bile girecektir: «Ey anlaşılmaz oğlancılar, ben değilim küfür savuracak büyük düşüşünüze; ben değilim hakaret edecek *huni biçimli* anüsünüze.» (Lautréamont, *Chants de Maldoror* [1869], Garnier-Flammarion, 1990, s. 264.)

[Yazara bakılırsa], bizzat veya başkasının eliyle mastürbasyonun da anatomi üzerinde olumsuz etkileri vardır: «penislerinin başı genişlemiş, sanki yassılmış» olan onanistlerin «penisleri tokmak biçimindedir»; «en iğrenç ve aşağılık iptilâlara» kapılmış olanlara gelince, Tardieu bunlar için [belirti olarak] «çarpık bir ağız, kısacık dişler, kalın, sarkık ve biçimsiz dudaklar», kısacası, burada da, yuvasının kalıbına giren penis gibi, «yaradıkları aşağılık işle tamamen uyumlu organlar[12]» not etmiştir.

Ambroise Tardieu'nün *sansasyonel* keşifleri, zaman içinde birçok meslektaşı tarafından çürütülse bile, her vesileyle ona gönderme veya ondan tartışmaksızın alıntı, ya da düpedüz intihal yapmakta hiç kusur etmeyen doktor, yasakoyucu ve popüler yazarları kalıcı biçimde etkilemeye adaydı. 1886'da, Tardieu'nün ölümünden yedi yıl sonra, Legrand du Saulle, Berryer ve Pouchet'nin *Traité de médecine légale*'i [Adli Tıp Elkitabı] hâlâ «aktif eşcinselliğe müptelâ kişilerde penisin deformasyonu konusundaki son derece ilginç gözlemleri» için ona övgüler yağdırırken, bir yandan da kadınsı erkek fahişelerle ilgili betimlemelerinin bir kısmını intihal ediyordu[13]. Doktor Hayès veya Riolan'ın[14] ve başka birçoklarının vülgarizasyon eserlerinin de, XX. yüzyıl başlarına kadar, aynı telden çaldıkları görülür. Bu noktanın altı çizilmeye değer: 1909'da hâlâ İkinci İmparatorluğun ilk yıllarına ait ahlâka aykırı davranış hikâyeleri [bu konularda] temel alınabilir mi? 2006'da Paris'te fahişeliği konu alan, ama ana kaynak olarak 1950'li yıllardan kalma belgeleri kullanan bir eser düşünülebilir mi?

Bu başarı kısmen açıklanabilir. Tardieu'nün çarpıcı etkisi, ahlâksal bir iddianameyle *doğrulanabilir* bir bilimin kusursuz biçimde iç içe geçirilmesinden gelir. Onanizmin felaket doğurucu sonuçları üstüne ahkâm kesegelmiş bilginlerin izinde, ilk kez bir hekim, uzun deneyimlerinden aldığı güçle, "ters ilişki"nin etki ve sonuçlarını *anatomik olarak* gösteriyor, şirazesinden çıkmış bir sefahatla bozulup çürümüş bir vücut arasında, bir kötü alışkanlıkla onun tendeki sonuçları arasında bir bağ kuruyordu. Yer belirleme manyaklığının genel olarak insan zihnini, özel olarak da tıbbı ne denli meşgul ettiği bilinir. Tardieu, bu anormallikler kataloğuyla, bir

12) *Ibid.*, s. 143-147.

13) Legrand du Saulle, Georges Berryer et Gabriel Pouchet, *Traité de médecine légale, de jurisprudence médicale et de toxicologie*, Adrien Delahaye et Émile Lecrosnier, ed., 1886, s. 378.

14) Dr. Hayès, *La Pédérastie historique, conséquences funestes de ce vice honteux*, Librairie des publications modernes, «Bibliothèque d'hygiène des deux sexes», 1891; Dr Riolan, *Pédérastie et homosexualité*, Librairie artistique et médicale, 1909.

siluetle bir yürüyüş tarzının edebi betiminin ötesinde, cinsel aşırılıkların bıraktığı izlere bilimsel bir dayanak getiren birtakım imgeler, nirengi noktaları veya tanı ögeleri sunmuş oluyordu. Sanki satır aralarında, "dikkatli olun, artık hangi Sodomlu olursa olsun foyasını meydana çıkarabilirim" mesajını veriyordu. Riyakâr, yalancı, hapisten kurtulmak için çoğu kez cinsel tercihlerini inkâr eden eşcinseli, bundan böyle kendi vücudu itiraz edilemez biçimde ele verecekti.

1857 ile 1878 arasında yapılan tam yedi basım boyunca, *Étude médico-légale sur les attentats aux mœurs*'ün hacmi 176 sayfadan 304 sayfaya çıkacaktı... Tardieu'nün esere art arda yaptığı ilaveler bu konudaki bilimsel düşüncenin evrimini o kadar iyi açığa vuruyor ki, bunlar üstüne –burada fazla uzun kaçacak– bir inceleme bile yapılabilirdi. Örneğin 1862'de, dördüncü basım vesilesiyle, o zamana dek pek anılmamış olan iki öge ortaya çıkar: endişe verici boyutlara ulaştığı söylenen lezbiyenlik (*saphisme*) ve kadınlara kocaları tarafından uygulanan ters ilişki (*sodomie*). Hattâ Tardieu tereddütsüz kabul eder: «Tuhaf şey! Böyle olaylar meğer en çok karı-koca ilişkilerinde oluyormuş...[15]» Oldukça özlü bu değişiklikler tezinin esasını etkilememekle birlikte, kökenden itibaren «moral yetilerin marazi kötüye-dönüşü (*perversion*)»[16] dediği şey gittikçe daha fazla bir tür delilik, aklın hasar görmesinin sonucu sayılma eğilimindedir. Belânın sosyal yaygınlığının açıklaması da burada görülür, zira [o sıralarda] adli tıptan nöbeti devralarak kötülüğe adanmış teyzeyi tedavi edilecek bir hasta yapma yolunda olan ruh hekimliğinin (psikiyatri) asıl ilgi ve endişe kaynağı, bu doğaya karşıt davranışların maddi sonuçlarından çok daha önemli olan zihinsel sebepleridir.

Tardieu ile Casper arasında sürüp giden ve uzun ve karmaşık bir Fransız-Alman tartışmasına yataklık eden anlaşmazlık, Casper'in iki ciltlik *Traité pratique de médecine légale*'in [Adli Tıp Uygulama Elkitabı] 1857-1858'de Berlin'de ve 1862'de Fransa'da yayımlanmasıyla yeni bir çığıra girer. «Doğaya karşıt ilişkiler» konusundaki bölüm, daha başından itibaren, Fransız'ın sözde keşiflerine, oldukça sert bir düzeltmeye benzeyen ayrıntılı bir dipnotla gönderme yapar:

> M. Tardieu eşcinsellik teşhisine temel olarak bir defa anüste bir fistülün, bir başka defasında küçük tümörlerin (*marisques*) varlığını, hattâ

15) Ambroise Tardieu, *Étude médico-légale sur les attentats aux mœurs*, 4e édition, J.-B. Baillière et fils, 1862, s. 151.

16) *Ibid.*, s. 126.

sadece incelmiş bir penisi temel alıyor! Böyle olgular karşısında sanırım eleştiri susamaz, hele M. Tardieu'nün, en iğrenç iptilâlara kadar düşmüş olanlar arasından iki kişinin ağızlarında gözlemlediğini söylediği özel biçimi bile [bu bağlamda] zikretmekte tereddüt etmediğini görünce [mutlaka sesini çıkarmalıdır]. [...] Böyle bir betimleme konuyu bilmeyenlerin tüylerini diken diken edebilir, ama bilim insanları neyin ne olduğunu bilirler[17].

İşin doğrusu, deneklerde eşcinsellik «kanıtlarının» tanınması Casper'i ilgilendirmez, o bunların bilimselliğini kabul etmemektedir; sırasında o da bunları pasif deneklerde görüp tanır, ama gözlemlerini sistematik hale getirmez; bunları aktiflerde farketmeninse imkânsız olduğunu söyler. Casper'in eşcinselleri «savunması» da söz konusu değildir; tam tersine, o da «karanlık dünyalarına girildikçe daha da korkunçlaşan o iğrenç ilişkiyi» Tardieu'nünkinden farklı olmayan bir üslûpla anlatır. Fakat doktor daha ziyade «kötü alışkanlık»tan (*vice*) bahsediyorsa, bunu oldukça geniş boyutlar kazanmaya aday bir bilimsel tartışmayı başlatmak için yapmaktadır: «Bu illete müptelâ olanların çoğunda bu doğuştandır ve sanki bir tür moral erdişilik (*hermaphroditisme*) oluşturur[18].» Böylece, Michéa tarafından «Yunan aşkı»nın *hipotetik* bir «erkek dölyatağı»na bağlı biyolojik bir kökeni olabileceğinin ima edilmesinden birkaç yıl sonra, Casper iki temel varsayım ortaya koyuyordu: eşcinselliğin doğuştanlığı fikri ki, müptelâlarının kötü huylu olmaktan ziyade temelden bozuk bir «doğa»nın kurbanları olarak suçlu sayılmayabileceklerini ima eder; ve «*moral* (manevi) bir erdişilik» kavramı, yani organlardaki hastalığın yerini zımni olarak zihinsel bir bozukluğa kaydıran bir metafor.

XX. yüzyıl başlarına kadar, doğuştan-edinilmiş kavgası, dişi-erkek çifte cinsiyet fikri gibi, bilimsel olsun amatör olsun, aleyhte olsun lehte olsun, eşcinsellik üstüne her türlü söylemin kaçınılmaz iki temel kavramı olacaktır. Hattâ bu iki terim «üçüncü cins» fikrinin statüsündeki bir yenilenmeye de temel teşkil edecek, bu ifade, Alman hukukçu Karl Heinrich Ulrichs'in verdiği ivmeyle, popüler ve edebi bir deyim olmaktan çıkarak dört başı mamur bir kuram olacaktır. Ulrichs bugün haklı olarak "gay" özgürleşme hareketinin dedesi olarak kabul edilmektedir.

17) Johann Ludwig Casper, *Traité pratique de médecine légale*, kişisel gözlemlere göre kaleme alınmış, yazarın gözü önünde Gustave Germer Baillière tarafından Almancadan çevrilmiş, 2 cilt, c. I, Librarie médicale Germer Baillière, 1862, s. 117, not.

18) *Ibid.*, s. 118.

2. KARL HEINRICH ULRICHS YA DA KURAMDA ÜÇÜNCÜ CİNS

Karl Heinrich Ulrichs (1825-1894) cinsel tercihinin erkeklerden yana olduğunun hayli erken bilincine varmıştı; o buna doğuştanlık niteliği atfediyordu. 1862'de, ailesine bir mektup yazıp 'Uraniyen'ler (*Urnings*) üstüne görüşlerini açıkladı. Bu terim, Platon'un *Şölen*'inde anlatılan Aphrodite Urania'dan türetilmiş olup erkeklere yönelik cinsel arzuyu ifade ediyordu; Ulrichs bunu, cinsel arzuları kadınlara yönelik olan 'Dioniyen'lerin (*Dionings*) karşıtı olarak gösteriyordu[19]. Bunların yayımlanmasına şiddetle karşı çıkan ailesinin muhalif tutumu, onu bir takma adın (Numa Numantius) lüzumuna inandırırsa da cesaretini kıramaz. Aynı yılın Aralık ayında amcalarından birine, «fikirlerimi haklı çıkarmak ve bunu eksiksiz bir şekilde yapmak, bundan sonra hayatımın eseri olacak» diye yazar[20]. Sözünü tutacaktır. 1863'te, *Forschungen über das Rätsel der mannmännlichen Lieben*'in [Erkek Erkeğe Aşk Muamması Üstüne Araştırmalar] ilk fasikülü tamamlanır ve ertesi yıl masrafı kendinden olmak üzere yayımlanır. 1879'a kadar bu diziden, son altısı gerçek adı altında, toplam on iki kitapçık çıkacaktır. İlk yayınlarını, kendisinin de mensup olduğu bir «üçüncü cins»in varlığını belirterek, birkaç yıldan beri üyesi olduğu Frankfurt Hochstift'e (bilim, sanat ve kültür vakfı) gönderir. Vakıf, bu fazlalık cinsi tanımayı reddetmesiyle birlikte, bu vesileyle 1865'te söz konusu cinsin bu tek mensubunu üyelikten ihraç eder.

«Doğası gereği farklı»

Kuramını kurmak için Ulrichs bir temel ögeye dayanır: Uraniyenler «erkek bedeninde kadın ruhuyla» *doğmuş* olduklarından[21], cinsel arzuları doğal

19) Pausanias iki Eros ayırdeder: biri Uranos'un kızı göksel Afrodit'e, öbürü Zeus'la Dione'nin kızı dünya Afrodit'ine bağlıdır. Göksel Afrodit hakkında şu özel bilgiyi verir: «Bu [tanrıça], birinci nokta, dişiden değil sadece erkekten pay alır, dolayısıyla oğlanlara meyillidir; ikinci nokta, daha eski olan odur, dolayısıyla küstahlık onun defterinde yazmaz. Bunun sonucu olarak, böyle bir Eros'un esinlediği insanlar, doğal olarak daha gürbüz ve daha akıllı olanı beğenerek, erkek cinsine eğilim duyarlar.» Platon, *Le Banquet* [Şölen], *op. cit.*, s. 102. *Urning* terimi de Fransızcaya "uraniste" şeklinde tercüme edilecek ve bu sözcük genel kabul görecektir.

20) Alıntı: Hubert Kennedy, *Ulrichs: The Life and Works of Karl Heinrich Ulrichs, Pioneer of the Modern Gay Movement*, Boston, Alyson Publications, 1988, s. 53.

21) Karl Heinrich Ulrichs, *The Riddle of «Man-Manly» Love*, *op. cit.*, s. 419. (Orijinal edisyon: *Forschungen über das Rätsel der mannmannlichen Lieben*, Leipzig, 1864-1879).

olarak erkeklere yöneliktir, ve suçlanıp mahkûm edilemezler. Dioniyenlerle aynı durumda Tanrı yaratıkları olarak, kendilerine aynı hakların verilmesini ve yönelimlerinin olduğu gibi tanınmasını hak ederler. Elbette bu «üçüncü cins»in, eril-dişil ikiciliğini üstlenmekle, aynı zamanda bu ikisine ait basmakalıp fikirleri de güçlendirdiği itiraz olarak öne sürülebilir. Ulrichs de, en azından araştırmalarının başlangıcında, aynı "*genre*"dan iki erkeğin biribirine eğilim duymasını pek zor kavrayabilmektedir. [Ona göre] «kadınsılar» (*Weiblings*) «erkeksilerin» (*Mannlings*), ikinciler de birincilerin peşinde koşar, böylece tamamlayıcılık ve karşıtların biribirini çekimi ilkelerini doğrulamış olurlar. Bunun eşit önemde olmayan en az iki nedeni vardır. Bir yandan, Ulrichs, daha sonra Freud'un da yapacağı gibi, kendi deneyimlerine dayanır ve kendini anlatma usulünü kullanır: kendini kadınsı sayar ve her zaman erkeksilere, özellikle askerlere eğilim duymuştur. Öbür yandan, giriştiği mücadelenin ivediliği, Uraniyenlerin toplumca kabullenilmesini sağlamak için onların *normalliğini* kanıtlamayı birinci sıraya alır: heteroseksüellikle uranizmin *–aynı ilkeden türemiş* davranışlar olarak– aralarındaki benzerlik üzerinde durmak ve böylece Dioniyenlerle Uraniyenler arasında bir *değerler denkliği* kurmak, argümanlarını normal ilişkileri kötülemekten (açıkça daha riskli bir tutum) çok daha etkili kılmaktaydı.

İyi de, özdeş kalarak nasıl farklı olunabilir? Özerk bir grup oluşturma hakkı istenerek nasıl entegrasyon iddiasında bulunulabilir? Daha birinci kitabından itibaren Ulrichs, farkında olmadan Casper'in kategorilerini tekrarlayarak, bu soruya yanıt vermeye çalışır:

> Ayrı bir cinsel tür teşkil eden biz Uraniyenler *hermafroditlere benziyoruz. Üçüncü cins* olarak, eril veya dişil cinsle aynı düzeydeyiz, fakat eril ve dişil cinslerden bağımsız ve her ikisinden de tamamen ayrıyız. Tam anlamıyla erkek veya kadın değil, doğamız gereği onlardan farklıyız. Yine de erkeklere benzediğimiz bir gerçektir, çünkü toplumda erkek rolünü üstleniyoruz ve çalışma kapasitemiz de onlarınkiyle aynıdır[22].

Nasıl –diye devam eder– yayın balığı yılan balığıyla veya tavuk ördekle kıyaslanamazsa, «aynı şekilde, bu alanda Uraniyenleri de, cinsel arzuları kadınlara yönelik olan Dioniyenlerin değil, sadece bizim standartlarımızla yargılamalısınız[23]».

Bu çeviri Ulrichs'in on iki kitabını bir araya getiriyor. Notları fazla çoğaltmamak için, gönderme yaptığımda sadece ilgili kitabın başlık ve tarihini vereceğim.

22) *Ibid.*, s. 36, I. kitap, *Vindex*, 1864.

23) *Ibid.*, s. 37.

Seçtikleri aşk türü yüzünden toplumdan dışlanmış durumdaki Uraniyenlere yapılan muameleye isyan eden Ulrichs'i harekete geçiren ideal en başta adalettir. Halklar arasında dostluğun, Germen-Slav barışmasının militan savunucusu olan hukukçumuz, öte yandan Prusya'nın hegemonyacı iradesinden de (haklı olarak) korkar; nitekim Prusya 1867'de Hannover krallığını ilhak eder ve o zamana dek yürürlükte olan Napolyon yasasının yerine, erkekler arasında cinsel ilişkiyi birkaç yıl hapisle cezalandıran Prusya yasasını dayatır: söz konusu, daha sonra §152, ardından §175 denecek ve Almanya'da yüz yıllık bir mücadeleye gerekçe olacak olan ünlü 143'üncü paragraftır[24]. Ulrichs Hannover krallığının istilasını protesto eder ve tutuklanır. O sırada arşivinin büyük kısmına polis el koyar; o belgeleri bir daha ele geçiremeyecektir. Serbest kalır kalmaz, 29 Ağustos 1867'de Münih'te hukukçular kongresinde kürsüye çıkarak, beş yüz kişinin karşısında Uraniyenlerin haklarının tanınmasını talep eder. Fakat salon tarafından yuhalanınca konuşmasını tamamlayamaz; yine de bu konuşma *gay* militan hareketinin tarihinde kamu önünde yapılmış ilk deklarasyon olarak kalacaktır.

Yayınları biribirini izler ve yazışma dosyaları kabarırken, Ulrichs bir yandan da kuramını geliştirip ayrıntılandırır; kuram yavaş yavaş Weiblings ile Mannlings arasında bazı ara dereceler de kabul eder ve yeni ilişki biçimleriyle zenginleşir: genç oğlanları veya yaşlılarr sevenler, aktifler, pasifler, karmalar, vb... Hukukçunun öncelik tanımadığı "sürtükler" de (*tribades*) tabloya girerler. Beklenenin aksine, onlar [...] «üçüncüyle koşutluk gösteren bir dördüncü cins» oluştururlar yazara göre: ilk aşamada «böyle kadınların Uraniyenlere kıyasla sayıca çok daha az olduğuna[25]» inanır, ama sonra kalabalık olduklarını kabul eder ve daha mantıklı davranarak onları da, öncekilerin aynadaki yansıması, «kadın bedeninde erkek ruhuna» sahip "*Uraniennes*" olarak[26] üçüncü cinse dahil eder. Sadece "biseksüeller", düşük olasılıklı *Uranodionings*'ler sınıflamaya direnip kenarda kalırlar; anlaşıldığına göre, bunlar kuramının temel ilkesiyle uyuşmamaktadır.

24) 1851 tarihli yasanın §143'ü 1869'da §152, sonra 1871'de §175 olur. Bu madde şunu öngörüyordu: «Gerek eril cinse mensup şahıslar gerek insanlarla hayvanlar arasında ika edilen gayrı-tabiî cinsel ilişkiler hapisle cezalandırılır; medeni haklardan mahrumiyet cezası da verilebilir.» Bu madde 1969'da değiştirilecek ve o tarihten itibaren 21 yaşından büyük yetişkinler arasındaki ilişkiler ceza konusu olmayacaktır. 1973'te bu yaş sınırı 18'e inecektir. 175'inci paragraf ancak 1994'te, Almanya'nın yeniden birleşmesinden sonra kaldırılacaktır.

25) Karl Heinrich Ulrichs, *op. cit.*, s. 81, II. kitap, *Inclusa*, 1864.

26) *Ibid.*, s. 365, VII. kitap, *Memnon*, 1868.

Hasımlar ve müttefikler

Ulrichs'in adı Almanya'da hızla yayılmış ve gerek kamusal alanda gerek özel çevrelerde ondan bahsedenler çoğalmıştır. 1869'da Friedrich Engels, kendisine Ulrichs'in yayınlarını gönderen Karl Marx'a yanıt olarak şu endişeli yorumu yazar:

> Eşcinseller seslerini çıkarmaya başlıyor ve devletin içinde bir iktidar teşkil ettiklerinin farkına varıyorlar. Tüm eksikleri bir organizasyon, her ne kadar zaten gizlice mevcut görünüyorsa da... Gerek eski gerek yeni partilerde birçok şahsiyetin desteğine güvenebildiklerinden, [...] zaferleri kazanılmış gibi görünüyor. Bundan sonra "kukulara savaş, götlere barış" denecek herhalde. Şansımız varmış, davalarının zaferine tanık olamayacak ve bunun bedelini kendi tenimizde ödeyemeyecek kadar yaşlıyız. Ama ya genç nesiller! Sırası gelmişken belirteyim, ancak Almanya'da böyle bir tip [Ulrichs] ortaya çıkıp pislikleri kurama çevirebilir, sonra da "Bize katılın!" diye haykırabilir, vb...

Engels sözünü şöyle bağlar: «Bizler, zavallı evvelzaman insanları, safdil kadın meraklıları, doğrusu kötü günler geçireceğiz[27].» Bu sözler, yalnız bir adamın bir "zanaatçı" adanmışlığıyla verdiği kavganın siyasal erim ve etki derecesini ve kamu önündeki bu ilk söz alışın, tek bir kişi tarafından hiçbir kurumsal destek görmeden yapılmış olsa bile, daha o anda teşkil ettiği tehdidi yeteri kadar anlatır. Kaldı ki birçok insan da zaten bu konuda yanılmaz ve onu da, 1869'da eşcinsellikten tutuklanan ve hapishane hücresinden Ulrichs'in «muhteşem yazılarını» selamlayan subay von Zastrow gibi, bir öncü ve referans noktası olarak görürler. Zastrow şöyle yazar: «İki değil üç cinsiyet vardır; ben üçüncüye mensubum. [...] Onun da ötekiler kadar doğada yeri ve temeli vardır. Yasalar buna asla karışmamalıdır[28].»

Uraniyenlere karşı dava ve soruşturmaların artması karşısında, Ulrichs'in ivediliği saplantıya döner: üçüncü cinsin doğuştanlığının resmen tanınmasını sağlamak, ceza kapsamından çıkabilmek için düşünülebilecek

27) Friedrich Engels'in Karl Marx'a mektubu, 22 Haziran 1869, in *The Marx-Engels Correspondence: The Personal Letters, 1844-1877. A Selection edited by Fritz J. Raddatz, translated from the German by Ewald Osers*, Londra, Weidenfeld and Nicolson, 1981, s. 141-152. Fransızca çeviri benim.

28) Karl Heinrich Ulrichs, *op. cit.*, s. 527, IX. kitap, *Argonautica*, 1869.

biricik yoldur... Tarihe, kendi günlük yaşantısına, aldığı tanıklıklara başvurur ve, Platon'dan *Yunanlarda Erkekler-Arası Aşk* (1836-1838) adlı eserin yazarı İsviçreli Hössli'ye kadar, alanın büyük metinlerine dönerek kuramını haklı çıkarmaya çalışır.

Fakat asıl yoğun dikkatini Schopenhauer'e yöneltir, zira filozof *Tasarım ve İrade Olarak Dünya* adlı eserinde bu «duyulmadık paradoksa» ilk kez saldırıda bulunmuştur: nasıl olur da «doğaya karşıt» bir eğilim doğanın kendisinden türemiş olabilir? Schopenhauer'e göre, aşkın tek gerekçesi türün üremesi ve korunma içgüdüsüdür, zira yeni nesiller üretmek insanın biricik amacıdır. Dolayısıyla eşcinsellik doğaya karşıttır. Ancak şu da var ki, fazla genç veya fazla yaşlı erkekler kusurlu çocuklar üretirler. İmdi, eşcinsellik de zaten en çok hayatın bu iki uç döneminde görülmez mi? Bundan şu sonuç çıkar ki, «söz konusu kötü huy, görünüşte hayatın amacına, hem de en önemli ve değerli amacına aykırı olsa bile, gerçekte aynı amaca hizmet ediyor olabilir; yalnız bunu dolaylı biçimde, daha büyük kötülüklere karşı önlem olarak yapar. Gerçekten de, sönmeye yüz tutmuş ya da henüz yeterince oluşmamış, dolayısıyla her iki durumda da tür için tehlike teşkil eden bir üreme yetisinin sonucudur[29]». Başka deyişle, eşcinsellik doğaya aittir, ama doğum kontrol faktörü olarak...

Bu varsayımı tartışılabilir bulmakla birlikte, Ulrichs, ciddiliği kendi görüşlerinin inanılır bulunmasına yardım eden bu prestijli ve saygın referansı zikretmekte gecikmeyecektir; zira çıktığı seferde tanınmış müttefiklere ihtiyacı vardır. Çabasını, mücadelesinin hedefinin kaçınılmaz biçimde yarattığı sosyal yalıtılmışlık içinde, pek az imkânla sürdürmektedir. O devirde, üçüncü cinsin doğuştanlığı konusundaki postülasına kim hekimlerden daha iyi bilimsel kefalet sağlayabilirdi? Önce onların ahlâk dersi veren retoriklerine kafası kızan Ulrichs, sonrasında «*instinct génésique*» [üreme içgüdüsü] konusundaki tıbbi araştırmalara çokça bel bağlayacaktır.

Örneğin ilk aşamada Casper, Uraniyenlere «talihsiz zavallılar» muamelesi yaptığı için şiddetle eleştirilecektir. Ulrichs dördüncü kitapçığında ona, «biz sadece baskılarınız ve hor görüşünüz bizi mutsuz kıldığı için talihsiziz» yanıtını verir; «bize karşı sadece adil olun, yeter; artık merhametinizin timsah gözyaşlarına ihtiyacımız yok[30].» Birkaç yıl sonra,

29) Arthur Schopenhauer, *Le Monde comme représentation et comme volonté* [1819], Fr. çeviri A. Burdeau, Richard Roos tarafından gözden geçirilip düzeltilmiş basım, PUF, «Quadrige», 2003, s. 1326.

30) K. H. Ulrichs, op. cit., s. 160, IV. kitap, *Formatrix*, 1865.

Ulrichs artık Casper'in kuramları hakkındaki bilgisini derinleştirmiş ve birçok adli vakada, özellikle doktor uranizmin sağlığa zararlı ya da deliliğin açık belirtisi olduğunu söylemeyi reddettiğinde takındığı ihtiyatlı tutuma değer vermeyi öğrenmiştir. Daha sonra da, kendi kaleminden «(maalesef 1864'te çok erken ölen) ünlü adli tabip[31]» diye niteleyeceği kişi tarafından ölümünden sonra desteklenmekten pek memnun olarak, ona çok yakın olduğunu söyleyecektir.

Ruh hekimleri Richard von Krafft-Ebing (1840-1902) ve Carl Westphal (1833-1890) ile ilişkileri ise, aksine, derin bir düşkırıklığıyla sonuçlanacaktır. Önce, birincinin, yasakoyucuyu kimi eylemler hakkında hüküm vermeden önce bilime danışmaya teşvik eden bir makalesini okuyunca, onu hemen bir müttefik olarak görür ve bütün yayınlarını ona gönderir. 19 Ocak 1879'da Krafft-Ebing Ulrichs'e olan borcunu kabul eder: «Benim bu çok önemli alanı incelemeye başlamama sebep, sadece sizin yazılarınızı keşfetmem olmuştur[32].» Fakat Krafft-Ebing'in çalışmaları Berlin'de *Adli Tıp Arşivi*'nde yayımlandıkça, Ulrichs görüş açılarının uyuşmasına imkân olmadığının –ve belki de onu bu alana sokmakla hatâ yapmış olduğunun– bilincine varır; zira psikiyatri açısından eşcinselliğin kökeni doğadaysa da, cinsel içgüdünün en vahim sapıklıklardan sayılan bir hastalık olarak oradadır. Krafft-Ebing 1886'da yayımlanan ünlü *Psychopathia Sexualis*'inde onu nekrofili (ölüseverlik) ile hayvanseverlik arasına yerleştirerek, Ulrichs'in korkularını pek açık biçimde haklı çıkarır[33].

Krafft-Ebing gibi Westphal de 175'inci paragrafın kaldırılması lehinde tutum almıştı. 1869'da, Berlin'de *Psikiyatri Arşivi*'nde, «*die conträre Sexualempfindung*» ya da "karşıt cinsel içgüdü" dediği şey hakkında çığır açmaya aday bir makale yayımlamıştı[34]. Orada özellikle küçüklüğünden beri kadınlara ilgi duyan ve hem sürtüklük hem de onanizm yapan Fraulein N. vakasını inceliyordu. Oğlan olacakken olamamış çocukluğu, kılık

31) *Ibid.*, s. 486, IX. kitap, *Argonauticus*, 1869.

32) Alıntı: Hubert Kennedy, *Ulrichs...*, *op. cit.*, s. 71. Ulrichs de bu mektubu, 29 Ocak tarihiyle, XII. kitabı *Eleştiri okları*'nda zikreder, 1879, s. 685.

33) 1886'da Stuttgart'ta yayımlanan *Psychopathia Sexualis* [Cinsel Ruh Hastalıkları] Fransızcaya ilk kez 1895'te çevrilmiştir. Yazarın sağlığında tam on iki basımı yapılacaktır. Bu eserin gördüğü beklenmedik rağbet, Krafft-Ebing'i ikinci basımda bazı pasajları – sadece uzmanların okuyabilmesi için– Latinceye çevirmek zorunda bırakmıştır, zira çalışmaları öncelikle onlara sesleniyordu.

34) Carl Westphal, «Die Conträre Sexualempfindung», *Archiv für Psychiatrie und Nervenkrankheiten* 2, 1, Heft, 1869, s. 73-108. Bu sorunlar konusunda şunlara da bakılabilir: Gudrun Schwarz, «'L'Invention' de la lesbienne par les psychiatres allemands», *Stratégies de femmes*, Tierce, 1984, s. 312-328; ve Nicole G. Albert, *op. cit.*, s. 90-91.

değiştirme hevesi ve erkeklere karşı kayıtsızlığı, onu, kuramını Ulrichs'in geliştirdiği şu «üçüncü cinsin» ya da «kadın bedeninde erkek ruhunun» bir örneği yapıyordu. Zaten hukukçunun kuramlarına da gönderme yapan Westphal de, sözü fazla dolaştırmadan hastasının üreme içgüdüsünün doğuştanlık özelliğini kabul ediyordu.

Ulrichs açısından, çalışmalarının bir tıp otoritesi tarafından tanınması, çok geçmeden bir Pyrrhus zaferine dönüşecektir. 1879'da, eserini bitirdiği sırada, Uraniyen gerçi canilikten, cinsel yaşayışı nedeniyle suçlu olmaktan çok belki kalıtsal bir deliliğin kurbanı olan bir hasta statüsüne terfi etmiştir, ama erkek ve kadın eşcinsel artık toplumda doğuştan soyu bozuk, dejenere tipler olarak mütalâa edilmektedir. Sanık sandalyesinden tımarhane hücresine geçmek ve doğaya anormal vaka olarak geri dönmek, imgelerini yeniden değerlendirmeye yarayacak bir argüman sunmuyordu. §175'e gelince, o hâlâ yürürlükteydi. Son kitabında Ulrichs, Uraniyenleri tımarhaneye kapatan ruh hekimlerini –Krafft-Ebing ve Westphal'in adlarını da vererek– başlıca düşmanları olarak gösterecektir.

Uraniyen mi, eşcinsel mi, ters-cinsel (inverti) mi?

Ulrichs'in aynı yolda giden "rakipleri" de olmuştur. 1875'te Heinrich Marx adında biri Leipzig'de *Urningsliebe* (*Uraniyen Aşk*) diye bir kitap yayımlar; Ulrichs'in çalışmalarından esinlenmiş gerçek bir hukuk reformu projesi olan bu kitapta, yazar sadece §175'in kaldırılmasını değil, «yeni bir 'psiko-sosyal cinsiyetin' (*Urnien genre*)» yasal olarak resmen tanınmasını, bunun sonucu olarak da *Urnien*'in kendi seçeceği erkekle evliliğinin yasallaştırılmasını talep eder. Bu belgeyi özetleyen Paris Emniyet Müdürü François Carlier, söz konusu talepleri şöyle açıklar:

> Yasanın, *Urnien* "*genre*"ı ihdas ettikten sonra, *Urning*'e kız veya kadınınkine denk bir sosyal statü tanımasını istiyor. Ana-babalara ve vasilere, çocuklarında kadınsılık emareleri –o buna *Urnien* doğanın kendini göstermesi diyor– farkeder etmez derhal yetkili merciye beyanda bulunma mecburiyeti getiriyor; yetkili bu beyanın doğruluğunu kontrol ettikten sonra, nüfus kayıtlarındaki doğum belgesinde değişiklik yaparak bu çocuğu, bundan sonra tek adı olacak bir kadın adıyla, *Urnien* cins kütüğüne yazacakmış. O günden itibaren o çocuk sadece kadın giysileri giyecek, masum aşk ilişkilerinde yasa kendisini koruyacakmış [...]. Kendi seçeceği

erkekle yasal evliliği normal evliliklerden doğan bütün yasal sonuçları doğuracakmış. Bu *pek kutsal ve pek doğal* birleşmeyle, *Urning* toplumun saygı gören sınıfında yer alacakmış[35].

Amacı, Uranizmin sebep olduğu «yıkımların» tekelinin Paris'te olmadığını göstermek olan Carlier, yorumunda haklıdır: «M. Marx dört başı mamur bir sosyal devrim öneriyor.» Ne var ki, bunun bir sonuca ulaşma şansı yoktur. Ancak dönem için şaşkınlık verici olan radikalliği dikkate değer: Ulrichs gibi, Uraniyenlerin erken teşhisini ve medeni statülerinin resmileştirilmesini talep ederek, erkekler-arası evliliğin yasallaştırılması uğrunda mücadele eden Heinrich Marx, doğuştanlık ve yasallık mantığını son sınırlarına –bazılarına göre saçmalığa– kadar vardırmıştır.

Yine de, «üçüncü *genre*»[36] kavramının toplumla tanıştırılması özel olarak ele alınmayı hak etmektedir: anatomiye fazla bağlı olan "üçüncü cins"ten daha doğru ve yerinde olan bu deyim, burada asıl söz konusu olan eril ve dişil karakterlere [birlikte] aidiyet duygusunu daha iyi ifade ediyor. Heinrich Marx'ın başka bir yerde örnek olarak Arnavutluk ve Balkanları zikretmesi de bu açıdan anlamsız değildir: Buralarda XIX. yüzyıl başlarından itibaren bir gelenek oluşmuştu; erkek mirasçısı olmayan ailelerin bakire bir kızlarına oğlan statüsü vermelerine izin veriyordu; bu kız adını değiştiriyor ve artık hayattaki bütün görevlerinde rolünü üstlendiği erkek gibi davranıyordu[37]. Alman militan ve ütopistleri de, destekleyici örnek olarak, anatomik cinsiyet (*sexe*) ile psiko-sosyal cinsiyetin (*genre*) tasarlanışındaki bu esnekliğe atıfta bulunurlar.

Ulrichs'in dava yoldaşları rakipleri haline de gelebilir. Üçüncü cinsin kuramcısı daha ilk kitaplarının çıkışından itibaren Karoly Maria Kertbeny (1824-1882) –kalem adı Benkert– adlı bir Macar yazarla mektuplaşmaya başlar ve 1865'te ona bir Uraniyen hareketi için –taslak halinde kalmış– bir "ana sözleşme" (*charte*) metni gönderir. Bu, Uraniyenlerin haklarını aramak, bunun için gazeteler çıkarmak ve Uraniyen edebiyatı

35) François Carlier, *Étude de pathologie sociale. Les deux prostitutions*, *op. cit.*, s. 211-212. Gönderme yaptığı eser: Heinrich Marx, *Urningsliebe. Die sittliche Hebung des Urningthums und die Streichung des §175 des deutschen Strafgesetzbuchs*, Leipzig, 1875.

36) Heinrich Marx'ın broşürü bulunamadığından, Carlier'nin anlatısındaki bu çevirinin Almanca orijinaline sadık olduğunu iddia etmek kolay değildir. Fakat bizzat Carlier'nin de bu deyimi kullanıyor olması yine de dikkate değer.

37) Bu konuda bak. René Grémaux, «Woman Becomes Man in the Balkans», in Gilbert Herdt, ed., *Third Sex, Third Gender, Beyond Sexual Dimorphism in Culture and History*, New York, Zone Books, 1996, s. 241-281.

desteklemekle görevli bir örgüt kurmayı hedefleyen şaşırtıcı bir belgedir[38]. Macaristan Milli Kütüphanesinde bulunan bir mektup müsveddesine göre, Kertbeny de 1868'de ona bir yazma metni yayımlama niyetini açmıştı; metin dört bölüme ayrılmıştı: Tekcinsel (*Monosexuel* [onanist]), Eşcinsel (*Homosexuel*), Zıtcinsel (*Hétérosexuel*), ve *Hétérogéniste* (zoofil, hayvansever). Yunanca kök «homo» (aynı, eş) ile Latince «sexus» (cins) sözcüğünden oluşan «*homosexuel*» (eşcinsel) teriminin genel kullanıma ilk girişi de, ertesi yıl, 1869'da, yazar adı verilmeden yayımlanan bir risalede gerçekleşecektir: *Le §143 de code pénal prussien du 14 avril 1851 et son maintien comme §152 dans le brouillon du code pénal de la Confédération allemande du nord.* [14 Nisan 1851 Tarihli Prusya Ceza Kanununun 143'üncü Paragrafı ve Bunun Kuzey Alman Konfederasyonu Ceza Kanununun Taslağında da 152'nci Paragraf Olarak Korunması]. *Normalsexualität* [normal cinsellik] âlemine mensup olduğunu ısrarla vurgulayan Kertbeny, bu sorunları müstear adla ya da anonimliğin gölgesinde ele almayı yeğler, o kadar ki, Ulrichs bile Kertbeny ile Benkert'in aynı kişi olduğunu ancak 1880'de anlayacaktır... «*Hétérosexuel*» sözcüğüne gelince, ancak 1880'de, hayvanbilimci Gustav Jäger'in *La Découverte de l'âme* [Ruhun Keşfi] adlı kitabında tekrar ortaya çıkacaktır. Her iki terimin de yerleşmesi zaman alacaktır. 1884'te onları tekrar kullanan ilk yazar Krafft-Ebing'dir; ardından bu terimler uluslararası tıp literatürüne sızacak, sonra da XX. yüzyıl başında sözlüklere ve genel kullanıma gireceklerdir[39].

Bu arada bir başka sözcük de kalıcı bir rağbete mazhar olacaktır: 1878'de İtalyan doktor Arrigo Tamassia'nın bir makalesinde[40] yer bulan "cinsel tersdönüş" (*inversion sexuelle*). Bu, Ulrichs'in kuramlaştırdığı şeye başka bir ad vermekten ibaretti; zira o da zaten 1864-65'ten itibaren birkaç kez "tersdönüklerden" (*invertis*) ve tersine yönelimlerden bahseder. 1896'da *Uranisme et unisexualité*'yi yayımlayan Marc-André Raffalovitch'in çalışmalarına ve André Gide'in de *Corydon*'da ve *Günce*'sinde kullanmasına karşın, sadece "uranien" (ya da uranist) terimi –fazla belirsiz

38) Ulrichs 1870'te *Uranus* adlı bir gazete kuracak, ama gazete sadece bir sayı yayımlanacaktır.

39) Bu sorunun tümü için, bak. Hubert Kennedy, *Ulrichs..., op. cit.*, s. 152-153 ; Jonathan Ned Katz, *L'Invention de l'hétérosexualité*, EPEL, 2001, s. 55-58; Manfred Herzer, «Kertbeny and the Nameless love», *Journal of Homosexuality*, n° 12, 1985, s. 1-26; ve David Halperin'in *Dictionnaire des cultures gay et lesbienne*'deki «Homosexualité» maddesi. (Yön. Didier Eribon, Larousse, 2003).

40) Arrigo Tamassia, «Sull'invertione dell'istinto sessuale», *Rivista sperimentale di freniatria e di medicina legale*, 4, 1878, s. 97-117.

ya da fazla bilgiççe olmakla birlikte tanımında da daha sınırlı olduğundan– kaybolmaya aday olacaktır.

Sonraki kuşaklar Ulrichs adını uzun zaman umursamayacak, sonra bu alandaki rolü yeniden keşfedilecektir. Kendisi de 1880'de ortalıktan çekilip İtalya'da Napoli'ye, ardından Aquila'ya gider ve 1895'teki ölümüne dek orada kalır. Bir yandan Latince, Yunanca, Fransızca, Almanca ve İngilizce öğretmenliği yaparken, çok geçmeden yeni bir misyon bulup kendini ona adar: Latinceyi yeni bir esperanto (evrensel dil) olarak yerleştirmek. Tamamen kendi eliyle Latince olarak yazdığı *Alaudae* [Tarlakuşları] adlı bir gazete kurar. *Sexual Inversion*'un gelecekteki –Havelock Ellis'le birlikte– yazarı John Addington 1891'de Ulrichs'i ziyarete gelir ve kafayı cinsel sorunlardan çok Cicero'nun diline takmış, derin bir yoksulluk içinde yaşamakla birlikte onur ve haysiyetini korumuş, yaşlı bir adam bulur. Şaşırtıcı bir sonuç... Meğer ki Ulrichs aslında tüm hayatı boyunca aynı şeyin peşinde koşmuş olsun: evrensel bir dil ütopyası...

3. AKILLI DELİLİK VE KALITSAL KUSUR

Yavaş yavaş «ara durumlar» fikrini benimseme yoluna girmiş olan Ulrichs, son kitapçığında dişil bir Uraniyenle eril bir Uraniyen arasındaki ilişkinin bütün ara (geçiş) kombinezonlarını betimliyor, fakat önceliği hâlâ ve özellikle birinciye veriyordu:

> Her kim uranizmin doğasını incelemek isterse, "Weibling"lerin doğasıyla işe başlamalıdır. "Weibling"ler erille dişilin tam bir karışımı, bir erdişi (hermafrodit) şeklinde yapılanmış, ama dişil ögenin hâlâ baskın olduğu, gerçekten kendine özgü varlıklardır. Erkek cinsel organlarına karşın, erkekten çok kadındırlar. Yani erkek organlarına sahip kadınlar... Onlar hiçbir cinsten değil, cinssizdirler. Eskilerin erdişi dedikleridirler[41].

Erdişi ve cinssiz ("nötr"): anatomik (eril) cinsiyeti ile psiko-sosyal (dişil) *genre*'ının, «erkek bedeninde kadın ruhu» ile «bunun tersi»nin kesişme noktasında biribirini götürdüğü cins, gerçek "üçüncü cins"tir. Ruh hekimliğinin cinsel "tersdönüş" üstüne sonraki bütün araştırmaları bu genel şemadan türerler ve ikililik, düalizm, çiftler ve karşıtlar modelinin egemenliği –hattâ ezici baskısı denebilir– altındadırlar: *androgyne*

41) Karl Heinrich Ulrichs, *op. cit.*, s. 687-688. XII. Kitap, *Eleştiri Okları*, 1879.

(kadın-erkek) ve *gynandre* (erkek-kadın), doğuştan ve edinilmiş, (kalıtsal) kusur ve (bozulma sonucu) kötü huy, *psyché* ve organlar, eril ve dişil, yüzü ve tersi... Fakat Ulrichs'in ilk ikisinden türemiş bir üçüncü cins gördüğü yerde, tıp "yüzüyle tersi" karşıtlığını normalle patolojik karşıtlığına bağlayacaktır. Daha açık olarak, «kendisinde normal düzenin bir şekilde tersine döndüğünün» (*Littré médical*, 1886) gözlendiği *inverti*, her şeyi «aklı yerinde insanların aksi yönünde»[42] yapan ve evreni toplumun ortasında «ayrı bir dünya, ve ekleyelim: ters dönmüş, kapalı, yabancının ulaşamadığı bir dünya[43]» oluşturan kişi olacaktır.

İmdi, XVII. yüzyıldan itibaren, "tersi", akılda bozukluğun eş anlamlısıdır. Beyni ters olmak, zihni tersine çalışır olmak, çarpık olmak, biraz deli olmaktır: sadece biraz. Bu paradoksa dayalı bir "sayrılıkbilim" (*nosographie*) kategorisi her iki cinsten "tersdönüklerin" ruhsal durumlarını ideal olarak şöyle ifade eder: bunlar «akıllı deliler»dir. Bu kavram 1861'de Ulysse Trélat tarafından, "usyürüten manyaklık" da denen, saçmalamayan (sayıklamasız) deliliği göstermek üzere üretilmiştir[44]. Önce norm-dışı (eksantrik) tiplere uygulanan, esrarlı bir şekilde tutarlı bir söylemin arkasına saklanmış bu moral delilik kategorisi, artık, –konunun Fransa'daki öncüsü Charcot ve Magnan'ın 1882 tarihli ünlü makalesinin başlığıyla ifade edecek olursak– *Inversion du sens génital et autres perversions sexuelles*'den [Üreme Duyusunun Tersine Dönüşü ve Diğer Cinsel Sapıklıklar] mustarip «soysuzlaşmış (dejenere)» bireyleri de kapsamaktadır[45]. İki yıl önce Paul

42) Ambroise Tardieu, *Étude médico-légale sur la folie*, *op. cit.*, s. 144.

43) Dr. Julien Chevalier, *Une maladie de la personnalité: l'inversion sexuelle*, Lyon, A.Storck, Paris, Masson, 1893, s. 175.

44) Bak. Ulysse Trélat, *La Folie lucide étudiée et considérée au point de vue de la famille et de la société*, A. Delahaye, 1861.

45) Valentin Magnan ve Jean Martin Charcot, *Inversion du sens génital et autres perversions sexuelles* [1882], Éditions Frénésia, 1987. Charcot ve Magnan bu temel atıcı makalede özellikle her durumda hüküm vermeden önce yapılması gereken dikkatli muayene üzerinde durur: «Bu muayene son derece özenle yapılmalıdır, zira böyle davranışlara itilmiş olan hastalar genel olarak akıllı delilerdir [...]», s. 16. Eşcinsellere ilişkin olarak «akıllı deli» deyimi özellikle şu uzmanlar tarafından kullanılır: Ambroise Tardieu, *Étude médico-légale sur la folie*, *op. cit.*, s. 145-146; Paul Garnier, *Hygiène de la génération, Anomalies sexuelles apparentes et cachées*, Garnier-Frères, 1889, s. 490, ve Léon Schwartz, *Contribution à l'étude de l'inversion sexuelle*, Montpellier, Serre et Roumégous, 1896; bu sonuncu eserde, 36. sayfada, şunları okuruz: «Kalıtsal veya edinilmiş "dönüklük" hastası akıllı bir deli olarak mütalâa edilmelidir. [...] *Séméiologie* [semiyoloji, göstergebilim] gibi bu da, zararsız görünümler altında son derece vahim bir durumdur. Bu moral erdişilerin tedavisi genellikle imkânsızdır.» Bu arada kaydedelim

Moreau de Tours bunları «anomal zekâlar» sınıfına dahil ederek yolu açmıştı; tanımı şöyleydi:

> Bir sınıf insan vardır ki, ne entelektüel yetilerine bütünüyle sahip olan kişilerle, ne de asıl anlamıyla [tımarhanelik] delilerle karıştırılmalıdır.
>
> Bu bir ara sınıftır, doğası ve varlığı çoğu kez sadece kalıtım sözcüğüyle açıklanabilen, akılla delilik arasında gerçek bir bağlantı noktasıdır[46].

"Anormal" değil "anomal", yani –normdan değil– kuraldan sapanlar... Kalıtsal olarak soysuzlaşmış, yani yaradılışa bağlı bir kusurun kurbanı, dolayısıyla her türlü kovuşturmadan bağışık tutulacak hastalar... Deliler, ama zihni açık deliler... Söylemin tartışılmaz şiddetinin altında, tıbbın cinsel "dönükleri" adaletten ve bir ölçüde deli gömleğinden kurtarma dileğinin kuvvetini de görmek lâzımdır. Charcot ile Magnan'ın inceledikleri vaka, genelgeçer ahlâkçı retoriğe sadık kalmakla birlikte, alışılmış üretimden net biçimde ayrılan ilk çalışmadır. İlk kez bir inceleme açıkça hastanın sorumsuzluğunu ortaya koymayı hedeflemektedir: [bu hasta] doktorların «zihin açıklığını ve yüksek düzeydeki zekâsını» da vurguladıkları, «askersi» tavırlı bir fakülte profesörüdür[47].

Eril cinse yönelik –cinsel birleşmesiz– bir itkiye kapılmış ve kadın kılığına girmekten hoşlanan bir histerik olarak betimlenen bu adama, sinirsel bozukluklar kurbanı bir "dejenere" tanısı konacaktır. Kendisine polibromür bazlı ilaç takviyesiyle birlikte moral ve hidroterapik bir tedavi (su tedavisi, kaplıca) uygulanacak ve bazı hissedilebilir «iyileşmeler» sağlanacaktır, zira «Mösyö X., hayli çabadan sonra, kafasındaki erkek imgesinin yerine kadın imgesi koymayı ara sıra başardığı gibi, geceleri de kadın objeli şehevi rüyalar görmüş, ve birkaç kez de cinsel ilişki deneyimlerinde başarılı olmuştur[48]». Bu sonuçlara karşın vakanın dış koşulları hâlâ naziktir. Özellikle hastalığın nüksetmesinden korkan Charcot ile Magnan, a priori olarak ruh sağlığı yerinde birinden hiçbir farkı olmayan, fakat bir

ki, yazarlar arasında bu akıllı deli kavramını en geniş biçimde ele alan Émile Zola'dır; *La Curée* (1871) ve *La Conquête de Plassans*'da (1874) bunu yoldan çıkmışların hastalığı olarak betimler (ve alaya alır). Bak. Émile Zola, *Les Rougon-Macquart*, I, *op. cit.*, s. 434 ve s. 1225-1226.

46) Dr. Paul Moreau de Tours, *Des aberrations du sens génésique*, Asselin et Cie, 1880, s. 150.

47) Valentin Magnan ve J. Martin Charcot, *Inversion du sens génital et autres perversions sexuelles*, op. cit., s. 6.

48) *Ibid.*, s. 14.

ahlâk masası olayında yakalanırsa polisin ve adaletin şimşeklerine hedef olabilecek durumdaki hastayı suçluluktan kurtarmak isterler:

> Dinleyicilerine, her gün etkili konuşmasına, mantığına ve yargı yetisine hayran oldukları seçkin profesörün, beyni en garip düşünceler içinde kıvranan; bir anda istemeden, bütün çabasına karşın, en ayıp ilişkilere girişebilecek bir hastadan başka bir şey olmadığını söylemek elbette yersiz ve zararlı bir şey olurdu. Gerçi bugün bayağı iyileşmiş ve kendine daha hakimdir; fakat bu iç bozukluğu dışa vuracak hiçbir belirti olmaksızın, durumunda bir ağırlaşma daha meydana gelemez mi?[49]

Suçluyu ihbar etmektense hastayı korumak: dönülmeye başlayan dönemeç böyle görünüyor. 1896'da Doktor Laupts durumu «Seleflerimizin suçlular gördüğü yerde biz hastalar görüyoruz, eski zaman filozoflarının günah keşfettikleri yerde biz yaradılış kusuru ya da sinir hastalığı tanısı koyuyoruz[50]» diye özetleyecektir. Bu «bünyesel kusur» (*tare*) arayışı yalnız ruh hekimliğini değil, tüm tıp camiasını istila eder. Kökeni, –adli tıbbın da öncülerinden olan– Bénédict-Augustin Morel'in *Traité des dégénérescences* (1857) ve *Traité des maladies mentales* (1858) adlı eserlerinde temellerini attığı kalıtım ve soysuzlaşma kuramlarındadır. Bu kitaplarda Morel ruh hastalıklarının semptomlardan çok sebeplere (iklim, toprak, ana-babanın hijyeni, beslenme alışkanlıkları) bağlı bir sınıflamasını öneriyordu. Bu faktörler çocuklarda kalıtımla geçebilen ve «soyun tükenmesine» kadar gidebilen bir organizma bozulmasına yol açabilirdi[51]. Zola'nın, kalıtsal bir organik yoksullaşmaya eklenen sosyal sefaletin etkisi altında çöküp dağılan ailelerin bir tür destanı olan *Rougon-Macquart*'larda etkileyici bir tablosunu çizdiği bu varsayımların ne denli rağbet gördüğü bilinmektedir.

49) *Ibid.*, s. 17.

50) Dr. Laupts (Dr Georges Saint-Paul'ün müstear adı), *Perversion et perversité sexuelles*, Georges Carrê, «Tares & Poisons», 1896, s. 280. Birkaç yıl sonra, profesör Tarnowsky bu önermeyi ilginç biçimde yeniden yorumlar ve bu kez normal hekimle adli tıp hekimi arasında ayrım yapar: «Adli tabibin bozulup çürümeyi, arzunun doyasıya tatminini, kaşarlanmış kötü alışkanlığı gördüğü yerde, klinik hekimi marazi bir halin semptomlarını, tipik evrimi ve varış noktasıyla birlikte tanılar. Birincinin kötülüğe darbe vurmak istediği [böyle] vakalarda, ikinci, rasyonel bir tedavi sürecinin lüzumunu göstermek için bir savunmaya girişir.» Sankt-Petersburg İmparatorluk Tıp Akademisinden Prof. Benjamin Tarnowsky, *L'Instinct sexuel et ses manifestations morbides, au double point de vue de la jurisprudence et de la psychiatrie*, Charles Carrington, 1904, s. 2-3.

51) Pierre Morel, *Dictionnaire biographique de la psychiatrie*, Synthélabo, «Les Empêcheurs de penser en rond», 1996, s. 181-182.

Valentin Magnan da, *idiot* ve *imbécile*'lerin yanı sıra *üstün dejenereleri* de kapsayan *kalıtsal-dejenereler* grubuna özgü "*dejenere deliliği*" kavramını geliştirirken yine bu kaynağa başvuracaktır. Birçok "parlak", "sanatçı", "entelektüel" eşcinsel adı geçen "üstünler" kategorisine girecektir.

Hastalığın sebebini ister aile tarihinde ister varsayılmış beyin lezyonlarında arıyor olsunlar, ruh hekimleri cinsel "dönüklük" olgularını mümkün olduğu kadar nesnel biçimde tanılayıp belirleyebileceklerini iddia ederler. Doktor Julien Chevalier *Une maladie de la personnalité: l'inversion sexuelle* [Bir Kişilik Hastalığı: Cinsel Dönüklük] adlı eserinin önsözünde, «Bunları sindirim, solunum, dolaşım sistemlerinin düzgün işleyiş veya hastalıklarında yapıldığı gibi ele alıp incelemek önemlidir. [...] Normal patolojide de midenin *tutkularını*, akciğerin *kötü alışkanlıklarını*, yüreğin *kokuşmuşluğunu*, vb. kınayıp mahkûm edebilseydik, doğrusu işimiz fazla kolay olurdu» der[52].

Chevalier'nin tanıtlaması «apaçık» bir olgunun hatırlatılmasına dayanır: cinslerin iki-biçimlilik ve farkları, karşıtların biribirini çekmesi ve üremenin önceliği. Bu bağlamda kitapta erkek ve kadın fizyolojisine uzun sayfalar ayrılır. Şu pasajı alıntılamak yeterli olacaktır:

> Erkek dikkatini kolayca yoğunlaştırır, uzun süre gözlem yapar, bir deneyimi doğru yürütebilir, zorlanmaksızın düşünür, keskin bir eleştiri duygusuna sahiptir, olaylardan yasalar çıkarır, çoğu kez kesin karar verir; kadın kolayca dikkatini dağıtır, uzun gözlem çabasından tiksinir, deneyimden bir şey anlamaz, düşünmesi uzarsa yorulur, eleştirel zihniyetten tamamen yoksundur, elindeki malzemeyi işe koşmayı beceremez, nadiren ve çoğunda da alelacele karar verir; mantıksal kıyas yetileri ilkeldir. [...] Biri bulur, icat eder, yaratır, çünkü olgulara yukardan bakar; öbürü üretici değildir, ama nüansları anlamakta, küçük şeyleri, ayrıntıları, gülünçlükleri gözlemekte üstüne yoktur. Serimlediği o denli belirgin taklitçilik, aynı zamanda duyduğu o büyük onaylanma ihtiyacı buradan gelir. Tek sözcükle, erkeğin zihni esas olarak "fırlatıcı" (*éjectif*) yetilere, kadınınkiyse "alıcı" (*réceptif*) yetilere sahiptir. [...] Biri devrimcidir, öbürüyse daha çok tutucudur[53].

52) Dr. Julien Chevalier, *Une maladie de la personnalité: l'inversion sexuelle, op. cit.*, s. XII-XIII.

53) *Ibid.*, s. 17-19.

Éjectif yetiler, *réceptif* nitelikler: bu hekim için, cinsel organlarla psikoloji, anatomik cinsle psiko-sosyal *genre* arasındaki koşutluğun apaçık ortada olduğu sanırım anlaşılmıştır, o kadar ki, şunu söylemekte bile tereddüt etmez: «*Paradoksal –ve belki bazılarının pek kaba da diyeceği– bir biçimde, testikül ile yumurtalık da birer tür beyindir*[54].» Böyle bir bağlamda, tıbbi terim dağarına uyarlanmış cinsel dönüklük tanımı (morfolojik olarak erkek ama psişik olarak dişi ya da morfolojik olarak dişi ama psişik olarak erkek olan bir insan) bütün anlamını kazanır, çünkü buna göre cinsle beyin arasında patolojik "becayiş" vardır: «normal» cinsellik organ tarafından –yazar «aşağıdan gelir» diye belirtiyor– *belirlenirken*, sapkın cinsellik «yukardan», beyin merkezinden gelir[55]; buranın etkisi o kadar güçlüdür ki, bazan kişinin dış formlarını bile değiştirerek ona karşı cinsin hal ve tavırlarını verebilir. Daha baştan "doğaya (ya da o doğaya) karşıt" olarak tanımlanan cinsel dönükler, az çok belirgin bir «erillik» ya da «dişillik» eğilimi şeklinde kendini gösteren ve onları «hibrid varlıklar [...], bir tür üçüncü tip»[56] haline getiren, «fizyolojik bir yoldan çıkışın» kurbanı olacaklardır. Bu «maddesel olmayan hermafroditizm» «*benliğin*» birliğini yıkar: «Bir kişide iki cins. Doğruyu söylemek gerekirse, bir üçüncü cins doğmuştur[57].»

Bu ilkeler bir kez ortaya konunca, cinsel dönüklük birkaç biçime bürünebilir: doğuştan veya edinilmiş, mutlak veya göreli olabilir. Fakat «asıl anlamıyla» cinsel dönüklük kalıtsaldır ve embriyonun kökensel organik erdişiliğe karşı koymağa ve erillikle dişillik arasında seçim yapmağa çalışırken gelişme sürecinde meydana gelen bir bozukluğa bağlı olabilir. Buna göre, eşcinsellik bu tam kazanılmamış mücadelenin izleriyle belirlenir; bu varsayım Chevalier'nin Freud tarafından *Cinsellik Kuramı Üstüne Üç Deneme*'sinde referans alınmasını sağlayacaktır. Söz konusu kalıtsal cinsel dönüklük ağır bir kusurlu kalıtım yükünün kurbanı dejenerelerin, ceza kapsamından çıkarılması gereken onulmaz delilerin hastalığıdır. Kalıyor «zevk» veya «hesap» ürünü olarak, sefahat tutkusu ya da zührevi hastalık korkusunun etkisiyle, (manastır, hapishane gemilerde olduğu gibi) çok sıkışık ortamda yaşama veya zorunlu perhiz yüzünden ya da aşırı kösnüllük veya kokuşmuşluk sonucu sonradan edinilmiş dönüklük... Hekim eserinin her yerinde, bir anomali ile doğmuş «masum» eşcinselle «saf cinsel tutkunun, katışıksız *kötü huyun* özelliklerini» gösteren «suçlu» eşcinsel arasında

54) *Ibid.*, s. 33.
55) *Ibid.*, s. 39.
56) *Ibid.*, s. 29-30.
57) *Ibid.*, s. 40.

yapılması gereken bu ayrım üzerinde durur. Özetle, «burada patoloji söz konusu değildir; demek ki önlemek gerekir, öyleyse bu eğilim bastırılabilir[58]».

Aynı yıl (1893) yayımlanan bir kitapta, Krafft-Ebing'i Fransa'ya tanıtan Doktor Albert Moll, herhalde uluslararası araştırmaları daha iyi bilmesinden dolayı, bu problemi çok daha ölçülü bir yaklaşımla ve daha karmaşık temeller üzerinde inceler. Zaten eserinin çıkışında olumsuz tepki görmeyen Chevalier'nin aksine, Moll az daha kitabının Fransa'da yayımlanışını göremeyecekti. Gerçekten, 1882'de, Paris'te bir dedikodu yayma olayı vesilesiyle, her türlü müstehcen yayının dağıtımını yasaklayan bir yasa çıkarılmıştı. Moll'ün kitabının yayımlanacağını haber veren prospektüs dağıtılır dağıtılmaz hemen pornografiyle özdeşlendi ve yazarının Alman olması sebebiyle büsbütün şüpheli sayıldı. Aslında henüz kimsenin okumamış olduğu bu «aşağılık» kitaba karşı, "Sokaklardaki Ahlâksızlıktan Korunma Derneği"nden kaynaklanan pek çok protesto yükseldi ve iş yayıncı Georges Carré'ye karşı dava açılmasına kadar gitti (ahlâk koruma örgütlerinin yarışırcasına hatırlattıkları gibi, bu editörün kataloğunda *Kama-Sutra* da vardı). Prospektüs sokakta dağıtılmayıp postayla gönderildiğinden, zaten birçok Fransız deli doktoru tarafından da kuvvetle desteklenen editör sonunda beraat edecekti. Hikâye önemli bir olguyu aydınlatıyor: eşcinsellik üstüne "ahlâkî" bir kitap sorunsuzca yayımlanabilirken, daha açılımlı ve bilimsel bir incelemenin, kendini kabul ettirebilmek için, cesaret ve sebata ihtiyacı oluyordu.

Gerçekten de meslektaşlarının bazılarına göre daha az kesin konuşma yanlısı Moll'ün cüreti, konumunu kesinlikten çok bir kuşku üzerine oturtmasıydı. Gerçi onun kitabında da eşçinseli ıralayan genelgeçer önyargılara (giyimi, kalça kıvırarak yürüyüşü, bileğinin "kırık" hareketleri, gevezeliğe düşkünlüğü ya da yalan söyleme alışkanlığı – ki bunlar, yazara göre, genellikle kendisini mükemmel bir aktör yapar) rastlanır. Hattâ Moll anketini evin içine, döşeme ve mobilyaya dek sürdürür: «[Odaları] bir kadınınkine çok benzermiş. [...] Söylendiğine göre Belvédère'deki Apollon heykeline çok özel bir sevgi beslerlermiş. [...] Ayrıca cinsel dönüklerin çok sigara içmedikleri de söylenir; ama öte yandan ben Uranistlerin, durumlarını belli etmemek için, kasten tütün tiryakisi olmaya çalıştıklarını da biliyorum[59].» Buna karşılık Moll, eşcinsellerin de kadınlar

58) *Ibid.*, s. 269.

59) Dr. Albert Moll, *Les Perversions de l'instinct génital, Étude sur l'inversion sexuelle*, Dr. R.V. Krafft-Ebing'in önsözüyle, Almancadan çeviren Dr. Pactet ve Dr. Romme, Georges Carré, 1893, 3. Basım, s. 91-92.

gibi ıslık çalamadıklarını iddia eden Ulrichs'e karşı çıkar. Ama herhalde en önemlisi, doktor olarak, «eşcinsel eğilimlerde aslen kötü hiçbir yan bulamadığını»[60], bunların seçimden çok kötü kaderden gelen eğilimler olduğunu belirtmesidir.

Nitekim Moll de eşcinselliğin (*homosexualité*), «bir cinsin öbürüne duyduğu normal eğilim demek olan "zıtcinselliğin" (*hétérosexualité*) aksine, aynı cinsten bireylerin biribirlerine duyduğu bu eğilimin», Krafft-Ebing'in tanımladığı anlamda, yani cinsel içgüdünün, «doğanın koymuş olduğu hedefle uyuşmayan, yani üremeye katkıda bulunmayan her türlü dışa vurumu» olarak, bir «kötüye-dönme» (*perversion*) olduğunu düşünür[61]. Ancak kötüye-dönme (*perversion*, «istemden bağımsız eğilim») ile kötüye-dönüklük (*perversité*, «bireyin sorumlu olduğu hal») arasında ayrım yapmak lâzımdır. Kimi vakalar bir «psiko-seksüel erdişiliğe» atfedilmelidir; bu terim, bir göreli dönüklük sayılan çift-cinsliliği (*bisexualité*) göstermek için kullanılır. Ne olursa olsun, bütün Uranistler, kalıtsal olsun olmasın, «gayet yüklü bir [bozuk] kalıtımın[62]» belirtilerini gösterirler. Bu nedenle Moll 175'inci paragrafın kaldırılmasını, hiç değilse değiştirilmesini önerir.

Bu bakış açısıyla birlikte, eşcinselliğin sebeplerinin ilginç bir analizi gelir; yazar, İtalya'da doktor Mantegazza'nın önerdiği gibi sinirlerin anatomik güzergâhında bir anomaliden, titizlik gereği bizzat zikrettiği bir Uranistin şu tahminine kadar bunları sırayla ele alır: «Hamilelik döneminde kadın fazla uyarılmış olup tutkuyla erkeği arzuluyorsa, özellikle fetüste üreme organlarının oluştuğu sırada, oğlan da dünyaya gelirken aynı erkek arzusunu korumuş olabilir[63].» Fakat esas sorun hâlâ ortadadır: sinir hastalığı mı yoksa zihin bozukluğu mu? Hekimimiz kesin karar vermekten kaçınır. Eşcinsellerin üreme organlarının düzgün biçimli olup normal çalıştıklarını saptayan Moll'e göre, sebebin beyinden çok ruhta (*encéphale*'den çok *psyché*'de) aranması daha uygundur; Magnan da karşıt cinsin tipik özelliklerini beyinde aramaya çalışıyordu, ama otopsiler bunları hiçbir zaman yakalayamadı. İşin doğrusu, Moll de itiraf eder: «Cinsel dönüklüğün anatomik yeri hakkında kesin hiçbir şey bilmiyoruz[64]»; ona göre, bu yeri belirlemek zıt-cinsel içgüdünün yerini

60) *Ibid.*, s. 95.
61) *Ibid.*, s. 16.
62) *Ibid.*, s. 201.
63) *Ibid.*, s. 223.
64) *Ibid.*, s. 227.

belirlemek kadar zordur. Açıklama, «üreme içgüdüsünün» bir «psişik fonksiyon» oluşunda aranmalıdır[65].

Bu koşullarda, dönükleri nasıl «tedavi etmeli»? Zira ister kalıtsal bir kusurun, ister cinsel içgüdünün bir sapkınlığının kurbanı olsun, üçüncü cins tıp camiasında bir noktada oybirliği konusudur: insancıl ve toplumsal bir amaç uğrunda bakılmak, iyileştirilmek, düzeltilmek istemektedir. Dünya "tersten" tekrar "yüze" döndürülmeyi talep etmektedir. Öneriler de saymakla bitmez. 1884'te yayımlanan ünlü *Mastürbasyon, Lezbiyenlik, Bekâret Giderme ve Sodominin Vulva ve Anüste Sebep Olduğu Biçim Bozuklukları Üstüne Dersler*'inde, Doktor Martineau hekimlere önce [hasta üzerindeki] moral nüfuzlarını kullanmalarını tavsiye ediyordu; bu, kurumsal psikiyatrinin bir korkutma kuramını temel alan klasik tedavi yöntemiydi. Fakat ikna yöntemi çabucak sınırlarına dayandığından, daha radikal olarak, özellikle lezbiyenler için, cerrahi müdahaleyi de savunuyordu: «Örneğin bu şekilde klitorisin ya bütünüyle alınması, ya sünnet edilmesi, ya da dağlanması yoluna gidilebilir[66].» Erkekler içinse, doktorlar hadımlaştırma konusunda daha çekimserdirler ve anormal erojen nokta olan anüse yönelmeyi tercih ederler; Doktor Garnier kendi hastalarında bu noktayı kokain bazlı fitillerle duyarsızlaştırır[67].

Genel kural olarak, önce savaşılması gereken, eşcinselliğin ön-örneği sayılan "onanizm" ya da «*autophilie*»dir [yani mastürbasyon]; burada fazla ateşli mizaçları yatıştırmakla işe başlanır: tüm kullanılış biçimleriyle soğuk su (oturma banyoları, duşlar), ama aynı zamanda ağızdan sıvı ilaç ya da lavman olarak verilen potasyum bromür ve kâfuru. Doktor Hayes en ateşlilere «yatakta, hele yumuşak bir yataksa, uzun süre kalmamayı»[68] tavsiye eder ve fazla sıkı ve sıcak tutucu giysileri yasaklar.

Fakat 1893'ten itibaren Albert Moll, «Uranisti tedavi edelim derken ona iyilikten çok kötülük yapma riskine girmiyor muyuz acaba?» diye ikircime düşer. Bu düşüncesi doktor Féré'de yankı bulur; ona göre, cinsel perhiz dışında her türlü tedavi, dönüğün iyileşmesinden ziyade «daha da

65) *Ibid.*, s. 234.

66) Dr. Martineau, *Leçons sur les déformations vulvaires et anales produites par la masturbation, le saphisme, la défloration et la sodomie*, derleyen M. Lormand, Adrien Delahaye ve Émile Lecrosnier ed., 1884, s. 55.

67) Dr. Paul Garnier, *Hygiène de la génération, Anomalies sexuelles apparentes et cachées*, *op. cit.*, s. 519.

68) Dr. Hayès, *La Pédérastie...*, *op. cit.*, s. 116.

dönükleşmesi[69]» sonucuna varmaktadır. O devirde pek yaygın olan evlenmeye teşvik, hattâ zorlama da –Raffalovich'e göre «ilaçların en kötüsü[70]»– insanları bazan intihara ya da dramatik ailevi durumlara sürüklemekten başka sonuç vermez. Hele kusurlarını kalıtsal olarak aktardıklarından kuşkulanılan eşcinsellerin böylece bu kötü huyun çocukları aracılığıyla iyice yayılmasına sebep olabilecekleri de düşünülürse... Oldukça klasik bir çare olarak, ruh doktorları, delilerin moral tedavisine temel olan bir ilke uyarınca, cinsel dönüklere çalışma ve çeşitli etkinliklerde bulunmayı, ortam değiştirmeyi, karşı cinsle yakınlık kurmayı, büyük şehirlerden kaçınmayı tavsiye ederler: hastanın dikkatini sorundan saptırıp başka bir objeye yönlendirmek; tıpkı kötü bir şey yapmakta inat eden çocukları başka bir oyuna çağırarak dikkatlerini dağıtmak gibi...

Cinsel dönüklüğün her şeyden önce psişik bir muamma teşkil ettiğinin bilincinde olan hekimler, oldukça çabuk neşteri bırakıp uyutmaya (*hypnose*) dönerler. Örneğin Krafft-Ebing otuz dört yaşında kalıtsal bir dönüğü bu yöntemle sekiz seansta iyileştirdiğini iddia eder. 1891'de, Cenevreli hekim –adı üstünde– Doktor Ladame, ağır bir kalıtımın kurbanı –ana-babası «deli» (*aliéné*), baba «onanizmle ilişkili cinsel bozukluklardan mustarip[71]»– otuz üç yaşında bir erkek üzerinde yapılmış bir deneyin sonuçlarını yayımlar. Geri zekâlı dejenereler ve kalıtımsal dönükler kategorisinde sınıflanan M. B. [...] doktorların tavsiyesi üzerine, önce kadınlarla ilişki kurmayı denemiş, ama başaramamıştır: «Sonunda, utanç ve depresyonla biten bu denemelerden tamamen vazgeçti[72].» Ladame o zaman ona hipnozu önerir; hasta, doktorunun da tanıklık ettiği gibi, buna istemeye istemeye razı olur ve gittikçe daha fazla huysuzlaşır: «Bundan başka, bana 'sabit fikirlerinden' kurtulmak istemediğini ve bütün çabalarımın bu yüzden sonuçsuz kalacağını kesin bir dille ifade etti.» Her türlü tedaviye en büyük engel olan bu direnişe karşın, hekim ısrar etmeye karar verir.

69) Dr. Albert Moll, *Les Perversions de l'instinct génital...*, *op. cit.*, s. 257; ve Dr. Charles Féré «Contribution à l'étude de la descendance des invertis», *Archives de neurologie*, 2. série, c. V, n° 28, Nisan 1898, s. 276. Ancak ertesi yıl çıkan bir eserinde, doktor Féré, «cinsel dönüklerin de yararlandırılabileceği cerrahi sterilizasyon» yöntemini de öneriyordu (*L'Instinct sexuel, évolution et dissolution*, Paris, Alcan, 1899, s. 53).

70) Marc-André Raffalovich, *Uranisme et unisexualité, Étude sur différentes manifestations de l'instinct sexuel*, Lyon, A. Storck, Paris, Masson, 1896, s. 39.

71) Dr. Paul-Louis Ladame, *Inversion sexuelle chez un dégénéré traité avantageusement par la suggestion hypnotique*, 5-10 Ağustos 1889'da Paris'te yapılan ruh hekimleri kongresinin bildirilerinden alıntı, Melun, Imprimerie administrative, 1891, s. 6.

72) *Ibid.*, s. 8.

Hipnotik uyku esnasında Ladame hastayı «genital fikir ve saplantılarının artık kendisi için hiçbir öneminin kalmadığına ve artık onlara kafasını hiç takmadığına» ikna eder. Yirmi beş seansın sonunda hasta kendini «daha iyi» hisseder: «Fikirler hâlâ orada, beni terketmediler, ama artık rahat bırakıyor, işkence etmiyorlar." Onanizm eylemleri de hissedilir derecede seyrelmiştir. Çok geçmeden, karanlık fikirlerinden ve umutsuzluğundan kurtulmuş olan M. B. [...] «normal uğraşlarına ilgi duymağa başlar: zevkle dağ yürüyüşleri yapmıştır, fakat hâlâ yalnızlığa meyillidir ve kadınlarla birlikte bulunmaktan olabildiğince kaçınır[73]». Hastanın özgür karar verme yetisini koruma iradesi, hekimi tam iyileşme şansı konusunda temkinli olmaya sevkeder; dikkate değer bir iyileşme gözlemlemekle yetinir.

Kırk yıla yakın bir sürenin sonunda, psikiyatri hâlâ aynı derecede çaresiz görünür. 1931'de Doktor Pierre Janet, Krafft-Ebing'in *Psycopathia sexualis*'inin Albert Moll tarafından yeniden düzenlenmiş yeni bir edisyonuna bir önsöz yazar: organlarda biçim bozukluklarının yokluğu, moral erdişilik... Fransa'da eşcinselliği hâlâ bu eskimiş terimler tanımlamaktadır. Bu konuda Janet de, başka çaresi olmadığından, «açıklanması zor psikolojik bozuklukların söz konusu olduğunu» kabul etmeye mecbur olur[74]. Herhalde bu nedenle olacak, söz konusu süre içinde bu kadar hekim ve yazar cinsel dönüklerin psikolojisinin teşkil ettiği muammayı bu kadar tutkuyla çözmeye çalışmıştır, «zira, Balzac'ın verdiği adla 'üçüncü cinsten bireylerin' zihinsel durumlarının incelenmesi kadar garip ve ilginç hiçbir şey yoktur[75]».

4. ŞİMDİ SÖZ HASTADA

İtiraf retoriği

Ruh hekimleri tarafından geliştirilen moral tedavinin içinde, itiraf merkezi bir yer işgal eder. Her türlü iyileşmenin ön koşulu, hekimin moral tedavisini olumlu sonuca ulaştırabilmek için mutlaka istediği aşamadır. Sapkınlığını kabul etmeyen, durumunun maraziliğini reddeden bir hasta hızla «iflah olmaz» kategorisine ya da tıbbi kayıtlarda hâlâ –polis dilinde

73) *Ibid.*, s. 9.

74) Pierre Janet, «Préface» (1931) in Dr. R. von Krafft-Ebing, *Psychopathologia sexualis*, 3 c., *Étude médico-légale à l'usage des médecins et des juristes*, edisyon Dr. Albert Moll, Almancadan çeviren René Lobstein, Pocket, 1999, s. 11.

75) Dr. Julien Chevalier, *Une maladie de la personnalité*, *op. cit.*, s. 190.

kendilerini "vesikalandırtmayı" reddeden fahişeler için dendiği gibi– «dikbaşlılar» diye anılanlar arasına dahil olacaktır.

Michel Foucault da psikiyatri düzeneğinin ana parçası olan bu itiraf retoriği üzerinde birçok kez durmuştur[76]. Deliliği sözle ifade etmek ondan kurtulmaktır. Fakat kilisede günah çıkarmakla hastalık sebebi bir balgamı öksürükle dışarı atmak arasında yer alan bu eylemi gerçekleştirmek aynı zamanda hekimin otoritesini tanımak ve konumunu yasallaştırmaktır. Hasta kendini bu sözleşmenin dışında tuttukça sözleri geçerli sayılamayacağı gibi, hiçbir «iyileşme» –ya da çıkış– umudu beslenemez. Bu koşullarda, uzmanlık elkitaplarını dolduran hasta itirafları arasında, bu itirafların zorla veya teşvikle alınmış ya da kendiliğinden verilmiş olanlarını ayırmanın çok zor olduğu anlaşılacaktır.

1880'li yıllarda cinsel dönük, geçmişi, çocukluğu, psikolojisi, karakteri, alışkanlıkları hekimlerce kayda geçirilen, morfolojisi ölçülen ve kalıtımı sorgulanan o bilinen kişilik haline gelmiştir. Dün adı konmamış bir söylem nesnesi olan üçüncü cinsten sanki artık kendi romanını kurması istenir, ama bilimle gönüllü olarak mı işbirliği yaptığı, kendisine gösterilen imaja zorla mı girdiği, ya da paçasını kurtarmak için anlayışlı davranma rolü mü oynadığı hâlâ bilinmez. Fakat bir şey kesindir: itiraf psikiyatri için hem terapötik hem de teorik bir zarurettir.

Delinin artık delilikten çıkmağa başlaması için "ben deliyim" demesi gerektiği gibi, cinsel dönük de, Westphal'in 1869 tarihli çığır açıcı makalesindeki ifadesiyle, *kalıtsal* dönüklüğünün «patolojik karakterinin[77]» bilincinde olmalıdır. Başka deyişle, hekim hastalığın doğuştanlığını bir dizi belirtiden anlar ki, *bunlar arasında hastanın, durumunun maraziliğini bizzat kabul etmesi* de vardır. Sadece *gerçek* (doğuştan) dönükler hasta olduklarını bilirler, tıpkı kamburun kamburluğunu bilmesi gibi... Bu koşul, hele mahkemelerde beraat veya ceza indirimi kararlarının adli tabiplerle mahkemelik olaylara karışmış dönükler arasındaki bu "işbirliğinin" bedeli olarak verilebildiği de bilindiği zaman, itirafları ağır biçimde etkiler; zira denekler özürsüz suçlular olarak yargılanmaktansa hasta ve sorumsuz sayılmayı tercih ederler.

Yine de, Foucault'nun mekanizmasını çözdüğü bu itirafa zorlama, olayın bununla çelişkili olmayan bir başka boyutunu gölgelememelidir: itiraf arzu-

76) Özellikle bak.: *Histoire de la folie à l'âge classique*, Gallimard, 1972, *Histoire de la sexualité, I, La Volonté de savoir*, Gallimard, 1976, ve *Le Pouvoir psychiatrique*, Collège de France'ta ders, 1973-1974, Hautes Études/Gallimard/Seuil, 2003.

77) Carl Westphal, "Die conträre Sexualempfindung", art. cit., s. 73.

su, hattâ "itiraf edilemez" olanı birilerine açma susuzluğu. Krafft-Ebing'in *Psychopathologia sexualis*'in yayımlanmasından sonra hedef olduğu tanıklık enflasyonu (eser dokuz basımda 110 sayfadan 454 sayfaya çıkmıştır), büyük ölçüde, –tıp kitaplarının ilk kez kırdığı– bir yalıtılmışlık içinde yaşayan birçok dönüğün duyduğu bu susuzluktan ileri gelir: açıkça bilgi istemek zorunda kalmaksızın, kendisininkine benzeyen hikâyeleri okuyarak kendi kimliğini öğrenme susuzluğu, anonimliğin ya da mesleki sır-tutmanın koruması altında sayılan hikâyesini anlatarak tanıklık yapma susuzluğu... Hiçbir zaman unutmamak gerekir ki, o sırada hekimler eşcinselliği ciddi, belgeli, dikkate ve belki de merhamete değer bir konu olarak ele alan tek merciydiler. Nitekim Tıp Fakültesinin gösterdiği bu kamusal ilgi, itirafta bir tür yarışma doğuracaktır: Krafft-Ebing'e itiraf gönderenlerin çoğu ya kendi özel pratiklerinin doktorun listesinde yer almamasına şaştıklarını ifade etmek, ya da kendi kişiliklerinin orijinal ve kitapta analiz edilmeye değer bir özelliğini ısrarla vurgulamak için yazmışlardır.

Philippe Lejeune'ün bulduğu sıradışı bir belge, itiraf karşısındaki bu "yüzyıl-sonu" ikircimli –hem kurumsal tuzak hem de kişisel özgürleşme– tavıra tanıklık eder. Bu, André Gide'in dostu, filozof ve çevirmen Georges Hérelle'in, anıtsal bir *Perversion et perversité sexuelles* kitabı yazmış olan Doktor Laupts tarafından hazırlanan bir soru listesine yanıt olarak yazdığı bir mektuptur. Kitabın büyük kısmı, "mayınlı" bir fizyolojik zemin üzerinde gelişen bir hastalık sayılan cinsel dönüklüğe ayrılmıştı. Hérelle sade olduğu kadar zarif bir üslûpla Doktor Laupts'a teşekkür eder, ama aralarında bir uçurum vardır; zira hekimin önerdiği koruyucu önlemlere de tedaviye de inanmayan bu ilgili okur, kendini hasta saymayı bile reddetmektedir. Peki, öyleyse neden doktora minnettardır? Çünkü kitapta kendisinden bahseden birini bulmuştur: en derin ve en vahim sırrından, normal olarak gizlenen, sessizliğe mahkûm bir içsel hayattan bahseden birini...

İmdi, bu okuma ihtiyacı şiddetli bir söyleme dürtüsüyle birlikte gider. Hérelle devam eder: «Hepimiz itirafta bulunmak, sevgimizi haykırmak için delice bir istek duyarız; öyle anlar olur ki, eğer ağızlarımız küçümseyici bir kayıtsızlıkla karşılanmak ya da her türlü sosyal tatsızlıklara hedef olmak korkusuyla mühürlenmiş olmasaydı, bunu yoldan geçenlere bile anlatabilirdik[78].» Ona bakılırsa, bu sessizliğin üstlerindeki ağırlığı, sadece ko-

78) Georges Hérelle, «Lettre-préface pour une réponse au questionnaire du docteur Laupts», 30 Nisan 1897, alıntılayan: Philippe Lejeune, «Autobiographie et homosexualité en France au XIX. siècle», *Romantisme*, n° 56, 1987, s. 90.

nuşma ve içini dökme zaruretinin etkisiyle hareket eden dönükleri günah çıkarma hücrelerine bile itmektedir. Kendisi de bunu sık sık düşünmüş, ama her defasında vazgeçmiştir: «Beni alıkoyan günah işleme korkusu değildi; sadece rahibin anlamayacağına veya anlamazlıktan geleceğine ve kalbimizin feryadına beylik rahip öğütleriyle karşılık vereceğine dair inançtı[79].» Aslında Hérelle hekimlere de daha fazla umut bağlamaz veya güven beslemez. İç dökme belgesi olan mektubunu da asla göndermeyecektir; herhalde ele geçirilip yeniden yorumlanacağından, kendi denetiminde tutmak istediği anlamından saptırılacağından korkmaktadır.

Hérelle'in uyanık olmak için sağlam nedenleri de vardı. Doktor Laupts'un aynı eserinde adını vermeyen bir İtalyanın uzun bir itirafı da yer alıyordu. Bu adam, büyük natüralist yazarın romanlar serisinde henüz eksik olan «Bir Cinsel Dönüğün Romanı»nı yazması için, hikâyesini Émile Zola'ya göndermişti. Fakat o devirde her yandan saldırılara hedef olan ve hep rezalet peşinde koşmakla suçlanan Zola, bu projeden vazgeçmeyi ve değerli yazmayı dostu Doktor Laupts'a emanet etmeyi yeğlemişti. Metin o zaman «bir doğuştan-dönüğün Romanı» olur; müstehcen bulunan pasajlar Latinceye çevrilir; hepsi «klasik kusurlu yaratılmış veya hasta tipi», «kadın-biçimli doğuştan-dönük» üstüne bilimsel gözlemlerle sarılıp sarmalanır[80]. Hérelle de herhalde böyle bir saptırmacaya maruz kalmaktan kaçınmayı yeğlemiştir.

Adını vermeyen İtalyan, Zola'ya seslenirken, ona «bir hekime içini dökermiş gibi[81]» yazdığını belirtir. Demek ki ruh hekiminin istediği zaten «hastanın» vermeye dünden teşne olduğu şeymiş, öyle mi? Her hal ve kârda psikiyatri cinsel dönüklerin kendilerini anlayacağını varsaydıkları biricik kulağa içlerini dökme ihtiyaçlarını istismar etmenin yolunu bulacaktır. Hérelle de bu işin riskini kavramıştır: söyleminin elinden alınması ve sopanın geri dönüşü. Zira konuşmak kendini darbelere açık kılmaktır. 1889'da, Laupts'un eserine benzeyen kitabı *Anomalies sexuelles apparentes et cachées*'de, Doktor Paul Garnier devrin uzmanlık elkitaplarında pek yaygın bir değerlendirmeyi bir cümlede şöyle özetliyordu: «En gözüpek ve toksözlü olanlar, meramlarını açıkça, lafı döndürüp dolaştırmadan

79) *Ibid.*, s. 91.

80) Dr. Laupts, «Valeur de l'observation au point de vue scientifique», in Anonyme, *Le Roman d'un inverti-né*, Lyon, A Rebours, 2005, s. 144. Zola müsveddeyi doktor Laupts'a verdiği zaman, doktor önce bazı pasajları *Archives d'anthropologie criminelle*'de, sonra eseri *Perversion et perversité sexuelles*'de yayımladı.

81) *Le Roman d'un inverti-né, op. cit.*, s. 99.

anlatanlar, çoğu zaman en kötüleridir[82].» [Demek ki] susmak, kendini gizlemek ve iyileşmeyi reddetmek oluyor, konuşmaksa kötü alışkanlığını sergilemek ve teşhisi ağırlaştırmak! Gizlenmeyle küstahlık, utanmayla yakışıksız gurur arasında, söze yaşanabilir bir yer bulunabilir mi?

Demek ki, yayımlanmış belge yığını içinde, kendini anlatan hastanın "ben"li ifadesine sonsuz bir temkinle yaklaşılmalıdır, hele bu öykülerin bazan ayıklanması güç bir anlatı ağına ait oldukları da düşünülünce: Tanıklık nerede bitiyor? Yorum nerede başlıyor? Konuşmayı kim, hasta mı hekim mi yönlendiriyor? Metni "edite" etme yetkisinin son aşamada her zaman hekimde olduğu da bilinirken[83]... [Hekimle hasta] arasında başlayan diyalogda, yasadışı (ya da anormal) niteliğinin kanıtlanması gereken bir hakikatin, bir sırrın pazarlığını yapan polisle teyze arasındakini andıran bir çatışma vardır. En karmaşık durumlarda aile, çevre, tanıklar da yardıma çağrılır, öyle ki anlatıcı-hekimin düzene sokma yetkisini kendinde gördüğü şey, polifonik (çoksesli) bir hikâye olup çıkar, Sandor/Sarolta Vay'ın olağanüstü hikâyesinde olduğu gibi...

Erkek kılığındaki kontes

4 Kasım 1889'da, Macaristan uyruklu 22 yaşındaki Kont Sandor Vay, kayınpederi «E.»nin şikayeti üzerine, üç ayrı sahtekârlıktan tutuklanır: 800 florin sızdırmak, senetlerde tahrifat yapmak ve kimliği hakkında yanlış bilgi vermek; zira artık kanıtlanmıştır ki Sandor gerçekte «erkek kılığında

82) Dr. Paul Garnier, *Hygiène de la génération...*, *op. cit.*, s. 7. Bu 537 sayfalık cilt, Dr. Garnier'nin «Üreme Hijyeni»ne hasrettiği bir dizi hacimli eserin bir parçasıydı. Bu kolleksiyondaki diğer rağbet görmüş kitaplar arasında şunlar sayılabilir: *Le Mariage* [Evlilik], *Impuissance physique et morale* [Fiziksel ve tinsel iktidarsızlık], *L'Onanisme seul ou à deux* [Tek veya iki kişili onanizm], *La Génération universelle* [Evrensel Üreme], *La Stérilité humaine* [İnsanda kısırlık] ve *Célibat et célibataires* [Bekârlık ve bekârlar].

83) İlk cinsel dönük itiraflarından biri, Kontes ve Laure da denen Arthur X.'in itirafları, bu muğlaklığı pek iyi gösterir. Doktor Legludic bu anıları 1860'larda bir "travesti" erkek fahişeden derlemişti; metnin o zamanki başlığı *La Comtesse idi*, Paris (1850-1861). Fakat hekim *Confessions et aveux d'un Parisien* [Bir Parislinin İtirafları] başlığını tercih etti ve ancak otuz yıl sonra *Attentats aux mœurs*'de [Ahlâk suçları] (Paris, Masson, 1896) bundan bazı «seçilmiş parçalar» yayımladı. Adı değiştirilen, kısaltılan ve anlaşıldığına göre yazarının ölümünden sonra yayımlanan orijinal metne Legludic'in yaptığı müdahaleler acaba içeriği de kapsıyor muydu? Müsvedde kayıp olduğuna göre, bunu söylemek imkânsızdır. Metin yakınlarda yeni bir edisyona konu olmuştur: Henri Legludic, *Arthur X, Mémoires d'un travesti, prostitué, homosexuel*, L'Harmattan, «Psychanalyse et civilisations», 2000.

gezen»[84] bir kadın olup, adı da Sarolta [Charlotte] Vay'dır. Dolayısıyla, ilkbaharda Sandor'la Marie E. arasında bir «sözde rahibin» kıydığı nikâh uydurma sayılır. Dolandırıcılık ve sahtekârlıktan kovuşturma açılır. Daha ilk sorguda Sandor/Sarolta 6 Aralık 1866'da doğduğunu, katolik dininden, bekâr ve kadın olduğunu kabul eder.

Hekimlerin ilk işi soylu Vay ailesinin kökenlerini araştırmak olmuştur. Ana tarafından histerik ve uyurgezer bir büyük teyze ile saplantılı iki teyze daha, ve mehtaba allerjik aşırı sinirli bir anne, endişe verici soyağacının birinci bölümünü oluştururlar. Baba tarafından, intihar etmiş iki amca ile aşırı savurganlığa müptelâ eksantrik bir baba da bu endişeyi yatıştıracak şeyler değildir. Babanın ilginçliklerinden biri, küçük yaştan itibaren Sarolta'yı oğlan gibi giydirmek, Sandor diye çağırmak, at binmeyi öğretip uygulatmak, ikinci oğlunuysa kız gibi giydirip yetiştirmekti. Hekimler buna «komedi» diyorlardı, zaten on beş yaşında oğlan okula başlayınca kesilmişti.

Sandor Vay'ın pek çok kızın gönlünü kazandığı Budapeşte'de, aile avukatının dediğine göre, kimse bu davranışlara aldanmıyor, herkes işin aslını pekalâ biliyor, ama bunları gülünç buluyordu. Fakat Vay'ın müstakbel karısı Marie E.'ye vurulduğu kaplıcada, anlaşıldığına göre yanılsama kusursuzdu: Sandor/Sarolta nişanlısı dahil herkesin gözünde erkekti. Genç kız ifadesinde tutuklanmasına kadar kocasının bir kadın olduğundan asla şüphelenmediğini teyit etti. Hattâ evlendikten birkaç ay sonra, bir mektupta, «Sandi»sinden bir çocuğu olunca çok sevineceğini ifade ediyordu. Oda hizmetçisi ise, çamaşırında regl lekesi bulduktan (Sandor bunu hemorroidle açıklıyordu) ve yıkanışını anahtar deliğinden gözetledikten sonra, "efendisinin" sırrını öğrenmişti.

İfadesi alınan kayınpedere göre, bu olayda sadece kızının mutaassıp bir eğitimden ileri gelen safdilliği sözkonusu değildi. Sandor ağaçların ar-

84) C. Birnbacher, «Ein Fall vun konträren Sexualempfindung vor dem Stafgericht», *Friedreichblätter für gerichtliche Medizin*, 42, n° 1, 1891, s. 2-42. Sandor/Sarolta iki doktor (Birnbacher ve Josch) tarafından muayene edildi, uzmanlık raporunu birincisi yazdı. Sandor/Sarolta vakası bu belge vesilesiyle birçok uzman tarafından öğrenildi ve kitaplara geçti: Krafft-Ebing, *op. cit.*, t. 2, s. 303-311; Léon-Henri Thoinot, *Attentats aux mœurs et perversion du sens génital*; O. Douin, 1898, s. 333-336; Havelock Ellis, *Studies in the Psychology of Sex*, c. I, *Sexual Inversion*, Londra, The University Press, 1900, s. 94; ve hattâ Simone de Beauvoir, *Le Deuxième Sexe* [1949], Gallimard, «Folio», 1997, s. 203-206. Bu tıbbi "ekspertiz"in orijinal belgesinin Geerte Mak tarafından yakınlarda yeniden bulunması, bu konunun incelenmesinde önemli bir kaynak teşkil ediyor: Geerte Mak, «Sandor/Sarolta Vay: From Passing Woman to Sexual Invert», *Journal of Women's History*, vol. 16, n° 1, 2004, s. 54-77.

kasında "su dökermiş" gibi yaparak ve bir takma erkeklik organı taşıyarak da çevresini «aldatıyordu»; hattâ bir gün kayınpeder bunu sertleşmiş bir penis zannetmişti. Başka tanıklara göreyse Marie biliyordu; hattâ Budapeşte garnizon komutanı, Vay'ın bir «hermafrodit» olduğunu fısıldayarak, kendisini uyarmıştı bile; fakat Marie buna, hizmetçi sıfatıyla bile olsa onunla kalmak istediği şeklinde yanıt vermişti.

Sandor/Sarolta ise kendi açısından Marie'yi korumaya kararlıydı ve ilk sorgusunda babasının kendisine verdiği erkek eğitimini suçladı, «eksantrik eğilimlerinden» sorumlu tuttu. Vay pantalonunun içinde «uygun sayılan belli bir yere» bir eldiven veya bir mendil koyduğunu ve süspansuar taşıdığını «kabul etti», «fakat Marie nedeniyle bunu hangi amaçla yaptığını şimdilik söylemedi; aralarında cinsel ilişki olup olmadığını ve olduysa ne tür bir ilişki olduğunu da...» Vay'a göre, «bir Macar çiftlik hizmetçisi durumu daha on iki yaşında anlardı; ama Marie bu açıdan o kadar masumdu ki, ister istemez aldandı[85]». Bundan sonra Vay bu konuda hiçbir şey söylemek istemedi.

Raporda hekimlerin de pusulayı şaşırdıkları görülür; "o" demek için bazan (para işleri söz konusu olduğunda) "*il*", bazan (Vay cinsiyetini gizlemek için makyaj yaptığında) "*elle*" zamirini kullanırlar. Rapora eklenmiş fotoğraf portrenin altındaki yazı bu kafa karışıklığını özetler: «Kontes Sandor Vay.» Öte yandan, hekimler Sarolta'dan ziyade Sandor'la daha rahat olduklarını kabul ederler. Kontesle ilişkilerini, kadın giysilerine karşın, «zor» diye nitelerler; oysa «erkek Sandor»la ilişkileri çok daha neşeli, «doğal (*sic*) ve daha edepli"dir[86]. Başka gözlemlerle («erkekçe» yazısı, «oğlanca» tavır ve davranışları) desteklenen bu özel nokta onları bir «doğuştan erkeklik» vakasıyla karşı karşıya olduklarına inandırır. Zaten çok geçmeden bunu cinsel dönüklüğün prototip vakasına dönüştürecekler, Sandor/Sarolta'ya özgürlüğünü geri veren de bu kuramsal dönüştürme olacaktır.

Deneğin «iç benliği» (anlayın: erkekliği) ile cinsel yönelimi arasında bir denklik kurmak amacıyla, vücudunun bütün parçaları, cinsel organlarından kafatasına dek ölçülür ve betimlenir, bütün «psişik anomalileri» (müzik ve şiir alanındaki parlak yetenekleri dahil) analiz edilir. İtiraf bu stratejinin anahtar ögesini teşkil eder: sonunda Sandor/Sarolta, «istemeye istemeye ve gözle görülür bir utanma duygusuyla», cinsel doygunluğu yalnız kadınlarda aradığını ve sırasında "priapus" olarak üstüpüyle doldurulmuş bir çorap kullandığını kabul eder; «tutkusuyla Marie'yi mutsuz

85) C. Birnbacher, art. cit., s. 6, alıntı: Geerte Mak, art. cit., s. 59.
86) C. Birnbacher, art. cit., s. 21, alıntı: Geerte Mak., art. cit., s. 61.

ettiği için son derece üzgün olduğunu belirtir; kendi cinsel duygularını doğa ve ahlâk-dışı bulur, ve sağlıklı insanlarda bir kadının bir başka kadına yönelik bu tür aşkını ahlâk açısından iğrenç sayar»; ayrıca, bu aşkı kalbine Tanrı'nın koyduğu ve kendisini böyle yarattığı görüşündedir. Karar: Cinsel duyularında kalıtsal marazi dönüklük olduğu» kesinleşen «erkek kılıklı kontes» beraat edip Budapeşte'ye dönecek ve orada Sandor adıyla yaşamaya devam edecektir. «Tek üzüntüsü, derin bir aşkla sevdiği Marie ile mutluluğunun yıkılmış olmasıdır[87].»

Sandor/Sarolta vakası birçok açıdan örnek vakadır. En başta hekimlerin "söylemsel" (*discursif*) stratejileri gelir ki, art arda yaptıkları "karışımlarla", o zamana dek bütün parçaları –Vay'ın kendisi, ailesi, çevresi ve "eşi"– biribirleriyle uyuşmakta olan bir durumu (travestilik) patolojikleştirmeyi başarırlar; ayrıca ekleyelim: bizzat hekimler –ironiye bakın!– Sandor'la, Sarolta'yla olduğundan daha «doğal» bir temas kurduklarını raporlarında açıkça kabul etmişlerdir. Hekimler travestiliği önce sahteciliğe (kimlik sahtekârlığı ihtilâsla birlikte gidiyor), sonra cinsel dönüklüğe bağlamak suretiyle, hukuki bir vakayı ahlâk problemine, o ahlâk problemini de nedenbilimsel (etiyolojik) kanıtlamaya dönüştürürler.

Bu olağanüstü hüner isteyen sonuca ulaşmak için, vakayı bir dizi semptoma uyarlamayı hedefleyen kuramsal betimlemelere (özellikle Krafft-Ebing'inkilere) ve içinde herkesin ya savunacak ya da saklayacak bir şeyinin bulunduğu tanıklıklara dayanırlar: Sandor sevdiği eşinin «ma-

87) Dr. Richard von Krafft-Ebing, *Psychopathia sexualis, op. cit.*, c. 2, s. 309-311. Parasal konulardaki tedbirsizlikleri olmasaydı, Sandor belki de XIX. yüzyılda birçok travesti kadın (örneğin Murray Hall) gibi, nisbeten huzurlu bir hayat sürebilirdi. Asıl adı Mary Anderson olan Murray Hall, önce Edinburgh'da işçi olarak, sonra da ABD'de önemli bir siyasal rol oynayarak, otuz yıl erkek kılığında yaşamış, iki kez evlenmiştir. Basın, «çok fazla içki içtiğini, küfür ettiğini, tüttürme ve çiğneme şeklinde tütün kullandığını ve açık saçık şarkılar söylediğini» anlatır. Sırrı ancak 1901'deki ölümünde ortaya çıkmış ve, evlatlık aldığı kızı dahil, herkesi şaşırtmıştır. Fakat başka kadınlar onun kadar şanslı olamaz; küçük bir kaza ve ardından bir muayene foyayı meydana çıkartmaya yeter. İçlerinden birçoğunu rol [ve kılık] değiştirmeye iten dürtü ekonomik zorunluluklar veya serüvenci bir hayatın çekiciliğidir. Örneğin, yüzyıl başında New York Central Railway'de memur Harry Gorman'ın hastaneye kaldırılması sonucu kadın olduğu ortaya çıktığında, kendisi gibi [erkek rolünde] en az on kadın memur tanıdığını söylemişti. Tarihçiler de Amerika'da iç savaşa katılan en az dört yüz travesti kadın olduğunu tahmin ederler. (Bak. Havelock Ellis, *Études de psychologie sexuelle, I, L'inversion sexuelle*, prof. Hesard yönetiminde hazırlanmış "eleştirel basım", Tchou, 2003, s. 453; Lillian Faderman, *Odd Girls and Twilight Lovers, A History of Lesbian Life in Twentieth-Century America*, New York, Penguin Books, 1992, s. 41-45; Jonathan Katz, «Passing Women, 1782-1920», *Gay American History*, New York, Avon, 1978, s. 317-423 ve «Femmes travesties: un mauvais genre» özel sayısı, *Clio*, n° 10, 1999).

sumiyetini» korumak ister ve bunun için bütün suçları üstüne alacaktır; Marie E. de, kocasının "gerçek" cinsiyetini bilsin bilmesin, herhalde onun gibi kendisini bilime yem yapmağa hevesli değildir; babası «E.» kızının onurunu kurtarmak ve parasını geri almak ister. Rapor aynı şekilde, sorgu ilerledikçe Vay'ın direncinin nasıl zayıflayarak sonunda kendini sapkınlıkla suçlamaya dek vardığını ve utancın ağırlığı altında gururunun nasıl kırıldığını da gösterir. Zaten bu itiraftan sonra rapordaki sesi de kesilir, yerini tıbbi sonuçlara bırakır.

Bu anlamda, Sandor/Sarolta'nın öyküsü, psikiyatrinin, suçluluktan çıkarma karşılığında bir bedel isteyerek, zamanla gittikçe daha fazla toplum dışına ittiği binlerce cinsel dönüğün durumlarını pek iyi anlatır: hastalığın kabul edilmesi, haysiyetsizlik duygusu, pişmanlık eylemi, yani suçlayıcının hükmünü birinci şahısta, kendi ağzıyla haklı göstermeye davet... Korkunç derecede etkili bir yöntem, ama unutulmamalı ki, ne de olsa "kötüye-dönmüşlük" (*perversité*) uzmanlarınca geliştirilmiştir. Ama el elden olduğu gibi dönmüş de dönmüşten üstündür. Cinsel dönük böylece artık bir "özne" olmuştur: kendisini ölüm cezasına varıncaya kadar her türlü cezadan kurtarabilecek bir bilimin silahlarını kullanma ve sırasında suçlayana çevirebilme özgürlüğüne sahip bir özne, ana katili Charles Double vakasında olduğu gibi...

«Ah benim zavallı kadın kafam»

Sözcük oyununa düşkünlük bazan sinir bozucu olabilir. 1869 Troyes doğumlu Charles Double'un durumunda, "onomastik" kader darbesini pek erken indirmiş görünüyor, hele annesi Madam Chaste'ı ["İffetli"] öldürmekten ağırcezada yargılanmasının dolaylı sebebi olan âşığının Courtgibet ["Darağacı kaçkını"] adını taşıdığı düşünülünce...

İki yaşında babasından yetim kalan, bir şirkette memur Charles Double, şehrinde ve çevresinde normlara uymayan cinsel eğilimler taşımakla tanınıyordu. 1892'de geçirdiği bir mistik buhran önce Le Mans'daki *Capucin*, sonra da Montreuil-sur-mer'deki *Chartreux* manastırlarına girmesine sebep olur. Fakat her ikisinden de ahlâksızlık nedeniyle kovulur. Davranışları yüzünden hiç rahat bırakılmadığından, Cenevre'ye sığınır ve orada Crédit Lyonnais şirketinin yazışma bürolarında komilik yapar. Ancak 1902'de, bu kez tembellik gerekçesiyle oradan da atılır. O andan itibaren sürmeye başladığı aylâklık hayatında, on yedi yaşında bir delikanlıyla tanışıp ona deli gibi âşık olur. Ne ki, Courtgibet adındaki bu gencin para suyunu çekince

çekip gitmek gibi kötü bir huyu vardır. Dolayısıyla, Double para vermesi için devamlı olarak annesi Madam Chaste'ı sıkıştırır. Derken bir gün, kadının direnmesine iyice kafası kızan adam, işi –haberi olmadan kuru sıkı doldurulmuş– bir tabancayla onu tehdit etmeye kadar vardırır. Annesi korkudan yere yıkılır. O zaman Charles annesinin üstüne atılır ve şiddetli bir mücadeleden sonra onu öldürüp biriktirdiği parayı alarak kaçar. Çaldığı parayla, Courtgibet'yle şurada burada dolaşarak, birkaç ay geçinir. Fakat parası tekrar tükenip peşinde polisle hiçbir kurtuluş umudu da kalmayınca, Kasım 1903'te polise teslim olmaya karar verir.

Charles Double'un hikâyesi, aslında gayet beylik bir cinsel ve parasal tutku vakasına atfedilebilecek üçüncü sayfalık bir olay olabilirdi. Fakat katil aynı zamanda bir "dönük"tür, bu da suçu hem daha akıl almaz hem de daha açıklanabilir kılmaktadır. Hapishanedeki hücresinden sadece hekimlere hitaben yazdığı *Anılar*'ından anlaşıldığına göre, mahkûm da bunun bilincindedir. Charles Double böylece, bilimi en absürd kuytu ve köşelerine (siperlerine) kadar sıkıştırarak, kendi savunmasını kendi ağzından maharetle kuracaktır. Savunmasında özetle, tıp cinsel dönüğü hasta yaptığına göre, demek ki toplumu bu anormal yaratıklara karşı korumanın da yine ona düştüğünü söyler, ve bütün bozuk davranışlarının suçunu erkek bedenindeki o «zavallı kadın kafasına» yıkar.

Zira Double kendisini "çift" (*double*) hissetmektedir. Kendisinde «biri içgüdüsel ve doğal, öbürü makûl ve dindar» olmak üzere iki kişilik olduğunu tekrarlar; bunlar, almaşıklı olarak sıcak ve soğuk üfleyen şeytanla melek gibi, devamlı çatışma halindedir. Annesini öldürmesini emreden birincisi, hiç sürprizsiz, «özü ve esasıyla kadın olandır»:

> Bende kadın yüreğinin bütün nitelikleri ve bütün kusurları mevcuttur; bunları aynen yaşamakla kalmaz, abartır ve doğal olarak vurgularım da: cinfikirlilik, hilekârlık, gurur, kendini beğenmişlik, kıskançlık, lükse düşkünlük, kin tutma, alaycılık, inatçılık, erkeklere karşı şefkat, sevme ve sevilme ihtiyacı açısından; öfke, küstahlık, küçümseme, etkilenebilirlik, akut ve marazi duyarlık, bütün bunlar açısından (daha unuttuklarım da var), birçok kadından ilerideyim, onlardan daha kadınım[88].

Bu kadınlığı üstlenmenin yanında hekimlere yönelik ağır eleştiriler vardır:

88) Charles Double, *État psychologique et mental d'un inverti parricide* [1905], metni hazırlayan ve sunan Philippe Artières, *op. cit.*, s. 21.

> [Doktorlar] cinsel dönüğü, erkeksi formlarının bir tür aldatıcı maske, ruhsal yapısının açıkça kadınsı olan gerçekliğinin üzerine asılmış *yalancı bir tabela*, alaycı bir ironi, hakaret dolu bir meydan okuma olduğunu anlayacak kadar iyi araştırmamışlardır[89].

Charles Double, bir adli tıp raporunun karikatürü sanılabilecek bir anlatı içinde, kendi «canavar kadın» doğasını nitelemek için yeterince şiddetli sözcük bulamaz. Zira ne dediğini bilmektedir. Hattâ gayet yerinde bulduğu deyimi «zihinsel erdişi» (*hermaphrodite mental*) için tebrik etmek üzere Johann Ludwig Casper'i bile anar. Bu da o devirde bu uzmanlık alanına ait söz dağarının ne kadar yaygın olduğunu ve dönüklerin tıp kitaplarıyla ne kadar tanışık olduklarını gösteren bir kanıttır.

Charles Double durumunun doğuştanlığını üstlenerek ve toplumu, dönükleri «muayene bile etmeden» fırlatıp atmakla suçlayarak, niyetini hiç çekinmeksizin açığa vurur:

> Hukuk açısından benim cinsel dönüklüğüm, savunmamın çürütülemez anıtı olacaktır; beni mahkûm etmeye çalışacak olan herkese şöyle karşılık verilecektir: bu bir dönük, zayıf, hasta, anormal bir yaratık; Toplumda kendine bir yer bulamadığından, çıkışı olmayan bir duruma umutsuzca tıkılıp kalmış[90].

«Bir mahkûmun izlenimleri» başlıklı bir başka metinde, aynı noktada ısrar eder: «Cinsel dönüklüğüm, ruhsal kadınlığım, suçumun işlenişinde en büyük rolü oynamıştır; dönükler erkek değildir, onlar bir tür üçüncü cins oluştururlar [...][91]»; başka yerde de, biricik hedef olarak üremeyi almayan bütün cinsel ilişkilere karşı çıkar...

Yerel basın için bile şüpheye yer vardır. Double'un cinayetine özür bulunamaz gibi görünüyorsa da, *Courrier de l'Ain* gazetesine bakılırsa, «zihinsel ve psikolojik kusurlarının suçluluğunu birazcık olsun hafifletip hafifletmediği[92]» sorulabilir. Ölüm cezası kararının hemen ardından gelen cumhurbaşkanlığı affı, bu «hastanın» hayatını Cayenne'de (Guyane) tamamlamasını sağlayacaktır.

89) *Ibid.*, s. 22.
90) *Ibid.*, s. 30.
91) *Ibid.*, s. 42.
92) *Courrier de* l'Ain'in «Başmakalesi», 30 Ekim 1904, alıntı: Charles Double, *État psychologique et mental d'un inverti parricide*, *op. cit.*, s. 5.

Charles Double olayında, kötü alışkanlığı *nedeniyle* polis tarafından kovalanan "teyze"den, aynı kötü huyu (dönüklüğü) *sayesinde* kellesini kurtaran caniye kadar katedilen yolun uzunluğu görülebilir. Bu ibretlik olay elbette yasa gücünde değildir; adli takipten kurtulmak için deli veya cinsel dönük olduğunu öne sürmenin yeterli olduğu şeklindeki bu fazlaca basit tezi çürütecek birçok karşı-örnek de gösterilebilir[93]. Yine de, söylemlerin art arda uğradıkları değişimlerin karmaşık ağı içinde, itirafın ideolojik kullanımının istikrarsızlığını gösteriyor. Zira teyze, *tapette*, sürtük, Uranist, dönük, lezbiyen, eşcinsel, bütün yüzleri bir bakışta kavranamayan bir küp gibi, aynı şeyin çok ve çeşitli yüzleri olamaz mı? Terminolojiyle manipüle edilen, hattâ "sömürgeleştirilen" aynı nesne: popüler bir alt kültürden doğan, yönetimce kayda geçirilen, edebiyatça yorumlanan, militanlarca savunulan, adli tıp tarafından betimlenen ve psikiyatrinin himmetiyle analiz edilen "üçüncü cins"?..

Gerçekten de daha İkinci İmparatorluğun ilk yıllarından itibaren, polis «erkeğin sadece biçimine sahip, ruhsal açıdansa gerçek kadınlar olan[94]» bu adamları açıkça betimliyor, çocukluk ve gençliklerini, kılık değiştirme meraklarını, psikolojilerini gündeme getiriyordu. Cinsel dönüklüğün tanımı, günlük adli olaylar temelinde yürürlüğe girmişti. Bu tanım kısmen, karakolda alınan ifadeler, mahkeme salonundaki tanıklıklar ve hastanede yapılan itiraflarda derlenen ilgililerin sözü üzerine kurulmuştur: XX. yüzyıla dönülürken üçüncü cinsin bütünüyle sahiplenip savunmaya kararlı olduğu Söz; özgürlüğe giden yol hâlâ uzun olsa bile.

93) Gide'i kızdıran Renard olayı, işverenini öldürmekle suçlanan eşcinsel bir uşağın hikâyesi, bunun çok açıklayıcı bir örneğidir. Hükmün temyizde bozulmasına ve dosyada hiçbir delil olmamasına karşın, Renard 1909'da küreğe gönderilmiştir. *Le Matin*'den bir gazetecinin sorulara verdiği yanıtlar, Renard'ın eşcinselliğinin mahkûmiyetinde ne derece temel bir rol oynadığını gösteriyor: «Neden mi? Çünkü Renard'ın, *öldürmemiş olduğu kabul edilse bile*, iğrenç ve tiksindirici bir canavar olduğu kanıtlanmıştır da ondan... Çünkü halkta, M. *Remi'nin öldürülmesinden suçsuz olsa bile*, toplumun bünyesinden atarak Guyane'a çürümeye gönderdiği bireyler güruhu içinde yadırganmayacağı izlenimi vardı da ondan...», *Le Matin*, 7 Ağustos 1909, alıntı yapan: André Gide, *Corydon* [1924], Gallimard, «Folio», 1991, s. 123, n. 1. Vurgulamalar Gide'den.

94) Archives de la police, «Pédés», BB5, f° 293. Cinsel dönüklüğün bu erken gelmiş tanımı için, bak. Öndeyiş.

4
Aradaki Cins

"Üçüncü cins" deyiminin sağladığı güzel avantaj, en ciddi sakıncasıyla karışır: esnek (elastik) oluşu. Magnan'ın deyimiyle «orijinal bir görüş tarzı, ama klinikçe kabullenilemez[1]»; ama yine de onyıllar boyunca, aynı kusurun paylaştığı tıbbi «cinsel dönüklük» (*inversion sexuelle*) terimiyle bağlantılı olarak kullanılır: fazla müphem, fazla karışık [bir terim olan] "üçüncü cins", cinsel dönüklük gibi, travestilik ve eşcinselliği, *genre*'lar ve cinsel tercihlerin ters yüz edilmesini, dişilleşme veya erilleşme ile nesne arzusunu, rollerin altüst edilmesi ve marjinal cinselliği hep birlikte içine alıyordu[2]. «Homoseksüel» sözcüğünün ortaya çıkıp yayılması, cinsel tercihleriyle tanımlanan bir insan grubunun sınırlarını çizerek, yavaş yavaş

1) Valentin Magnan, *Bulletin de l'Académie de médecine*, 21 Ekim 1913 seansı, alıntı: Claude Courouve, *Vocabulaire de l'homosexualité*, *op. cit.*, s. 215.

2) «Die conträre Sexualempfindung» konusundaki öncü makalesinde, Westphal biribiriyle hiç alakası olmayan iki vakayı bile aynı sözcükle ifade ediyordu: bir travestinin hikâyesiyle bir lezbiyenin hikâyesi. Öte yandan, «cinsel dönüklük» teriminin mucidi Arrigo Tamassia da bu kavramın belirsizliğini daha baştan kabul ediyordu. (Cf. Vernon A. Rosario, *L'Irrésistible Ascension du pervers, entre littérature et psychiatrie*, İngilizceden (ABD) çev. Guy Le Gaufey, EPEL, 2000, s. 84).

bu duruma bir düzen getirecekti: cinsel dönük eşcinsel değildir, *genre* da cinsiyet değildir. Bir erkek kılık değiştirmekten bir kadın «pantalon giymekten» hoşlanabilir, ama asla kendi cinslerinden birine eğilim duymayabilirler[3]. Aynı şekilde, iki erkek veya iki kadın da, eşlerin birinde veya öbüründe alışılmış rollerin tersyüz edilmesi söz konusu olmaksızın, biribirlerinin cazibesine kapılabilirler.

"Üçüncü cins", gerçi daha çok dönüklükle bağlantılı görülmektedir ama –öyle ki, aslında onu kaldırıp yerine "üçüncü *genre*" konması gerekir–, kafa karıştırma ögesi olarak parlak kariyerine devam edecektir, çünkü medlûlünü sınırlamak bir yana, kendi semantik alanına –gördüğümüz gibi– travestileri, dönükleri, homoseksüelleri ve –göreceğimiz gibi– transseksüelleri ve çalışan kadınları, kısacası *genre* ve cinsiyetin normlarını sarsan tüm erkek ve kadınları da dahil ederek genişletme eğilimine bile girecektir; aday enflasyonu daha iyi anlaşılıyor. İşin doğrusu, "üçüncü cins", Eve Kosofsky Sedgwick'in eşcinsellik konusunda «farklı modellerin rasyonelleştirilmemiş birlikte-varoluşu[4]» adını verdiği şeyi herhangi bir başka terimden daha iyi simgeler ve gösterir. Hayalci, garip, kararsız, sonsuz derecede esnek [bir deyim olan] "üçüncü cins", entelektüel bakımdan, kabul etmek lâzım ki, en azından fazlasıyla cömert ve fedakâr bir deyimdir.

1. EDWARD CARPENTER VEYA GEÇİŞE ÖVGÜ

Erkek ve kadın, eril ve dişil: üçüncü cins idesi, kırmayı, hattâ ikameyi amaçladığı bu ikicilikten (*binarisme*) yakasını sıyırabilir mi? Peki ama neyle ikame edecek? XX. yüzyıla girerken, fazla sistematik dönüklük modeli, yavaş yavaş zemin kazanan bir kavrama yerini bırakma eğilimindedir: erille dişil arasında geçiş dereceleri. Yani üçüncü cins = orta cins (*sexe médian*)? Bu barıştırıcı ve bir bakıma daha dengeli cinsiyet projesinde bir tür ideal yatar. Zaten «ara cins, aradaki cins» (*sexe intermédiaire*) teriminin gördüğü rağbeti de bir ütopyacı olan Edward Carpenter'a borçluyuz.

3) Bu apaçık gerçek bugün bile bütün zihniyetlere nüfuz edebilmiş midir acaba? *Petit Robert*'de (2002) «*homosexuel, elle*»in tanımını okuyunca, bundan pekâlâ kuşku duyulabilir; burada, verilen örnekler arasında, «*homosexuel habillé en femme*» [kadın kılığına giren erkek eşcinsel] ifadesi «*travesti*»ye gönderme yapar.

4) Eve Kosofsky Sedgwick, *Epistemology of the Closet*, *op. cit.*, s. 47, («The unrationalized coexistence of different models»).

Hali vakti yerinde bir aileye mensup İngiliz sosyalist ve feminist Edward Carpenter (1844-1929), öğrenim görmüş olduğu Cambridge'de ders vermekle işe başlar, sonra yüksek öğrenimi kadınlara ve işçilere de yaymayı hedefleyen University Extension Movement'a (Üniversiteyi Genişletme Hareketi) katılır. 1883'te *Towards Democracy* (Demokrasiye Doğru) diye bir manifesto yayımlar, ardından, William Morris doğrultusunda sosyalist çizgide başka eserler gelir. Ama asıl sükseyi 1896'da *Love's Coming of Age* (Aşkın Rüştüne Ermesi) ile yapar; bunun bir başlığı 1908'de ayrı ve genişletilmiş bir cilt olarak yayımlanacaktır: *The Intermediate Sex* (Ara Cinsiyet).

Carpenter'ın özgünlüğü, üçüncü cins kavramını modern siyasal duruma ve özellikle feminizmin kaydettiği ilerlemeye bağlı olarak yeniden yorumlamaktır. Erkeklerle kadınların eşitliğine doğru yürüyüş, dün biribirinden yalıtılmış kalan, bugünse biricik ve aynı «insan soyu» içinde kaynaşmış olan iki grubu biribirine yaklaştırmıştır. Ara cinsiyet, yani kadın duyarlığına sahip erkekle erkek duyarlığına sahip kadın, işte bu sosyal değişimlerin yansıması, ama aynı zamanda, satır aralarında, çağdaş dünyanın ideal tipi oluyordu[5].

Carpenter birçok kez alıntı yaptığı Ulrichs'ten doğrudan doğruya esinlenerek, söz dağarını zamanının toplumuna uyarlar (üçüncü cins yerine Uraniyen, yani "homojenik"[6] yaradılışlı "ara cins" deyimini tercih eder) ve, cinsel ilişki ve eylemlerden ziyade mizaçlara, zihniyetlere, heyecanlara, dostluklara, bağlılıklara –ki bunların çoğunun da platonik olduğunu iddia eder– dayanmak suretiyle, bu dağarı elinden geldiğince cinsel karakterinden sıyırır.

Bu bağlamda, cinsel dönüklük kuramı, Carpenter'ın «ara soya» mensup iki grubu[7] analiz ederek nüanslandırmayı amaçladığı çıkış noktasını teşkil

5) Carpenter bir başka ara-tip olan *androgyne*'i (er-kadın) «insanlığın üstün bir türü» sayıyordu (alıntı: Sheila Rowbotham, in Sheila Rowbotham and Jeffrey Weeks, *Socialism and the New Life: The Personal and Sexual Politics of Edward Carpenter and Havelock Ellis*, Londra, Pluto Press, 1977, s. 111).

6) Dil sorunu: «homogénique» sözcüğünün iki Yunanca kökten («homo» = aynı ve «genos» = cins) türeme gibi bir üstünlüğü vardır; «homosexuel» ise, farklı olarak, bir Yunaca kök («homo») ile bir Latince sözcükten («sexus») türetilmiştir.

7) Edward Carpenter, *The Intermediate Sex: A Study of Some Transitional Types of Men and Women*, Londra, Sonnenschein, Manchester, Clarke, 1908, s. 29. Bu metnin bütünü, sayfa düzeniyle birlikte, şu sitede bulunur: http://www.fordham.edu/halsall/pwh/carpenter-is.html. Bütün çeviriler yazardan. Kısmi bir Fransızca çeviri için, bak. Edward Carpenter, *L'Avènement de l'Amour*, cinslerin ilişkilerini ele alan makale serisi, çev. A. Marsen, Librairie de l'Art indépendant, 1917. Yedinci başlık ara cinse hasredilmiştir.

eder: aşırı uç örnekler ve normal, hattâ mükemmel tipler. Birinciler, tahmin edileceği gibi, nadirdirler: kadınsı, köse, cilveli erkekler, travestiler, erkeksi, saldırgan, kalın sesli, söz dinlemez kadınlar. İkincilerse erkeğin (bedensel ve tinsel kuvvet, cesaret ve yaratıcılık gibi) ve kadının (heyecan, şefkat, duyarlık, zarafet gibi) tüm varsayılan olumlu niteliklerini tek bir kişilikte birleştirirler. Yaradılışlarındaki ikilik onlara «bütün evrelerinde hayat üzerinde büyük bir iktidar ve her iki cinsin sırlarına belli ölçüde vakıf olma imkânı verir ki, bu özellikler onların uzlaştırıcılık ve tercümanlık fonksiyonlarını büyük ölçüde güçlendirir[8]». Bu «özel» yaradılışları onları sanatların bütün formlarında kabiliyetli kılar (Sappho, Leonardo, Michelangelo, Goethe, Çaykovski); savaşın dehşet ve fecaatine karşın, içlerinden akıllı savaş önderleri çıkar (İskender, Sezar, Prusya Kralı II. Friedrich); insan ruhunun her iki kutbuna da hakim olabildiklerinden, yetenekli ve başarılı hükümdarlar olurlar (II. Edward, I. James, İsveç Kraliçesi Kristina).

1898'den beri açıkça genç George Merill'le birlikte yaşayan Carpenter bir militandır. Aynı zamanda İngiltere okullarının durumuyla ilgilenen bir öğretim üyesi ve reformcudur da. Okullarda, yeniyetme gençlerin doğal merak ve tecessüslerini farkettirmeden körelten zorunlu sessizlik yerine, cinsel sorunlar hakkında bilgi verilmesini savunur. Öğrenmede yarışma ve model alma kaynağı olarak büyüklerle küçükler arasında duygusal bağlılıkları teşvik ederken, büyüklerin sorumluluğunu da vurgular: onlar «self-control»larını korumakla ve sevgilerini «makûl sınırlar»[9] içinde tutmakla yükümlüdürler. Açıkçası, gençliğin ahlâkını bozan biri yerine konmak korkusuyla, herkese saflığı ve kendine hakim olmayı tavsiye eder.

Carpenter kadın özgürlüğü (*émancipation*) hareketinin doğuşundan beri kadınlarda ilerleyişini ayrıca gözlediği bu "homojenik" bağları siyasal dünya görüşünün ve «Demokrasi»nin merkezine yerleştirir: bunlar sınıf sınırlarını kırmakta, ayrım gözetilmeden bütün sosyal çevrelerden gelen bireyleri bir şefkat ve sevgi ortamında birleştirmektedir (tam da XIX. yüzyılda Fransız polisinin tehlike olarak gördüğü durum). Carpenter'ın ideali, özünde, –apaçık sebeplerle cinsel boyutlarını yumuşattığı– model olarak verilen iki kaynağın barışmasıdır: Yunan oğlancılığı (*pédérastie*) modeli ile Walt Whitman'ın "dostlar demokrasisi".

Carpenter'ın mutlaka çizmek istediği olumlu ara cins portresinin, o kuşağa mensup militanlarda sık sık görülen ödenecek bir bedeli vardır:

8) *Ibid.*, s. 38.
9) *Ibid.*, s. 101.

fazla «göze çarpan», aşırı davranışlı, aşırı kösnül Uraniyenlerin, onurlu, ahlâklı, saygıdeğer «ara-cinseller» lehine dışlanması. "Yunan usulü aşk"ın ozanı ve «anormal» dönüklerin düşmanı André Gide'in de etkisinde kalacağı bu ikinci dereceden ırkçılığı kendi bağlamında ele almak lâzımdır: Carpenter'ın kitaplarını yazdığı sırada öncelik, büyük çoğunlukla karikatürlük "teyze" ya da "virago" tiplerine indirilen dönüklerin, –horlanmaktan bıkmış ve "normal" bir hayata hasret çeken bir üçüncü cinse pek yer bırakmayan– popüler imajının düzeltilmesine verilmektedir. Bize her açıdan "mazbut" bir ara cins sunmak için yaptığı cambazlıklar bugün gülümsemeyle karşılanabilir; ama 1908'de bu jest radikal ve stratejiktir. Hele Carpenter için bunun konuyu ilk «savunma ve örnekleme» eylemi olmadığı da [hesaba katılırsa]. Nitekim 1894'te kendi hesabına yayımladığı «*Homogenic Love*» adlı risalesinden dolayı, özellikle kendi sosyalist dostları yönünden eleştirilere ve baskılara hedef olmuştu.

Ara Cins konulu incelemesinde Carpenter ister istemez tıbbi literatüre de el atar ve, iyimser bir bakışla, özellikle İngiliz Havelock Ellis'in (1859-1939) çalışmaları sayesinde bu alanda gerçekleşen olumlu evrimin altını çizer. Ellis'in ilk eseri *Sexual Inversion* 1897'de, bu konuda mektuplaşmaya giriştiği ve ortak bir kitap yazmaya karar verdiği Hellenist ve sanat tarihçisi John Addington Symonds'un da adıyla, iki imzalı olarak yayımlanmıştı[10]. Ancak Symonds'un 1893'teki ölümüyle proje yarım kalmış, kitabı Ellis tek başına tamamlamıştı. Kitap yayımlanmak üzereyken, Symonds'un ailesi paniğe kapılarak bütün ciltleri imha edilmek üzere toplatır. 1898'de Symonds'la ilgili bütün referansların çıkarılmış olduğu bir yeni basım yayımlanırken, yayıncı mahkemeye verilir ve «müstehcenlikten» mahkûm olur. O zaman Ellis bütün kitaplarını ABD'de yayımlamağa karar verir.

Ellis'in katkısı ikilidir. Birincisi, önceki kuramların [Krafft-Ebing'in "soysuzlaşma" (*dégénérescence*) ilkesi ya da –eskimiş olarak gördüğü– Chevalier'nin ortaya attığı «kötü huy» (*vice*) gibi] bazılarını çürütmek; ikincisi de dönüklüğü bir biyolojik varyasyon (yani diğerleri gibi) olarak mütalâa etmektir. Ayrıca, normal olarak kitabın sonunda özel bir bölüme atılan kadın eşcinselliğini gerçek bir incelemeye konu eden ilk yazar da odur. Araştırmalarına *Studies in the Psychology of Sex* adlı yedi ciltlik anıtsal bir eser çerçevesinde devam edecektir; bu ciltler bitmez tükenmez bir referans kaynağıdır. İlk eşi Edith Lees militan bir lezbiyen olan, kendisi

10) Havelock Ellis ve John Addington Symonds, *Sexual Inversion*, Londra, Wilson and MacMillan, 1897, (tekrar basım: Arno Press Inc., New York, 1975).

"heteroseksüel" Havelock Ellis'in eylemi, eşcinselleri sadece cezadan değil, suçlu sayılmaktan da kurtarmayı hedefliyordu; bu sebeple birçok eşcinselin dostluğunu kazanmıştı.

Ellis'le Carpenter'ın Anglo-Sakson dünyasının dikkatini bu sorunlara çektikleri sırada, gözler öncelikli olarak Almanya'ya döner. 1902'de, Carpenter'ın *Aşkın Ergenliği* adlı kitabının Amerikan edisyonu tam 40.000 nüsha satmıştı... Berlin, aynı cinsten kişiler arasındaki ilişkilerin yasayla ağır cezalara çarptırıldığı bir ülkede olmasına karşın, en ünlü cinsel dönüklük uzmanlarını barındırmaktadır, tabiî en enerjik aktivistleri de... Bunların arasından bir adam sivrilir: hekim ve militan Magnus Hirschfeld.

2. MAGNUS HIRSCHFELD YA DA NÖBET DEĞİŞİMİ

XIX. yüzyılda Karl Heinrich Ulrichs, birçoklarının en iyi olasılıkla ancak anonim olarak savunmayı yeğledikleri bir davanın pratik olarak tek bayraktarı, bu davanın hizmetindeki tek kamusal şahsiyetti. Pomeranya doğumlu, Yahudi asıllı bir aileye mensup, hastalarından bir subayın düğününün arifesindeki intiharıyla sarsılmış genç bir Alman hekim 1896'da Th. Ramien müstear adı altında bir kitap yayımlamağa karar verir: *Sappho und Socrates. Wie erklärt sich die Liebe der Männer und Frauen zu Personen des eigenen Geschlechts* (*Sappho ve Sokrates. Erkek ve Kadınların Kendi Cinslerinden Kişilere Yönelik Aşkları Nasıl Açıklanabilir*)[11]. Bu eser, Ulrichs'ten sonra üçüncü cins uğrunda çalışan en büyük militan olmaya aday kişinin ilk eylemidir. 14 Mayıs 1897'de, eşcinselleri savunmak amaçlı ilk dünya çapında örgüt olan *Wissenschaftlich-humanitäres Komitee*'yi (Bilimsel-Hümaniter Komite) kurar ve asıl adıyla yönetir: Magnus Hirschfeld[12]. Aynı yıl §175'in kaldırılması lehinde bir kampanya başlatır; bildirisini aralarında

11) Th. Ramien, *Sappho und Socrates, Wie erklärt sich die Liebe der Männer und Frauen zu Personen des eigenen Geschlechts*, Leipzig, Spohr, 1896.

12) Hirschfeld'in kısmen İngilizce ve Fransızcaya çevrilmiş eserlerinden başka, hayatı ve eseri hakkında en önemli iki çalışma şunlardır: Manfred Herzer, *Magnus Hirschfeld, Leben und Werk eines jüdischen, schwulen und sozialistischen Sexologen*, Frankfurt/Main / New York, Campus, 1992 ve Charlotte Wolff, *Magnus Hirschfeld: A Portrait of a Pioneer in Sexology*, Londra, Quartet, 1986. Ayrıca şu eserlerden de yararlanılabilir: Florence Tamagne, *Histoire de l'homosexualité en Europe. Berlin, Londres, Paris, 1919-1939*, Seuil, «L'Univers historique», 2000, ve aynı yazarın *Dictionnaire des cultures gays et lesbiennes*'deki (*op. cit.* ve *Dictionnaire de l'homophobie, op. cit.*) «Magnus Hirschfeld» maddeleri.

Krafft-Ebing, Thomas Mann, Rainer Maria Rilke, Émile Zola ve Albert Einstein'ın da bulunduğu binlerce kişi imzalar.

Bir tema üzerinde varyasyonlar

Magnus Hirschfeld (1868-1935) yazar olma hayali kuruyordu. Kırk yıl boyunca, onlarca kitap, bilimsel makale, risale ve manifesto üzerinden – dünyanın dört bucağında verdiği yüzlerce konferans da cabası– cinselliğin gerçek romanını yazdı. Daha ilk kitabı *Sappho ve Sokrates*'ten itibaren, «cinsel ara kademeler» veya «cinsler-arası kademeler» varsayımını ortaya koymuştu; bunu *Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen* (*Cinsel Ara-Tipler Yıllığı*) sayesinde güçlendirip yaydı. 1899'dan 1923'e kadar çıkan bu yayın, bu soruna hasredilmiş ilk profesyonel dergidir. Hirschfeld'in kanıtlamaya çalıştığı, saf «kuramsal kurultular» gözüyle bakılan «mutlak erkek»le «mutlak kadın» arasında sayısız tanılanabilir cinsel tipin varlığıdır. «Zira bıkmadan tekrarlamak gerekir ki, bu temel tipler kurgulardan (*fictions*) ibarettir; İnsan denen varlık erkek veya kadın değil, erkek ve kadındır, ve bu en başta kalıtım yasaları gereği böyledir[13].» İnanmış bir biyologun sözleri: Hirschfeld bir kültürel kurgu olarak *genre*'dan değil, organlardan, gonadlardan, üreme aygıtlarından söz eder; aynı şekilde, iki cinsin biribirinin aynadaki görüntüsü gibi yapılanmış olmalarından (penis ve klitoris, testiküller ve yumurtalıklar, vb.) bahsederken, «kadının sahip olduğu her şeyin, küçücük kalıntılar şeklinde de olsa, erkekte de bulunduğunu ve bunun tersinin de doğru olduğunu, erkeğin tüm niteliklerinin hiç olmazsa belirti şeklinde kadında da bulunduğunu» belirtir[14]. Embriyonun doğal gelişiminin üç evresi (örtülü evre, farklılaşmamışlık evresi ve farklılaşma evresi) herkes için aynı değildir; dolayısıyla, pek çok derece ve birleşim şekilleri mevcuttur ve üçüncü cins kavramı bunu ideal biçimde özetler, yazarın şu eserde pek iyi açıkladığı gibi: *Die Homosexualität des Mannes und des Weibes* (*Erkek ve Kadın Eşcinselliği*):

> Bana göre «üçüncü cins» kavramı, İngilizce «intersexes» gibi, ara veya geçişlik (*transitoire*) cinsel durumları da kapsar; ben buna mutlak cinsel tipten en çok ayrılan ara formları dahil ediyorum ve bu formları

13) Magnus Hirschfeld, *Le Sexe inconnu*, Almancadan çeviri ve uyarlama W.R. Fürst, Éditions Montaigne, «Collections des études sexologiques», 1936, s. 23.

14) *Ibid.*, s. 11.

dört ana gruba ayırıyorum: hermafroditler, '*androgyne*'ler, eşcinseller ve travestiler; her biri sapkınlığının cinsel organlarıyla, korunmuş fiziksel cinsel özellikleriyle, cinsel içgüdüsüyle ve bütün diğer psiko-seksüel farklarıyla olan ilişkisine göre [belirlenir][15].

«Üçüncü cins» deyimi altında cinselliğin bütün bu dışavurumlarını bir araya toplamak, hiç de onları biribirine karıştırmak anlamına gelmez. Tam tersine, Hirschfeld bunların farkları üzerinde durur ve örneğin, *gynandrie*, *androgynie*, kadınsılık veya "viragoluk" gibi durumların «kalıtsal eşcinsellik duygusunun çeşitli gelişim halleri» olduğunu iddia eden Krafft-Ebing'e karşı çıkar[16]. Hirschfeld'e göre bu fahiş bir hatâdır, zira *androgyne*'ler mutlaka eşcinsel değildir, lezbiyenler kadınsı olabilir ve erkeksi kadınlar da kadınsı erkeklere ilgi duyabilirler. Aynı şekilde, biyolojik cinsine karşıt cinsin kılığı içinde kendini göstermek ve davranmak dürtüsüyle tanımlanan "travesticilik" de, eşcinseller kadar zıtcinsellere de musallat olabilir ve cinsiyet değiştirme arzusuyla birlikte gelir veya gelmeyebilir. Dahası: eşcinsel ilişkide bulunan her kişi ille de eşcinsel değildir, fakat bazı vakalarda belki bu işi ara sıra yapan yalancı eşcinseller ailesine dahil edilebilir. Bütün bunların tek ortak noktası, durumlarının doğuştan olmasıdır. Sorun, buna sinirsel ve/veya kalıtsal bozuklukların, bazı patolojik hallerin eşlik edip etmemesi değildir; olay doğaldır ve doğuştan gelir. Öyle ki Hirschfeld, örtülü eşcinselliğin küçük çocukluk evresinden itibaren, dört yaşlarına doğru tanılanabileceğini belirtir, hattâ şu varsayımı öne sürmekten çekinmez: «Bir gün üçüncü cinsin organlarını da diğer iki cinste olduğu gibi doğuş anında belirleyecek yeteneğe kavuşmamız [...] bana hiç de imkânsız görünmüyor[17].» Öte yandan, ona bakılırsa, kendisini özellikle meşgul eden eşcinselliğin bu «ara kademesine» tekabül eden bir kişilik, bir psişizm, bir derin «varlık» vardır ki, ona müdahalede bulunmaya kalkışmak boşunadır:

15) Magnus Hirschfeld, *The Homosexuality of Men and Women* [1913], çev. Michael A. Lombardi-Nash, Amherst, New York, Prometheus Books, 2000, s. 61. Aslında daha doğru olan *transvestitisme* (veya *transvestisme*) sözcüğünü de Magnus Hirschfeld'e borçluyuz; bu terim onun kitabı *Die Transvestiten*'in [Travesticiler] (Berlin, A. Pulvermacher, 1910) çıkışından sonra yayılmıştır. Önceki bölümlerde polis veya tıp jargonuna uymak için *pédéraste* veya *inverti* sözcüğünü kullandığım gibi, burada da *transvestiste* ("travestici") sözcüğünü kullanacağım.

16) *Ibid.*

17) *Ibid.*, s. 150.

> Açıkça bellidir ve kabul etmek gerekir ki, eşcinsel erkek ve kadınlar, akla ve belli bir irade gücüne sahip [oldukları halde], bir mütasyonla cinsel itkilerinin çığır ve yönelimini değiştirmeyi, dönüştürmeyi başaramamışlardır. Eşcinsellik, doğası gereği, bir içsel kaynaşma şeklinde tüm kişiliğe nüfuz eder. Her iki cinsten eşcinseller zıtcinsel kişilerden sadece cinsel itkilerinin yönelimiyle değil, bir tür sahiplenilmeyle, *ayrı ve tipik bir bireysellikle* de ayrılırlar. Bu saptama yalnız kadınsı eşcinseller ve erkeksi lezbiyenler için değil, kendi cinslerinin tipik özelliklerini taşıyan her iki cinsten eşcinseller için de doğrudur. Eşcinsellik, bireyselliğin çok özel bir yapısıyla sıkı sıkıya kaynaşır görünmektedir; bu yapı «cinslerarası» (*intersexuelle*) olarak damgalanabilir, çünkü gerçek anlamda ne dişil ne erildir, ve "cinslerarasılık" da, bir bütün olarak, daima nevropatik bir istidada bağlıdır[18].

Temel makalelerin yayımlandığı Cinsel Ara-Tipler Yıllığı'na paralel olarak, Hirschfeld §175'in adaletsizliği konusunda kamuoyunu harekete geçirmek ve eşcinselleri hakları konusunda bilgilendirmek üzere, bir broşür bastırıp onbinlerce nüsha olarak dağıtır: *Was soll das Volk vom dritten Geschlecht wissen. Eine Aufklärungsschrift über gleichgeschlechtig (homosexuell) empfindende Menschen* [«Halk Üçüncü Cins Hakkında Neler Bilmelidir. Kendi Cinslerine Eğilim Duyanlar (Eşcinseller] Hakkında Aydınlatıcı Bir Metin»). «Üçüncü cins» deyiminin böyle sadece eşcinsellikle bağlantılı olarak kullanılışı belagat figürü [kümeyi üyelerinden biriyle anlatmak: *synecdoque*] olarak anlaşılmalıdır, çünkü gördüğümüz gibi bu deyim son derece çok ve çeşitli «tipi» içine alır. Bu yayının gördüğü rağbet ve ardından, 1908'de çıkan, Berlin'in eşcinsel sahne dünyasını konu alan ve büyük kitleye seslenen *Das dritte Geschlecht* (Üçüncü Cins) başlıklı bir eser de, aynı şekilde, deyimin başlangıçtaki anlamının daralmasına ve sınırlanmasına katkı yapmıştır. Daha popüler, kamuoyuna daha uyarlı gelen bu deyim, Hirschfeld'in ve militan eylemlerinin ana ilgi konusunu da ifade eder. Gerçi Ulrichs'e saygı ifadesi olarak «Uraniyen» terimini kullanmayı yeğlermiş, ama bunun nereden bakılırsa bakılsın fazlaca yan anlamı olduğundan, yerine «üçüncü cins»i kullanır ve girişte gerekçesini şöyle açıklar: «Daha önce Antik Roma'da bile kullanılan bu deyim bana tam anlamıyla yerinde görünmüyor; ama ne olursa olsun şimdiye dek o kadar sık kullanılmış olan eşcinsel (*similisexuel*) teriminden daha iyi, zira bu sonuncusu, birkaç eşcinsel

18) Magnus Hirschfeld, *Anomalies et perversions sexuelles*, Almancadan çeviri: Anne-Catherine Stier, Corréa, 1957, s. 194.

bir yerde buluşur buluşmaz hemen cinsel ilişkilerin başlayacağı, ya da en azından tasarlanacağı şeklindeki çok yaygın bir yanlış görüşü güçlendirebilir; oysa olgular bunu hiçbir şekilde doğrulamamaktadır[19].»

Zira Hirschfeld de eşcinselliğin imajını parlatmaya özen gösterir; bu "huy" onun kaleminden bir seçimden çok, toplumdan dışlanan kurbanlarını yalnızlık ve üzüntünün hakim olduğu bir hayata mahkûm eden bir kader –unutmayalım ki zaten doğuştandır– görünümü kazanır. Hirschfeld'in bu ihtiyatlı yaklaşımı, eşcinselliğin ahlâken "dürüst" karakterini vurgulamak için aldığı önlemler–örneğin, Ulrichs'in eserinin yeni basımını yaparken penisin girişiyle ilgili pasajları "atlar"–, bunun yanı sıra medyatikleşmeden belirgin biçimde hoşlanması, kimi çağdaşlarının canını sıkmıştır. Bir yerde militanlığı bilimsel çalışmalarının inanılırlığına zarar verir; bir başka yerde, toplum ve aileleri tarafından dışlanmış, Noel günü yapyalnız kalmış "kurbanlar" ve "hastalar" için merhamet hislerini canlandırma takıntısı, bunlardan en gururluların kanına dokunur: erkekçe bir oğlancılığı (*pédérastie*) savunan *Gemeinschaft der Eigenen*'in (Özeller Cemaati) kurucusu Adolf Brand gibi... Açıkçası, Hirschfeld'in eserinin en belirgin ve en ayırdedici niteliklerinden biri, o pek konuksever ara kademeler merdiveni üzerine bütün cinsel tipleri, bütün mizaç ve yaradılışları, görünüşleri ne olursa olsun bütün "sapmışları" kabul etmek değil midir? Bu hümanistin büyük projesinin tarihinin, başka olgularla birlikte, meydana çıkardığı gerçek de budur.

Cinsel Bilimler Enstitüsü

Hirschfeld 1919'da Berlin'de *Institut für Sexualwissenschaft*'ı (Cinsel Bilimler Enstitüsü) kurar; burası bir bilimsel araştırma ve dokümantasyon

19) Magnus Hirschfeld, *Le Troisième Sex. Les Homosexuels de Berlin* [1908], Lille, GKC, 2001, s. 30. Başka eserlerinde Hirschfeld bu «üçüncü cins» deyiminin Antik Roma'daki kullanımı hakkında açıklamada bulunur. Dediğine göre, Alexandrus Severus, Heliogabalus'tan böyle («tertium genus hominum») söz etmiştir ve ilk Hıristiyanlara da aynı ad («tertium genus») takılmıştır. Hirschfeld burada Yunanca terim (*genos*: cins) ile Latince terimi (*genus*: soy, ırk, tür) karıştırır görünüyor. Böylece, [rezaletleriyle ünlü eşcinsel Roma İmparatoru] Heliogabalus'la ilk Hıristiyanlar insanlığın «üçüncü ırkına» mensup oluyorlar. Bu kafa karışıklığı herhalde farkında olmadan Almancayla yapılan bir yaklaştırmadan ileri geliyor; bu dilde «Geschlecht» sözcüğü hem cins hem de soy, tür, *genre*, vb. anlamlarında kullanılır. Özellikle bak. Magnus Hirschfeld, *The Homosexuality of Men and Women*, *op. cit.*, s. 61 ve 70.

merkezi olduğu gibi, psikoseksüel hayatlarında güçlüklerle karşılaşan bütün insanlar için bir tür sığınma yeridir. Hermafroditler (*intersexes*), *andromaste*'lar, *gynécomaste*'lar, travesti[st]ler, onanistler, homoseksüeller, pedofiller, gerontofiller, trolistler, zoofiller, iktidarsızlar, frijidler, sadistler, mazoşistler, nekrofiller, fetişistler, teşhirciler, *scopophile*'ler (röntgenciler)...: hekimimiz hiç ayrım gözetmeden hepsine tavsiye ve tedavilerini cömertçe sunar, reçete ve raporlar yazar, doğum kontrolüne başvurmak isteyen kadınlara yardımcı olur.

Aynı zamanda hem ansiklopedik kütüphane, hem müze, hem de klinik olan Enstitü, dünyada benzeri olmayan bir yerdir ve ünü de gittikçe artarak, o sırada Berlin'de yaşamakta olan genç Christopher Isherwood gibi, tanınmış veya tanınmak üzere olan çok sayıda ziyaretçiyi kendine çekecektir. Isherwood orada Hirschfeld'in koruması altında olan, ona «baba» diyen ve ziyaretçiler için küçük bir rehber hazırlamış olan Karl Giese'yle dostluk kurmuştur. Genç İngiliz yazar, *Christopher and his Kind* (Christopher ve Yoldaşları) adlı kitabında, nasıl daha tanışır tanışmaz direktör tarafından tanılama ve sınıflamaya tabi tutulduğunu bıyık altından gülerek anlatır:

> Sırası gelince, Karl ona Hirschfeld'in kendisini «*infantile*»ler sınıfına koymuş olduğunu söyledi. Christopher itiraz etmedi; bu sözcüğü «*enfantin*» (çocukça) olarak tercüme ediyor, [...] kadınsı olmaktansa çocukça olmak çok daha iyidir diyordu. Karl'ın dostları arasına asla katılamayacak ve üçüncü cins oyununu gerektiği gibi oynayamayacaktı, zira kendisini bir teyze olarak görmeyi kesinlikle reddediyordu. Bu açıdan Wystan [Auden] Christopher'den çok daha olgun davranıyordu. Yaftalardan korkmuyordu[20].

1929'da üçüncü cinsin hâlâ yüz yıl önce ortaya çıkmış olan "teyze"nin eşdeğerlisi olarak görüldüğü yeterince iyi anlaşılıyor.

1920'li yıllar içinde, birçok başkalarıyla birlikte, René Crevel, Édouard Bourdet, André Gide de Enstitü'yü ziyaret edeceklerdir. 1930'da çıkan bir kitabın adındaki gibi, *L'Amour en Allemagne* (Almanya'da Aşk) Fransız yazarların ilgi odağıdır[21]. Örneğin 1931'de, *Vénus et Mercure* konulu bir ciltte, Enstitü üstüne büyük bir röportaj yayımlanır. Gazeteci Pierre Na-

20) Christopher Isherwood, *Christopher et son monde, 1929-1939*, [1976], çev. Léo Dilé, Hachette, P.O.L., «Bibliothèque anglaise», 1981, s. 37-38.

21) Louis-Charles Royer, *L'Amour en Allemagne*, Éditions de France, 1930.

jac bir yıldan uzun bir süre orada hekimlerin deneylerini izlemiş ve son derece meraklı ve çarpıcı, birçok resimle süslü, (*Les Anormaux sexuels, leur typologie et leur graphisme* adlı, ama proje halinde kalmış) bir kitaba esas teşkil edebilecek bir belgeyle dönmüştür[22].

Dönem için ölçülü bir üslûpla, yazar, Enstitü'nün müzesinde ve anatomik envanterden doğrudan doğruya erotizmin tarihine atlayan binlerce objesi arasında, bize rehberlik yapar: birincil ve ikincil cinsel karakterleriyle «mutlak erkek» ve «mutlak kadın» tiplerinden ayrılan her türlü bireyin fotoğrafları, hermafroditlerin ya da karma cinsel organların mumdan modelleri, formolde korunmuş ceninler, ama zevk üretme aletleri de: fetişist potinleri, yapay penisler, «sadist resim ve çizimler», mazoşistlerin kullandıkları düğümlü ip, müstehcen şark gravürleri, erkeklik organı biçimli giysi askıları, üreme organlarını temsil eden sigara ağızlıkları, gebeliği önleyici eczacılık ürünleri ve hattâ «tam bir takım 'İngiliz kaputu' (prezervatif); kimisinin ucu küçük ampuller şeklinde, kimisinin çeşitli renklerde küçük eller veya küçük ayaklar şeklinde..» «Kadın kılığına girmiş erkeklerin kullandığı» sığır işkembelerinden yapılma yapay göğüs ve vajinaları da unutmamalı. Röportajcı, «bu organları kullanan "erkek kokotların" bunları vücutlarına kordonlar veya kemerlerle tesbit ettiklerini, ve böyle donanmış olarak kendilerini müşterilerine dişi tazılar gibi sırtları dönük olarak sunduklarını» da belirtir. «Odanın ışıkları pek loş, soyunmak yasak ve sevişme zamanı da pek sınırlı olduğundan, yanılsama kusursuz olmalıydı[23].»

Müze ve kütüphaneden başka, tabiî Enstitü'nün çarpan kalbi, yani karşılama merkezi de var. Hirschfeld'le ekibinin burada inceledikleri, üçüncü cinsi oluşturan dört büyük ailenin davranış ve biyolojileridir: hermafroditler (birincil cinsel karakterler karma), *androgyne*'ler (ikincil cinsel karakterler karma), eşcinseller ve travestistler. Bütün hastalar, kalıtım, çocukluk ve gençlikleri; bedensel, psişik, entelektüel ve duygusal özellikleri ve «cinsel eğilimleri» hakkında, gizli tutulan 127 soruluk bir listeye yanıt vermek zorundadırlar. «Islık çalabilir misiniz»den «erkek veya kadın fahişelerle düşüp kalkar mısınız»a kadar her şey elekten geçirilirdi,

22) Pierre Najac, «L'Institut de la Science Sexuelle à Berlin», *Vénus et Mercure*, yöneten Janine Merlet, Éditions de la Vie Moderne, 1931, s. 165-192. Ne *Les Anormaux sexuels* ne de Pierre Najac'ın adı BNF kataloğunda yer alıyor, birçok başka kütüphaneninkilerde de yok.

23) Pierre Najac, art. cit., s. 172.

ayrıntılı fiziksel betimlemeler, kültür, fanteziler, her şey... İlginçlikleriyle orantılı olan uzunluklarından dolayı özür dilediğim şu birkaç örneğin pek iyi gösterdiği gibi:

Soru 35: İpsasyona, yani onanizm yoluyla kendinizi tatmine başvuruyor musunuz? Mastürbasyon yapmağa ne zaman başladınız? Bu alışkanlığı nasıl edindiniz? Akranlarınızdan biri mi yoksa farklı yaştan biri mi, kendi cinsinizden biri mi yoksa karşı cinsten biri mi sizi buna alıştırdı? Hangi yaşa kadar, hangi aralıklarla, hayalinizde neler canlandırarak, ne şekilde mastürbasyon yaptınız? Kadınsanız, dışardan dokunuşlarla mı, yoksa vücudunuzun içine yabancı maddeler sokarak mı? Bu eğilime karşı koymağa çalıştınız mı? Evetse, hangi yollarla? Dilekler, dualar, vb. ile mi?..

Soru 99: Tercih ettiğiniz cinsten bazı kişilerin sizin üzerinizdeki cazibesi hangi izlenimlere dayanıyor?

a) görsel izlenimlere: Yüzün veya vücudun en güzel bulduğunuz parçası hangisi? Sizi en fazla ne uyarıyor: çıplak, giyimli veya yarı örtülü vücut mu?

b) işitsel izlenimlere: Hoşlandığınız kişinin sesinin üzerinizde özel bir etkisi oluyor mu?

c) dokunsal izlenimlere: Yumuşak, pürüzsüz ve şişkin tenlerin üzerinizde özel bir cazibesi var mı? Sert ve pürüzlü bir kas dokusunu onlara yeğler misiniz?

d) kokusal izlenimlere: Bazı kişilerin vücutlarından yayılan özel koku sizi uyarır mı, tiksindirir mi? İnsan vücudunun bazı kısımlarının terlemesi sizin için özel bir rol oynar mı?

e) yalnız manevi izlenimlere: Örneğin, karakter, zekâ ve irade özelliklerine mi?

Soru 113: Zevklerinize en fazla karşılık veren sevişme yolu nedir? Diğerlerinden daha fazla hoşlandığınız bir pozisyon var mı? Cinsel eylem sırasında tavrınız eril ve aktif mi, yoksa dişil ve pasif mi? Kendinizi alta mı (madun) üste mi (buyuran) yerleştirirsiniz?

Soru 122: İnsan vücudunun bazı kısımlarına (saçlar, eller, ayaklar, benler, çiller...); ya da giysilerin bazı kısımlarına (çamaşır, ayakkabı, eldiven, üniforma, vb..); ya da bazı maddelere (kürk, kadife, ipek, deri,

cilâ, vb..) karşı belirgin bir tutku hissediyor musunuz? [...] Vücudun hangi kısımlarını veya hangi nesneleri tercih ediyorsunuz?[24]

Liste uzun ve çarpıcıdır, zira bu formu dolduracak «normoseksüellerin»[25], erkek olsun, kadın olsun, akıl ve hayalgücü bakımından en nasipsiz olanının bile mutlaka az çok vahim bir sapkınlık kategorisine gireceğine kuşku yoktur. Bu ise belli ölçüde iç rahatlatıcı ya da en azından mantıklıdır ve cinselliğe "yukardan" (önceden) normatif bir çerçeve biçmeye kalkışıldığında ayağın takılacağı köstekleri –eğer gerek varsa– kanıtlar. Üstelik "hetero-normatif" bir çerçeve, zira konvansiyonel ikili çıkmaza saplanıp kalan kimi pasajlar güçlü bir "heteronormativite" (zıtcinsel normatiflik) etkisi taşır («eril ve aktif» karşıtı «dişil ve pasif», «yumuşak ve şişkin ten» karşıtı «sert ve pürüzlü kas yapısı», ya da «vücuda yabancı nesneler sokmak» söz konusu olduğunda eklenen belirtme: «kadınsanız».) Üçüncü cinsin gerçekten garip bir kariyeri (kaderi) var: *a priori* olarak yapısını bozmayı amaçladığı o sınıflama tutkusuna her defasında önce kendisi yakalanıyor.

Enstitü'de üçüncü cins ilk önce bir bilimsel inceleme konusu olarak ele alınır. İmdi, bu obje, ayrıntılı anket sınamasından geçmeden nasıl analiz edilebilir, açıklanabilir, tek sözcükle tanılanabilir? Doktor Hirschfeld bilgi toplar, dosyalar düzenler, davranışların şifresini çözer, varsayımlar koyar, yeni bir terminoloji icat eder. Ama özellikle, fiyatların gayet makûl ve ilişkilerin resmiyetten uzak ve samimi olduğu bir yerde hastaları sevgiyle karşılar, dertlerini dinler, empatiye çok şey borçlu bir iyilikseverlikle kendisi de onlara açılır[26]. Müşteriler her yön ve kesimden gelirler: her cinsten cinsel suç failleri, her cinsten fahişeler, eşcinseller ve travestistlerle orada karşılaşırlar.

O devirde Hirschfeld'le çalışma arkadaşları Almanya'daki eşcinsellerin sayısını bir milyon, yani nüfusun % 3'ü kadar, Berlin'deki kadın kadına

24) *Ibid.*, s. 174-178. Soru listesinin tamamı, Enstitü'nün hastalarından birinin (Agnes W., 18 yaşında, müzik öğrencisi) yanıtlarıyla birlikte şurada görülebilir: Magnus Hirschfeld, *The Homosexuality of Men and Women*, *op. cit.*, s. 290-315. Soruların numaralanması oldukça farklıdır. Aytıca hatırlatalım ki, «ıslık çalabilir misiniz?» sorusunun esin kaynağı, kendi kişisel deneyimlerine dayanarak uraniyenlerin ıslık çalamadıklarını iddia eden Ulrichs'tir.

25) Hirschfeld sık sık zıtcinsellere böyle demeyi tercih eder.

26) Pierre Najac'a göre, fiyatlar, bakım, barınma, beslenme ve hizmet dahil günde 50 ilâ 75 frank tutmaktadır; INSEE'nin dönüştürme tablolarına göre, bu, günümüzün 26 ilâ 39 *euro*'suna denk geliyor.

"ailelerin" sayısını da en az yirmi bin kadar tahmin ederler. Berlin zaten tüm Avrupa'da üçüncü cinse adanmış gece kulübü, kabare ve tavernaların en çok ve gelişmiş olduğu şehirdir: *Violetta, Maly und Igel, Chez ma belle-sœur* lezbiyenlerin gözde buluşma yerleridir; «erkek kardeşleri» ise *Eldorado, Mikado*, hattâ *Zauberflöte*'de (Sihirli Flüt) buluşurlar. Özel gazeteler bile çıkmaktadır: erkekler için *Das Freundschaftsblatt* (Dostluk Sayfası), kadınlar için *Die Freundin* (Kadın Arkadaş) ve travestiler için *Das 3 Geschlecht* (Üçüncü Cins).

Hirschfeld'e göre, yukarda gördüğümüz gibi, travesti[st]ler ara kademeler zincirinin halkalarından birini teşkil ederler. Kuramsal açıdan bunlar metatropizme[27] yakalanmışlardır. "Heliyotrop" bitkilerin güneşe doğru döndükleri gibi, "metatroplar" da varsayılan rollerinin tersi rolün cazibesini hissederler; pasif erkekle aktif kadın, cinsel hayatları ne olursa olsun, bu türün en tipik temsilcileridirler. Karşı cinsin giysilerini benimserler ve bu cinsle o denli özdeşleşirler ki, bazan cinsiyet değiştirmek bile isterler; dolayısıyla, transvestist deyince her iki cinsten transseksüeller de anlaşılmalıdır. Aslında Hirschfeld 1923'te –bu pek iyi bilinmez– «*seelischen Transsexualismus*», yani «manevi transseksüalizm» terimini de uydurmuştu[28], fakat henüz sadece bir tür dönüklüğü göstermek için kullanıyordu. Sözcüğün bugünkü anlamında, Psikiyatr David O. Cauldwell'in kullandığı şekilde ortaya çıktığını görmek için 1949 yılını beklemek gerekecekti. Cauldwell'in gönderme yapılan makalesi, Krafft-Ebing'e dolaylı bir saygı gösterisi olmak üzere, *Psychopathia transsexualis* başlığını taşıyordu[29].

Transvestitizm, metatropizm, transseksüalizm: bunlar cins, *genre* ve cinsel yönelimi biribirine karıştıran, dönüklük için uydurulmuş diğer adlar mı? Bu görüş Havelock Ellis tarafından tartışılacaktır. Ellis karşıt cinsin giysilerini giyen erkek ve kadınların gerçekte sevdikleri kişiye olabildiğince –derisinin içine girecek kadar– yakın olmak istediklerini belirtiyordu. Buna zıtcinsel özümseme ve öykünme semptomu adını verecektir[30].

27) *Métatropisme* sözcüğü iki Yunanca kökten kurulmuştur: «meta» (aşan, ötesine geçen, içine alan) ve «tropos» (bir sözcük veya deyimin öz anlamından saptırılarak kullanılmasından ibaret retorik figürü).

28) Magnus Hirschfeld, «Die Intersexuelle Konstitution», *Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen*, 23, 1923, s. 15.

29) David O. Cauldwell, «Psychopathia Transsexualis», *Sexology*, Aralık 1949.

30) Havelock Ellis, *Études de psychologie sexuelle*, c. VIII, «L'Éonisme ou l'Inversion esthético-sexuelle» [1908], Cercle du livre précieux, prof. Hesnard yönetiminde hazırlanmış "eleştirel basım", çeviri: A. Van Gennep, 1965.

Ne olursa olsun, Hirschfeld'e konsültasyona gelen transvestistler de hayli kalabalıktır; doktor bunlara, hissettikleri korku ve endişenin «ad değiştirmek ve halk arasında öbür cinsin giysileriyle dolaşmak sayesinde büyük ölçüde hafifleyeceğini» belirten birer rapor imzalar[31]. Polis de bunu gözönüne alır ve ilgiliye, tutuklanmaya karşı önlem olarak, kılık değiştirmeye izinli olduğuna dair bir kart verir. Bazıları için bu mesleki bir zarurettir, Hansi Sturm için olduğu gibi: Sturm'un «pek tatlı bir kadın sesiyle *Samson ve Dalila*'nın büyük aryasını söyleyişine» tanık olan Najac, «1.80 boyunda sağlam yapılı kostak bir adam, evli ve iki çocuk babası» diye tasrih eder[32]. Başkaları, örneğin «evli ve iki genç kız babası» şu okul müdürü gibiler için, Enstitü bir mola yeri, meslekle-rinin yasakladığı kılık değiştirmeyi keyiflerince yaşayabilmek amacıyla gelip –diyelim– on gün geçirdikleri bir sütliman demektir. Röportajcı şaşar: «İlginç bir vaka», bu «boğa enseli» ve «gür sesli» okul müdürü, «erkek kılığındayken o denli huysuz ve mızmız olurmuş ki, karısıyla kızları, rahat bırakılmak için, evde de sık sık kendisini kılık değiştirmeye teşvik ederlermiş [...] zira o zaman kuzu gibi uysal ve son derece nazik olurmuş[33]». Sonra şu kısa kesilmiş saçlı, üç parça kostümlü kadınlar da vardır, gazeteciye durumunu şöyle gerekçeleyen Matmazel G. B. gibi: «Yumurtalıklarımın biri tam oluşmamış, [...] öbürüyse çok iri, acaba bu bir tür testikül olamaz mı diyorlar[34].»

Birçokları için olduğu gibi Matmazel G. B. için de Enstitü bir özgürlük yuvası, ama aynı zamanda deneysel bir tıp ve cerrahi merkezidir. Bu alan, formasyon itibariyle kadın-doğumcu olan Hirschfeld'in çalışmalarının en küçük boyutu da sayılamaz. Tam tersine, orada, zaruret ortaya çıktığında, yumurtalıkların alınması ya da özellikle talepte bulunan pedofil veya manyakların hadım edilmesi (testiküllerinin alınması) gibi ameliyatlar da yapılır. Orada aynı zamanda, kapsamı ve sonuçları ayrı bir inceleme gerektiren bir devrime de katılınır: biyolojik cinsin değiştirilmesi.

31) Pierre Najac, «L'Institut de la Science Sexuelle à Berlin», *Vénus et Mercure*, *op. cit.*, s. 168. 1919'da avukat Walter Niemann hukuk danışmanı olarak Enstitü'ye katılır. Transvestistlerin Toni, Alex ya da Gert gibi cinsel açıdan «nötr» adlar seçebilmelerini temin için Adalet Bakanlığıyla görüşme yapacaktır.

32) *Ibid.*, s. 188.

33) *Ibid.*, s. 182.

34) *Ibid.*, s. 180.

3. BİR CİNSTEN ÖBÜRÜNE

«Ex-GI Becomes Blond Beauty[35]». Amerikan kamuoyu 1 Aralık 1952'de bir "dünya prömiyerini" bu sansasyonel başlıktan öğreniyordu: kendisine cerrahi müdahaleyle yeni cinsiyet atanan George W. Jorgensen'in, –0000 kobay numarasını talep eden tarihin ilk transseksüeli– Christine Jorgensen'e dönüşmesi. Aslında Christine Jorgensen'in yepyeni bir çığıra soktuğu transseksüalizmin tarihi çok daha eskiye gider ve, görünürdeki uyuşmazlığa karşın, «ara cins» olarak üçüncü cins üstüne bir incelemede yer almayı da hak eder.

Transseksüalizmin arkeolojisi için

Psikiyatri tarihçilerinin fikrine göre, ilk transseksüellik vakaları 1838'de Jean-Étienne-Dominique Esquirol tarafından, *Des Maladies mentales* (Akıl Hastalıklarına Dair) adlı kitabında betimlenmiştir. Ruh doktoru bunları "demonomani"ye ayrılmış bir başlığa dahil ediyordu; bu "mani", hastaları kendilerine büyü yapıldığına inandıran bir ruh hastalığıydı: kimisi kafasının camdan, kimisi vücudunun tereyağdan olduğunu, vb. sanıyordu. Bazıları da, aynı şekilde, karşı cinsten olduklarına inanıyorlardı ki, Esquirol bu durumu Hippokrates'in anlattığı «İskit hastalığına» bağlıyordu. Gerçekten de Yunan hekim, *Havalar, Sular ve Yerler Kitabı*'nda, İskit-eli bozkırlarının (bugünkü Güney Rusya) göçebe kavimlerinde belli sayıda erkeğin iktidarsızlaştığını, daha tiz bir sesle konuşmağa başladığını ve kadınların hayat tarzını benimsediğini anlatır ve bu dönüşüm dizisini, başka nedenlerle birlikte, iklime atfeder.

Esquirol bu türen iki vaka incelemiştir. Birincisi bir dul kadındır; varını yoğunu kaybetmiş ve bir intihar girişiminden sonra yolu Salpêtrière'e [Paris'teki ünlü tımarhane] düşmüştür; orada kadın değil, erkek olduğunu iddia eder.

> Birisi kendisine hitap ederken madam derse, M... hemen telaşlanıyor, küfür ediyor, saldırgan oluyordu. O sırada hastanenin kadın hastalar bölümünde gözetici olan M. Pussin, M. Pinel'le anlaşarak bu kadına erkek giysileri temin etti; bu giysiler sevinç gösterileri içinde giyildi ve M... bu

35) «Ex-GI Becomes Blond Beauty» ["Eski GI Sarışın Güzel Oldu»], *Daily News*, New York, vol. 34, n° 136, 1 Aralık 1952, s. 1. [GI (Government Issue): asker. ç.n.]

kılıkta bütün arkadaşlarının arasında adeta onlara hava atarak gezindi. Daha sakin ve rahat oldu, çok daha az konuştu; fakat konuşurken kendisine mösyö denmezse veya madam denirse çılgınca bir öfkeye kapılıyordu[36].

M...'nin hikâyesi dönemin bağlamına yerleştirilmelidir, zira delilerin zincirlerinden kurtarılmasını, 1790'lı yıllarda kurumsal psikiyatriyi kurmuş olan Philippe Pinel'e borçlu olmamız sıradan bir olgu değildir. Aslında bu jest daha çok asistanı ve gözetici Pussin'den geliyordu ve mitsel boyutu, *Histoire de la folie à l'âge classique* (Klasik Çağda Deliliğin Tarihi) adlı kitabında Michel Foucault'nun da ünlü bir analizine konu olmuştur. Foucault özellikle, Pinel'in filantropik çalışmalarının aslında XVII. yüzyılda kurumlaştırılmış olan «büyük kapatma»nın yeni ve belirleyici bir evresine tekabül ettiğini gösterir. Filozofun gözünde, Devrim ancak yanıltıcı bir "bağışlanma" getiriyordu, çünkü zincirinden kurtulan delilik daha da vahim bir kapatılışın (hapsedilişin) kurbanı oluyordu: sessizliğe mahkûmiyet. Bu tezin esas içeriğini sorgulamaksızın, aynı *aktörler* tarafından, kendi seçtiği kılığa girmek ve o hayatı yaşamak izni sayesinde «özgür bırakılan» M... vakası hakkında bir analiz ve bir araştırmanın, sık sık yeniden başlatılan bir tartışmayı biraz nüanslandırmaya katkıda bulunacağını sanıyoruz. Evet, tımarhanenin duvarları M...'nin etrafında yükseliyor. Ama bu yüzden sesi de gömülmüş, davranışları da gemlenmiş midir? Korkutmaya, caydırmaya, onu "cinsine" daha uygun tutum ve tavırlara zorlamaya kalkışılmış mıdır? Öyle görünür ki, tam tersine, dışarda kendisini ancak kaba şakalar, alaylar ve sosyal şiddet beklerken, sığınak (*asile*) anlamında tımarhane (*asile*) tam da söyleminin gelişebileceği uzamı temsil etmiştir. Evet, hekimler «sayıklama»dan, «demonomani»den bahsediyor, evet, patolojiler yaratıyor, sınıflamalar yapıyor, düzen getiriyorlar. Fakat böylece bazan da, ve belki başkalarından daha iyi, hastanın özgür iradesine, «deliliğinin» deneyimini hastanenin koruyucu duvarlarının içinde yaşamak isteğine saygı göstermiş oluyorlar. M... altmış sekiz yaşında, revirde, «hayatının son demlerine kadar aynı 'sayıklamayı' koruyarak» ölecektir[37].

İkinci vaka, «kadın giysileri giymeyi seven» yirmi altı yaşında bir gencin hikâyesidir.

36) Jean-Étienne-Dominique Esquirol, *Des maladies mentales* [1838], Frénésia Éditions, 1989, I, s. 257-258.

37) *Ibid.*, s. 258. Ayrıca bak. Michel Foucault, *Histoire de la folie à l'âge classique* [1976], Gallimard, «Tel», 1996, s. 483-530.

Yüksek sosyeteye kabul edilmiş ve orada komediler sahnelendiğinde her zaman kadın rollerini seçiyormuş; sonunda, pek hafif bir iç sıkıntısından sonra, kadın olduğuna ikna olmuş ve aile fertleri dahil herkesi de buna inandırmağa çalışmış. Evdeyken birçok kez soyunmuş, genç kız gibi giyinip süslenmiş ve o kılıkta sokaklarda dolaşmak istemiş. Tedavisi bana tevdi edildiğinde, bu zihin çarpıklığı dışında, M... hiç saçmalamıyordu, fakat bütün günü saçlarını kıvırmak ve aynada kendini seyretmekle geçiriyor, robdöşambrlarını kullanarak elbisesini kadın elbisesine benzetmek için var gücüyle uğraşıyordu. Gezinirken kadın yürüyüşünü taklit ediyordu. Bir gün onunla birlikte bahçede dolaşırken, elinden geldiğince eteğe benzetmiş olduğu redingotunun bir eteğini kaldırdım; M... hemen bir adım gerileyerek beni münasebetsizlik ve utanmazlıkla suçladı. Hiçbir ikna çabası, hiçbir tedavi, hiçbir rejim bu zavallının aklını yerine getiremedi[38].

Bu ikinci örnek, birinciden farklı olarak, başka problemler çıkarıyor: görünüşe göre, bu genç adam zamanını saçlarını kıvırmakla geçirmekte serbestken, kendi seçtiği giysileri giymesine izin verilmiyor, kılığını kadın kılığına «benzetmeye» çalışmakla yetinmek zorunda kalıyordu. Bu kısıtlamanın sebebi hekiminin Pinel değil, Esquirol olması mıydı acaba? Yoksa «kadın kılığında bir erkeğin» –aksine göre– daha şok yaratıcı, daha kabul edilmez bir rezalet teşkil etmesi mi? Soru askıdadır, her ne kadar şıkların biri öbürüne engel değilse de... Daha az "askıda" olansa psikiyatrinin özel retoriğinin kullanılmasıdır: «hiç saçmalamayan» bu gencin tımarhanede bulunuşunun sebebi basit bir sapmadır; ruh doktoru yine de bunu, çelişkiye düşmekten çekinmeksizin, bir tür deliliğe atfediyor, çünkü sonunda ona «aklını» geri vermenin imkânsız olduğunu söylüyor. Asla "saçmalamamak"la (akıl dışı işler yapmamak) aklını kaybetmiş olmak nasıl bağdaşıyor? Bizzat Esquirol de, «*manie sans délire*» (akıldışı davranmayan manyaklık) kavramıyla, bu davranış bozukluklarının nosolojisine öncü olarak katılacaktır. Ulysse Trélat'nın, pek sık ve yaygın olarak büyük dönükler ailesine uygulanan «*folie lucide*» (aklı başında deli) kavramı, bu süreçte bir doruk noktası teşkil edecektir.

1838'de cinsiyet değiştirmek isteyenlere cerrahi operasyon uygulamak elbette söz konusu değildi. Bu yüzden, anakronizmi göze alarak transseksüellikten söz edilecekse, o zaman düşünülemeyecek şey olan cerrahi yoldan yeni cinsiyet atama olarak değil, cinsiyet değiştirme arzusu olarak

38) Dr Jean-Étienne-Dominique Esquirol, *Des maladies mentales*, *op. cit.*, s. 258.

söz etmek lâzımdır. *Genre* değiştirmek isteyen için travestilik geçici veya kalıcı bir çare olabilir. Her zaman kendini karşı cinse ait hissetmiş olan ve anatomik *orijinalin* "yalanladığı" *orijinel* (kökensel) bir cinsiyetin tekrar yerine konmasını hayal eden içinse yol kapalıdır: tıp onu görmezden gelir, psikiyatri ise hapseder.

XIX. yüzyıl boyunca incelenen binlerce «cinsel dönüklük» vakası arasında, bugün *a posteriori* olarak eşcinsellik, travestilik ve transseksüellik arasında net bir bölümleme şeması çizmek pek tesadüfi bir şey olur. Bunların hepsi Esquirol'ün örneklerindeki netliğe sahip değildir. Ayrıca, filan erkek veya kadının farklı bir cinsellik yaşamak istediğini, genre ve/veya cinsiyet değiştirmek istediğini tanılamak da çok zor, hattâ temelsizdir. Dr. Henri Legludic'in 1860'larda tanıklığını derlediği travesti erkek fahişe Arthur X. örneği bu kafa karışıklığını pek iyi anlatır. Kendini cinsiyetçe kusurlu yaratılmış *tarifeli bir "minyon"* olarak betimleyen bu kişi, kendini aynı zamanda hem dönüklerle, hem hermafroditlerle, hem «doğaya karşıt zevkler» peşinde koşan kadınsı tiplerle özdeşliyor, ama hemen ardından ilave ediyordu: «Kız olmayı o kadar istemiş olan ben, doğayı haklarını bastırmaya zorlamıştım[39].»

Bu kategorileri aynı "cinsel ara kademeler" bayrağı altında toplayan Magnus Hirschfeld hiç kuşkusuz somut cinsiyet değiştirme arzusunu tanıyan, ona saygı gösteren ve, en önemlisi, ona bir gerçeklik veren ilk hekimlerden biri olmuştur. Söylendiğine göre 1912'de Enstitü'de, kendisine yeni bir cinsiyet atanmasını isteyen bir hastanın talebi üzerine, bir *mammectomie* ("memelerin alınması") ve bir *hystérectomie* ("rahmin alınması") ile bunların ardından 1921'de bir *ovariectomie* ("yumurtalığın alınması") operasyonu yapmıştır; ama bunlardan bugüne hiçbir açık bilimsel kayıt kalmamıştır[40]. 1917'de ABD'de Alberta Lucille Hart Psikiyatr

39) Henri Legludic, *Arthur X, Mémoires d'un travesti, prostitué, homosexuel*, op. cit., s. 61.

40) Magnus Hirschfeld, *Sexuelle Zwischenstufen, Sexualpathologie*, 2, Bonn, Teil, Marcus & Webers, 1918. Bu «prömiyer»e bir ön-örnek 1902'de New York'ta yaşanmış, «dönüklüğünü bizzat ilan eden» Earl Lind diye biri bir hekimi kendisini hadım etmeye razı etmeyi başarmıştı. Erkek gibi yaşayan ama kendisini bir kadınla özdeşleyen Earl Lind, «cinsel saplantı»dan ve '*spermatorhée*'den (sperm akıntısı) mustarip olduğundan, cinsiyet değiştirmekten ziyade nefret ettiği bu erkek özelliklerinin hiç olmazsa birinden kurtulmak istiyordu ki, bu husus kendisinin transseksüellik tarihine bağlanmasını tartışılır kılar. Bak. Joanne Meyerowitz, *How Sex Changed: A History of Transsexuality in the Unites States*, Cambridge, Londra, Harvard University Press, 2002, s. 17. Ayrıca şuraya da başvurulabilir: Earl Lind, *Autobiography of an Androgyne*, New York, Medico-Legal Journal, 1918.

Joshua A. Gilbert'i kendisine "histerektomi" amaçlı bir reçete yazmaya ikna eder; gerekçesi önce ağrılı âdet görmedir. Fakat aslında Hart çok küçük yaşından beri oğlan olduğunu bilmektedir. «Dumura uğramış» göğüsleri, âdetten kesilmeleri onun gözünde bunun göstergeleridir. Çok sorunlu yaşanan ve kendi deyişiyle «anormal bir dönüklük» olarak görülen[41] kadınlara duyduğu eğilim de transseksüel arzularına aktif biçimde katılır. Gilbert uzun süre tereddüt eder, sonunda Hart'ın mustarip olduğu esrarengiz bozukluğun ciddiye alınmayı hak ettiğini kabul eder; dolayısıyla ertesi yıl aslında sağlıklı olan bir *uterus*'un alınmasını ne yaptığını tamamen bilerek önerir.

Birçok kadın tıbbi nedenlerle histerektomi ameliyatı olur (rahmini aldırır), ama bu yüzden cinsiyet değiştirmez. Bu yöntem –ki istisnai niteliği de buradan gelir– ilk kez yeni bir cinsiyete kavuşma arzusuna tıbben kefil oluyordu. Nitekim ameliyattan sonra Allan Hart nüfus kayıtlarını değiştirmeyi başardı, iki kez evlendi; 1925'te Edna Ruddick'le yaptığı ikinci evliliği otuz yedi yıl sürecektir. Mutlu bir hekim ve yazar kariyeri sürdürdü ve 1962'de, yetmiş iki yaşında, kalp sektesinden öldü.

Transseksüalizmin bu öncü aşamaları hekimlerin anlayışlı tutumuna ve cüretine çok şey borçludur. Endokrinoloji henüz başlangıç evresindeydi; sentetik hormonlar ancak 1930'lu yıllarda keşfedilecekti; ameliyatların sonuçları da iyi bilinmiyordu. 1910'lu yılların başında Magnus Hirschfeld Profesör Steinach'ın Viyana'da fareler üzerinde yaptığı deneyleri büyük bir merak ve ilgiyle izlemişti; bu deneylerde, erkek fareler yumurtalık nakliyle «dişileştirilmiş», dişiler de testikül nakliyle «erkekleştirilmişti». Kendisi de, Rudolf Richter olarak doğmuş Dora gibi, bazı erkek ve kadın hastalarına hormon enjeksiyonu yapacaktır.

Rudolf altı yaşından itibaren, bir iple penisini koparmaya çalışarak, cinsel organlarına karşı duyduğu tiksintiyi ifade etmişti. 1922'de hekimlerden kendini hadım ettirme iznini alır ve artık Dora ya da kendisini hizmetli olarak Enstitü'ye alan Hirschfeld'in taktığı Dorchen (Dora'cık) adını taşımaya başlar. Böyle olaylar nadir değildir. Merkeze 1925'te katılan cerrah Ludwig Levy-Lenz'e göre:

> Travestiler için iş bulmak [hâlâ çok zordu]. [...] Bunu bildiğimiz için, onlara Enstitü'de bir yer bulmak üzere elimizden geleni yapıyorduk. Örneğin, hepsi erkek beş travesti hizmetlimiz vardı; bir gün çalışma saatinden sonra Enstitü'nün mutfağına gittiğimde gördüğüm manzarayı asla unuta-

41) Joanne Meyerowitz, *How Sex Changed*, *op. cit.*, s. 18.

> mam: beş "kız", hepsi orada, yan yana oturmuş sakin sakin örgü örüyor, dikiş dikiyor ve eski halk şarkıları söylüyorlardı. Hepsi de o zamana dek kurumumuzda istihdam ettiğimiz en çalışkan ve en işine bağlı hizmetlilerdi. Hiçbir yabancı ziyaretçi asla hiçbir şeyin farkına varmamıştır...[42]

Hadım edilmenin sonucu, Dora'nın göğüslerinin büyümesi, vücut kıllarının azalması ve vücut biçimleriyle teninin «kadınlaşması» olmuştur. 1931'de, kırk yaşındayken, Dora Doktor Levy-Lenz'den penisinin alınması iznini koparır. Soruşturması sırasında kendisiyle de röportaj yapan gazeteci Pierre Najac'a içini döker: «Bu ameliyatla [...] ruhsal hayatımın tam doygunluğuna ulaştım. Hadım edilişim çocuk kalbimin bütün hayallerini gerçekleştirdi.» Gazeteci devam eder: «Bütün hayalleri mi? Hayır. Zira bu Dora, kısa bir süre önce, Doktor Gohrbandt'a, kendi etlerini kesip biçtirerek *yapay bir vajina* da imal ettirdi[43].» Gazeteciye istisnai bir ayrıcalık olarak, 22 Mayıs 1931'de Berlin Urban Krankenhaus'ta tarihin ilk eksiksiz cinsiyet değiştirme olayını gerçekleştirecek olan bu son ameliyata tanık olma izni verilmişti. Onun gibi ameliyatta hazır bulunan Enstitü'nün müdürlerinden Doktor Felix Abraham'ın aynı yıl yayımladığı klinik betimlemeye tamamen sadık olan raporu, sadece olayları anlatır: *uretra* ile *rectum* arasında 11 cm.'lik kesim ve gaz beziyle sterilizasyon, hastanın uyluk bölgesinden deri parçalarının alınıp bir silindirin üzerine sarılması; sonra, «Profesör Gohrbandt Dora'nın vücudunda açtığı delikten oraya koymuş olduğu gaz bezi rulosunu çıkarıp yerine o silindiri koydu. Bu 'organ nakli' tamamen başarılı oldu. Uyluktan alınan deri [...] artık o boşluğun içini döşüyor ve cidarların tekrar yapışmasını önlüyor[44].»

42) Doktor Levy-Lenz'in tanıklığı (benim çevirim), Cinsel Bilimler Enstitüsü'nün resmi sitesine konmuş: http://www. Hirschfeld.in-berlin.de/v_institut_en.html. Hekimin tanıklığını ve Dora'nın hikâyesini bulmak için, «On-line exhibition», «Personnel», «Alphabetical», «Dorchen/Rudolf» seçeneklerini tıklayın.

43) Pierre Najac, «L'Institut de la Science Sexuelle à Berlin», *Vénus et Mercure*, *op. cit.*, s. 184.

44) *Ibid.*, s. 185. Ayrıca bak. Felix Abraham, «Genitalumwandlungen an zwei männlichen Transvestiten» *Zeitschrift für Sexualwissenschsft und Sexualpolitik*, 18, 1931, s. 223-226. Fotoğraflarla da süslü olan bu bilimsel makale, *The International Journal of Transgenderism*, vol. 2, n° 1, Ocak-Mart 1998'e de alınmıştır. Şu siteden ulaşılabilir: http://www.symposion.com, «Historic Papers» başlığı altında. Dr. Abraham'a göre, ameliyat mayısta değil haziranda olmuştur. Magnus Hirschfeld de işlemleri yakından izlemişti. İki yıl sonra, bir Fransız popüler haftalık dergisine, derginin okurlarının hassasiyetlerini de gözeterek, şunları söyleyecektir: «Başlangıçta ben de bu yöntemlere şiddetle karşıydım;

"Vajinoplasti" alanındaki ilerlemeler, aslında daha 1916'dan itibaren savaşta sakat kalanlar üzerinde uygulanmakta olan "falloplasti" alanındakilerden daha hızlı oldu. 1936'da Rus Hekim Nikolay A. Bogoraz, kıskançlık yüzünden karısı tarafından penisi kesilen bir denek üzerinde, (bir tüp ve karından deri nakli yardımıyla) ilk onarıcı falloplasti ameliyatını gerçekleştirdi. Ameliyattan birkaç ay sonra karısı, kocasıyla yeniden kavuştuğu cinsel hayattan gayet memnun olduğunu söylüyordu[45]. Fakat ancak 1948'de İngiltere'de, ilk transseksüel bu buluşlardan yararlanabilecektir[46].

Tablodaki resim: Lili Elbe, nam-ı diğer Einar Wegener

Dora'nın hikâyesi nisbeten gölgede kalacaktı, ama aynı devirde Lili Elbe'ninki çok daha yaygın biçimde medyatikleşecekti. Bir yandan basın yoluyla, ama asıl bir otobiyografinin yayımlanmasıyla: 1931'de Danimarka'da yayımlanan ve çabucak Almancaya, sonra da İngilizceye çevrilen *Fra mand til kvinde* (Erkekten Kadına) adlı kitap[47]...

onları bir yandan sağlık için zararlı, bir yandan da lüzumsuz buluyordum. Fakat bu kişileri daha yakından tanımayı öğrendikçe, aralarından bazılarının, cinsiyetlerinin en açık belirtilerini değiştirme arzuları tatmin edilmediği takdirde intihara hazır olduklarını gördüm... O zaman kendi kendime, bunlar için her türlü tereddüdü bir yana bırakmak lâzım diyordum.» (Magnus Hirschfeld, «L'Amour et la Science», *Voilà*, röportajın çıktığı haftalık dergi, 1 Temmuz 1933, s. 6). Gerçekteyse Magnus Hirschfeld böylesi yeni cins atama operasyonlarını yirmi yıldır sürdürmekteydi.

45) Bak. Dirk Schultheiss, «The Pioneering Phalloplasty and Penile Implant Surgery of Nikolai A. Bogoraz», *ESSM Today* (European Society for Sexual Medicine), n° 3, Ağustos 2004, s. 14-15.

46) Bak. Joanne Meyerowitz, *How Sex Changed*, *op. cit.*, s. 151. Ameliyat Sir Harold Gillies tarafından yapılmıştı; doktor bununla «tüp içinde tüp» tekniğini başlatmış oluyordu. Bir bütün olarak, falloplasti vajinoplastiden daha karmaşık, daha ağır ve daha pahalıdır. Az sayıda FTM (Female to Male, dişiden erkeğe) buna başvurur. Aynı şekilde, vajinanın kapatılması da nadiren talep edilir.

47) Lili Elbe, *Fra mand til kvinde*, Kopenhag, Hage & Clausen, 1931. Bu bölümde İngilizce edisyonu temel alacağım: Niels Hoyer (ed.), *Man into Woman*, *op. cit.*, 288 s. Kitabın otobiyografi olup olmadığına gelince, Lili Elbe'nin ölümünden sonra çıkmış olan bu eser, dostlarından Niels Hoyer (gerçek adı Ernst Ludwig Hathorn Jacobson) tarafından, Lili'nin anıları, dikte ettiği metinler, mektupları ve güncesi esas alınarak düzenlenmiş bir montajdır. Söylendiğine göre, Lili'yi ameliyat eden cerrah, klinik verilerin doğru olup olmadığını kontrol için müsveddeyi okumuş. Aşağıdaki bütün çeviri ve alıntılar benimdir. Kimi özel deyimler çeviride güçlük çıkardığı zaman İngilizcelerini de veriyorum.

1882 doğumlu Einar Wegener, doğum yeri olan Danimarka'da mutlu bir çocukluk yaşamış olduğunu kabul eder. Okulunu bitirince Kopenhag Güzel Sanatlar Akademisine kaydolur ve orada Gerda Gottlieb'le tanışır. Hemen biribirlerine vurulurlar ve çok geçmeden, 1904'te evlenirler. Genç çift –daha çok Gerda– bazı başarılar gösterir, ödüller kazanır. Bu sayede gezilere çıkma imkânı bulurlar. 1912'de birkaç günlüğüne Paris'e uğrarlar, ama orada tam on dokuz yıl kalacaklardır. Artık üç kişilerdir ve bu arada Lili biraz et tutmuştur. O sırada Gerda ünlü bir aktrisin portresini yapmaktadır. Bir gün, bir engel çıktığı için, aktris bir poz seansına gecikince, bacak ve ayakları özellikle biçimli olan Einar'a vücudunun alt kısmı için kendi yerine modellik yapmayı önerir. Gerda'nın ısrarı üzerine Einar ikna olur ve oyunu sonuna kadar oynamayı, makyaj yapıp peruk takmayı, rob ve topuklu ayakkabı giymeyi kabul eder. Tüm beklentisinin aksine, bu «kılık değiştirmeden» büyük zevk alır; hattâ daha sonra bu kadın giysileri için şöyle diyecektir: «Onların içinde hemen kendimi evimde hissettim[48].» Balolar bakımından hareketli geçen ve Lili'nin, Gerda'nın da suçortaklığıyla hayret verici bir başarı elde ettiği sonraki aylar bunu teyit eder: artık bir varlıkta iki varlık birlikte yaşamaktadır.

Evde Lili tamamiyle ayrı bir kişi olarak yaşam sürer. Einar'la Gerda ondan üçüncü şahısta söz ederler, her vesileyle biribirlerine acaba Lili bu konuda ne düşünürdü, ne derdi, vb... diye sorarlar. Dışarda, kimse durumu bilmez, herkes aldanır: hemen Lili'nin cazibesine kapılan erkekler, aralarında Lili'nin daima kendini daha «kadınsı» hissettiği kadınlar[49]... Tek tük çok samimi dostlara sır ifşa edilmiştir, bunların arasında kitapta «Claude Lejeune» takma adıyla anılan ve ne olduğunu bile bile Lili'ye âşık olan bir Fransız da vardır. Diğerleri için Einar Lili'nin erkek kardeşidir.

En önemlisi, Lili başarıları gittikçe artan Gerda'nın gözde modeli olmuştur, ve sonunda Einar onun eserlerinin ticari ajanı olur. Danimarkalı bir kadın dostun anılarına göre, alıcı-satıcılardan gazetecilere kadar herkesle ilişkileri Einar üstlenir; bu dost onu «son derece kibar ve yardımsever, nazik ve matrak» ama «hiç de kadınsı olmayan» bir adam olarak hatırlar: «Birinci planda olan Gerda Wegener'di; o arkadaydı ve Gerda'ya yardım ederdi[50].» Einar arkada, tamam, ama Lili nerede? Komedi

48) Niels Hoyer (ed.), *Man into Woman: An Authentic Record of a Change of Sex, op. cit.*, s. 64. «*I* felt at home in them from the first moment.»

49) *Ibid.*, s. 76.

50) «Yıldız dansöz Ulla Poulsen Skou, Gerda Wegener'i anlatıyor», Ulla Poulsen Skou'nun Nordisk Film ve TV A/S'nin Gerda Wegener konulu bir belgeseli için yaptığı

olarak başlayan şey, artık hiçbirinin vazgeçemediği bir alışkanlık, bir rit olmuştur. Peyzaj ressamı olan Einar çoğu zaman karısının tablolarının arka planını resmeder, bu fonun önünde Lili'nin yüzü çoğaldıkça çoğalır. O kadar ki, Gerda itiraf eder: «O [Lili] bana poz verdiği zaman sık sık öyle anlar oluyor ki, garip bir duyguya kapılıyorum, sanki tuvalin üstüne resmini yaptığım kızı değil de onu yaratıyormuşum gibime geliyor[51].» İmdi, *Pygmalion* ["Bir Kadın Yarattım"] ve *Dorian Gray'in Portresi* mitinin bir varyantı olan bu hikâyede kim kime biçim veriyor? Tablo veya sanatçı mı modeli araçsallaştırıyor? Yoksa model mi imgeyi yutarak alanını bizzat yarattığı, sahibi olmasa bile «eyleyeni» ve «katlananı» olduğu bir eseri canlandırıyor? Tablonun üretiminin «çerçevesini» Lili mi çiziyor, yoksa Gerda'nın istediği imge bu çerçeveden mi taşıyor? Aktörlerin temsil ve projeksiyonun tüm boyutlarıyla hokkabaz gibi oynadıkları bu garip hikâyede, bir kesinlik kalıcıdır: tabloda *iş başında* olan transseksüel arzu, üçlü –en az üçlü– bir estetik uygulamaya ait kalır.

Başlangıçta bir oyun olan şey yavaş yavaş derinlik kazanır. Einar melankolik olur; Gerda'yla birlikte, kendilerinden daha güçlü bir şeyin hakimiyetinde olduklarını hissederler; depresyon sinsi sinsi ruhlarına yerleşir. Üstelik Einar bazı semptomlardan da işkillenmektedir; her ay, genellikle burundan gelen ve âdet görme olarak yorumlanan kanamalar onu çok rahatsız eder; karakteri (huyu suyu) değişime uğrar: buyuruculuktan çıkıp «uysal, kaderine razı, içine yerleşmiş bir başka iradeye kayıtsız şartsız itaat eden[52]» biri olur; hattâ Gerda vücudunda bile –kadınlaşma belirtileri gibi– bazı değişiklikler gözlemler. Einar da bunu kabul eder ve amatör bir temsilde kendisine verilen erkek rolü için prova yaparken itiraf eder: «Bir erkeğin kimliğini gaspeden bir kadına benziyordum[53].»

Tıbbi literatür son başvuru yeri olacaktır; o devirde «cinsel rahatsızlıklarını» tanılamak isteyen erkek ve kadınlar için eldeki tek çare budur. Buradan, «tek bir vücutta bir erkekle bir kadın» olduğu sonucuna varır. Danıştığı birçok Fransız doktor başka bir tanı koyarlar: Einar ya «his-

röportajdan alıntı, Kasım 1998; Paris'te, Danimarka Evi'nde 4 Şubat-5 Mart 2000'de açılan *Gerda Wegener, portraitiste du Paris des années 20* sergi kataloğunda yayımlanmış, s. 30-32.

51) Niels Hoyer (ed.), *Man into Woman: An Authentic Record of a Change of Sex*, *op. cit.*, s. 93.

52) *Ibid.*, s. 97.

53) *Ibid.*, s. 99. «I had looked like a woman impersonating a man». İngilizcede «female impersonator» deyimi genel olarak "travesti" olarak tercüme edilir.

terik»tir ya da «deli»[54]. Gerda ise onu destekler, birlikte «onu Lili'den ayıracak» bir doktor ararlar[55]. Buldukları bir radyolog, sadece sonucu öğrenilecek esrarlı bir tedavi uygular: tahmin edilebileceği gibi, sonuç etkisizliktir. Diğer doktorlara göre, Einar fiziksel olarak tamamen normal yapıdadır; gerçek bir erkektir. İçlerinden biri belki eşcinsel olabileceğini ima eder. Bu varsayım Einar'a «nerdeyse tüm soğukkanlılığını kaybettirir[56]», az kalsın adamı dövmeye kalkacaktır. Umutları kırılınca müziğe ve okumaya sığınır, özellikle Platon'un *Şölen*'ini okur. Duyguları da evrim geçirir: «hasta vücudunda» iki varlık bir aradadır; bunlar «biribirinden ayrı, biribiriyle ilişkisiz, biribirine düşmandırlar, fakat biribirlerine acırlar da, çünkü bu vücutta ancak birine yer olduğunu bilmektedirler». 1920'li yılların sonunda kanısı kesinleşmiştir: «Ya birisi kaybolacak ya da ikisi birden mahvolacaktır[57].» Bir adam, bu mecburi şıklardan birincisini hayata geçirecektir: Dresden'de kadın kliniği şefi Doktor Warnekros.

Lili'nin o sırada Paris'e uğramış olan Warnekros'la görüşmesinden itibaren olaylar şaşılacak kadar hızlı gelişir. Lili önce, Doktor «Gebhard»ın (herhalde Gehrbandt olacak) hastanın «kadına özgü bir vücut yapısına[58]» sahip olduğunu saptamış olduğu Berlin'e gider. Einar Wegener'in, onun iddia ettiği gibi "uyuyan" yumurtalıkları[59] var mıdır? Kan testlerinin «% 80 ilâ 100 kadın özellikleri[60]» ortaya koyduğu iddiası hangi gerçekliğe tekabül etmektedir? İhtiyatla karşılanması gereken işin bilimsel yanı, şu husus kadar önem taşımaz: Lili'nin kafasında, Hakikat'in biricik kaynağı olan Doğa onun arzularını onaylayacaktır. Vücut, kan, organlar, işte kanıtlayıcı, çürütülemez deliller; yalnız açıklamak ve suçu ortadan kaldırmakla kalmıyor, aynı zamanda bir seçimi de meşrulaştırıyorlar. Demek ki, bu *kanıtlar* sayesinde, cinsiyetle *genre*'ın uyumlulaştırılması artık bir *yeniden cinsiyet atama* işi değil, cinsiyeti kökendeki *anatomisine yeniden yerleştirme* işi olacaktır. Başka deyişle, tıp, kişisel bir isteğe boyun eğmek

54) *Ibid.*, s. 100.
55) *Ibid.*, s. 104.
56) *Ibid.*, s. 110.
57) *Ibid.*, s. 113.
58) *Ibid.*, s. 117. Lili Elbe'nin yaşamöyküsündeki bütün kişiler takma adlarla anılır, biri hariç: Lili Elbe'nin kendisi. Ben kullandığım metinde her birinin gerçek adını yerine koydum.
59) *Ibid.*, s. 25.
60) *Ibid.*, s. 55. XX/XY kromozom farklılıklarına dair ilk iddialar 1921 tarihlidir. Yine de Einar Wegener'in ancak 1942'de keşfedilecek olan XXY kromozom karyotipine (Klinefelter sendromu) sahip olması mümkündür. Halen bu sendromla doğan erkek çocukların oranı 1/1000 olarak tahmin edilmektedir.

Le troisième sexe

Jean-Louis Forain'in, önsözü Verlaine tarafından yazılan Henri d'Argis'in romanı *Sodome*'la ilgili olarak, 14 Ekim 1888 tarihli *Courrier français*'de çıkan illüstrasyonu.

1870'li yıllarda polis tarafından aranan iki «kaçak pederast»: bohem havalı Cametard ve III. Henri'nin "minyonu" kılığında Pinget.

Polislerin peşinden koştuğu «sapa oturmuş teyzecikler» arasında, «Pepette» veya «Pois de senteur» («Kokulu fiğ») adı takılan 20 yaşındaki Cannetier gibi travestiler de vardı.

Burada "kadın" ve "erkek" olarak fotoğrafı görülen 22 yaşındaki Gonnat 1872'de altıncı kez tutuklanmıştır.

Melon şapka, redingot, uzun konçlu çizme: Polis tarafından gözaltında tutulan «çapkın kadınlar» arasına kayıtlı 22 yaşındaki Alice Balanahi, 1875 yılının klasik *tribade* ("sürtük") kıyafetini sergiliyor.

Les tribades

«Sappho'culuk sapkınlığına müptelâ kadınlar arasındaki kıskançlık sık sık kavgalara, bazan gerçek düellolara sebep olur; bunlarda en çok kullanılan silah topuzlu saç tarağıdır.» Léo Taxil'in 1884'te yayımlanan *La Prostitution contemporaine*'inden alıntı.

İkinci İmparatorluk döneminin beğenilen dansözü, *French cancan* dansını lanse etmekle ünlü Marguerite Badel daha çok Rigolboche adıyla tanınıyordu. Ayrıca *Marie la Huguenotte* (Protestan Marie) diye de adlandırılıyordu, ama polise bakılırsa, «bu takma ad yüksek sesle söylendiği zaman, alçak sesle söyleneni bastırıyordu: *Marie la Gougnotte* (Lezbiyen Marie).»

Flaubert'le Maupassant'ın dostu aktris Suzanne Lagier eksantrik davranışları ve sözünü sakınmaz alaycı konuşma tarzıyla ünlüydü. Polise göre birçok sürtükle, bu arada Rigolboche'la «doğaya karşıt ilişkileri» vardı.

Karl Heinrich Ulrichs.

Magnus Hirschfeld.

Üç insan "tipi": eril, Uraniyen ve dişil. 1903'te Magnus Hirschfeld, eşcinselleri erkekle kadın arasında yer alan doğal ve *arada kalmış* bir "üçüncü cins" olarak gösteren sınıflamasını desteklemek için bu mizanseni tasarlar.

«Evli ve birlikte mutlu bir çift: 'kadın' aslında bir erkek, 'erkek' ise bir kadın.»

1930'lu yıllarda Berlin'de Hirschfeld'in incelediği başka travesti örnekleri.

EVLİ VE İKİ ÇOCUK BABASI HANSI STURM, ÜNLÜ ELDORADO KABARESİ MÜDAVİMLERİNİN KARŞISINA İŞTE BU "BÜYÜLEYİCİ" GÖRÜNÜM ALTINDA ÇIKIYOR.

HANSI STURM'UN KADIN ZARAFETİNE ÖZGÜ YAPMACIKLI TAVIRLARIN HIÇ DE CAHİLİ OLMADIĞI BU FOTOĞRAFLARDAN ANLAŞILABİLİYOR.

Pierre Najac'ın 1930'da Berlin'de yaptığı röportajdan.

1910'da Magnus Hirschfeld, ara cins kuramını açıklamak için, dört bölümlük anıtsal bir "fotoğraf duvarı" tasarlar: cinsel içgüdünün genital, fiziksel ve ruhsal geçiş (ara) tipleri. «Yalancı-erkek hermafrodit Fredericke Schmidt» birinci grubun sonunda yer alıyordu.

Müstakbel karısı Gerda Gottlieb tarafından, *Profilden Einar Wegener*.

Lili, ilk geçiş evreleri.

Lili Elbe, 1930'ların başında, Dresden'deki klinikte ameliyat olduktan sonra.

Lili, *Karnavalda Parisli Bir Genç Kadın*'ın modeli, Gerda Wegener, 1928.

Magnus Hirschfeld tarafından enstitüsünde hizmetli olarak işe alınan Rudolf Richter, namıdiğer Dorchen, 1931'de tarihin ilk komple yeni cinsiyet atama operasyonlarından birine konu olacaktır.

Nino Cesarini ve koruyucusu Baron Jacques d'Adelswerd-Fersen.

Charles Double.

Oscar Wilde, piyesine adını veren *Salome* rolünde.

Ünlü lezbiyen gece kulübü Le Monocle.

Magic-City balosunda, Brassai'den.

Charles Étienne'in *Notre-Dame de Lesbos* (Midillili Meryem-Ana) adlı romanı.

Willy'den *Le Troisième Sexe* (Üçüncü Cins), 1927.

Duruma uygun soru
Dr. Magnus Hirschfeld'den Hermann le Cherusque'e:
«Çoktan beri mi orada kadın arkadaşsız ayakta duruyorsun aslanım? Sakın eşcinsel filân olmayasın?..»
(Kladderadatsch, Berlin, 3 Kasım)

[Hermann der Cherusker: Tiberius zamanında bir Roma ordusunu yenen Cermen *Cheruschi* kavminin başbuğu; Almanların milli kahramanı. ç.n.]

L'Allemand Folies-Bergère'de
– Baksana sevgilim! Sen bari femmo-seksüelsin, değil mi?
Saunier'nin karikatürü. (*L'Indiscret*, 4 Aralık)

Eulenburg Olayı
Ondan sonra başdansör Maximilien Harden Kont Moltke'yi dansa davet eder ve ilk rond başlar. (Kladderadatsch, Berlin, 7 Kasım)

– Bilmem ki, galiba eteklikli erkekler de artık bana o kadar komik gelmeyecek!

Modern üçüncü cins: pantalon giyen bisikletli kadın.

Genç İngiliz Kadın Peter, Romaine Brooks, 1923-1924.

ya da tanrılığa kalkışıp doğaya meydan okumak şöyle dursun, onun yanlışlarını yine onun yasalarına sıkı sıkıya sadık kalarak düzeltmektedir. O devirde, bu «akla bile gelemeyecek dönüşüme[61]» deli damgası yemeden gerekçe bulmanın başka yolu var mıydı? Elbette yoktu.

Bu «cesaret verici» ilk muayenelerin ardından, Lili Cinsellik Bilimi Enstitüsü'nü ziyaret edecektir (kitapta Psikiyatri Enstitüsü olarak, Hirschfeld de Hardenfeld adıyla geçiyor). Lili'nin anlattığına göre zor bir sınama olmuş; «anormallerin, erkek kılığında kadınların» ve «erkek olduklarına bin şahit gereken erkeklerin» arasına düşmekten dehşete kapılmış. Hal ve tavırları, konuşmaları onu «iğrendirmiş», nerdeyse «kusacak» hale gelmiş. Şiddeti insanı şaşırtan bu kin ve nefret Lili'nin Einar'la alakalı kini mi? Yoksa bilimden güvence almış, geçmişiyle bağını koparmak ve bir gayrimeşrular kampına tıkılmış "sapıklarla" bir tutulmamak için sabırsızlanan "klinik vaka" Lili'nin duyguları mı? Bir süre önce bir Fransız doktorun Einar'ın eşcinsel olabileceği yolundaki imasına gösterdiği tepki de zaten bunu gösteriyordu: Einar/Lili, *genre* ve cinsel yönelime bağlı kimlik sorunlarının henüz çok iç içe geçmiş olduğu bir devirde, her türlü özümsenmeyi (asimilasyonu) reddediyordu. Kendi kadın olarak yaşayan Lili'nin eşcinsel olduğunu söylemek, bunun tersine ve aynı sorumsuzlukla, örneğin lezbiyenlerin erkek olduğunu söylemek anlamına gelirdi.

Lili'ye kendi duygularını analize yetenekli olduğunu düşündüğü bir "sanatçı" olması açısından ilgi duyan Hirschfeld'le görüşmenin de onu daha olumlu bir ruh haline yöneltebilecek tarafı yoktur. Kitapta «enkizitör» diye anılan Enstitü'nün yöneticisi, Lili'nin fotoğrafını çektirdikten sonra onunla, «direğe bağlanmış durumda», son derece «acımasız», gerçek bir «işkenceden» farksız[62], saatlerce süren uzun mülâkatlar yapar.

Kurtuluş, birinci ameliyat, yani Berlin'de hadım edilme olacaktır; Lili bundan bir soprano sesiyle çıkar. Fakat «gerçek doğum günü[63]» onu Dresden'de, penisinin alınmasından sonra, Doktor Warnekros'un

61) Bu deyim, erkek ve kadın transseksüellerin bir elin parmaklarıyla sayılabildiği 1920'li yılların sonlarına uyarlanmış olarak, yakın tarihli bir kitaba başlık olmuştur: Pierre-Henri Castel, *La Métamorphose impensable, Essai sur le transsexualisme et l'identité personnelle*, Gallimard, 2003. Bir fikir vermek üzere, sadece ABD'de aşağı yukarı yarı yarıya FTM (kadından erkeğe) ve MTF (erkekten kadına) olmak üzere, en az 25.000 transseksüel bulunduğunu belirtelim. Kaynak: Joanne Meyerowitz, *How Sex Changed*, *op. cit.*, s. 9).

62) Niels Hoyer (ed.), *Man into Woman: An Authentic Record of a Change of Sex*, *op. cit.*, s. 51.

63) *Ibid.*, s. 179.

kliniğinde yakalar; söylendiğine göre doktor bu vesileyle onda tomurcuk halinde yumurtalıkların izini keşfetmiş ve bunların yerine yirmi yedi yaşında bir kadının yumurtalıklarını «nakletmiştir». «Karın bölgesinde» niteliği belirtilmeyen üçüncü bir ameliyattan[64], ve onun ardından muhtemelen nakledilen organları vücudun reddetmesinden ileri gelen bir dördüncüden sonra, Doktor Warnekros Danimarka kralından Einar'la Gerda Wegener'in evliliklerinin iptaline izinle birlikte elçilikten de Lili Elbe adına yeni bir pasaport temin eder; bu soyadı, gerçekten doğduğu şehri besleyen nehre saygı olarak, Lili tarafından seçilmiştir.

1930 yılının bu birkaç ayı dayanılmaz fiziksel ve ruhsal ıstıraplar içinde geçer. Morfin bile bunları ancak şöyle böyle yatıştırabilir. Hep yanında kalan ve gece başında bekleyen Gerda'nın hiç gevşemeyen desteği bu dönemde en büyük yardımcısı olur. Lili'yi "doğurmuş olmanın" derin sevincine karşın, sanatçı ve peyzaj ressamı Einar'ın öldürülmesi onun derin kaygılara boğar. Lili resim yapabilecek mi? Manzaralara bakan gözler Einar'ın mı yoksa Lili'nin mi? Lili kim? Nihayet sıradan, «diğerleri gibi», yani «yüzeysel», "koket ve kafası saçma fikirlerle dolu[65], zayıf, muti, mantıksız bir kadın olmaktan ötürü rahatlamış bir kadın..." Fakat cinsteşleri bu hükümleri o kadar beğenmezler; bunlardan biri, iki savaş arası döneminin modern kadınlar topluluğuna mensup olduğunu iddia eden bir tıp doktoru, Lili'yi geçmiş bir çağdan kalma bir örnek tip olarak görür ve şöyle seslenir: «Senin gibi kadınlar bir hareme daha uygundur[66].» Einar anlayışlı ve kavrayışlıydı, Lili'yse alığın (sümsüğün) biridir. "Beyanatları" biribirini izler: «Ben sanatçı değil, kadın olmak istiyorum[67].» Statüler konusunda garip bir kafa karışıklığı: ikisinin bağdaşmaz olduğunu kim söylemiş?.. Ya da, «yaratıcısı» Warnekros'a itiraf ettiği gibi: «Kendimi o denli değişmiş hissediyorum ki, sanki vücudumu değil de beynimi ameliyat etmişsiniz[68].» Adı geçen yaratıcı ise, sırası

64) *Ibid.*, s. 204.

65) *Ibid.*, s.195.

66) *Ibid.*, s. 195.

67) *Ibid.*, s. 279. Bu "beyanat", gerçi farklı nedenlerle, Lili'yle aynı dönemde çalışmakta olan ve hayatının sonlarına doğru bir mektubunda «Ben fotoğrafçıyım, lezbiyen değil» diye yazan fotoğrafçı Berenice Abbott'un bir cümlesinin yankısına benzemiyor da değildir. Berenice Abbott'un Kaucyila Brooke'a mektubu, 3 Haziran 1985. Bak. Kaucyila Brooke, «Roundabout», in Deborah Bright (ed.), *The Passionate Camera: Photography and Bodies*, Londra ve New York, Routledge, 1998, s. 130-131.

68) Niels Hoyer (ed.), *Man into Woman: An Authentic Record of a Change of Sex*, *op. cit.*, s. 244.

gelmişken belirtelim, yine Lili'nin anlattıklarına göre, hastasıyla pek az konuşur, üzerinde uyguladığı operasyonların tam olarak neden ibaret olduğunu ondan «esirger», [onunla ilişkisinde] bir muhataptan ziyade güçlü ve esrarengiz bir sihirbaz yerini tutarmış.

1931 yılı başında Kopenhag'da Einar Wegener'e ait bir sergi açılır. Lili bir ara Einar kılığında açılışa katılmayı düşünürse de sonunda vazgeçer. Doğduğu şehre döndüğü zaman dedikodular ayyuka çıkar. O zaman Lili hayat hikâyesini basına vermeye razı olur; basın da olayın üstüne üşüşür. Resimli yayınlara ve iri puntolu manşetlere karşın, günün kahramanını sokakta kimseler tanımaz. Dönüşümü o kadar «akla gelmez» olmasa bile, en azından «teşhis edilemez»dir. Lili girdiği bahsi kazanmıştır.

Danimarka'nın başkentinde Lili, işin başından beri kendisine âşık olan Fransız «Claude Lejeune»ü de bulur. Ona göre Lili'nin bundan sonra bir «koruyucuya» ihtiyacı vardır; bu rolü üstlenmeyi ve Lili'yle evlenmeyi önerir. Bu arada Gerda bir İtalyanla ikinci evliliğini yapmıştır, dolayısıyla Lili serbesttir. Kafası altüst olan Lili kesin angajmana girmeden önce gidip Warnekros'a danışmayı tercih eder. Fakat Dresden'e vardığında talebi değişmiştir: hekimden son bir mucize daha gerçekleştirmesini, kendisine hamile kalma imkânını da sağlamasını ister. Haziran 1931'de, olasılıkla bir uterus takılmasını amaçlayan beşinci bir ameliyat onu «ıstırap uçurumuna[69]» yuvarlar; artık buradan kurtulamayacaktır. 12 Eylül 1931'de Lili Elbe Dresden'de ölür ve isteğine uygun biçimde gömülür.

Lili ne bakımdan üçüncü cinse mensuptur? Bir kere, kuramsal olarak Hirschfeld'in verdiği tanıma uymaktadır. *Man into Woman*'ın İngilizce edisyonuna önsöz yazan İngiliz Doktor Norman Haire bunu açıkça teyit eder: «Vaka cinsel patoloji alanına düşüyor ve cinsel ara-tipler kategorisine giriyor[70].» Yine de, acaba hekim Lili'yi bugün kastettiğimiz anlamda transseksüel sayıyor mu? Burası hiç de kesin değil. Ona göre, sonunda Lili'nin ölümüne sebep olan ameliyat dizisi, o zamanın cinsel fizyoloji bilgilerine göre fazla erken yapılmıştı. Onun gözünde, harfi harfine «kişiliğin kopyalanması[71]» olarak tanılamayı yeğlediği bu vaka için psikolojik bir tedavi yöntemi daha uygun olurdu.

69) *Ibid.*, s. 286.

70) *Ibid.*, s. Viii.

71) *Ibid.*, s. Xii. «Duplication of personality». «Dual personality» ya da «split personality» deyimleri «*dédoublement*», yani "kişiliğin ikiye bölünmesi, ikileşmesi" anlamına gelirdi.

Lili'nin transseksüelliğinin birincil mi yoksa ikincil mi olduğu[72], onu ameliyat etmenin «meşru» olup olmadığı gibi hususlarda hüküm vermek elbette bugün kimseye düşmez. Norman Haire'in metninin, içerdiği açık olumsuz imadan arındırılınca, dikkati tamamen başka bir soruna çekmek gibi bir olumlu yönü var: söz konusu cinsiyet değiştirme arzusunun "programlayıcı" boyutu. Nitekim Norman Haire *«dédoublement»* –yani bir kişilikte mevcut iki kişiliğin ayrılması– demiyor, *«duplication»* –yani kişiliğin çoğalması, ikileşmesi– diyor. Bu ayrıntı, Einar/Lili'nin halinin doğuştanlığı konusundaki kuşkularını ve Lili'nin sonradan uydurulmuş hayali bir yaratık olduğunu düşünme eğilimini pek iyi yansıtıyor. Kabul. Ama acaba "ikileşme", "ikiye ayrılma" ile çelişen bir olgu mu? Lili'nin Einar'a aynı maddeden yapılmış denecek kadar nüfuz etmiş olduğunu düşünmek daha akla yakın değil mi? Bu kesişme noktasında, iki kişiliği uzun zaman birlikte yaşamış olan Einar/Lili üçüncü cinsin bir başka varyantını temsil ediyor: birinden öbürüne geçmeden önce, almaşıklı olarak erkek *ve* kadın olmak. Başlayan mücadele sonunda düelloya, ikiye bölünmeye dönüşecek ve bundan Lili muzaffer çıkacaktır.

Gördüğümüz gibi, bu süreç çok önemli bir başlangıç aşamasından geçmiştir: Gerda'yla işbirliği içinde, resim yapma ve *imgeler* yaratma, üstelik iki kişilik imgeler. Bugün bu tablolara bakarken, bunların "aynasal" boyutunun akla gelmemesi mümkün mü? Einar Lili'de kendi portresini yapmamıştır. Kendi kadın yüzü ve vücudunu kendisine yansıtma, kendisine yeni bir hayat verme işini karısına bırakıyordu. Peki Gerda, Gertrude Stein'in 1933'te kadın "eşi" *Alice B. Toklas'ın Otobiyografisi*'ni yazdığı gibi, nereye kadar Lili'nin otoportesini yapıyor sayılabilirdi?.. Ve başka birine –şan ve şerefinin kendisine düştüğü birine– emanet edilmiş bu "ikileşme" ne gibi sonuçlar doğurabilirdi? Einar'ın yanıtları en azından muğlaktır: «Karısının başarısını kendi başarısı gibi hissediyordu, karısına karşı, bütün kadınlara karşı şövalyelik gösterisi olarak[73].» Oysa asıl şövalyelik başarının onurunu sahibine bırakmak olmaz mıydı? Lili'nin kaprisler, bönlükler ve

72) Birincil ve ikincil transseksüeller arasındaki bu ayrım 1960'lı yılların sonlarında Robert Stoller tarafından yapılmıştır. Birincil erkek transseksüeller (T.P.M.), anatomik anomaliler göstermeksizin hayatlarının ilk veya ikinci yıllarından itibaren "dişil" olmuş oğlanlardır. İkincil erkek transseksüeller (T.S.M.), cinsiyet değiştirmek isteyen fakat hikâyeleri –öbür cinse aidiyet duygusunun daha sonra ortaya çıkması anlamında– farklı olan erkeklerdir. Bak. Robert Stoller, *Masculin ou Féminin?* PUF, «Fil rouge», 1986, s. 39 ve 44-45.

73) Niels Hoyer (ed.), *Man into Woman: An Authentic Record of a Change of Sex*, *op. cit.*, s. 38.

kuşbeyinlilik arasında bocalayan «ebedi kadınlık» hakkındaki acımasız eleştirileri belki de başka bir şey akla getiriyor: Lili, kendisini «doğurma» işini «yaratıcısı» olarak adeta taptığı Warnekros'a emanet etmekle, aslında o zamana dek karısının elinde tuttuğu iktidarı bir erkeğe devretmiş olduğu gibi, sanatçının fırçasından çıkma silik *art-déco* taşbebeğe can vermekle de Gerda'yı «yaratıcı» yeteneğinin en tipik modelinden yoksun bırakmış oluyordu.

Kendini eşcinsellerden ayrı tutmakta gösterdiği şiddet de bir şekilde aynı dosyaya dahil edilebilir mi? Gerda'nın ünü en başta "illüstrasyon" [resimle betimleme] yeteneğinden ileri geliyordu. En beğenilen sahneleri ise, *Délassements d'Eros*'ta [Eros'un Dinlenme Anları] olduğu gibi, lezbiyen çiftleri gösteriyordu. Bu, el altından dağıtılan, yedisi "saphik" zevklere ayrılmış on iki levhalık bir diziydi; burada *cunnilingus*'tan kadınlar-arası sodomiye kadar kaleminden hiçbir şey kaçmamıştı. *Fantasio*'da çıkan ve Paris'te lezbiyenlerin buluşma yerlerini gösteren, «*Les Bars parallèles*» [Paralel Barlar] başlıklı, üst başlık olarak da gayet yerinde olarak «*Sexes autonomes*» [Özerk Cinsiyetler] ibaresini taşıyan ünlü desen üstüne de çok şey söylenecektir[74].

Meğer ki, Henry James'in Halıdaki Resim'i gibi, anlatıcının bir zaman son derece biribirine bağlı bir karı-koca arasındaki sır olduğuna inandığı bu şifresi çözülemez figür gibi, Einar'ın tablosundaki resimle Gerda Wegener de sadece içi boş bir yorumun düğüm noktası olsunlar...

Profesör Tornada'nın şeytani icadı

Hemen hemen yirmi yıl boyunca Einar, Gerda ve Lili Paris hayatına, travesti balolarına, başkentin kafelerinde sanat ve edebiyat buluşmalarına katıldılar. 1922'de Fayard yayınevinin ünlü edebiyat dergisi «*Les Oeuvres Libres*»de çıkan bir eseri okumuş olabilirlerdi: André Couvreur'ün *L'Androgyne*'i[75]. Adından anlaşılmıyor ama, değeri pek bilinmemiş bu roman

74) Gerda Wegener, «Les Bars parallèles», *Fantasio*, no. 467, 15 Temmuz 1925. Gerda Wegener aynı şekilde Einar Wegener'le Charles Guyot'nun *Le Livre des Vikings d'après les anciennes sagas* (H. Piazza, 1924) adlı kitabını da resimlemiş, kitap tam on bir kez basılmıştır.

75) André Couvreur, *L'Androgyne*, «Les Oeuvres Libres: recueil littéraire mensuel», n° 7, Fayard, 1922, s. 160-284. «Les Oeuvres libres» yalnız daha önce yayınlanmamış metinleri yayımlayan popüler bir koleksiyondu. Yedinci sayıda, *L'Androgyne*, Henri Béraud'nun *Le Martyre de l'obèse* adlı, aynı yıl Goncourt ödülünü alacak olan bir metniyle

Fransa'da doğrudan doğruya transseksüalizmden bahseden ilk romandır[76]. Hekim oğlu ve kendisi de hekim olan yazarın bu ilk denemesi değildi. Kaleminden daha önce de iki deli doktor tipi çıkmıştı: Vicdansız cerrah, iğrenç Caresco (*Le Mal nécessaire*, 1899 ve *Caresco, surhomme ou le voyage en Eucrasie*, 1905) ile intikam için azman mikroplar icat edip Paris ve banliyölerine salıveren, en az öbürü kadar tiksindirici Tornada (*Une invasion des macrobes*, 1909). Yazar *L'Androgyne*'de bir erkekle bir kadının cinsiyetlerini değiş-tokuş ettirecek şeytani gücü bu ikinciye verecektir.

Romanın olay örgüsü birkaç cümleye sığar. Profesör Tornada, kobaylarını projelerinden haberdar etmeksizin, anatomik cinsiyetlerini değiş-tokuş etmek üzere, bir yandan ressam olan Georges'u, öbür yandan kenar mahalle kızı Robertine'i kaçırır. Ameliyat tamamen başarılı olur ve yeni kaderlerine boyun eğen Georgette'le Robert biribirlerinin varlığından habersiz, normal hayatlarına dönerler. Başkişilik Georgette artık herkes için, eski metresi Rolande'ın yanına gitmek üzere aniden Hindistan yönünde buharlaşan Georges'un kızkardeşi olacak ve yeni kimliğinden yararlanarak ebedi kadınlığın –ve de sevgilisinin kalbinin– gizemlerini araştıracaktır. Bu etkinlik, erkeklerin kaba ve vahşi dünyası, kadınlığın sevgi, şefkat veya hainliği ve lezbiyenliğin lezzetleri üstüne birçok konu dışı analizlere vesile olur. Hâlâ Rolande'ın cazibesini hisseden fakat esrarlı bir şekilde «yaratıcısına» da mutlak surette itaat eden Georgette, Tornada'dan gelen, kim olduğunu bilmediği bir gençle nişanlanma önerisini kabul eder; Robert de Lieuplane adındaki bu gençse Robertine'den başkası değildir. Tornada birlikte ameliyat olan çifti evlendirmeyi kurarken, «yeni cinsiyet edinmiş kişilerin, yaratılışın büyük eseri içinde nasıl davranacaklarını saptamaya» çalışmaktadır[77]. Fakat bu projesi gerçekleşmeyecektir. İhbar edilen ve yaptığı kötülüklerin izlerini yoketmek için son anda Georges'la Robertine'i önceki cinsiyetlerine iade etmeyi başaran Tornada

birlikte yer alıyordu. Aynı derginin 1921'de çıkan altıncı sayısı Francis de Miomandre'ın erkek eşcinselliğini ele alan ve büyük başarı kazanan *Ces petits messieurs*'sünü içeriyordu. Édouard Bourdet de büyük bir skandala konu olan piyesi *La Prisonnière*'i 1926'da aynı koleksiyonun altmışıncı sayısında "prömiyer-öncesi" olarak yayımlayacaktı. Bu, sahnede hiç görünmeyen evli bir kadına âşık bir genç kızın hikâyesiydi. Paris sosyetesi piyese hemen yeni bir ad koydu: *L'Arlesbienne*.

76) Bu birincilik bazan Maurice Rostand'ın romanı *La Femme qui était en lui*'ye (İçindeki kadın) atfedilmiştir; bu, esrarengiz bir ameliyatla dişil yarısından («içindeki kadın»dan) "ayrılan" bir cinsel dönüğün hikâyesidir; ayrılan "yarı" bir genç kızda yeniden ete kemiğe bürünür. André Couvreur'ün *L'Androgyne*'inden daha az açıklayıcı olan bu roman ancak 1933'te yayımlanmıştır.

77) André Couvreur, *L'Androgyne*, *op. cit.*, s. 270.

polisçe tutuklanır. Kıssadan hisse: Georges yaşadığı deneyimden çok şey öğrenmiştir, fakat erkekler konusunda, «artık onların soyundan olmakla övünmeyeceğini» itiraf eder[78].

Bu ayaküstü çırpıştırılmış hikâyenin neden unutulup gittiği hemen anlaşılmakla birlikte, çağdaş kültür tarihi açısından hayli öğretici olduğu da bir gerçektir. Jules Verne'in bir izleyicisi olarak takdim edilen André Couvreur elbette burada bir "bilimkurgu" çalışması yapmıştır. Ama bir hekim olarak, ilk Alman ve Amerikan transseksüellik deneylerinden habersiz olabilir miydi? Yazdığı "*anticipation*" romanı, saçmalıklarından arındırılınca, daha ziyade bir toplumun ve bir dönemin, "cinsel bozuklukların" halkın yoğun merak ve ilgisini çektiği iki savaş arası dönemin kafasını meşgul eden sorunları toparlayıp yoğunlaştırır gibi görünüyor. *L'Androgyne* daha sonraya ait Lili Elbe öyküsünün üzerine eklenmediği gibi, onu esinlemiş de değildir. Fakat bu roman, tam tamına o yıllarda Paris'te geçen Einar/Lili olayına arka planlık yapan bir zihniyet tarihinin bağlam ve dekorunu etkileyici biçimde kaba çizgileriyle betimliyor. Olayları yeni baştan alalım:

Birinci nokta: romanın kahramanı Georges da Einar gibi ressam ve heteroseksüel olarak tanıtılıyor, aynı paralel Georgette'le Lili arasında da var: her ikisi de sanatçının kızkardeşi oluyor. Tornado'nun onu seçmesinin nedeni, konuşmaların –profesörün, sırrını çözdüğünü iddia ettiği– «transmütasyonun geleceği[79]» konusu üzerinde seyrettiği bir yemekte, Georges'un hayatı «sevilerek, övülerek, pohpohlanarak[80]» yaşama hayallerine –ki bu da profesöre göre kadınların ayrıcalığıdır– daha açık bir tavır sergilemesidir. Klinikte uyandığında Tornado'nun kendisini «dişil cinse aktardığını[81]» öğrendiği zamanki tepkisi de zaten isyandan ziyade bu psişik dönüşüme duyduğu, garip bir biçimde Lili'nin sözlerine yankı veren merak ve tecessüstür: «[...] Tam olarak tanımlayamamakla birlikte, [...] manevi kişiliğimin de artık eskisi gibi olmadığına dair müphem bir uyarı alıyordum [...], sanki karakterce daha zayıflamış, buna karşılık daha keskin bir duyarlıkla donanmışım gibi[82]...» Daha ilerde, duygularındaki yeni incelik ve nazikliğe şaşarak, şöyle düşüncelere bile kapılacaktır: «Demek ki Tornada'nın organ nakli beyne kadar kök salıyormuş?..» Buna karşılık

78) *Ibid.*, s. 284.
79) *Ibid.*, s. 170.
80) *Ibid.*, s. 165.
81) *Ibid.*, s. 172.
82) *Ibid.*, s. 173.

bir unsur [Einar/Lili vakasından] radikal biçimde farklıdır. Georges belli aralıklarla [kesilip atılan] o değerli organının nerelere düşmüş olabileceği konusunda kaygılanır, şu coşkulu başlayıp daha bayağı bir tonda biten lirik sesleniş gibi: «Ey benim aşı çubuğum, beni hangi gövde üzerinde sürdürüyorsun? Ey hâlâ saygı duyduğum malım, hangi etkiler altında direniyorsun, iğrenç yaratıklar arasında onurun çiğnenmiyor mu? [...] Hadi bakalım, tavuk durumuna geçtik işte[83]!..»

İkinci nokta: roman boyunca sürüp giden feminizm, travestisizm ve eşcinsellik üstüne çeşitlemelerde, "Çılgın Yıllar"da yaygın olan ve gözde hedefleri romanda «feminist ama yine de çok güzel» Blanche Férette ve özellikle Barones Nirvâne des Illeuls gibi bazı tiplerle somutlaştırılan basmakalıp klişeler birer birer sayılır. Lili'nin Hirschfeld'in yanındayken, hattâ Dresden'deyken karşı çıktığı türden bir karikatür olan fraklı *virago* Nirvâne, kendini modern kadın ve lezbiyen olarak üstlenip savunur. Küstahlığıyla, Tornada'nın güçlerinden ilk kuşkuya düşen de o olur:

> – Keyfine göre cinsiyet değiştirmek mi? Yahu siz şaka mı ediyorsunuz?
>
> – Şaka etmiyorum, madam. Siz kendi cinsiyetinizin değişmiş olduğu izlenimini vermek istediğinizde şaka mı etmiştiniz?
>
> – Ben mi?.. Bende değişiklik ne yazık ki sadece kılıktan ibaret [...] sahtelikten ibaret [...] diye kestirip attı barones, dik yakasından dışarı yağlı dalgalar yayan bir kahkahayla[84].

Fakat André Couvreur, Georgette'in –yani Georges'un– Rolande'ı sevmesi dolayısıyla lezbiyenliği bir başka açıdan ele almak zorundadır. Saf ve tensel tutkulardan arınık dostlukla sapıkların kösnüllüğü arasında yapılan klasik ayrım 274'üncü sayfada, Georgette sevgilisine şöyle deyince ortadan kalkar: «İnsanların biribirini sevmeleri için farklı cinsiyetten olmaları gerekmez ki!.. [...] Biliyor musun, böyle sevgililer arasındaki aşk her zaman şaşırtıcı, küçültücü bir sonuca varır. [...] Oysa içgüdünün lâfta kaldığı kadınlar arasında [...] Ha, bak, delilerden bahsetmiyorum, hastalardan bahsetmiyorum... Evet, kadınlar arasında, bu gönül için ebedi bir cennettir!.. Benimle birlikte girmeni istediğim cennet, canım Rolande'cığım[85]...» Cennet, ama baştan çıkarıcılığı da yerinde: tam Ge-

83) *Ibid.*, s. 236.
84) *Ibid.*, s. 162.
85) *Ibid.*, s. 274.

orgette'le Rolande'ın sevişmeye hazırlandıkları sırada, polisle başı dertte olan Tornada ortaya çıkıp Georges'u ikinci kez kaçırır ve böylelikle okuru çok şey vadeden bir sahneden yoksun bırakır.

Kitapta erkekler de, duygusuz, vicdansız, sadakatsiz yaratıklar olarak, iğnelerden nasiplerini alırlar. Fakat her şeye karşın tam anlamıyla "organik" bir iktidarı da korurlar. Lili'nin kafasında resim yapma içgüdüsünün Einar'a ait olması gibi, Georgette de «erkek olduğu zamanlarda sık sık yaşadıklarına benzeyen şiddetli çalışma hevesini, içindeki Georges kalıntısına» atfeder[86]. Ve tıpkı Lili'nin Warnekros'u «yaratıcısı» olarak selâmlaması gibi, Georgette de, kendisini «şaheseri[87]» olarak gördüğü Tornada'ya körü körüne itaat eder.

Nihayet, son nokta, Hirschfeld'e ait olanı André Couvreur'e iade etmek gerekir: yeni uydurulan, formu biraz yaklaştırma, ama tanımı tam yerinde bir sözcük. Bu sözcük ancak kitabın sonunda, kovuşturulmakta olan Tornada'nın deneylerini kesmek zorunda kalmasından dolayı öfkeden deliye döndüğü sırada ağzından çıkar: «...Yirmi *transsexués!*.. Hepsi başarılı!.. Hepsi mükemmel!..[88]» Gerçekten de Tornada Warnekros'un başaramadığını başarmıştır: Georgette âdet gören (bu arada, söz konusu olayın betiminin bizi sahiden bir bilimkurgu eseri karşısında olduğumuza kesinlikle ikna ettiğini de kaydedelim) ve gebe kalma kabiliyetine de sahip «komple» bir kadındır. Böylece, kitabın başında Georgette'in neden, yine parlak bir kariyere aday bir sözcüğü kullanarak, şöyle dediği daha iyi anlaşılmaktadır: «Evet, bu kadar rahatlıkla ve emniyetle *genre*'ınızı ortadan kaldırabilen bir dâhiye elbette güvenebilirdim, güvenmeliydim[89].»

Lili ile Georgette'in kıyaslamalı tarihleri bizi şaşırtmalı mı? Ortak özelliklerin aslında bir devrin, ebedi mitlerin ve beylik klişelerin belitleri olduğunu düşünürsek –ki makûl olan budur– hayır. Örneğin, erkek ve kız

86) *Ibid.*, s. 215. Fakat Lili'nin aksine, bu heves Georgette'e kendi portresini kadın olarak yapmasını sağlayan enerjiyi verecektir, hem de en "yalın" haliyle kadın olarak; ve bu "nü" sergilendiği salonda büyük bir sükse yapacaktır.

87) *Ibid.*, s. 182.

88) *Ibid.*, s. 274. Vurgulama benim. Hirschfeld'in «transsexuels» sözcüğünü 1923'te uydurduğunu, *Androgyne*'inse önceki yıl yayımlanmış olduğunu hatırlatalım.

89) *Ibid.*, s. 176. Vurgu benim. "*Genre*" sözcüğünün bilimsel bağlamda "*sexe*"ten farklı anlamda ilk kez bir İngiliz hekim tarafından 1915'te kullanılmış olduğu (William Blair Bell, «Hermaphrodism», *Illustrated Medico-Chirurgical Journal*, n° 35, 1915, s. 292), Alice Domurat Dreger'in şu kitabında belirtilmiştir: *Hermaphrodites and the Medical Invention of Sex*, Cambridge (Mass.), Londra, Harvard University Press, s. 166.

kardeşin aynı bedeni paylaşması teması, Rachilde'in, Marcel'le Marcelle'i sahneye koyan *Madame Adonis*'inden (1888) Lucie Delarue-Mardrus'ün, Mario ile Marion'u biribirinin yerine geçiren *L'Ange et les pervers*'ine (1930) kadar her devirde edebiyat tarafından işlenmiştir. Dâhi «yaratıcı» figürüne gelince, Tornada gibi çılgın doktor olsun, Warnekros gibi tıp öncüsü olsun, uzun zamandan beri zihniyetlerde biçimlenmiş ve sanayi devriminden beri de iyice güçlenmiş olan, hem sihirbaz hem sırdaş "hekim" tipine çok şey borçludur. En eski çağlardan beri küstahça diri kalan kadın düşmanlığı ya da erkek korkusu teranelerini de burada bir kez daha ele almayacağız. Üçüncü cins hiçbir zaman bu ana çizgilerin "yansıma odasından" başka bir şey olmuş değildir.

Buna karşılık, transseksüalizm ve *genre* rahatsızlığında, *queer* hareketinin arkeolog ve palentologlarını besleyecek hayli malzeme vardır. Zira *transsexués*'den *genre*'a kadar, öyle görünür ki, 1920'lerin yazarlarının hep birlikte bir tür *transgenre* icat etmelerine ramak kalmıştır. Etapları atlayarak gitmeyelim ama, iki savaş arası dönemin, bilimsel elkitabından romana, bir söz dağarı, birtakım deneyimler ve varsayımlar ortaya ve tedavüle koymuş olduğu açıktır. XX. yüzyıl sonlarında bunlar *genre* ve *queer* kuramı üzerinden sorunlaştırılacaktır. Zincirin halkalarından biri kolaylıkla yerine konabilir. 1926'da, transseksüalizmin öncüsü ve 1952'de Christine Jorgensen'i ameliyat edecek olan Harry Benjamin, Berlin'de Cinsel Bilimler Enstitüsü'nü ziyaret eder. İki yıl sonra, Magnus Hirschfeld ve Norman Haire tarafından kurulmuş olan Cinsel Reform Birliği'nin en aktif üyelerinden biri olur[90].

4. OİDİPUS'A KARŞI LAİOS MU?

Magnus Hirschfeld'in Bilimsel-Hümaniter Komite'sini kurduğu ve *Cinsel Ara-Tipler Yıllığı*'nı çıkarmağa başladığı sıralarda, Sigmund Freud da *Rüyaların Yorumlanması*'nı yayımlıyor, böylece «1900 yılı», Berlin'de modern seksolojiyle Viyana'da psikanalizi birlikte resmileştirmiş oluyordu. Hirschfeld'le Freud arasındaki cereyan geçebilir miydi? Enstitü'de yöneticiler hastalarından bazılarını tedavi için psikanalize başvurduklarını söylerler. Bizzat Hirschfeld, akim kalmış edimlerin ve «nevropatı cinselliğin zincir-

90) Bak. Friedemann Pfaefflin, «Sex Reassignment, Harry Benjamin, and Some European Roots», *The International Journal of Transgenderism*, vol. 1, n° 2, Ekim-Aralık 1997. Metne şu siteden ulaşılabilir: http://www.symposion.com/ijt/ijtc0202.htm.

lerinden kurtaran» "sözle tedavi" ilkelerinin keşfini selamlamıştır[91]. Fakat katı bir "organikçi" olan Hirschfeld, psikanalizcilerin kendi doğuştanlık kuramlarına direnmelerini yanlış bulur ve onları deneklerinin biyolojik ve cinsel yaratılışları hakkında hiçbir şey bilmemekle suçlar.

Ferenczi'nin kuşkuculuğu

Psikanalizin tarihçileri için olduğu gibi *gay* özgürlüğünün tarihçileri için de Sandor Ferenczi her zaman, 1908'de üstatla tanışmasından önce eşcinsellik lehinde en anlamlı jestleri yapmış olan kişi olarak takdim edilir. *Budapeşte Yazıları* başlığı altında toplanmış gençlik eserleri dikkatle okunursa, okuyanda bu görüşü biraz yumuşatma ve öte yandan Hirschfeld'in eleştirilerinin haklılığını da göreselleştirme eğilimi ağır basar. Zira Macar nörolog ve psikiyatr Ferenczi'nin ilk yazılarının gösterdiği, daha ziyade onun hak arayıcı bir üçüncü cinse karşı ideolojik çekinceleridir; buna karşılık bu halin doğuştanlığını kabule meyillidir.

Kendi kuşağına mensup hekimlerin çoğu gibi Ferenczi de pek erken Krafft-Ebing'in savunduğu soysuzlaşma (*dégénérescence*) ilkelerini benimseyenlere katılmıştır. 1902'de bir kadın eşcinsellik vakası üstüne yayımladığı ilk inceleme, iyi öğrenilmiş bir derse benzer: hasta, kadınlara yönelik «marazi bir eğilime» tutulmuştur; kalıtsal bir anomalisi olmamakla birlikte, kötü durumdaki dişleri ve çirkin suratı onu bir "*dégénérée*"yle özdeşleştirir («böyle çirkinlik bir soysuzlaşma belirtisidir»); yine de «eşcinsel sapıklık», bu vakada görüldüğü şekliyle, «toplum için avantajlı» olabilir, çünkü soysuzlaşmışların yeni bir nesil üretmelerine engel olur – yani o ünlü «otomatik düzenleyici ilkesi[92]». Bu kadın polisten erkek gibi giyinme izni almıştı, "kadın kılığında" ise bir travesti sanılıyordu. Bu, üçüncü cins *corpus*'unda dönüp dönüp önümüze gelen çok yaygın bir yanılsamadır; Mademoiselle de Maupin de adını taşıyan romanın sonunda şöyle diyordu: «Kafama eser de gidip etekliğimi tekrar giyersem [...], erkek kılığında bir kadın yerine kadın kılığına girmiş bir erkeğe benzerim[93].» Ya da: Üçüncü

91) Magnus Hirschfeld, *L'Ame et l'Amour: Psychologie sexologique*, Gallimard, 1935, s. 189.

92) Sandor Ferenczi, *Les Écrits de Budapest*, Macarcadan çev. György Kurcz ve Claude Lorin, EPEL, 1994, s. 151-156. Bu makale başlangıçta «Homosexualitas feminina» başlığıyla 1902'de *Gyogyaszat* dergisinin ikinci sayısında yayımlanmıştır.

93) Théophile Gautier, *Mademoiselle de Maupin*, *op. cit.*, s. 336.

cins nasıl polisin hareket serbestliği tanıdığı fakat psikiyatrinin hapsettiği bir "ikinci doğa" olur? Nitekim Ferenczi'nin hastası da sonunda tımarhaneye düşecektir.

1905'te, yine Ferenczi'nin kaleminden, Magnus Hirschfeld'in çalışmalarına açık bir gönderme niteliğinde, başlığı çok şey vadeden bir metin yayımlanır: «*Ara Cinsel Durumlar*». Psikiyatr orada temel ilkeleri özetler: embriyonun erdişiliği, erkek ve kadınların birincil ve ikincil cinsel karakterleri. «Üçüncül» ya da «psikolojik» karakterin betimlenmesine gelince, Doktor Chevalier'nin kişilik hastalığı olarak cinsel dönüklük konusundaki en iyi sayfalarını hatırlatır: dişil tip alıcı, eril tip üreticidir; erkek soyutlama yapma eğilimine sahip, saldırgan, kadınsa aile duygusuna sahip ve şefkatlidir; kısacası, «eril ruh bir bakıma "hipermetrop", kadın ruhuysa daha çok "miyoptur[94]»». Fakat arada yer alan tipler, yani dişil erkekler ve eril kadınlar da vardır ki, eşcinsellik muammasına bir açıklama getirebilirler. Açıkça gönderme yaptığı Ulrichs'in kuramlarına ve uranizmin doğuştanlığı görüşüne katılmaya meyilli olan Ferenczi, Hirschfeld'in fikirlerine ise çekince koyar; ona göre Hirschfeld «Uraniyenleri, bir bakıma arada yer alan, türün üremesine değil de insanlığın çalışma ve ilerlemesine hizmet için yaratılmış gerçek bir üçüncü cins olarak tecrit etmektedir». Hekim burada açıkça daha kuşkucudur. Hirschfeld'in §175'in kaldırılması için hazırladığı bildiriyi imzalamasına ve dönemi için bayağı cesaret göstererek «eşcinselliğin topluma zarar vermediğini» kabul etmesine karşın, «halen eşcinselliğin bu savunmasını benimsemediğini[95]» belirtir. Ferenczi, Hirschfeld'e bu "misyonerlik" eleştirisini yöneltenlerin ne birincisi ne sonuncusudur.

Freud'cu devrim

Aynı 1905 yılı Sigmund Freud kritik bir çığır açmaya aday bir kitap yayınlar: *Cinsellik Kuramı Üstüne Üç Deneme.* Cinsel sapmalara ayrılan birinci bölüm, cinsel dönüklüğe geniş yer verir. Freud orada iki temel noktayı çürütür: cinsel dönüklüğün soysuzlaşma ilkesine bağlanması ve –hiçbir şeyi açıklamaz dediği– «doğuştan/edinilmiş» almaşığı. Anatomik ya da

94) Sandor Ferenczi, *Les Écrits de Budapest*, *op. cit.*, s. 247. Bu makale ilk olarak 1905'te, «Ara Cinsel durumlar» başlığıyla, *Gyogyaszat* dergisinin ondokuzuncu sayısında yayımlanmıştır.

95) *Ibid.*, s. 253.

ruhsal çift-cinsiyetliliğe başvurma da ona yetersiz görünür, hem de ta – alıntı yapmadan andığı– Ulrichs'in "zihinsel hermafroditizm" kavramını icadından beri: «Çift-cinsiyet kuramı en çiğ şekliyle erkek dönüklüğünün bir sözcüsü tarafından dile getirilmiştir: erkek vücudunda kadın beyni. Ama maalesef "kadın beyni"nin özelliklerini bilemiyoruz. Psikolojik problemin yerine anatomik problemin ikame edilmesi gerekçesiz olduğu kadar da yararsızdır[96]». Yani Freud geleneksel ruh hekimlerinden militan kuramcılara kadar herkesle yolunu ayırır. Yüz yıl sonra, devrin üretimine hemen her açıdan ters düşen bu metinde bu kopuşun ne derece «anlaşılır» olduğunu görmek gerçekten çarpıcıdır.

Freud kendisinden önceki kuramları elinin tersiyle kenara itiyor, ama karşılığında ne öneriyordu? Ona göre, cinsel dönüklüğün oluşumunun psikolojik mekanizması çocukluk döneminde, belirleyici bir anneye sabitlenmişlik evresi yaşayan küçük oğlanın –kızların henüz adı geçmez– hayatının ilk yıllarında aranmalıydı. Bu evre aşılınca, cinsel dönükler «kadınla özdeşleşir ve cinsel obje olarak kendi kendilerini alırlar», «kendilerine benzeyen genç erkekleri ararlar ve bunları annelerinin kendilerini sevdiği gibi sevmek isterler[97]». Başka deyişle, eşcinsellik gelişimde bir duraklamaya tekabül eder ve "kötüye-dönüşün" (*perversion*) bir tür «negatifleri» olan nevrozların büyük ailesine dahildir. Öte yandan, –bu oldukça önemli bir kuramsal katkıdır– Freud eşcinselleri «özelleştirilmiş bir grup» saymayı reddetmekle kalmaz, zıtcinsellikle eşşcinsellik arasında bir ilişki bile türetir: «Psikanaliz açısından, [...] erkeğin sadece kadına gösterdiği ilgi de kendiliğinden belli bir şey değil, açıklama gerektiren bir problemdir, ve temelinde kimyasal bir çekime atfedilmesini haklı gösterecek sebepler bile olabilir[98].» Demek ki, ona göre, "anormal" veya sapmış bir cinselliğin karşısında "normal" bir cinsellik [şeklindeki şema] doğru değildir. Hepimiz nevrozluyuzdur.

Freud, henüz tatmin edici bulmadığı bu ilk varsayımlarıyla, tartışmayı tamamen zemininden kaydırmıştır. Sonraki incelemeleri de açılan bu çiziği derinleştirecektir. *Leonardo da Vinci'nin Bir Çocukluk Anısı*'nda (1910), eşcinselleri (artık dönük yerine bu terim yeğleniyordu) «daha baştan apayrı bir cinsel tür, cinsel ara-tipler, bir 'üçüncü cins' olarak» görmeyi reddedişini teyit edecektir. Onların hak arayışlarına «insanlık namına» uzaktan destek vermekle birlikte, militanların (yani açıkça

96) Sigmund Freud, *Trois essais sur la théorie sexuelle* [1905], Almancadan çev. Philippe Koepel, Gallimard, «Folio Essais», 2003, s. 47-48.

97) *Ibid.*, s. 50, not 1910'da eklenmiş.

98) *Ibid.*, s. 51, not 1915'te eklenmiş.

hedef alınan Hirschfeld'in) kuramlarının «eşcinselliğin psişik oluşumu hesaba katılmadan kurulmuş olmasına[99]» her zaman kafası bozulacaktır. 1919'da eklenen bir notta tekrar bu konuya dönerek, tüm «normal» erkeklerdeki anneye sabitlenme ve eşcinselliğin bastırılması olgularının hâlâ tanınmamış olmasına şaşar. «Bu iki saptama, hem eşcinsellerin kendilerini bir 'üçüncü cins' olarak resmen tanıtma iddialarına, hem de doğuştan eşcinsellikle edinilmiş eşcinsellik arasındaki önemli sayılan ayrıma son veriyor. [...] Bilim zemininde eşcinselleri savunanların, psikanalizce doğrulanmış keşiflerden hiçbir şey anlayamayışları karşısında ancak üzüntümüzü ifade edebiliriz[100].»

«Kesin saptamalar», «doğrulanmış keşifler»: Freud artık varsayımdan sağlam kurama geçmiştir. 1920'de, kendisinden on yaş büyük bir kadına âşık olan Viyanalı bir genç kızın hikâyesini anlatan «Bir Kadın Eşcinsellik Vakasının Psikogenetiğine Dair» adlı makalesinde, bu yönde daha da ısrarlıdır: «Bu buluşlar [anneye sabitlenmişlik ve eşcinselliğin bastırılması] hesaba katılırsa, doğanın özel bir kaprisi anında yaratılmış bir 'üçüncü cins' varsayımının da hiç kuşkusuz işi bitmiş demektir[101].» İğneleyici mizahla ciddi duruş arasında, Freud'un, buluşlarını görmemezlikten gelerek ve müphem fakat sindirimi kolay fikirler yayarak kamuoyunu yanıltmakla suçladığı kimi uzmanların kayıtsızlık ya da ihmallerine sinirinin bozulduğu açıkça görülmektedir. Oysa daha 1913'ten itibaren Hirschfeld, Freud'un anneye sabitlenmişlik argümanını uzun uzun tartışmıştı; bunu ilke olarak kabul ediyor, ancak bir "organikçi" olarak eşcinselliğin (unutmayalım: doğuştan) *sebebi* değil, *sonucu* olarak okuyor, böylece psikanalizin babasının kurduğu tüm kuramsal yapıyı yerle bir ediyordu[102].

Freud'un keşiflerinin orta direği elbette Oidipus kompleksidir. Bunun Sophokles'ten alınma esinini burada birkaç sözcükle hatırlatmak yerinde olacaktır. Thebai Kralı Laios'la İokaste'nin oğlu Oidipus, bir kehanetin gerçekleşmesini önlemek üzere, babası tarafından, kendisini öldürmekle görevli bir askere teslim edilir. Kehanete göre çocuk babasını öldürüp annesiyle evlenecektir. Fakat ormanda bir ağaca ayaklarından asılan Oidipus (adının anlamı: şişik ayak) ölmez ve Korinthos Kralı Polybos

99) Sigmund Freud, *Un souvenir d'enfance de Léonard de Vinci* [1910], Almancadan çev. André Bourguignon, Gallimard, «Connaissance de l'inconscient», 1987, s. 116-117.

100) *Ibid.*, s. 118.

101) Sigmund Freud, «De la psychogénèse d'un cas d'homosexualité féminine» [1920], *Oeuvres complètes*, XV, 1916-1920, PUF, Almancadan çev. Janine Altounian, André Bourguignon, Pierre Cotet et al., 2002, s. 261.

102) Magnus Hirschfeld, *The Homosexuality of Men and Women*, *op. cit.*, s. 397-404.

tarafından evlat edinilir. Büyüyünce, kâhinin lanetini öğrenen Oidipus bunun gerçekleşmesini ne pahasına olursa olsun önlemek için kaçar; fakat "gerçek" kökenini hâlâ bilmemektedir. Yolda bir adamla kavga eder ve onu öldürür; bu adam biyolojik babası Laios'tur. Thebai'ye varınca orada terör estirmekte olan Sphinks'i, bilmecelerini doğru yanıtlayarak, ilk kez yener. Minnettarlık gösterisi olarak Thebai kralı ilan edilir ve annesi olduğunu bilmediği İokaste ile evlenir. Kâhinin öngörüsü gerçekleşmiştir. Hakikat ortaya çıkınca İokaste kendini asar, Oidipus da kendi gözlerini oyar. Oğulları tarafından şehirden kovulur, kızı Antigone tarafından Colona'ya götürülür ve orada ölür.

Freud işte bu mitten hareketle, *Aşk Hayatının Psikolojisine Katkı*'da (1910), çocuğun annesine bağlılığı ve babasıyla rekabeti fikrine dayalı Oidipus kompleksini icat edecektir. Bu "kompleks", üç yaşından itibaren, üç evre olarak yaşanır: çocuğun, ana-babasının cinsel hayatının bilincine vardığı "fallik" evre; hayali bir ceza korkusu ve bastırma çabasıyla belirlenen "hadım edilme" (*castration*) evresi; ve son olarak, yeniyetmelikten çıkarken, çözülme evresi. Bu son evrede çocuk ana-babasından birine sabitlenmekten vazgeçer, bu da Oidipus kompleksinden çıkıp tam olarak kişiliğini kurmasını sağlar. Eşcinseller, gelişmeleri yarı yolda durduğu için, bu sonuncu evreyi aşmayı başaramazlar.

Oidipus kompleksine yöneltilen pek çok eleştiri arasında, oğlanların *ve* kızların daha kökenden itibaren aynı kişiye (besleyici anne) bağlı olmasının mutlaka çözülmesi zor simetri bozuklukları yaratması vardır. Oidipus kompleksini aşan oğlan kadınlara eğilim duyacaktır, tamam. Peki ya kız? O da kökende aynı sabitlenmeyi yaşadığına göre, neden erkeklere ilgi duysun? Freud'un incelediği Viyanalı genç kız vakasında, deneği annesinin yerine ikame edebileceği kendisinden daha yaşlı bir kadını sevmeye sevkeden itki, babasıyla ilgili olarak duyduğu hayalkırıklığı –bilinçaltında ondan bir çocuk sahibi olmak istemiş– ile biricik sevgi nesnesi haline gelmiş olan anneye bebekliğindeki sabitlenmesi olacaktır.

Oidipus mitinin Freud'ca okunuşu bazı boşluklar da içerir. Örneğin hiçbir zaman Oidipus'un biyolojik babası Laios'un hikâyesi söz konusu edilmez; oysa "oğlancılığın" (*pédérastie*) icadı ona atfedilirmiş[103]. Magnus Hirschfeld ise bu konu üzerinde önemle durur.

Thebai Kralı Laios, Pelops'un sarayına sığındığı sırada onun oğlu güzel Khrysippos'a tutulmuş ve oğlanı kaçırmıştır. Labdakos soyunun

103) Élisabeth Roudinesco ve Michel Plon, *Dictionnaire de la psychanalyse*, Fayard, «Histoire de la pensée», 2000, «Homosexualité» maddesi.

lanetlenmesinin kökeninde bu olay vardır. [Bunun üzerine] evlilik kurumunun koruyucusu olan Hera'nın tepesi atar ve Thebailileri böyle bir şeyi hoşgördükleri için cezalandırmak üzere başlarına Sphinks'i musallat eder. Hep yatıştırıcı kalmaya özen gösteren Hirschfeld'e göre, antik edebiyatta oğlancılığa karşı çıkan bu ilk değerlendirme şöyle açıklanabilir: oğlanı kaçırma «ana-babasının isteğine karşın gerçekleştirilmiştir, bu yüzden, durum ne olursa olsun, tanrıların gazabını zaten üstüne çekecekti[104]». Fakat Hirschfeld'in bir "Laios kompleksi" icat ettiği de söylenemez. Böyle bir kompleksin rolü, en tartışmalı bir "*familialiste*" kuram çerçevesinde değerlendirilmeyi hak ederdi doğrusu... Keyfine ve arzularına göre yaşayan, lanete karşın bir oğul sahibi olan, sonra onu ölüme gönderen, ardından da bilmeden kavgaya kışkırtan (yolda karşılaştıkları zaman delikanlıya sopayla ilk saldıran odur) Laios pekalâ Freud'un bile bile mevcudiyetini es geçtiği yasadışı tipin modelidir[105].

Oidipus'la Laios'un hikâyesinin, simge veya metafor olarak, Freud'la Hirschfeld arasındaki giderilemez ayrılığı temsil ettiği söylenebilir mi? Gerçek şu ki, siyasal dünya tasarımlarından başlamak üzere, her şey bu iki adamı ayırmaktadır. Şemalaştırmak gerekirse, bir yanda eşcinsellikle zıtcinselliği *kuramsal olarak* eşit statüde gören, fakat ikincinin *de* ne bakımdan problematik olduğunu analiz etme vaadini tutmayan, evrenselci Freud; öbür yanda, patolojik gibi göstermek pahasına haklarını savunduğu bir grubu bilimsel olarak "özelleştiren" "cemaatçi" (*communautariste*) Hirschfeld. Burada, tüm insan cinselliğini kucaklayan, «anatomi insanın kaderidir[106]» diyen Napoléon'un fikrini paylaşan entellektüel; orada, soyun ıslahı (*eugénisme*)

104) Magnus Hirschfeld, *The Homosexuality of Men and Women*, *op. cit.*, s. 853.

105) Bu sorun hakkında filozof Michel Juffé'nin kitabına başvurulabilir: *La Tragédie en héritage, de Sophocle à Freud*, Cenevre, Eshel, «Remise en question», 1999. Yazar burada Freud'un, özellikle Oidipus kompleksi fikrini geliştirdiği sırada, çocuğun suçlulaştırılması lehinde ana-babaların rolünü mümkün olduğu kadar geri plana itme istemini analiz ediyor. O dönemde Fliess'le mektuplaşması (Fransızcaya bütünüyle çevrilmemiştir) Freud'un, babasının erkek kardeşiyle küçük kızkardeşlerini «histerik» yapan «sapık» (*pervers*) biri olduğunun bilincinde olduğunu ortaya koyuyor. Buna göre, Laïos üzerinden kendi babasını suçlama fikrinden ürken Freud, suçu daha çok Oidipus'un üzerine atmış oluyor. Hellenist Jean-Pierre Vernant'a göreyse bu tarihsel bir ters anlamadır, eylemlerinin aslından habersiz olan Oidipus ne baba katilidir, ne de ensest ilişkide bulunmuştur. («Oedipe sans complexe», in Jean-Pierre Vernant ve Pierre Vidal-Naquet, *Oedipe et ses mythes*, Brüksel, Complexe, 1988, s. 1-22).

106) Sigmund Freud, «La disparition du complexe d'Oedipe» [1923], *La Vie sexuelle*, Almancadan çev. Denise Berger ve Jean Laplanche, PUF, «Bibliothèque de la psychanalyse», 1969, s. 121.

fikriyle dirsek temasında, transseksüelliğin öncüsü, inançlı biyolog... Özetle, yıkıcılığın iki biçimi, bağdaşmaz olarak kalacak iki biçimi...

Groddeck ya da insan nasıl zıtcinsel olabilir?

İlk psikanalistlerin oluşturduğu «vahşi sürü[107]» içinde, Georg Groddeck herhalde en marjinallerden biriydi. Baden Baden'de bir klinikte icra ettiği psikosomatik tıbbın babası olan Groddeck, insanın beden ve ruh olarak bölünmesini reddedenlerdendi ve hastalıklarımızı bizzat imal ettiğimize inanıyordu. En ünlü eseri *Le Livre du ça* [Bu'nun Kitabı], bir kadın dosta yazılmış mektuplardan oluşmuş bir roman biçiminde, Freud'la ilişkilerini sahneye koyar. Son mektuplardan ama ilginçlikte sonuncu olmayan biri, eşcinsellik üstünedir. Groddeck kuvvetle saldırır:

> Evet, bütün insanların eşcinsel olduklarına kaniyim; bu görüşe o derece inanıyorum ki, nasıl başka bir görüşte olunabileceğini anlamakta güçlük çekiyorum. İnsan denen yaratık önce kendini sever; kendini tutkunun bütün olasılıklarıyla sever, bütün iştahlarını doğasına göre doyurmağa çalışır, ve kendisi ya erkek ya kadın olduğundan, daha baştan kendi cinsinin tutkusuna kapılmıştır. [...] Dolayısıyla, soru şöyle sorulmamalı: eşcinsellik bir istisna mı, bir sapıklık mı? Hayır, değil elbette! Daha çok şöyle sorulmalı: aynı cinse yönelik bu tutku olayını tarafsızca düşünmek, yargılamak ve tartışmak neden bu kadar zor? Sonra, nasıl oluyor da insan, eşcinselliğe bunca kabiliyeti varken, karşıt cinse eğilim duymayı başarabiliyor[108]?

Groddeck'e bakılırsa, bu soruların yanıtları büyük ölçüde utanç verici bir kötü huyun üzerine toplum tarafından sinsice serilen örtüde yatar. Annesinin gebeliğini görmeyen bir çocuk gibi, «biz de adeta gözümüzü çıkaran bir şeyi *görmemeliyiz*[109]». Buna göre, eşcinsellik *herkeste* bastırılan bir itkidir, bunu boğmak için insanüstü çabalar harcadığını söyleyen anlatıcı dahil, zira «insanın nefret ettiği, hor gördüğü, kınadığı şey aslında kendi doğasının orijinal temelidir».

107) Bizzat Freud'un ilk psikanalizcilerden bahsederken kullandığı deyime göre...

108) Georg Groddeck, *Le Livre du ça* [1923], Almancadan çev. L. Jumel, Gallimard, «Tel», 1996, s. 251.

109) *Ibid.*, s. 252.

Yine de bu mektubu aynı cinsten kişiler arasındaki ilişkilerin modern bir savunması olarak okumak ihtiyatsızlık olur. «Eşcinselliğin kaynağının narsisisizm, özsevgisi, kendini tatmin olduğu» fikri, kafasını onanizmle bozmuş bir ruh hekimliğinin terennüm ettiği çok eski bir teranedir. Bu teraneye, bir dizi evre üzerinden, *Aynı* için marazi bir tutkunun ve *Öteki*'yle ilişki inkârının tekelini eşcinsellere bırakarak, psikanaliz de devam edecektir. Ancak Groddeck'in mastürbasyona hiçbir olumsuz *a priori* [hüküm] bağlamaması ve kendini tatmin sorununa «önyargısız[110]» yaklaşması da vurgulanmaya değer. Fakat önerisi bir yere varmaz: yanıtsız kalır.

Bu mektupların diğer orijinal özelliklerinden, hem de en az orijinal olmayanlarından, biri de, Groddeck'e göre devrin ihmal, hattâ göz ardı ettiği kadın duyusallığını (*sensualité*) ele almalarıdır. Zaman değişiyor mu ne?..

> Bana öyle geliyor ki, göğüslerin, vajinaların, klitorislerin varlığı yeniden farkediliyor ve hattâ kadın poposu diye bir şeyin mevcut olduğu bile düşünülebiliyor, sunduğu bütün kaka, yellenme ve şehvet vesileleriyle birlikte. [...] Kadınlar arasında sevişmenin sıradan bir şey olduğu ve herkesin gözü önünde cereyan ettiği pek az göze çarpıyor. Yine de bir kadın, yaşı ne olursa olsun, hiç sıkılmaksızın bir başka kadını öpüp okşayabiliyor. Bu «eşcinsellik» değil, kadın mastürbasyonunun da «mastürbasyon» olmadığı gibi. Hattâ bu şey mevcut bile değil[111].

Bu sağlıklı gözlemlere, yazara özgü gayet tipik bir düşünüş tarzı eşlik ediyor: Groddeck bir yandan Freud'un açtığı yoldan gittiğini gösterirken, bir yandan da üstadın düşüncesini çarpıtmanın bir yolunu mutlaka buluyor. Evet, insan denen varlık çift cinsiyetlidir, ama hayatı boyunca öyle kalır; bu da [Freud'un] ergenlik çağındaki cinsiyet seçimi etabını sorgulamaya açar. Evet, kadın eşcinselliği kaynağını ana-kız ilişkisinde buluyor olabilir, ama Oidipus kompleksi kuramını çürüten de zaten tam bu değil mi? Kısacası, gerçek muamma tartışılamaz biçimde hâlâ zıtcinselliktir.

Üçüncü cinsle psikanalizin yolları kesişmeyecekti. Ferenczi ile Freud da teyit ediyorlar: üçüncü cins aktivistlerce yürütülen iş, bir çarpıtılmış kuramlar dizisidir. Groddeck'e gelince, provokasyonları Hirschfeld'e erişebilir miydi? Hirschfeld hiçbir zaman «normoseksüalite»yi tartışma konusu yapmak istemedi; hattâ sapmış cinselliklerin yarattığı sosyal

110) *Ibid.*, s. 253.
111) *Ibid.*, s. 254.

yalıtılmışlığa karşı bunun avantajlarını övüyordu. Amacı daha çok Enstitüsü'nün dövizini uygulamaya çalışmaktı: «*per scientiam ad justitiam*» (bilim yoluyla adalete).

Ne yazık ki kurduğu hayal 6 Mayıs 1933 günü çöktü: o sabah bir grup Nazi öğrenci zorla Enstitü'ye girdiler, ellerine geçen her şeyi kırıp döktüler ve binlerce kitabı alıp götürdüler; öğleden sonra, bir SA mangası herhalde Nazi ekabirine ait dosyaları ele geçirmek için daha metodik bir araştırma yaptı; ancak Hirschfeld, Hitler'in "Yahudileştirilmiş" seksolojiye karşı ilk tehditlerinden itibaren, önlem olarak bunları yurtdışına göndermişti. Birkaç gün sonra, Berlin Opera meydanında yakılan dev bir ateş, bir ömrün eserini alıp götürdü. Alevlerin içinde Magnus Hirschfeld'in büstünün yanında Sigmund Freud'un bir portresi de vardı[112].

O dönem Paris'te olan Hirschfeld Enstitüsü'nün tahrip edildiğini raslantı eseri sinemada haber filmleri gösterilirken öğrendi. 20.000 cilt kitap, 35.000 resim, binlerce dosya ve obje gözlerinin önünde duman olup uçtu. Eserine Fransa'da, yerleştiği Nice'te tekrar başlamayı düşündü. Fakat umudu kırılmış olarak, 1935'te altmış yedinci doğum gününde öldü. Doktor Levy-Lentz'le birlikte ilk yeni cinsiyet atama operasyonlarına katılmış olan Doktor Félix Abraham'ın izi de aşağı yukarı bu dönemde kaybolur. 1939'da vatandaşlıktan çıkarılan Levy-Lentz Kahire'ye sığınıp orada kariyerine devam eder. Transseksüalizmin bir başka öncüsü, Enstitü'ye zaman zaman uğrayıp çalışmalara katılan Profesör Erwin Gohrbandt'a gelince, Luftwaffe'nin [Alman Hava Kuvvetleri] tıbbi danışmanı olacak ve Dachau'da [tutsaklar üzerinde] ölümcül hipotermi (dondurma) deneylerine katılacaktır.

Enstitü'nün arşivlerinin kaybı, telafi edilemez olmakla birlikte, tam olmamıştır. Birçok belge yok edilememiş, bazı resimler kurtarılmış olup, bugün Berlin'deki Magnus-Hirschfeld Institut'ta korunmaktadır. ABD'de başka fonlar da vardır; bunlar Hirschfeld'in dağılmış eserinden alelacele mümkün olduğu kadar çok şey kurtarmağa çalışan bir adam tarafından toplanmıştır: Alfred Kinsey. Onun ünlü «ıskalası», aynı zamanda Avrupa'da ara cins üstüne yapılmış çalışmalardan kalan bir miras olarak, 1947'de kurulan Institut for Sex Research'de Magnus Hirschfeld'in büyük projesinin devamı olarak okunabilir.

112) Olay Christopher Isherwood tarafından kitabında anlatılır: *Christopher et son monde*, *op. cit.*, s. 137. Bu terör ortamında, o "*autodafe*" [iman eylemi] günü, yazar itiraf eder: «Kalabalığın arasındaki Christopher 'Çok ayıp!' dedi, ama alçak sesle...»

5
Başka Yerlerden Gelen Şu Kötülük

Üçüncü cins Ay'dan gelir. Bunu diyen Platon. Ona göre, «erkek Güneş'in, kadın türü ise Yer'in dölündendir; her ikisinden de pay alansa Ay'ın dölünden, çünkü Ay'ın kendisi de diğer iki gökcisminden pay alır[1]». Bu Ay'a aidiyet şairane bir yurttaşlık oluyor, ama herhalde kalıcı olamayacak kadar şairane...

Üçüncü cins uzaktan geliyor. Kökenleri klasik olarak, Sokrates'in yurdu Yunanistan'a, ya da Vergilius'un doğum yeri Roma'ya çıkıyor. Johann Ludwig Casper'e göreyse «Asyatik kökenlidir», yani "yakın" ve "uzak", Mısır'dan Japonya'ya kadar uzanan, *Binbir Gece*'nin başdöndürücü zevklerini bazı *lingam* tapıcılarının icra ettiği Hindu ritleriyle karıştıran, müphem ve bilinmez olduğu ölçüde tehditkâr bir Doğu'dan... Fransızlara bakılırsa, bu «İtalyan sapıklığı» Paris'e Catherine de Médicis ile saray erkânı tarafından ithal edilmiş, oradan da tüm ülkeye yayılmıştır. Bu fikir, Almanların kötülüğün bulaşma güzergâhını saptamalarını sağlaya-

1) Platon, *Le Banquet*, eski Yunancadan çev. Luc Brisson, Flammarion, «Garnier-Flammarion/Philosophie», 1999, s. 115. Gönderme yapılan pasaj «Aristophanes'in Konuşması»nda bulunuyor, 190 b.

caktır: Bir kez Altıgen'e yerleşen «Fransız sapıklığı» hudutları aşarak, yeni doğmakta olan Prusya'nın başkenti Potsdam'a, rokoko üslûbuyla birlikte daha müstehcen ve Luther'in ulusunda daha kötü karşılanacak başka figürleri de sokmuştur, öyle ki ülkede artık *«kendini potsdamlattırdı»* deyimi benimsenmiştir. Bu arada Hain Albion da karşıdaki adasından bu «Alman sapıklığına» kıs kıs gülmekte ve «ikiyüzlülüğü» ve okullarının kötü şöhreti kadar efsaneleşmiş olduğu söylenen ünlü «İngiliz tekcinsiyetliliği» üstüne yapılmış incelemeleri bilmiyormuş gibi yapmaktadır.

Savaş ve istilâların keyfine göre üçüncü cins bazan «töton», bazan «yankee» olacak, «Hirschfeld-vari aşklara» (Willy) ve «Amerikan feminiziminin» sapıklığına lanet yağacaktır. Katolikler tarafından «protestan», Batılıların tümü tarafından «Muhammedi» diye nitelenecek, sık sık da «Yahudi» etkisi altında olmasından kuşkulanılacaktır. Ama bir şey kesindir: o "metek" suratıyla, üçüncü cins *her zaman* başka yerden gelir. Bu tartışmada tarafsız olan –ve rahat bırakılan– yalnız İsviçre kalmış görünüyor. Ama o da kuşkulu: erkekler arasında aşkın ilk modern düşünürlerinden biri, Ulrichs'in hayranlığını kazanan Heinrich Hössli bir Helvetya vatandaşıydı[2]. Hayat o kadar basit değil.

Bilimsel nesnellik gereği, uzmanların hepsi, ister istemez, o bilgin işi kitaplarında, her zaman konunun bir tarih-coğrafyasıyla başlayarak, bir husus üzerinde mutabık kalırlar: bu kötü hastalık bütün zamanlara ve bütün iklimlere aittir. Fakat, Orwell'in hepsi eşit ama bazıları daha eşit olan hayvanları gibi, bazı dönemler –genellikle yüzyıl sonları– ve bazı

2) Üçüncü cinse atfedilen çeşitli "yurttaşlıkların" bu kısa özeti, biribirlerini tekrarlayan veya kopyalayan yüzlerce incelemeden ve onlardan esinlenmiş ya da intihal yapmış romanlardan derlenmiştir. Bu yığının içinden en bellibaşlıları olarak şunlar zikredilebilir: Johann Ludwig Casper, *Traité de médecine légale*, *op. cit.*, s. 118; Dr. Luiz, *Les Fellatores, mœurs de la décadence*, Union des bibliophiles, 1888, s. 93; Dr. Julien Chevalier, *Une maladie de la personnalité: l'inversion sexuelle*, *op. cit.*, s. 100-135; Dr. Hayès, *La Pédérastie...*, *op. cit.*, s. 45-50; Marc-André Raffalovich, *Uranisme et unisexualité*, *op. cit.* («İngiliz tekcinselliği, ikiyüzlülük» konusuna bir bölüm ayırıyor); Edmond Fazy, *La Nouvelle Sodome*, Ambert et Cie, tarihsiz [1907]; John Grand-Carteret, *Derrière «Lui», L'Allemagne et la Caricature européenne en 1907* [1908], devamı James D. Steakley, *Iconographie d'un scandale*, Lille, GKC, 1992, s. 12-17; Willy, *Le Troisième Sexe*, Paris-Édition, 1927, s. 39-81. İkincil kaynak olarak: George L. Mosse, *L'Image de l'homme, L'Invention de la virilité moderne*, İngilizceden çev. Michèle Hechter, Abbeville, «Tempo», 1997, s. 74; Hans Mayer, *Les Marginaux: femmes, juifs et homosexuels dans la littérature européenne*, Almancadan çev. Laurent Muhleisen, Maurice Jacob ve Pierre Franchini, Albin Michel, 1994, s. 220-235; Florence Tamagne, *Histoire de l'homosexualité en Europe*, *op. cit.*, s. 354-358; George Chauncey, *Gay New York*, I, 1890-1940, İngilizceden (ABD) çev. Didier Eribon, Fayard, «Histoire de la pensée», 2003, s. 190.

ülkeler –yeter ki konuşanın vatanı olmasın– diğerlerine göre daha müsaittir. Yani hem evrensel hem vernaküler, hem zaman-dışı hem dekadans dönemlerine özgü: üçüncü cins oksimoron kariyerinden vazgeçecek gibi görünmüyor.

Sıcak patates oyunu denen oyunda olduğu gibi, üçüncü cins mutlaka komşuda ikamet etmek zorundadır, yoksa ulusal gurur yarışmasında elimine olmaya mahkûmdur. 1880'de Doktor Moreau de Tours, görüşüne gerekçe olarak yazdığı bir notta, sodomistlerle saphistleri birkaç satırda harcayıverdiğinden dolayı özür diliyordu: «Okur mutlaka anlayacaktır ki, biz burada yalnız kendi ülkemizin âdet ve göreneklerini düşünerek konuşuyoruz; pederastinin toplumca kabul edilmiş bir şey olduğu diğer ülkelerin âdetlerini değil[3].» Yirmi beş yıl sonra, Doktor Laupts, bu «özelliğin» Cermenlerden çok Latinlere özgü olduğunu ima eden bir Alman meslektaşına yanıt olarak, aynı mutlak inançla şöyle buyuruyordu: «*Biliyorum* ki, eşcinsellik kıtadaki –yani sömürgeler hariç demek istiyorum– Fransız toprakları üzerinde ancak pek nadir bir istisna olarak mevcuttur. *Biliyorum* ki (sömürgeler dışındaki) vatandaşlarımın ezici çoğunluğu eşcinselliğe karşı son derece şiddetli ve samimi bir iğrenme duyarlar[4].»

Zira «sömürge sapıklığı» da, kaderden kaçınılmaz, er veya geç bir yerden boy gösterecekti. Zaten adaların iklimi de, söylendiğine göre, buna müsaitti. Kreol ülkelerinde suç etnografisi üstüne bir kitabın yazarı Armand Corre'ye bakılırsa, «Guadaluplu zenci ve melez (*mulâtre*) kadınlar», yerli olmayan anneleri pazar yerlerinde «utanmazca davetleriyle[5]» tehdit ederek, işi on iki ilâ on dört yaşında kız çocukları üzerinde ahlâka aykırı davranışlarda bulunmaya kadar vardırıyorlardı. İmparatorluk genişledikçe hastalık da yayılır. 1830'da Cezayir, 1881'de Tunus ve 1912'de Fas: Fransız sömürgeciliğinin adım adım ilerlemesi, Paris'ten göründüğü şekliyle bunu özellikle bir Mağrib hastalığı yapacaktır. Jules Hoche *Le Vice mortel* [Ölümcül Sapıklık] adlı kitabında açıklar: «Tekcinsiyetlilik, Arapların bu yaygın kötü alışkanlığı, Şark'ta ergenlik çağına gelen her kadını hayattan çekip eve kapatan 'Muhammediliğin' doğrudan ürünüdür[6].» Ona göre

3) Dr. Paul Moreau de Tours, *Des aberrations du sens génésique*, *op. cit.*, s. 161.

4) Dr. Laupts, «Lettre au Professeur Lacassagne en réponse aux lettres de M. Raffalovich», *Archives d'anthropologie criminelle*, vol. 24, 1909, s. 693-696, alıntı: Vernon A. Rosario, *L'Irrésistible Ascension du pervers*, *op. cit.*, s. 128.

5) Dr. Armand Corre, *Le Crime en pays créoles: esquisse d'éthnographie criminelle*, Lyon, A. Storck, Paris, G. Steinheil, 1889, alıntı: Havelock Ellis, *Études de psychologie sexuelle*, c. I, *L'Inversion sexuelle*, *op. cit.*, s. 420.

6) Jules Hoche, *Le Vice mortel*, Tallandier, 1904, s. 249.

kötülük orduya da bulaşmış, kurmay heyetine varıncaya dek çürütmüştür; Mareşal Lyautey'in [bu konudaki] sağlam şöhreti de bunu yalanlamaz, Doktor Binbaşı René Jude ise parlak bir şekilde doğrular. *Les Dégénérés des bataillons d'Afrique* [Afrika Taburlarındaki Soysuzlaşma] üstüne bir inceleme yapmış olan bu doktora bakılırsa, askerlerin üçte ikisi, sanki egzotik bir hastalığa yakalanmış gibi, pederasttır. Bazıları gerçek «aileler» kurmuştur: «'Kadın' ayakkabıları boyar, yatağı yapar, kopan düğmeleri diker, yerleri siler. [...] Buna karşılık, akşam angaryasında, iri taş blokları yuvarlamak ya da ağır kalasları taşımak söz konusu olduğunda, kuvvetini göstermek ve 'eşini' fazla zahmetli işlerden sakınmak için, erkek işe koşar[7].»

İngilizlerse, beklentilerin aksine, daha sıkı imişler. Havelock Ellis'e göre, Britanya himayesine alınan eski sultanlık «Zanzibar'ın zencilerinde» cinsel dönüklüğün yaygınlığı «Arap etkisinden» ileri gelmektedir[8].» Dr. Hayes daha ileri giderek, hâlâ «soluk benizlerinden ve fersiz bakışlarından tanınan» eşcinsel çiftlerin «el ele tutuşup kollarını sallayarak dolaştığı» Hindistan'da «bu utanç verici ticaret uğruna işlenen çocuk kaçırma suçlarının» kesildiğini ileri sürer: «Bereket İngiliz işgali geldi de bunlara bir son verdi[9].»

Herhalde aynı ciddiyeti Birleşik Krallık'ta kalmış olan İngiliz hanımlardan da beklemek hakkımız olabilirdi. Ama heyhat! Anlaşıldığına göre [Hindistan'a kıyasla] telâfi, hattâ arttırma bile varmış: «Saphizm orada pek yaygındır, zevklerine çoğu zaman kırbaçlanma ve alkolizm de eşlik eder[10].» Ama İspanya'ya kıyasla bunun lâfı bile edilmez, çünkü orada «sürtükler ordu olmuş», «saphik sevişme» de başka yerlerdekinden daha "sofistike"dir: «Sevici önce ağzına içki doldurur, bunu eşinin organına püskürdükten sonra tekrar içer[11].»

Uzatmaya gerek yok: üçüncü cins her zaman yabancının, ötekinin cinsi olacak, "milliyeti" de uluslararası diplomatik ortama bağlı kalacaktır. XX. yüzyıla dönülürken, 1895'le 1907 arasında, bu sınanmış günah keçisi stratejisi, figür ve özne olarak «eşcinselin» siyasal boyutunu güçlendi-

7) Dr. René Jude, *Les Dégénérés des bataillons d'Afrique*, Vannes, B. Le Beau, 1907, s. 33-34.

8) Havelock Ellis, *Études de psychologie sexuelle*, c. I, *L'Inversion sexuelle*, *op. cit.*, s. 322.

9) Dr. Hayès, *La Pédérastie...*, *op. cit.*, s. 48-49. Hintli eşcinsellerin bu betimlemesi Dr. Julien Chevalier'nin *Une maladie de la personnalité...*, *op. cit.* eserinden intihaldir; sadece İngiliz işgaliyle ilgili cümle ilave edilmiştir.

10) Dr. Riolan, *Pédérastie et homosexualité*, *op. cit.*, s. 103.

11) X..., *L'Amour saphique à travers les âges et les êtres*, Chez les marchands de nouveautés, 1902, s. 244. Bu eser bazan doktor Garnier'ye atfedilir.

recek bir dizi ahlâk ve devlet skandalıyla beslenip genleşecektir. Kadın eşcinselliği, Avusturya hariç, suç sayılmadığından, söz konusu olaylar yalnız erkeklere dokunmaktadır. Dizi, çok geçmeden simge boyutuna yükseltilecek bir dava ile başlar: Britanya Tacı (şikâyetçi Oscar Wilde), Queensberry markisi John Douglas'a karşı.

1. BÜYÜK DAVALAR ZAMANI

İrlanda tavuskuşu ile lâl renkli marki

Irish Peacock and Scarlet Marquess[12]: sanki bir tiyatro oyununun başlığı. İçerik de bu izlenimi yalanlıyor sayılmazdı, belgenin mahiyetini haber veren altbaşlık olmasaydı: *The Real Trial of Oscar Wilde* [Oscar Wilde Davasının Gerçek Yüzü]. Yani yazar Oscar Wilde tarafından Queensberry markisi aleyhinde açılan hakaret davası tutanaklarının çevriyazılı tam versiyonu (İngilizcede ilk kez 2003'te bütün olarak yayımlanmıştır).

Mahkemede Wilde âdeta kuyruğunu açmış tavuskuşu gibi şov yapar; sahnedeymiş gibi replik üstüne replik fırlatır, yargıçların aralarındaki konuşmalara müdahale ederek düzeltir, dinleyicileri patlayacak esprileri için hazır tutar. Bu hem komik hem trajiktir, insanlar hem güler hem titrerler, çünkü sonuç bellidir. Ama biz işin başına dönelim.

1895'te Oscar Wilde (1854-1900), Londra sosyetesinin tanınmış siması, şan-şöhretinin doruğunda tiyatro yazarı, kendisini ailesi –karısı Constance ve iki kızlarıû ile, genellikle yüzlerinin güzelliğinden ötürü seçilmiş genç oğlanlarla çevrili neşeli bir bekâr hayatı arasında paylaştırmaktadır. 1891'den beri Oxfordlu genç bir öğrenci de ona yanaşmıştır: Queensberry markisinin üçüncü oğlu, «Bosie» lakaplı Alfred Douglas.

12) Merlin Holland (ed.), *Irish Peacock and Scarlet Marquess: The Real Trial of Oscar Wilde*, Londra, Harper-Collins Publishers Ltd, Fourth Estate, 2003. Queensberry'ye karşı Wilde davasının ilk iki tanık dinleme oturumu (2 ve 9 Mart 1895) ile, sonunda Queensberry'nin serbest bırakılacağı birinci yargılamanın (3-5 Nisan 1895) tutanakları söz konusu. Kitap, bu kez Wilde'a karşı açılan ve sanığın küreğe mahkûm olduğu ikinci ve üçüncü davaların (26 Nisan ve 22 Mayıs 1895) tutanaklarını içermiyor. Bunların ancak devrin belgelerinden kurgulanmış kısmi bir versiyonu eldedir. Bu eserin, konunun özünü veren Fransızca çevirisi şu başlıkla çıkmıştır: *Le Procès d'Oscar Wilde*, önsöz Merlin Holland, İng. çev. Bernard Cohen, Stock, «La Cosmopolite», 2005. Bak. ayrıca, Richard Ellmann, *Oscar Wilde*, Londra, Hamish Hamilton, 1987, ve H. Montgomery Hyde, *The Trials of Oscar Wilde*, New York, Dover, 1962.

Çift, kimin ne dediğini hiç umursamaksızın, dedikodularla alay ederek, tam bir sefahat hayatı sürer; tabiî Alfred'in babası da oğluna sürekli baskı yaparak bu kötü arkadaşlıklara son vermesini ister. Büyük oğlu Vikont Drumlanrig'in 18 Ekim 1894'te ölmesi de yüreğinin acısını ve öfkesini büsbütün artırır. Resmi açıklamaya göre genç vikont bir av kazasında ölmüştür, ama birçok kişi, bir ahlâkdışı ilişki ve şantaj olayına bağlı bir intihar olasılığından söz eder: meğer Hariciye Nazırı Lord Rosbery'nin sekreteri olan Drumlanrig aynı zamanda onun sevgilisiymiş...

Eşcinsellik markinin büyük oğlunu almıştır, ama küçüğünü alamayacaktır. Birkaç tehdit ve provokasyondan sonra, Queensberry Oscar Wilde'ın kulübüne, kendisine verilmek üzere, onu *'somdomite*'lik (*sic*) yapmakla suçlayan bir kart bırakır. Babasından nefret eden, onu mahvetmeye yemin etmiş olan Alfred de bu son hakareti bahane ederek Wilde'ı hakaret davası açmaya kışkırtır. Dava 3 Nisan 1895 günü başlar.

Oscar Wilde'ın yargılanması, eşcinsellik davasının bayrağı olmadan önce, edebi kurguya bayrak olur. Duruşmaların dörtte biri yazarın eserinin, özellikle *Dorian Gray'in Portresi*'nin ne denli ahlâkdışı olduğunun tartışılmasına ayrılır. Kararın gerekçelerine bakılırsa, bu roman «bile bile, [...] sodomitik ve sapık nitelikli eğilim, alışkanlık ve pratiklere sahip bazı kişilerin özel ve tutkusal ilişkilerinin betimlenmesi olarak tasarlanmıştır[13]». *The Chameleon* dergisinde çıkan, Wilde tarafından imzalanmış ya da onaylanmış başka yazılar da suçlanır, örneğin Douglas'ın şu ünlü dizeyle biten şiiri gibi: «Ben adını söylemekten ve ruhunu açığa vurmaktan çekinen Aşk'ım[14].» Yazarla romandaki anlatıcıyı (ya da şahısları) biribirine karıştırmak: ne garip manyaklık... Demek ki her polisiye roman yazarı potansiyel bir cani, öyle mi? Ama etkili bir usul: buna göre, Wilde o dekadan roman kahramanlarını kendi özel eylemlerinin sözcüleri olarak yaratmış oluyor. Apaçık belli işte, ak üstünde kara... Okumak yeter... Ama mahkeme heyetinin ahlâklılık ve edebiyat anlayışı şairin etiği değil ki; o sanat için sanatı savunuyor ve her şeyi jestin güzelliğine feda ediyor ki, burjuva ilkelerini takmayan bir hayatta kabul edilebilir tek ölçüt bunlardır. Bu boş edebi enkizisyon davasında bir *Les Fleurs du Mal* [davası] kokusu var ki, çok geçmeden Wilde'la yargıçlar arasında bir sağırlar diyaloğuna dönüşecektir.

İddianamenin öbür kanadı: sosyal kurgu. Queensberry markisinin, oğlunu Wilde'la birlikte gördüğü ve her ikisinin de insan içindeki tavırlarını «iğrenç» bulduğu zaman ona yazdığı gibi: «Bir özelliğin rolünü oynamak

13) *Le Procès d'Oscar Wilde, op. cit.*, s. 92.
14) *Ibid.*, s. 131.

ona gerçekten sahip olmak kadar kötüdür[15].» Oğlancı rolü oynamak, öyle *gibi görünmek* ve kendini *kasten öyle göstermek*, gerçekten öyle olmaktan, ama düzgün ve haysiyetli bir görünümün arkasında öyle olmaktan daha kötü değil mi? Sosyal ilişkilerde, görünümün faziletine gayet sıkı bir davranış "kodu" eşlik eder: insan kendi sınıfından olmayanlarla düşüp kalkmaz. Wilde ise zamanını gemiciler ve uşaklarla düşüp kalkarak geçirmektedir. Nitekim savunma avukatı da, yazarın onlara en iyi lokantalarda ziyafet çekmesinden, daha şık giyinebilsinler ve kökenlerinden utanmasınlar diye para vermesinden, tek sözcükle bu «değersiz» insanları –ancak entellektüel açıdan onlardan üstün olduğunun da bilincinde olarak– hoşlanılacak arkadaşlar saymasından ne kadar alındığını ikide bir belli eder. Öyle ki, bazan skandalın nerede olduğu tam anlaşılamaz: *aynı* cinsler arasında ilişki mi, yoksa *ayrı* sınıflar arasında ilişki mi?

Wilde açtığı davada işin nereye varacağını hesaplamış mıydı acaba? Umursamazlığı, ifadelerindeki alaycılık, ironi ve küstahlık, durumun vahametinin farkında olmadığını açıkça gösteriyor. Wilde hakarete uğradığını düşünüyor, dolayısıyla saldırıyor. Gözde silahı olan mizahla. Salon gülüyor, ama yargıçlar kızıyor ve sabırsızlanıyor. Bu arada kendi keskin mizahının etkisine kapılan Wilde çizgiden kayıyor. Örneğin, Oxford'dan uşak Walter Grainger'ı bir kere bile öpmüş mü? Hayır, çünkü fazla sıradan ve fazla çirkinmiş (gerekçe diye bunu söylüyor ihtiyatsızca)[16]. Kaldı ki bütün duruşmalar boyunca Wilde adı geçen onlarca gençle masum dostluktan başka ilişki kurduğunu şiddetle inkâr edecektir; bunların hemen hepsi erginlik yaşının altında olup bazıları Wilde'ın özel mektuplarını geri almak için para verdiğini kabul ettiği şantajcılardır.

Wilde mahkemeyi ikna edemez. Buna karşılık davalı taraf, soruşturma boyunca, bir özel detektifin araştırmaları sayesinde, birçok tanıklık ve delil toplamıştır ve en kısa sürede bunları davacı tarafa karşı kullanmaya kararlıdır. Davanın sonunda Queensberry beraat eder. Fakat bundan sonra Wilde dört başı mamur bir «*gross indecency*» davasının tehdidi altındadır ki bu suçlama, 1885'teki Labouchère yasa değişikliğinden beri, onu küreğe mahkûm ettirebilir[17]. Dostlarının birçoğu o zaman kendisini yasanın

15) *Ibid.*, s. 328.

16) *Ibid.*, s. 319.

17) Britanya Parlamentosu üyesi Henry Labouchère, İngiltere tarihinde ilk kez, fuhuşla ilgili bir yasayı güçlendirmek amacıyla, 1885'te «*gross indecency*»nin, yani erkekler arasında her türlü "fazla yakın temasın" suç sayılmasını önerdi. Öngörülen ceza iki yıl küreğe kadar gidebilirdi. O zamana kadar sadece «*buggery*» (*bougrerie* veya *sodomie*) cezalandırılıyordu.

koruması altında olacağı Fransa'ya gidip yerleşmesi için sıkıştırırlar; ama o son trenin kalkışına kadar tereddüt eder. Tam o sırada polis kapısını çalıp tutuklanma emrini tebliğ eder.

Nisan'da ve Mayıs'ta görülen son iki dava, davacı taraflehinde birçok tanığın dinlenmesi ile ilk dava boyunca toplanan bütün delilleri doğrulayacaktır. Genç oğlanlar tanık sandalyesinde biribirini izler, sanıkla "*indecent*" [ahlâksızca] işler yaptıklarını kabul ederler. Argümanları tükenen Wilde da sonunda o ana kadar şiddetle inkâr ettiği şeyi ikrar ve itiraf eder. 25 Mayıs 1895'te yasanın öngördüğü en yüksek cezaya çarptırılır: iki yıl kürek; daha dün yazarı göklere çıkaran basın ve kamuoyu bu karardan dolayı sevincini ifade eder. Oscar Wilde serbest kalınca Paris'e giderek orada dostlarının yardımlarıyla yaşayacak, hapishanede sağlığı bozulduğundan, 1900'de kırk altı yaşında ölecektir.

Oscar Wilde davası eşcinsellik davalarının ne birincisi ne de sonuncusudur. Ancak zamanla benzersiz bir statü kazanacaktır, öyle ki tüm modern gay tarihi artık 1895'ten başlamaktadır. 1889'da Cleveland Street olayı bir devlet skandalı olayazmıştı. Burası, genç telgraf memurlarının yüksek sosyeteden şahıslara fahişelik yaptığı bir erkek genelevinin adresiydi. Galler prensinin oğlu, daha sonra Karındeşen Jack olmakla suçlanacak olan Prens Eddy de bu işe bulaşmış ve olay eldeki bütün imkânlar kullanılarak örtbas edilmişti[18]. Oscar Wilde ile Victoria İngilteresi şamar oğlanını –eşcinseller de dava şehitlerini– ele geçirmiş oluyorlardı. Dekadan ve provokatör İrlandalı, gençliğin baştan çıkarıcısı Oscar Wilde yalnız bir adamdı; birçoklarını kızdıran mizah yetenekleri ve taşlayıcılığı, cezalandırma dürtüsünü de tahrik ediyordu. Böylece birkaç hafta içinde yazar, kendi deyimiyle, «şan-şöhret sonsuzluğundan alçaklık sonsuzluğuna[19]» geçiş yapıverdi; günü gelip de birinin öbürüyle karıştırılacağı aklına bile gelmiyordu.

Capri adasının lâneti

Günah keçileri olduğu gibi lânetlenmiş yerler de oluyor galiba. Üçüncü cinsin kendine özgü böyle bir yeri var: Capri, diline çabuk Willy'ye inanılacak olursa «minyatür Sodom başkenti, cinsel dönüklüğün Mekke'si,

18) Bak. H. Montgomery Hyde, *The Cleveland Street Scandal*, Londra, W.H. Allen, 1976.

19) *Le Procès d'Oscar Wilde*, *op. cit.*, s. 42.

gelecekteki eşcinsellik enternasyonalinin bir tür Cenevre veya Moskova'sı[20]». Formül imaj oluşturuyor. Ve biraz nüanslandırılmak istiyor.

Napoli körfezinin önünü kapatan Capri adası, olağanüstü güzel manzarasıyla, her zaman antik peyzaj meraklısı gezginleri cezbetmiştir. XIX. yüzyıldan itibaren, August von Platen'den Curzio Malaparte'ye, Marki de Sade'dan Axel Munthe'e ve hapisten çıktıktan sonra Alfred Douglas'la buluşmak için giden Oscar Wilde'a kadar birçok yazar oraya gitmeyi âdet edinmiştir. O devirde adanın, eşcinsellerin buluşma yeri olarak da şöhreti vardır; Krupp olayı bunu parlak biçimde doğrulayacaktır.

Söylentiler çoktan beri alttan alta duyuluyordur, ama Capri'de su yüzüne çıkar. 1902'de Alfred Krupp, dünyanın en büyük silah üretim şirketlerinden birinin başında bulunan «top kralı», her yıl yaptığı gibi orada tatilini geçirmektedir. Fakat bu yıl ilk kez Napoli basınında bazı kuşkulu alışkanlıklarına dair imalar okur. Bu, çok geçmeden tüm Avrupa'yı dolaşacak bir kampanyanın başlangıcıdır.

Çok zengin bir mirasyedi olan Alfred Krupp (1854-1902) annesi tarafından genç evlenmeye zorlanmış, bu evlilikten iki kızı olmuştur; bunlardan Bertha'nın adı Birinci Dünya Savaşındaki ünlü Alman obüs topuna verilecektir. Fakat «Fritz» pek çabuk eşiyle odasını ayırmış, arkadaşlıklarını her zaman tercih ettiği oğlanlarla düşüp kalkmaya başlamıştır. Capri'de, yeniyetmelik oğlanları Tiberius'un yorgunluk atmaya geldiği mağaralarda gerçek zevk ve sefahat âlemlerine sürüklediğinden kuşkulanılmaktadır.

İtalya basınında çıkan ilk yazılar, Fransa'da *Le Figaro* ve *l'Européen*'den yansıyarak, 30 Ekim 1902'de Alman sosyalist gazetesi *Vorwaerts*'e ulaşır. 8 Kasım'da Augsburg gazetesi *Postzeitung* Alfred Krupp'u açıkça "sodomi" ile itham eder. Bir hafta sonra *Vorwaerts* daha ileri giderek, Krupp'un İtalya'yı ceza yasasında §175'e eşdeğer bir madde olmadığı için seçtiğini ileri sürer: «Lüks villasında adalı gençlerle eşcinsel ilişkilere giriyordu. Kokuşma o noktaya varmıştı ki, Caprili bir fotoğrafçıda Krupp villasında iş üstünde çekilmiş birtakım özel resimler görmek bile mümkündü[21]!..» Bunun üzerine hemen Dahiliye Nezaretince gizli bir soruşturma açılır. Sonuçlar tevil edilir gibi değildir: Krupp'un Capri'de yaşaması süresiz olarak yasaklanır.

Tepki göstermeye karar veren Krupp soruşturma açılmasını ister; Kayser de kendisini destekler. *Vorwaerts*'in ilgili nüshası toplatılır, ha-

20) Willy, *Le Troisième sexe*, *op. cit.*, s. 67-68.

21) Alıntı: Henri de Weindel ve F.-P. Fischer, *L'Homosexualité en Allemagne*, étude documentaire et anecdotique, Librairie Félix Juven, 1908, s. 263.

karet içeren yazıyı ondan alan diğer gazetelere de gözdağı verilir. Fakat skandal artık çok büyümüş, mekanizma kontroldan çıkmıştır. 22 Kasım'da Krupp'un, resmi açıklamaya göre bir damar tıkanması sonucu, kırk sekiz yaşında öldüğü öğrenilir. *La Gazette de Cologne* tereddüttedir: «Krupp iğrenç iftiraların sebep olduğu aşırı heyecan ve öfkenin kurbanı mı oldu? Yoksa aksine, işlemiş olduğu bir günahtan dolayı kendini vicdan mahkemesinde mi yargıladı[22]?» Ne olursa olsun, cesede otopsi yapılmayacak ve ölüm mazbatası hiçbir zaman yayımlanmayacaktır ki, bunlar intihar ihtimalini destekleyen unsurlardır. Sanayicinin üyesi olduğu muhafazakâr parti, cenazesine hiçbir resmi temsilci göndermeyecek, buna karşılık, törene nazırlarıyla birlikte katılan İmparator, Krupp'un anısını kirletenlerin Alman adına layık olmadıklarını söyleyen bir konuşma yapacaktır. Tabutun üzerine bir çelenk konur; üzerinde şu basit cümle vardır: «En iyi dostuma – Wilhelm[23].»

Krupp olayının vahim sonuçları olacaktır. Reichstag başkanlığında, artık tahtla sosyal demokrasi arasında mücadele döneminin açıldığını gösteren bir siyasal kriz başgösterir. Ayrıca Almanya'nın manevi ortamını da çok kötü biçimde etkiler. §175'te reform konusunda ümitvar olan Magnus Hirschfeld'e gelince, çabası bir kez daha boşa çıkar.

Üç yıl sonra, Capri yine adını kötüleyecek bir aktüalitenin projektörleri altındadır, zira yazar Jacques d'Adelswärd-Fersen (1880-1923), büyük yankı yapmış bir davanın ardından, bu adaya sığınmaya karar vermiştir[24].

Friedland bulvarındaki dairesinde seks âlemlerine dönüşen «kara ayinler» düzenlemekle suçlanan bu aristokrat, Temmuz 1903'te Paris'te, reşit olmayan kişilerle müstehcen eylemlerde bulunmak ve kamu düzenine zarar vermekten polisçe tutuklanmıştır. Gerçekteyse Fersen daha ziyade Paris'in en "sosyetik" liselerinden bazı öğrencileri evine almakta, şiir okumaya, canlı tablolara ve bazı plastik pozlara en uygun bulduğu eski Yunan modasına göre giydirmekte, sonra işin içine belki başka zevkler de girmekteydi. O zaman yeğlenen adla bu «pembe ayinler» çok büyük bir rezalet olarak görülür ve yakınlarından birçoğu Fersen'le aralarına mesafe koymayı uygun bulur. İyi bir ailenin kızıyla arasındaki nişan da pek tabiî

22) *Ibid.*, s. 264.

23) *Ibid.*, s. 265.

24) Baron Jacques d'Adelswärd, Marie-Antoinette'in sevgilisi «yakışıklı Fersen»e hürmeten, kendi adına Fersen'i de eklemiştir. Roger Peyrefitte en ünlü romanı *L'Exilé de Capri*'de [Capri Sürgünü] ondan esinlenmiştir.

bozulur. Öte yandan annesi ona şehrin en ünlü avukatlarından birini tutar: Yüzbaşı Dreyfus'ü savunmuş olan Demange. Mahkemenin verdiği altı ay hapis kararı, ruh hekimi "sorumsuz" tanısı koyduğu için Fresnes akıl hastanesinde geçirdiği geçici tutukluluk dönemine denk düşer.

Böylece Fersen 1905'te Capri'ye yerleşmeye karar verir. Orada, Sokrates'in dostluk konulu diyaloğuna gönderme yapan Villa-Lysis'i inşa ettirir. Aynı yıl, *Messes noires-Lord Lyllian* [Kara Ayinler-Lord Lyllian] adıyla bir kitap yayınlar; burada alay konusu ettiği kendi davasına ve Oscar Wilde'ın ilk "anahtarlı romanına" açık bir ima vardır. Capri'de Fersen ne inançlarının ne de zevklerinin herhangi birinden vazgeçmiştir. Özel sekreterliğine atadığı on beş yaşındaki İtalyan duvarcı çırağı Nino Cesarini ile yaşar. Hattâ 1907'de, «öteki Aşk»a statüsünü geri vermeyi amaçlayan bir dergi çıkarmaya kararlıdır ve bir «hareket[25]» başlatmayı düşünür.

Fransız dilindeki ilk eşcinsel dergisi olan «Özgür Sanat ve Eleştiri» aylık dergisi *Akademos*'un birinci sayısı Ocak 1909'da çıkar. Özellikle Yunan aşkının savunmasını üstlenen girişim, katılan imzaların (Jean Moréas, Laurent Tailhade, Colette Willy, Renée Vivien, hattâ Maksim Gorkiy) prestijine karşın, yürümekte güçlük çeker. Fersen, derginin baş işbirlikçisi Belçikalı yazar Georges Eekhoud'a içini döker: «Koca bir sınıf hoşgörüsüz ve entellektüellikten nasipsiz Adonis'çi, bana yardım edecek yerde arkalarını dönüyorlar; şakacı biri görse 'alışkanlıktan olmasın?' derdi[26].» Aralık ayında, mizah yeteneğinden değilse de servetinden bayağı kayba uğramış olan Fersen, projesinden vazgeçmek zorunda kalır; derginin yayınlanması on ikinci sayıda sona erer.

Oxford usulü Hellenizmle çeşnilenmiş erkek oğlancılığının savunucusu olan *Akademos*, cinsel dönüklük ve üçüncü cins kuramına a priori olarak direnç gösterir, meğer ki Platon'unki söz konusu olsun. Fazla klinik kokan bilimsel makalelere, Joséphin Péladan'ın «Androjin'in Aşk Kuramı[27]» gibi, mistik bir lirizmin ve Sodom'la Gomore'ye karşı hoşgörüsüz bir Hıristiyanlığın damgasını taşıyan yazıları tercih eder. «Platon du

25) Alıntı: Mirande Lucien, *Akademos, Jacques d'Adelswärd-Fersen et «la cause homosexuelle»*, Lille, GKC, 2000, s. 15.

26) Jacques d'Adelswärd-Fersen'in Georges Eekhoud'a mektubu, Mayıs 1909, alıntı: Mirande Lucien, *Akademos, Jacques d'Adelswärd-Fersen et «la cause homosexuelle»*, *op. cit.*, s. 17.

27) Joséphin Péladan, «Théorie amoureuse de l'androgyne», *Akademos*, n° 6, Haziran 1909, s. 827-839, n° 8, Ağustos 1909, s. 235-252, n° 9, Eylül 1909, s. 330-344.

Terrail[28]» adı takılan yazar, kendisine karma ucubeler gibi göründükleri için cehennemin dibine yolladığı erkeksi kadınla kadınsı erkeğe, saf ve ideal "*androgyne*"i tercih eder, çünkü ona göre bu, beden, beyin ve kalpte kadınlık ve erkekliği dengeleyen, üçüncü cinsin biricik somut temsilcisidir. Bir başka düzeyde, ama yine Yunan filozofun koruyucu kalkanı altında, Robert Scheffer, canlı modelden portrelerinin birinde damdan düşer gibi şunları yazarak, okurlarını eğlendirmeyi yeğler: «Kont Robert de Montesquiou'nun minyon bir genç adam mı yoksa yaşlı bir hanım mı olduğuna karar vermek ilk bakışta risklidir [...]. Acaba Platon'un idealini gerçek yaparak, iki cinsi kendi kişiliğinde mi birleştiriyor ya da kendisine özgü bir incelikle yeniyetmeliğin zarafetini sıska ve geveze kocakarıların cazibesiyle mi harmanlıyor[29]?»

Akademos'un yok olduğu sıralarda Fersen de Capri'yi terketmek zorunda kalır. Nino Cesarini ve civardaki birkaç genç balıkçıyla birlikte gerçekleştirdiği canlı tablolar yerel burjuvazinin zevklerine uymadığından, adadan kovulmuştur. Önce Güney Fransa'ya yerleşir ve vücudunu için için kemiren afyonkeşliğine kendini iyice kaptırır; günde otuz kırk pipoya kadar tüttürdüğü söylenir. Çürüğe çıkarıldığından 1914 celbinde askere alınmaz. Savaştan sonra Capri'ye tekrar dönebilme iznini koparır ve anlaşıldığına göre 1923'te orada kendi canına kıymayı tercih eder: bir kupa şampanyada erittiği yüksek dozda kokaini yutarak.

Prensle gazeteci

Wilde, Krupp, Fersen: İngiltere'de, Almanya'da ve Fransa'da bu isimler ulusal ölçekte birer paratoner oldular. 1907'deyse bir skandal başka boyutlara ulaşarak tüm Avrupa'da yankılanacak, hattâ Birinci Dünya Savaşının sebeplerinden biri bile sayılacaktır: Eulenburg olayı[30].

28) Kendisine Sâr unvanını bahşetmiş olan, ukala ve pek "Bizanslı" Péladan'ın uluorta hikmet yumurtlama merakı herhalde Paris sosyetesinin hiciv iştahını kabartacak kadar varmış. Zira Platon du Terrail'dan başka, Sâr pédalant, Mage d'Épinal, ya da (Sasani sülalesinin kurucusu Artaxerxès/Ardeşir'den kinaye) Artaxerfesse gibi lakapları da vardı.

29) Robert Scheffer, «Plumes d'oies et plumes d'aigles» [Kaz tüyleri ve kartal tüyleri]: Robert de Montesquiou», *Akademos*, n° 3, Mart 1909, s. 353.

30) Bu olayın bütünü hakkında, bak. James D. Steakley, «Iconography of a Scandal: Political Cartoons and the Eulenburg Affair in Wilhelmin Germany», *Hidden from History*, *op. cit.*, s. 233-263. Bu dikkate değer inceleme olaydan elde kalan orijinal belgelere

Olay 1907 Nisan'ında, *Die Zukunft* (İstikbal) gazetesinin kurucu ve yöneticisi Maximilien Harden, imparatorun danışmanı Prens Eulenburg'u kokuşmuş bir cinsel hayat sürmek ve Berlin garnizonunun komutanı General Kuno von Moltke'yle "suçlu" ilişkiler sürdürmekle itham ettiği zaman patlak verir. Bu ihbar, Bismarck politikasının ateşli savunucusu olan Harden'in gerçekte 1893'ten beri sızdırmakta olduğu bir dizi suçlama ve dokundurmanın varış noktasıdır. O zamana kadar özel hayata saldırmakta isteksiz olan Harden, 1902'de bir kez sabırsızlığına yenilerek şantaja benzeyen bir makale yayımlamış, bunun etkisiyle Eulenburg kamusal alandan çekilmişti. Fakat 1905'te, Almanya Fas'ı Fransa'ya bırakmaktayken, prens tekrar diplomatlarla temasa geçmişti; Fas'ın bırakılışı ona atfediliyordu ve 1906'daki Algeciras konferansı da bunu doğrulamıştı. O zaman Harden, şifreli sözcüklerle «harpist'e» (Eulenburg beste yapıyordu) ve «der Süsse'ye» (Moltke, «tatlım», eşcinsel argosu terimi) karşı tekrar saldırıya geçer. Nihayet 1907'de Eulenburg Kara Kartal Büyük Nişanını almak üzere sürgün yeri İsviçre'den dönmeyi kabul edince, Harden için bardak taşar; gazeteci bu kez cepheden saldırır.

Skandal birkaç aydan beri yavaş yavaş kabarmaktayken, o ana kadar danışmanları tarafından bilgilendirilmeyen II. Wilhelm olayı öğrenir ve harekete geçmeye karar verir. Moltke'nin istifasını ister, Eulenburg'a ise ya kendini temize çıkarmayı ya da sürgüne gitmeyi emreder. Vatanının Guillaume Tell'i gibi görülen Harden davayı kazanmıştır. Bir pürüz hariç: Harden'i düelloya davet eden –fakat gazeteci daveti kabul etmemişti– Moltke hakaret davası açar. Bu, tahtı sallayacak ve Almanya'yı uzun süre sarsacak art arda bir dizi (toplam altı) davanın başlangıcıdır. Skandal imparatorun tüm yakın çevresine az veya çok dokunur, ülkeye bir ihbar dalgası yayılır. Kraliyet tiyatrosu müdürüyle veliaht prensin imrahuru arasındaki, imparatorluk şansölyesi Prens Bernhard von Bülow'la özel sekreteri Scheefer arasındaki ilişkilerden bahsedilmeye başlanır.

Harden'e karşı Moltke davası 23 Ekim 1907'de başlar. Tanıklıklar generalin aleyhinedir. Eski karısı Lili von Elbe evlilikleri boyunca sadece iki kez birlikte olduklarını, sonra Moltke'nin, uyanabilecek isteğe baştan ket vurmak üzere, yatakta aralarına su dolu bir leğen koyulmasını iste-

dayanır; aktörlerin kişisel yazışmalarını yaktıkları ve Prusya Dahiliye Nezaretinin de yalan yere yemin gerekçesiyle Eulenburg davası belgelerinin çoğunu 1932'de imha ettiği bilinmektedir. Bu incelemenin bir Fransızca çevirisi, ilk kez 1908'de yayımlanmış olan bir başka önemli metnin devamı olarak yayımlanmıştır: John Grand-Carteret, *Derrière «Lui», L'Allemagne et la caricature européenne en 1907*, *op. cit.*

diğini açıklar. Bu arada, generalin ara sıra Philippe Eulenburg'un verdiği bir mendili dudaklarına bastırarak «Phili, Phili'ciğim...» diye mırıldandığını, Phili'ninse samimi anlarda onu «Tutu'cuğum[31]» diye çağırdığını da öğreniriz. Asker Bollhardt, Potsdam alaylarında erkeklerarası ilişkilerin yaygın olduğunu ve Moltke'nin de bazı şampanyalı âlemlere katıldığını teyit eder. Son olarak, Harden tarafından bilirkişi olarak çağrılan Magnus Hirschfeld, analizini Lili von Elbe'nin ifadesine ve duruşma esnasında davacı üzerinde yaptığı gözlemlere dayandırarak, Moltke'nin «normdan, yani çoğunluğun duygularından sapan» bir «kadınsı yanı» bulunduğu ve «bilinçaltı yönelimlerinin eşcinsellik olarak nitelenebileceği[32]» sonucuna varır. Bu klinik hükümle generalin davranışlarını *masum göstermeyi* ummaktadır, ama tam tersine onu mahkûmiyetine doğru itmiş olacaktır. Hüküm 29 Ekim'de çıkar: Harden beraat eder ve tüm mahkeme masraflarından muaf tutulur.

Birkaç gün sonra, 6 Kasım 1907'de, bu kez Bernhard von Bülow tarafından *Der Eigene*'nin kurucusu Adolf Brand aleyhine hakaret davası açılır. Brand, şansölyenin eşcinselliğini açığa vuran bir elilânının yazarı olmakla suçlanmaktadır, ama o gazetecinin kaleminden bunda hakaret denecek bir şey yoktur. Tanık olarak çağrılan Eulenburg da Bülow gibi §175'i asla çiğnemediğine yemin eder. Haberinin kaynaklarını açıklaması istenen Brand ise Magnus Hirschfeld'le yaptığı bir konuşmadan söz eder, ama Hirschfeld bunu inkâr eder. Karar: gazeteciye on sekiz ay hapis.

Olay bu kadarla kalabilirdi. Fakat ilk Harden'e karşı Moltke davasında beklenmedik bir gelişme olur. Geleneksel olarak adalet çevreleriyle yakın-

31) Alıntı: James D. Steakley, «Iconography of a Scandal», *Hidden from History*, *op. cit.*, s. 241; H. de Weindel ve F.-P. Fischer, *L'Homosexualité en Allemagne*, *op. cit.*, s. 47. [Moltke'den önce] M. von Kruse'nin dul eşi olan Lili von Heyden, Moltke'den boşanınca M. von Elbe ile üçüncü evliliğini yapmıştır.

32) Alıntı: James D. Steakley, *ibid.*, s. 242. Harden, §175'in kaldırılması için mücadelesinde Hirschfeld'i ilk destekleyenlerden biri olmuştu. Suçlamaları başlangıçta onun için sadece siyasi bir bahaneden ibaretti. Zaten mahkemede Moltke'yi yasaya karşı gelmekle değil, «hastalıklı, marazi, kadınsı ve yapmacıklı bir hale» müptelâ olmakla suçlayışı da ilginçtir. Öte yandan Harden-Moltke davasında geçen adların birçok kez Einer Wegener, namıdiğer Lili Elbe (Moltke'nin karısının adı, "von" hariç) hikâyesine yankı yaptığı da okurun gözünden kaçmamıştır. Lili Elbe de biyografisinde Hirschfeld'i, ilginç biçimde, Hardenfeld (gazeteciyle hekimin adlarının karışımı) adıyla anıyordu. Bu tesadüfleri maksatlı bir tutuma mı yoksa bilinçaltının bir cilvesine mi atfetmeli? Hangisi doğru olursa olsun, bu olayın kafalarda yarattığı hayli kalıcı sarsıntıya tanıklık ettiği söylenebilir.

lık içinde bir aristokrasinin aleyhine olan hüküm temyizde usul yönünden bozulur. 18 Aralık'ta dava yeniden görülür ve orada –sürpriz!– Lili von Elbe'nin tanıklığı geçersiz sayılır: dul, boşanmış, yeniden evlenmiş... Moltke'nin eski karısı, tabip bilirkişilerin ifadeleriyle, klasik bir histerik olup çıkar; savcı da zaten onun hiçbir zaman generali «eşcinsellikle» suçlamadığını vurgular; aksine, bu terim ve davranışın varlığından bile habersiz olduğunu itiraf etmiştir. Böylece, Harden'in ithamlarının da, gülünç duruma düşen Hirschfeld'in bilirkişiliği gibi, «sinirli kadın gevezeliklerine[33]» dayalı olduğu ortaya çıkmış olur. Bunun sonucu olarak da, Eulenburg'la birlikte erkekçe arkadaşlığın faziletlerini yüceltmiş olan Moltke aklanır, Harden ise dört ay hapse mahkûm olur.

Maximilien Harden o günden itibaren nasıl intikam alacağını düşünmeye koyulur. Kurnazca olduğu kadar etkili bir hile tasarlar. Bavyeralı editör Anton Städele ile gizlice anlaşır; editör, Prens Eulenburg'un, Harden'in sessiz kalmasını bir milyon marka satın aldığını iddia eden bir makale yayınlar. İtibarı zedelenmiş rolü oynayan Harden, Städele'ye karşı hakaret davası açacaktır; Eulenburg'a karşı biriktirdiği kanıtları açıklamanın tek yolu budur. Böylece, 21 Nisan 1908'de iki önemli tanığı mahkeme önüne çıkarır: Münihli sütçü Georg Riedl ve Starnbergli çiftçi Jakob Ernst. Bunlar Eulenburg'la cinsel ilişkilerini ayrıntılı olarak anlatırlar. Städele davayı kaybeder ve yüz mark para cezasına mahkûm olur; tabiî suçortağı Harden bunu anında ona geri öder.

Eulenburg olayının bu önemli aşaması, 29 Haziran 1908'deki beşinci davaya gerekçe olur; burada, hukuk mantığına göre, prens yalan yere yemin etmekten yargılanacaktır. Davacı tanığı Jakob Ernst, dinleyiciler üzerinde bayağı etki yapan bir ifadeyle, Eulenburg'a dönerek şöyle der: «Yüce Tanrı adına, Ekselansları, birlikte bu işi yaptığımızı inkâr edemezsiniz... Evet Ekselans, bu bir gerçektir. Ne sizin ne benim, dünyada tek şansımız yok[34].» Bu şekilde on kişi tanık sandalyesinde biribirini izler, aralarında üç polis memuruyla anahtar deliğinden gözetlediği sahneleri anlatan bir uşak da vardır. Hasta Eulenburg duruşmaya sedye üzerinde katılır, şiddetle inkâra devam eder. Birkaç kez bayılır ve duruşmanın ertelenmesi gerekir. O zaman prens Liebenberg'deki şatosuna döner. Adaletin aristokratlar lehindeki kayırıcılığını ortaya çıkarmaktan pek memnun olan sosyalistler, sürece müdahale etmezler. Yargıç sınıfının bu

33) H. de Weindel ve F.-P. Fischer, *L'Homosexualité en Allemagne*, *op. cit.*, s. 59.

34) Alıntı: James D. Steakley, «Iconography of a Scandal», *Hidden from History*, *op. cit.*, s. 245.

cömertliği *ad libitum* devam etmiştir: on yıl sonra bile dava hâlâ süresiz olarak askıdadır. Eulenburg 1921'de, bir türlü yargılanamadan ölür.

Nisan 1909'daki altıncı ve sonuncu dava Harden'le Moltke'yi son bir defa karşı karşıya getirecektir. Hakaret suçu kesinleşen Harden altı yüz mark para cezasına ve 40.000 markı bulan mahkeme masraflarını ödemeye mahkûm edilir. Hiddetle temyize gitmeyi düşünür, fakat şansölyelik, Alman devleti için bir felaket haline gelen bu olaya kesin biçimde son vermek için gizlice bütün masraflarını ödeyerek, onu bu fikirden caydırır.

Felaket ve ibretlik. Zira Eulenburg olayı tek başına, üçüncü cinsin siyasetle ilişkilerinin tarihine bağlanan bütün basmakalıp inanç ve saplantıları, hayali korku ve çıkar hesaplarını billûrlaştırmaktadır. Önce, yüzlerce yıllık bir gelenek çerçevesinde: Devlet'in (öz ve mecazi anlamda) vücudu üzerinde kötü nüfuzunu, çürütücü etkisini icra eden kötü danışman olarak... İngiltere Kralı II. Edward'ın danışmanı Hugues the Despenser, Fransa Kralı III. Henri'nin gözdeleri Épernon'la Joyeuse ve XIII. Louis'nin "serdarı ekremi" Luynes dükü gibi, Eulenburg da hükümdarı çevresinden yalıtıp manipüle eden kişiyi somutlaştırır. O, Kayser'in çevresinde, o zaman kullanılan deyimle, başlıca Bülow ve Moltke'den oluşan bir «camarilla» kurmuş olan kişidir. Önümüzde esrarengiz bir klanın, iktidarı gaspetmiş bir tarikatın profili beliriyor. Kaldı ki bizzat Moltke de bunu kabul ediyordu: İmparatorun çevresinde kimsenin kıramayacağı bir çember oluşturmuşlardı. Bu çember basında, Eulenburg'un şatosuna atıfla, ve Tannhäuser'in tensel zevklere kendini kaptırdığı Venusberg'e de gönderme yapılarak, «Liebenberg yuvarlak masası» deyimiyle popülerleşecektir.

İmparatorun şanlı imajına zarar veren bu *kuşatma*, her şeyden önce sürekli bir siyasi tehlike teşkil ediyordu. Eulenburg'la karşı tarafın diplomatı Fransız Raymond Lecomte'un sahne aldıkları Fas konusundaki müzakereler bunun katmerli kanıtını da sunmaktadır, zira Lecomte'un «pederastlar kralı» olduğu bir sır değildir. Demek ki Almanya'nın Fransa lehine bazı şeylerden vazgeçişi, kendini düşmana teslim eden «kadınlaşmış» bir vatanın işi olmaktan ziyade, ulusların kaderini belirleyen bağımsız bir eşcinsel lobisinin gücünün kanıtıdır. Fransız tarafında olaya ironiyle yaklaşılır ve pekalâ iyi sonuç almış bir elçinin icraatından dolayı memnuniyet ifade edilir. 1907'de «tersine aşk» konusuyla ilgili siyasi düşüncelerini *Mercure de France*'a açıklayan Rémy de Gourmont'un yaptığı gibi: «Nasıl oldu da Fransa'da hiç kimse hâlâ Quai d'Orsay'i [Hariciye Nezareti] bu bağlamda övmedi? Camarilla'yla konuşmak üzere oraya

kariyerden birini göndermek, XVIII. yüzyılın diplomatik alışkanlıklarını en incelikli yönleriyle yeniden başlatmak değil midir[35]?»

Komplo teorisine örnek oluşturmakla birlikte, Harden-Eulenburg olayı aynı zamanda burjuvanın aristokrata ve Yahudinin eşcinsele karşı mücadelesinin de simgesidir. Bu açıdan, Yahudiden dönme taze protestan romantik Heinrich Heine ile müflis ve eşcinsel kont neoklasik August von Platen'in 1829'daki kavgasını hatırlatmıyor değil. Özetle, iki marjinalin döğüşü ki, Hans Mayer'in sözcükleriyle, içinde «saldıranın saldırılanla özdeşleşmesi[36]» farkediliyor: tartışmaların alevlenip zehirlenmesine katkıda bulunacak bir "ayna etkisi".

Azılı bir Yahudi karşıtı olan Harden, tıpkı Eulenburg'un eşcinsel olarak görülmek istemediği gibi, Yahudi sanılmak istemezdi. Fakat devrin basını ve olay üstüne çıkan bütün incelemeler, ona «saf Alman olmadığını», asıl adı Isidore Wittkowski'nin de ima ettiği gibi «İsraelit ve Polonyalı[37]» kökenden geldiğini hatırlatacaktır. Çıktığı ahlâkçı "haçlı seferi" yaşlı bir generalle onur ve haysiyet timsali bir prensi hedef almakla, karikatüristlerin arayıp da bulamadıkları konu olacaktır. Gazetecilerin betimlediğine göre «köse aktör suratı[38]» çizimlerde kasvetli, nerdeyse karma cinsiyetli bir görünüş alır. Gür saçlarının altından uzlaşmaz gözlerle bakan bu adam sanki hiç gülümsemez. İnce, kadın yapılı, hattâ kadınsı vücudu, bir düşük yaptırıcı ebe veya menüetin başını çeken "iskarpinli" bir dansör gibi sahneye konur. Durmadan, başlıca tanıklarından biri olan Magnus Hirschfeld gibi avukatının da Yahudi olduğu başına kakılır. Viyana'da mizah gazetesi *Kikeriki* Harden'i önce bir asker çemberinin («işte kırdığı çember»), sonra da geleneksel kılıklı dindar Yahudilerden oluşmuş bir çemberin ortasında dans eder durumda («bu da elinde olsa kurmak isteyeceği çember[39]») göstermekte tereddüt etmez.

Eulenburg olayı pek çabuk, akıllardan çıkmayan iki saplantıyı, ortak amaçları devlet ve milleti yıkmak olan eşcinsel komplosuyla Yahudi

35) Remy de Gourmont, «Dialogues des amateurs: L'Amour à l'envers», *Mercure de France*, 1 Aralık 1907, s. 477.

36) Hans Mayer, *Les Marginaux: femmes, juifs et homosexuels dans la littérature européenne*, *op. cit.*, s. 235. Bu alıntı Heine ve Platen'e ayrılan pasajda yer alıyor, s. 220-237.

37) H. de Weindel ve F.-P. Fischer, *L'Homosexualité en Allemagne*, *op. cit.*, s. 32-33.

38) «Moltke-Harden davası», *L'Illustration*, n° 3375, 2 Kasım 1907, s. 283. Harden gazeteciliğe geçmeden önce biraz aktörlük de yapmıştı.

39) Kikeriki, 10 Kasım 1907. Zikredilen bütün karikatürler şu eserdedir: John Grand-Carteret, *Derrière «Lui», L'Allemagne et la Caricature européenne en 1907*, *op. cit.*

komplosu korkularını billurlaştırmıştır[40]. Fransa'da Dreyfus olayı da buna benzer hayali kaygılar uyandırmış, basında Albay Picquart "Georgette" olarak karikatürlenirken, yüzbaşının kendisi cinsel dönükle özdeş tutulmuştu. Bu stratejik iddianın, tipik olarak "kozmopolit" –ve tabiî asla Fransız olmayan– bir kötü huyu, ayrıca her şeyi "arkadan" yapan hain figürüne de bağlayarak "yabancının" üstüne atmak gibi bir avantajı vardı[41]. Zaten olay, Eulenburg olayıyla karşılaştırma vesilesiyle sık sık söz konusu olurken bazı kafa karışıklıkları da yaratmadı değil. Ordu Dreyfus'ün adını kirletmişti, şimdi de bir Yahudi belki "masum" bir askere aynı şeyi yapıyordu. Édouard Drumont'un *La Libre Parole*'una bakılırsa, Almanya ektiğini biçiyordu: «Dreyfus olayı esnasında Schwartzkoppen'in arkasına saklanan II. Wilhelm, Yahudilerin bizim generallerimize çamur atmalarına yardım etmişti. Ellerinde biraz çamur kalmış olan Yahudiler, bunu şimdi Prusyalı generallere karşı kullandılar[42].»

Irk mitiyle cinselliğin devlet ve millete *karşı* bu istisnai işbirliği bağlamında, Yahudi, eşcinsel ve militan olan Magnus Hirschfeld ideal günah keçisidir. Olayın ilk günlerinden itibaren kapısının önüne düzinelerce antisemit elilânı atılır. Gazetelere gün doğmuştur. Meymenetsiz suratı ve gaga burnuyla Hirschfeld ulusal mit ve efsanelerdeki ideal asalak tipi haline gelir. Karikatürlerde, özellikle bir merdivene tırmanarak, [Tiberius zamanında bir Roma ordusunu yenmiş Cermen Cheruschi kabilesinin şefi, ulusal kahraman] Hermann-der-Cherusker'in heykelini sorguya çeker durumda görülür: «Çok uzun zamandan beri kadın arkadaşsız burada böyle dikiliyorsun, yiğidim. Sakın *eşcinsel* filan olmayasın!» «Weimar'da Panik» altyazılı bir başka karikatür, Hirschfeld'in siluetini

40) Bu sorunun bütünü hakkında, bak. George L. Mosse'un klasik eseri, *Nationalism and Sexuality, Respectability and Abnormal Sexuality in Modern Europe*, New York, Howard Fertig, 1985, özellikle 7. bölüm: «Race and Sexuality: The Role of the Outsider», s. 133-152. Bir başka eserde Mosse daha ayrıntılı konuşur: «Yahudiler bazan eşcinsellikle suçlanırlardı. XX. yüzyılda iki ünlü Yahudi, Walter Rathenau [...] ve Léon Blum'un [...] her ikisi de düşmanları tarafından eşcinsel olarak karikatürleştirilmiştir. Yüzyıl sonunda Yahudi imajıyla oğlancı imajı paralel olarak gelişmekteydi.» (George L. Mosse, *L'Image de l'homme*, *op. cit.*, s. 74.)

41) Konunun bu yönü için, özellikle Venita Datta, *Birth of a National Icon: The Literary Avant-Garde and the Origins of the Intellectual in France*, Albany, State University of New York Press, 1999, ve Christopher E. Forth, *The Dreyfus Affair and the Crisis of French Manhood*, Baltimore ve Londra, The Johns Hopkins University Press, 2004, özellikle s. 45-37.

42) Édouard Drumont, «De Stoecker à Harden», *La Libre Parole*, 19 Aralık 1908, s. 1.

bir sokağın köşesinden, Schiller'le Goethe'yi el sıkışır durumda gösteren dostluk anıtının bulunduğu caddeye çıkarken gösterir; altındaki yazı şöyledir: «Aman Wolfgang, ellerimizi bırakalım, bak doktor Magnus bu tarafa geliyor.» Flaman resim sanatının büyük klasikleri bile modern skandala ve Hirschfeld'in kuramlarına referansla anlamlarından saptırılır: örneğin, Rubens'in «Susanna Banyoda» tablosu «Üçüncü Cins Susanna» olur[43].

Mizahçılar oklarını ordudan da esirgemezler. Eşcinselin artık bir profili vardır: poposu tombul, sırtı hafif kambur, beyaz pantalonlu ve cebeli çizmeli Prusyalı asker. Zamanlar değişmiş, general "İleri" adı takılmış olan Waterloo galibi Blücher'in yerini, general "Geri" denilen Moltke almıştır. Fransa'da, «Ren-ötesi ordusu» üstüne "gırgır" gırla gider. Maurice Radiguet (Raymond'un babası), *L'Assiette au beurre*'de [Kaymak Tabağı], arkasında düğmeli bir açılış yeri bulunan «asker pantalonunu» icat eder. Folies-Bergère'de 1907-1908 sezonu gösteri programına bir «Ordu Şarkısı» dahil edilir; bunda, «yup-yup!» ünlemiyle bölünen hareketli bir melodi üzerinden, «Prusyalı askerlerin askeri yönü bizimle aynı yönden görmedikleri» öğrenilirken, Jean Péheu de kabarelerde, erkek erkeğe şölenler düzenleyen «yüksek sınıf insanlar ve kral kanlı prensler, şu iyi Almancıklar» üstüne «Töton Skandalı» şarkısını söyler; şarkıda bir nokta belirtilir: «Ahlâk dersi vermek değil niyetim / Ama sizi şerefimle temin ederim / ki bu baylar tersinden alıyor her şeyi[44].»

Almanya'da Eulenburger –Fransızcada kaçınılmaz biçimde Eulenbougre olacaktır– sözcüğü "eşcinsel"le aynı anlama gelecek, o zamana dek klinik jargonuna özgü olan bu isim de bundan sonra tüm Avrupa'ya geniş ölçüde yayılacaktır. O sıralarda, «M. Harden sayesinde artık Paris'te, akşam lâmbanın ışığında gergef işler ya da loto oynarken, gayet olağan bir şeymiş gibi eşcinsellik veya erkekler arası okşamalar üstüne sohbet edilmeyen burjuva ailesinin kalmadığı[45]» iddia edilir. *L'Intermédiaire des Chercheurs et Curieux*'de, [Meraklı ve Araştırıcılar için Aracı] terimin doğru olup olmadığı tartışılır, hattâ daha iyisi önerilir:

43) Karikatürler sırasıyla *Kladderadatsch*, Berlin, 3 Kasım 1907, *Jugend*, Münih, 19 Kasım 1907 ve *Ulk*, Berlin, 1 Kasım 1907'de yayımlanmıştır.

44) Maurel ve Vilbert'in «Chanson de l'armée»si, *La Revue des Folies-Bergère*, 1907-1908 sezonu, ve Jean Péhu'nün «Töton Skandalı», 1908, 1997'de *Chansons interlopes 1908-1936* CD'sinin prodüktörleri Les Gais Musettes tarafından yeniden basılmıştır.

45) John Grand-Carteret, *Derrière «Lui», L'Allemagne et la Caricature européenne en 1907*, *op. cit.*, s. 61-62.

> Bu şekilde "kakograflanan" [yanlış yazılan] *homosexuel* terimi, *homme* (erkek) anlamındaki *homo* sözcüğüyle kurulmuş görünüyor, dolayısıyla bu *sıfat* kadınlar için kullanılırsa hakikatin tam tersi ifade edilmiş olur. Gerçekteyse *homo* terimi, ona oldukça benzeyen ve bir örneğini *homéo-pathe*'da gördüğümüz Yunanca sözcük *homosexuel*'in bileşimine girmez. Demek ki, aynı cinsten kişilere eğilim duyanları göstermek için *homéosexuel* şeklinde yazmak gerekir; o zaman bu *sıfat* her iki cins için de kullanılabilir[46].

Basın da çok geçmeden bu sözcük problemine yankı verir. 4 Aralık 1907 tarihli *L'Indiscret*'de, Saunier sert ve soğuk tavırlı bir Almanın boynuna sarılmış bir Parisli kadın çizer; altyazı şöyledir: «Söyle bana sevgilim! Sen bari *femmo-sexuel* misin?»

Devrin birçok yorumcusunun –ve olayın başlıca aktörlerinin– fikrine göre, Eulenburg olayının doğurduğu sonuçlar hesaba gelmeyecek kadar ağır olmuştur. Bizzat Magnus Hirschfeld bile bunda Birinci Dünya Savaşının ilk belirtilerini görmüş, fikri daha 1933'te Maurice Beaumont'un *L'Affaire Eulenburg et les origines de la Guerre mondiale* [Eulenburg Olayı ve Dünya Savaşının Kökenleri] adlı eserinde doğrulanmıştır. 1927'de Kayser'in kendisi de hâlâ skandalı başlatarak «1918'de Almanya'nın yenilmesiyle kendisinin tahttan feragatine sebep olan bir komplonun ilk adımlarını» atmış olan «uluslararası Yahudilik lobisine» karşı ateş püskürmekteydi[47]. Öte yandan, hayatının en büyük hatasını işlediğini kabul etmiş olduğu söylenen Harden de uzun süre Almanya'da savaşçı ve pangermanist bir ideolojik iklimi körüklemekten sorumlu tutulacaktır.

Sosyal sonuçlar da aynı derecede ağır olmuştur. Berlin'de eşcinsellere yönelik baskı önlemleri çok daha sertleşmiş, 1909-1913 arasında yıllık tutuklamalarda % 50 artış olmuştur. Olayın çok geniş yankı bulması aynı zamanda eşcinsellikle ilgili sosyal gerçekliğin önemli bir yönünün açığa çıkmasını da sağlamıştır: askerler, aristokratlar ve «halktan kişiler» arasındaki yaygınlık ve sıradanlığı –sanki Harden'in girişimlerinin şiddetle

46) *L'Intermédiaire des Chercheurs et Curieux*, 10 Kasım 1907, alıntı: John Grand-Carteret, *Derrière «Lui», L'Allemagne et la Caricature européenne en 1907*, *op. cit.*, s. 4, not.

47) James D. Steakley, *The Homosexual Emancipation Movement in Germany*, *op. cit.*, s. 235. II. Wilhelm'in bu yargısı Prens Fritz-Wend zu Eulenburg'a yazılmış 8 Eylül 1927 tarihli bir mektuptadır.

lehinde olan burjuvazi bu işle hiç ilgili değilmiş gibi– ve de günümüzdeki gibi bir *kimlik* olgusu olarak asla düşünülmeyen düzenli veya duruma bağlı bir *davranışı* tanılayıp adlandırmanın güçlüğü. Lili von Elbe büyük bir içtenlikle bu konuda hiçbir şey bilmediğini söylemişti. Eulenburg'un çiftçi arkadaşı, dindar bir aile babası, sekiz çocuğu olan Jakob Ernst saf saf itiraf edecektir: «Buna ne deniyor, bilmiyorum. Bana o öğretti. Eğlendik, okşaştık. Bunun için bildiğim hiçbir ad yok. Kürek çekmeye gittiğimiz zaman kayıkta yapıyorduk. Hep o başlıyordu. Ben asla cesaret edemezdim[48].» Münihli sütçü Georg Riedl'e gelince, ifadeler alınırken sık sık geçen «*camarilla*» sözcüğünün kendisinin işlediği söylenen bazı yakışıksız fiilleri gösteren teknik terim olabileceğini duruşmalar esnasında anlamıştı; avukata şaşkınlığını ifade etti: «Prens *Kramilla*'yı bilmediğine nasıl yemin edebilir[49]?»

1909'da, adı olmayan ya da adını söylemeye cesaret edemeyen aşk, artık eşcinsellik (*homosexualité*) diye anılmaktadır. Ancak birçok kişi buna «Alman sapıklığı» demeyi tercih etmektedir.

2. ALMAN SAPIKLIĞI

Bilimin romanı

Zaten meyve yüklü bir pastanın tepesine bir taç gibi kondurulan kiraz tanesi misali, Krupp skandalı ve özellikle Eulenburg olayı, ne denirse densin, üçüncü cinsin de pekalâ bir vatanı olduğunu parlak biçimde teyit etmiştir: Almanya. Magnus Hirschfeld bundan hiç alınmaz: «Almanya'yla Fransa arasında eşit oranda paylaşılan, gerek zıtcinsel gerek eşcinsel ilişkilerde görülen 'oral birleşmeye' (*cunnilinctio* ve *penilinctio*) hemen her yerde *Fransız sanatı* dendiği sürece, bizim de bu *Alman sapıklığı* deyimini protesto etmeye hakkımız yoktur[50].» Hekimimiz bu deyimin daha XVIII. yüzyılda, frenginin Ren-ötesinde «Fransız hastalığı-*morbus gallicus*[51]» adıyla bilindiği devirde Mirabeau ve Voltaire'in yazılarında kullanıldığını da hatırlatır. Zira okurca anlaşılmış olmalı ki, tartışma önce bir Fransız-Al-

48) *Ibid.*, s. 253.

49) Maurice Beaumont, *L'Affaire Eulenburg et les origines de la guerre mondiale*, Payot, 1933, s. 240.

50) Magnus Hirschfeld, *The Homosexuality of Men and Women*, *op. cit.*, s. 52.

51) *Ibid.*, s. 53. [Karş. aynı hastalığın Türkçe adı. ç.n.]

man tartışmasıdır. İki kalıtsal düşman arasındaki anlaşmazlıkların tarihi içinde haklı bir yere sahip olmakla birlikte, bunların nisbeten az bilinen ve belki incelenmeye değer bir yönünü teşkil eder.

XX. yüzyılın başlarında, bir edebi tür olağanüstü bir rağbete mazhar olur: tıbbi roman. Edebi alanda tanınmak isteyen hekimler ya da bilimsel kültür sahibi olduklarını vehmeden "poligraflar" tarafından "ika edilen", genellikle okuru bunaltan, lafazan ve kesin bir tonla ileri sürülmüş hatâlarla dolu bu eserler, okurların tutkuyla izlediği kolleksiyon veya diziler bile oluştururlar. Örneğin, kalemi hiç durmayan romancı Armand Dubarry'nin imzasını taşıyan «*Déséquilibrés de l'amour: Série de romans passionnels psycho-pathologiques*[52]» [Aşkta Dengesi Bozulanlar: Psiko-Patolojik Tutku Romanları Dizisi] gibi. Dubarry *Le Fétichiste* ve *Hystérique*'ten sonra 1896'da, on yılda tam kırk dört basıma mazhar olacak bir kitap yayımlar: *Les Invertis (le vice allemand)*.

Olay örgüsünü kısaca görelim: Barones Florinne de Morangis'le erkek kardeşi Kont Adolphe de Champlan, iki karikatüral dönük, üç yüz sayfa boyunca, çifte kumrular Claire'le Georges'un evlenme projelerini boşa çıkarmak için entrika çevirirler, fakat sonunda gençlerin saf aşkları galip gelecektir. «Sağır ve bunak durumda ölen kokainoman bir baba» ile «nevrastenik bir delilik nöbeti sonucu ölen eteroman bir annenin» çocukları[53] olan iki anti-kahramanımızın serüvenlerini izlerken, yazarın neden sonunda onları Alp dağlarının ortasında bir uçuruma yuvarlayarak öldürüp cesetlerini kartallara yedirdiğini anlarız: ima edildiği gibi ağır bir kalıtımın kurbanı olmakla birlikte, Florinne ile Adolphe tam anlamıyla birer ucubeden, ete kemiğe bürünmüş saf kötülükten ibarettirler.

Türün kuralları gereği, bilgi verici uzun pasajlar, birçok bilimsel alıntılarla birlikte, «Alman sapıklığı»nın şu veya bu yönü üzerinde daha

52) BNF kataloğu bu dizinin, 1898'le 1902 arasında Chamuel tarafından yayımlanmış on bir ciltten oluştuğunu belirtiyor: 1. *L'Abbé écornifleur (l'inceste)*, 1902; 2. *Coupeur de nattes*, 1898; 3. *Les Femmes eunuques*, 11e ed., 1899; 4. *Le Fétichiste*, 1896; 5. *Les Flagellants*, 1898; 6. *L'Hermaphrodite*, 8e ed., 1897; 7. *Hystérique*, 1897; 8. *Les Invertis (le vice allemand)*, 1896; 9. *Mademoiselle Callipyge*, 1900; 10. *Le Plaisir sanglant*, 1901; 11. *Le Vieux et l'amour*, 1898. Armand Dubarry art-alan olarak Afrika'yı alan "koloniyal" romanlar da yazmıştır..

53) Armand Dubarry, *Les Invertis (le vice allemand)*, Chamuel, «Les Déséquilibrés de l'amour», 1896, s. 34. Öte yandan, yazarın, sonraki sayfada cinsel dönüğün tanımıyla devam ederken, Alman Karl Heinrich Ulrichs'in formülünü (biraz uyarlayarak) bir Fransıza atfetmesi de anlamsız değildir: «Onlar hakkında, Magnan'ın tanımı taklit edilerek, bu bir erkeğin kafatasında bir kadın beyni ve bir kadının kafatasında bir erkek beynidir denebilir» (*Ibid.*, s. 35).

geniş olarak dururlar. Örneğin, kitabın adının gerekçesi 121'inci sayfada, yazar o konuda bilgi verdiğinde ortaya çıkar: «Bugün bile Prusyalılarla İngilizler Avrupa pederastik hareketinde başı çekmektedirler[54].» Tabiî Almanya ve zaten (daha önce) büyük ölçüde çürümüş olan ordusu net biçimde öndedir. Kötü alışkanlık, evliler dahil bütün Cermenlere dokunur: erkeklerin Fransa'da metresleri, Almanya'da erkek sevgilileri vardır. Kanıt olarak, Dubarry uzun sayfalar boyunca Krafft-Ebing ve Moll'ün yayınlamış oldukları, aslına bakılırsa pek *romanesk* de sayılabilecek vakaları anlatır. Buna karşılık, yazarın Altıgen [Fransa] hakkında daha kişisel görüşleri vardır. Ona göre, burada dönükler «edebi dekadanlar arasında görülen» son derece ender istisnalar, hiçbir şeye, «hattâ vatana bile –çünkü enternasyonalisttirler–» saygı duymayan «kendini beğenmiş komik hödükler»dir. [...] Bu saçlı sakallı "estetler", bu neo-mistagoglar ve istisnai hastalar dışında, bizde cinsel dönük namına sadece onanizmle içinden çürümüş sayılması kolay raşitikler ve uyarıcı peşinde koşan, zevkten tükenmiş sefihler vardır; üstelik bunların çoğu da ne idüğü belirsiz yabancılar (*rastaquouères*) makulesindendir[55].

Buna karşılık, lezbiyenler, beklentilerin aksine, «daha sıkı bir kitle[56]» halinde karşımıza çıkarlar. Aralarında birçok fahişe ve uyuşturucu kullanan sosyete hanımı vardır. Paris'te birlikte yaşayan "kokot çiftleri" yaygındır, saphizmin uygulandığı buluşma yerleri de gittikçe çoğalmaktadır. Oralarda, «bu artistler 'küçük kardeşi öperler' –deyimi yorumlamayı gereksiz buluyoruz– ve kadınlar için kadınlar topluluğu 'küçük madalya derneğine' katılırlar[57]». Kötü şöhretli mahallelerde gezen tek tük pederastlara gelince, «bazıları makyajlı ve kadın kılığında 'retape' (ibnelik) yaparlar; argoda bunlar 'teyzeler' veya 'ibneler'dir. Paris'te bu çamura bulanmış mahlûklardan pek az vardır[58].»

Pederastlık Galya horozuna pek yakışmazsa da, Fransızlar bir tür salon veya kaldırım lezbiyenliğini daha kolay kabul eder görünürler; bu müsamaha da tamamen küçümsemeden gelir, hattâ Morny dükü bunu, daha

54) *Ibid.*, s. 121.

55) *Ibid.*, s. 150-151. Dönükle yabancı arasındaki bu bağlantıya birçok romanda rastlanır. Örneğin 1888'de, hayali bir sodomitler topluluğundan bahseden doktor Luiz'in kaleminden şunları okuruz: «Bu seçkin toplulukta garip olan şey, bütün üyelerinin yabancı *rastaquouère*'ler veya *youtre*'lar olmasıydı; kötü alışkanlıkları sanki soylarından gelen bir yaratılış kusuruydu.» (Dr. Luiz, *Les Fellatores*, *op. cit.*, s. 93).

56) Armand Dubarry, *op. cit.*, s. 151.

57) *Ibid.*, s. 153.

58) *Ibid.*, s. 154-155.

ciddi sevişmelerin ön alıştırması olarak, metreslerine tavsiye bile ediyordu. Öyleyse, Berlin-Sodom'a karşı Paris-Lesbos mu? Daha 1862'de Johann Ludwig Casper, *Traité*'sinde «*tribadie*» (sürtüklük) konusunu ele alırken, kuşkulanılması serbest bir iyi niyetle, buna benzer bir şey ima etmişti: «Anlaşıldığına göre bu sapmaya bizde nadiren rastlanıyor, zira uzun adli tabiplik kariyerimde hiçbir zaman böyle vakaları araştırmak durumunda kalmadım ve bunun Berlin'de herhangi bir adli olaya sebebiyet verdiğini de hiç işitmedim; oysa Paris'te şehvet düşkünü kadınların birlikte yaşaması, bu durumun sık sık görülmesine neden oluyor[59].»

Üçüncü cins bağlamında Fransız-Alman rekabeti, mantığa da uygun olarak, bu konuyu ilk ele alan tıp çevrelerinde doğmuştur. Almanya'nın bu alanda bariz bir öncelliği vardır: Avrupa'da konunun temel referans eserleri Casper, Westphal, Krafft-Ebing, Moll imzalarını taşırlar. O kadar ki, yabancı çınlayışlı "Doktor Laupts" müstear adı altında dönüklük üstüne bir inceleme yayınlamış olan [Fransız] Georges Saint-Paul bile bibliyografyalarda Alman yazarlar arasına konacaktır! O da bundan cesaret alarak başka deneme ya da piyeslerini pek "askeri" Georges Espé de Metz [Metz Kılıcı] adıyla imzalayacaktır[60].

İki bilim topluluğu biribirine saygı duymaktaysa da, özellikle Fransa'da, Birinci Dünya Savaşını önceleyen onyılda doruklara ulaşacak bir karşılaştırma tutkusunun pençesindedirler. 1904'te André Raffalovich *Archives d'anthropology criminelle*'de «Paris'te ve Berlin'de Uranist gruplar» konusunda, iki tanıklığı karşı karşıya getiren bir anket yayınlar: adını vermek istemediği bir Fransız ile Alman Doktor Paul Näcke'nin tanıklıkları. Raffalovich bunları rastgele seçmemiştir; her ikisi de onun gibi "iffetten" yana olduklarını beyan ederler.

Fransızın tanıklığı çelişkilidir. Bir yandan, Paris-Sodom'daki anketi ona «cehennem hakkında bir fikir» vermiştir; öbür yandan, Katolikliğe dönmüş olan bu adam, uranizmin sanki bir mucizeyle sınıflar arasındaki bariyerleri kaldırmayı başardığını kabul eder: «Bu kötü huy, insan sevgisinin (charité) yapamayacağı şeyi, insanların eşitliğini gerçekleştiriyor. Oldukça garip ve endişe verici değil mi[61]?» Başkentin göbeğini arşınlar-

59) Johann Ludwig Casper, *Traité pratique de médecine légale*, *op. cit.*, s. 123. Hattâ hekim ilave ediyordu: «Bu 'doğaya karşıt cinsel ilişkinin' nedreti ve bu sapkınlığa müptelâ olanların vücutlarında hiçbir iz bulunmaması, adli tıp açısından bu sorunun tüm önemini ortadan kaldırıyor.»

60) Bak. Vernon A. Rosario, *L'Irrésistible Ascension du pervers*, *op. cit.*, s. 116.

61) Alıntı: André Raffalovich, «Les Groupes uranistes à Paris et à Berlin», *Archives d'anthropologie criminelle*, n° 132, Lyon, Storck, 15 Aralık 1904, s. 926.

ken başka bir şaşkınlığa düşmüştür: «Açık ve net olarak anlaşılan –ki açıklanması zor olan da budur– bu tutkunun asıl tahribatını kelle kulak yerinde, adaleli ve kuvvetli insanların dünyasında icra etmesidir. Villette'in kasapları, panayır herkülleri ve özellikle hal hamallarının hemen hepsi bu sapıklığa müptelâdır.» Araştırmaları onu şu pek edebi sonuca götürmüştür: *A rebours* [Tersine] adlı romanın kahramanı Des Esseintes kişiliği «diğerlerinde olduğu gibi bu sapıklıkta da bir istisnadır; bir bakıma, bünyesi ve huyu-suyu göz önüne alınırsa, hemen hemen gerçek dışı bir Sodomludur; bir bakıma kendi klanında hor görülen bir amatördür[62]». Bu satırları yazan ve kim olduğunu gizlemek isteyen adam neden bahsettiğini bilmektedir, zira [söz konusu romanın yazarı] Joris-Karl Huysmans'ın ta kendisidir.

Başka ülke, başka bakış: Fransa'da lirik bir üslûpla karanlık bir estet sapıklığı ya da esrarengiz bir halk âdetinden bahsedilirken, Profesör Näcke bir anda okuru uranizmin gündüz bir tartışma konusu, gece ise iyice alışılmış şenliklere bahane olduğu «organize» bir Berlin'e daldırıveriyor. Näcke böylece, cübbesini atmış bir rahibin Hıristiyanlık ve dönüklük üstüne konferans verdiği Bilimsel-Hümaniter Komite'nin aylık toplantısından birahane ve kabareleri ziyaret faslına geçiyor: şurada «bir oğlan üçüncü cins üstüne (bir işçi tarafından bestelenmiş) şarkılar söylüyor», orada iki sakallı adam uzun uzun, bilgiç bilgiç öpüşüyorlar. «M. Naecke böyle bir şeyi hiç görmemiş[63].»

Konunun işlenişindeki fark sadece Huysmans'ın yazar, Näcke'ninse hekim oluşundan ileri gelmiyor. Raffalovich'in talep ettiği ikili anket –kabaca şemalaştıracak olursak– aynı paradoksun hem ayırdığı hem birleştirdiği iki üslûp, iki kaygı arasında metafor değeri taşıyabilir: Fransa'da üçüncü cins ceza kapsamı dışında ve örtülü, yazarlar ve ahlâkçılar için edebi bir konu; Almanya'daysa bilimsel ve siyasal incelemelerin okkalı konusu, ceza kapsamında, ama -aynı 1904 yılında Oscar Méténier'nin *Les Berlinois chez eux* [Evlerinde Berlinliler] konulu büyük anketinin de doğruladığı gibi– kendini açıkça ortaya koyuyor. Babası polis, kendisi de eski bir komiser kâtibi olan, şehirde de kâğıt üstünde hızı hiç kesilmeyen geveze Méténier, kariyeri boyunca pek çok "antifizik" ve dönük balosu gördüğünü, fakat Berlin'deki gibi «bu tuhaf sapıklığın nerdeyse resmen tanınmış haline» asla rastlamadığını söyler; bunu özellikle bir maskeli balo vesilesiyle farketmiş: «Beni asıl şaşırtan, bu adamların rahatlığı ve

62) *Ibid.*, s. 927-928.
63) *Ibid.*, s. 931.

bilinçsizliğiydi; hiçbiri kimliğini gizlemeye çalışmıyor, hepsi o garip tutkularını herkese karşı açıkça sergilemeyi tamamen doğal buluyorlardı[64].» Ona bakılırsa pek katolik Bavyera'nın Münih'inde bile Hirschfeld'in kuramları beylikleşmiştir, o kadar ki haftalık Jugend dergisi 1905'te, bir nüfus sayım memurunun bir burjuva ailesine soru soruşunu gösteren bir çizim yayımlar:

> «Kaç çocuğunuz var?» Anne yanıt veriyor: «İki kız, bir oğlan, bir Uraniyen ve üç ara-tip eşcinsel». Altyazı açıklıyor: «Modern usulde sayım[65].»

Ciddiyete karşı dalgacılık

Fransa'da da mizah yeteneği vardır. Hattâ Fransız gırgırcılığı özellikle bu konu üstüne yazılmış, Galyalı alaycılığının Alman ciddiyetini hedef aldığı eserlerde kendini göstermeye fırsat ve malzeme bulur. Zararsız esprilerden müstehcen şakalara, yazarlar sürece kendilerini kaptırır, okura dirsek atarak, parıltılı ve enerjik bir dile eşlik eden birkaç anlamlı göz kırpışla, mesajı geçirirler: zevküsefa ve düşüncede serbestlik ülkesi olan Fransa'nın ne keyifli sefahate bilimsel hava vermek ne de dejenere tiplerin ağlamaklı itiraflarına zaman ayırmak gibi bir niyeti vardır. Cermenlerin –bizim burada «damdan düşer gibi[66]» verilen adla– «bougre»ları tıbbileştirmeleri, Octave Mirbeau'ya çok şey diyen şu pasajı ilham eder:

> Herkes gibi [...] pederast olmaları yetmiyormuş herhalde [...] ki bir de eşcinselliği icat etmişler... Hey Tanrım, bilim nerelere kadar sokulacak bu gidişle? [...] Vurgulu vurgulu pederast, bilgiç bilgiç Sodomlu!.. Düpedüz sapıklık gereği erkek erkeğe sevişecek yerde, ukalâlıkla eşcinsel oluyorlar... Gidin Berlin'e, diyorum, gidin Berlin'i görün. Yolculuğunuza değecektir[67]...

64) Oscar Méténier, *Les Berlinois chez eux, vertus et vices allemands*, Albin Michel, 1904, s. 89-90. Anketi sonradan sık sık zikredilecek olan Oscar Méténier, özellikle Grand-Guignol [kukla] tiyatrosunun kurucusu olarak tanınır.

65) Alıntı: Florence Tamagne, *Histoire de l'homosexualité en Europe*, *op. cit.*, s. 28.

66) Paris'in, «öteden beri bilindiği şekilde *um zu cocottieren!* gelinen» o kadınlık krallığı olduğunu da belirten John Grand-Carteret'nin (*Derrière «Lui», L'Allemagne et la caricature européenne en 1907*) hatırlattığı gibi.

67) Octave Mirbeau, *La 628-E8*, Fasquelle, 1907, s. 155.

1908'de *Almanya'da Eşcinsellik* üstüne gayet ilginç bir röportaj yayımlayan pek ciddi Weindel ve Fischer bile bunu kabul ederler: üçüncü cinsin kavranışında her şey Almanya'yı Fransa'dan ayırmaktadır. Örneğin, alın Magnus Hirschfeld'i: politeknik okuldan metal işçileri sendikasına kadar sosyo-profesyonel çevreyle ilişkisi içinde eşcinsellik üstüne geniş anketler yaptırıyor, adı gizli tutulan gönüllülerden kadın veya erkek tercihlerini yazıyla bildirmelerini ve yaşlarını da belirtmelerini istiyor. Oysa «Fransa'da böyle bir uygulama mümkün olamazdı. Koparacağı bitmez tükenmez kahkahalar ve kışkırtacağı 'şakalar' kolayca tahayyül edilebilir[68].»

Bu hem keyifli hem sinirli gülüş, bazı belli belirsiz korkuları da sezdirir: önce, hiç akıllardan çıkmayan, Bilimsel-Hümaniter Komite benzeri bir örgütün, bugünkü terimlerle "cemaatçı" (*communautariste*) denebilecek, Fransız usulü evrenselciliğe aykırı, olası talepleri. Olayla resmen dalga geçilir, zevküsefayla istatistiklerin zaten iyi geçinemedikleri, tıbbın da militanlıkla hiç mi hiç uyuşmadığı, –bu arada Cinsel Bilimler Enstitüsü'nün adresinin 10, In den Zelten (yani «çadırların altında») olduğu hatırlatılarak– ve Berlinli eşcinsellerin de Hirschfeld'e «Magnesia Teyze» adını verdikleri iyi kötü açıklanır.

Düşmanca duyguların yükseldiği sırada, böyle bir hareketin başlatıldığını görmek olasılığı siyasal bir tehdit olarak algılanır. John Grand-Carteret, Eulenburg olayı konulu kitabının sonuçlar bölümünde şöyle yazar: «Her yerde gruplaşan bireylerin ve kurulan derneklerin sayısına bakılırsa, sanki yeni bir farmasonluğun ortaya çıkışının arifesindeymişiz gibi görünüyor: *antiseksüeller*, daha doğrusu *eşcinseller* masonluğu; çünkü daha birkaç yıl önce *estetlerin*, *Wagnercilerin* ve *eter içicilerin* bir fantezisinden ibaret olan şey şimdi vülgarize oluyor, demokratlaşıyor, hattâ askerleşiyor[69].» 1913'te, bir şantaj olayı sonucu Avusturya savaş planlarını Ruslara teslim eden Albay Riedl'in intihara zorlanması da vatan haini eşcinsel imajının güçlenmesine yarar.

Öte yandan, çift-biçimliliğin (*dimorphisme*) ters-evrimi (*involution*) [cinsler arası farkın silinmesi] de endişe konusudur; Fransa'da nüfus artışının yavaşlığı bu korkuyu daha da artırır. Buradan, eşcinselliği doğum azlığının sebeplerinden biri saymaya ancak bir adım kalır. Fakat bu adım atıldığı kadar çabuk olgular tarafından yalanlanır: aynı dönemde, bu «kötü huyun» pek dinamik odağı olduğu kabul edilen Almanya'da nüfusun geo-

68) H. de Weindel ve F.-P. Fischer, *L'Homosexualité en Allemagne*, *op. cit.*, s. 76.

69) John Grand-Carteret, *Derrière «Lui», L'Allemagne et la Caricature européenne en 1907*, *op. cit.*, s. 63.

metrik olarak –1900'le 1930 arasında % 36– arttığı görülürken, Fransa'da bu oran sadece % 3 olur[70]. Ama ne önemi var? Hükümetler için askeri yenilgiler –1871 hezimetinin utancı zihinlerde hâlâ tazedir– nüfus artışının yetersizliğine bağlıdır. Bu bağlamda, orduyu kadınlaştıran ve kadınları erkekleştiren cinsel dönüklük, incelenmesi gereken bir tehlikedir. O zamana kadar moda bir hastalık –Méténier dalga geçiyordu: «Böyle giderse, bunun dışında kalmak çok geçmeden onur kırıcı görülecek[71]!»– sayılmakta olan şey, önlenmesi gereken bir salgın olma yoluna girer. 1913'te, Paul Reboux, yüzlerce eşcinseli Paris'e çeken bir travesti balosunu kaygı verici bir üslûpla betimler: «Dönüklük manyaklığı, bulaşıcı bir çılgınlık gibi, tüm kalabalığa sirayet etmişti. Krize tutulmuş, elleri havada kenetli, ölgün gözlerle bakan ve göbeğini hoplatarak 'Vücuduma deli oluyorum' diye bağıranlar vardı[72]...»

Tehlike habercisi söylemle komik bakış arasında, Almanya'yla eşcinselliği birlikte ele alma alışkanlığı, Henri Gauthier-Villars, namıdiğer Willy'nin şu kehanetine karşın, savaştan sonra daha bile güçlü biçimde devam edecektir: «Boche'ları unuttuğumuz gibi, nasıl olsa pederastları da unutacağız[73].» Ancak yazarın kendisi, her ikisini de defalarca bahis, alay ve kınama konusu eden onlarca romanda, dediğinin tersini, hem de inat edercesine kanıtlamakta başı çeker[74]. Hattâ 1923'te Ménalkas'la (Suzanne de Callias'ın ödünç adı) birlikte, bir Fransızla bir Almanın 1913'te başla-

70) Rakamları veren Mary Louise Roberts, *Civilization without Sexes: Reconstructing Gender in Postwar France, 1917-1927*, s. 268, n. 36. Yazar 1871'de Alman İmparatorluğu'nun 41,1 milyonuna karşılık, Fransa nüfusunun 36,1 milyon olduğunu belirtiyor. 1911'de bu kıyaslama, 64,9 milyon Almana karşılık 39,6 milyon Fransızdı. Erkek/kız doğum oranlarının da endişe verici bir düşüş gösterdiğini kaydedelim: bu oran 1840'ta 107:100'den 1900'de 104:100'e gerilemişti. Bu son nokta hakkında, bak. Robert A. Nye, «Sex Difference and Male Homosexuality in French Medical Discourse, 1830-1930», *Bulletin of the History of Medicine*, vol. 63, n° 1, İlkbahar 1989, s. 37.

71) Oscar Méténier, *Les Berlinois chez eux, vertus et vices allemands*, *op. cit.*, s. 92.

72) Paul Reboux, *Le Jeune Amant, Mœurs parisiennes*, Flammarion, 1913, Jacques Desse/Les Librairies Associées, 2005, *Archives gaies: Une anthologie des homosexualités dans le livre ancien*'in kataloğunda (s. 66) geçiyor.

73) Willy, *Le Troisième Sexe*, *op. cit.*, s. 33. [Boches: Almanlar. ç.n.]

74) O derece ki, Willy anılarında kendini haklı göstermeye çalışmak lüzumunu hissetmiştir: «Bana gelince, ben asla [...] kollarını küçümsediğim o eşcinsellik ahtapotuna av olmayacağım. Kaşarlanmış eski bir keskin nişancı olarak niçin tüfeğimin nişan aldığı hedefi değiştireyim? Kadın hâlâ yerine ikame edilenden daha iyidir. Ama tabiî pek büyük bir değer ifade ettiğini de iddia etmiyorum.» Willy, *Souvenirs littéraires... et autres*, Montaigne, 1925, s. 141.

yan saf [eşcinsel] aşkları üzerinden, cüretkâr bir edebi girişim bile tasarlar: L'Ersatz d'Amour. Fakat yanlış anlama olmasın: hikâyenin kahramanı Parisli ressam Marc Renneval, «homoérote»lar diyarında kaybolmuş bir zıtcinseldir. Metresiyle bozuştuktan sonra, karakter zaafı yüzünden bir subayın cazibesine kapılmıştır[75]: İmparatorun sarayında yetişmiş ve büyük sükse yapmış Carl von Rudorff. «Mareşal Moltke bana bayılıyordu[76]...» der, ardından bu yola, Eulenburg davasında mahkemeye çıkmış olan Prusya Prensi Albert'in üvey kardeşi tarafından sokulduğunu itiraf eder.

Yavaş yavaş iki adam arasında cinsel ilişki kurulur, ancak kendini, «yüz hatlarını geren, gözlerinin çevresinde siyah halkalar oluşturan[77]» bu yeni alışkanlığa tutsak olmuş bulan Marc'ın huzursuzluğu gittikçe artmaktadır. Sonunda düpedüz isyan eder: «Hayatımda birtakım ender koşulların ortaya çıkardığı o garip zaafı göstermiş olduğumu yadsımıyorum, ama pederast olmak istemiyorum. Şimdiden bana öyle geliyor ki, Sodom'un genç çömezleri, farmasonluk davetleri gibi, bana göz ediyor ya da ellerini uzatıyorlar... Bu da benim sinirimi bozuyor, günde yirmi kez 'Hayır! Ben o kardeşliğe mensup değilim! Oraya gelmedim daha!' diye haykırmak istiyorum[78].» Kaçınılmaz hale gelen Carl'la bozuşması drama dönüşür. Genç Alman morfinle intihara teşebbüs eder. Başucuna çağrılan Marc yumuşar ve sonunda onun eğilimlerini –kendini sorumsuz bularak– kabul eder.

İlişkilerinin başında Marc Noel için Coblence'a, sevgilisinin ailesine götürülmeye sesini çıkarmamıştı. Ren ve Moselle nehirlerinin kavuşum yerinin önünde, yeni bir Fransız-Alman savaşı söz konusu edildiğinde, Carl ordudan firar edeceğini söylerken, Marc kalıp vatanını savunacağını belirtmişti: tabiî son derece simgesel ve de kehanet nitelikli bir sahne... Nitekim savaş patlayınca Carl –durumdan yararlanan bir Yahudi at cambazının yardımıyla– İsviçre'ye kaçar, Marc da orduya gönüllü yazılmadan önce onunla orada buluşur. Sevgilisinin [Fransız] Yabancı Lejyonuna katılma önerilerine kulak tıkayan Carl tarafsız ülkede kalacak, Marc ise gönüllü olarak kendini savaşta ölüme maruz bırakacaktır. Tercüme edelim: kadınsı ve ödlek bir Almanya tarafından saptırılıp bozulmuş bile

75) Willy ve Ménalkas, *L'Ersatz d'Amour*, Amiens, Librairie Edgar Malfère, 1923, s. xii. Önsözde yazarlar *pédéraste* ve *pédérastophile* sözcüklerinin karışıklığa müsait oluşları yüzünden, «bazı ilgililerin "*Homoérote*" ["Eş-erotik"] terimini yeğlediklerini» belirtirler.

76) *Ibid.*, s. 71.

77) *Ibid.*, s. 94.

78) *Ibid.*, s. 152-153.

olsa, Fransa'da her zaman erkeklik ve kahramanlık ruhundan bir şeyler kalacaktır.

Willy ve Ménalkas söylediklerini temellendirmek için romanesk allegorilerinin başına bir "tanıştırma" bölümü koymayı gerekli görmüşlerdir; burada Havelock Ellis, Krafft-Ebing ve Freud'un adları Binet-Valmer, Proust, Miomandre, Eekhoud ve Carco'nunkilerle yan yana yer alır. İfadenin tonu, özellikle Almanlardan bahsedilirken, nüansları gözetmek kaygısında değildir: «Bu sürü yaradılışlı halkın ruhu bir kez anlaşıldı mı [...], orada 'doğaya-karşıtlar' derneklerinin çoğalarak, Panurge'ün domuzcuklarını gittikçe artan sayıda kendilerine çekmesine artık şaşılmaz[79].» Elebaşılığını biraz ilerde «pederastofil hareketin animatörü[80]» diye nitelenen Magnus Hirschfeld'in yaptığı federasyon ve kollektif hareket hayaleti de hâlâ ortalarda dolaşmaktadır. Willy'nin pitoresk ve pırıltılı üslûbunu hemen ele veren bu çarpıcı formüller aslında doğrudan doğruya 1923 yılı başlarında *Mercure de France*'ta çıkan bir incelemeden gelmektedir: Ambroise Got'un «Le Vice organisé en Allemagne» [Almanya'da Örgütlü Sapıklık][81] başlıklı makalesi.

Başlık –ve içerik– diyeceğini açıkça demektedir: yine ve hâlâ üçüncü cinsin örgütlülük ve görünürlüğü hedef alınmaktadır. Weindel ve Fischer'in daha 1908'de «eşcinselliğin en büyük muhabbet tellâlı[82]» adını taktıkları Alman basını burada uzun uzun yoruma tabi tutulur. Got, *Die Freundschaft* (*Dostluk*) –orada düzenli olarak verilen ünlü dönükler listesinde hiçbir (kesinlikle hiçbir) vatandaş [Fransız] adına rastlamamıştır–, *Der Eigene* (*Özel*), *Uranos*, *Freie Presse* (*Özgür Basın*), *Merkur* gibi, aşağıdakilere benzer yüzlerce küçük ilanın yayımlandığı "uzmanlık" dergilerini taramıştır:

> Saygın bir sosyal çevreye mensup, kırkını geçmiş, boşanmış bir tüccar, "en iyi aileye mensup", yirmi yaşını geçmemiş, sağlam bir sosyal konumu ve düzenli bir hayatı olan bir [erkek] dost arıyor.

79) *Ibid.*, s. xi.

80) *Ibid.*, s. xii.

81) Ambroise Got, «Le Vice organisé en Allemagne», *Mercure de France*, 1 Şubat 1923, s. 655-678. Eşcinsel derneklerine ve Almanların "sürü" yaradılışlarına göndermeler s. 658-659'da, Hirschfeld'e ilişkin formül de s. 661'de bulunur. Willy *"homoérotes"* terimini de bu kaynaktan almıştır. Aynı yıl, Ambroise Got başka bir inceleme daha yayınlar: *L'Allemagne à nu*, La Pensée française, 1923.

82) H. de Weindel ve F.-P. Fischer, *L'Homosexualité en Allemagne*, *op. cit.*, s. 151.

> Onurlu bir ana-babanın evladı, 25 yaşında bir genç adam, Paskalya dileği olarak, kendisi gibi doğayı ve manevi bakımdan güzel olan her şeyi seven, olgun yaşta bir Bayla kalıcı bir dostluk arıyor[83].

Ayrıca «erkekliği yerinde» ve «Yahudi olmayan[84]» bir dost arayan subay çocuğu, «kendi benzerini arayan 'soylu duygulara sahip' müzisyen hanım» ya da bir kaplıca merkezinde özel köşk sahibi ve «sempatik, bağımsız ve okşayıcı bir [kadın] dost[85]» isteyen hanım gibiler de vardır.

Üçüncü cins kitaplarda okunmakta, kafelerde görülmekte, kabarelerde şakınmakta, tiyatrolarda kutlanmakta, pastahanelere bile nüfuz etmektedir; Got bunlardan birinde «gözleri morfinden büyümüş» bir genç adamın, bir yığın memnun bakışlı erkek seyircinin önünde, «bir Hint tapınak dansözü gibi kıvranıp göbek attığına[86]» tanık olmuştur. Her yerde birlik olmaya, mücadeleye, haklarını tanıtmaya çağrılar işitmiştir.

Savaştan önce, Hirschfeld Almanya'daki eşcinsel nüfus oranını % 2 olarak tahmin ediyordu. Got'a bakılırsa bu rakam % 3'ü bulmuştur, bu da şu dipnotu düşmesine neden olur: «Savaştan bu yana eşcinselliğin olağanüstü ilerleme kaydettiğine hiç kuşku yoktur.» Yani Almanya'da demek istiyor. Bu artışın bir sebebi vardır ki, yaptığı tahribatı da iyice genişletir: militan eylemcilik. Ancak yazar yine de, şantaj ve kokuşmaya açık kapı demek olan §175'e karşı olduğunu söyler; hattâ eşcinsellik konusundaki kimi makalelerin bilimselliğini kabule hazır olduğunu bile belirtir. Öyleyse, eşitsizliğe karşı mücadelenin tek çaresi olan «kurulmuş bu sayısız dernek karşısında vicdanının isyan ettiğini» söylemek neden? Bunlar «sadece, daima sahte bir propaganda bayrağının himayesi altında, üyelerine daha iyi tanışmak ve dille anlatılmaz sefahat âlemlerine dalmak imkânı sağlamak amacıyla» kurulmuşlardır da ondan[87].

Dört yıl sonra Willy, en ünlü kitabı *Le Troisième Sexe* [Üçüncü Cins] için, yine bu kaynağa –ve mutlaka bilmediğimiz başkalarına da– başvuracaktır. Almanya, birinci ve en uzun başlık olan «Sınırların Üzerinden Bakış»la başlayarak, burada da aslan payını alır. Bu kez, «Sodom-am-Spree'deki keyifli rezaletler[88]» şeklindeki formülü tekrarlanan Mirbeau'dan olduğu gibi, Got'tan da alıntı yapılır. Yazar kendi kişisel not-

83) Ambroise Got, «Le Vice organisé en Allemagne», art. cit., s. 669.
84) *Ibid.*, s. 670.
85) *Ibid.*, s. 671.
86) *Ibid.* s. 674.
87) *Ibid.*, s. 678, not.
88) Willy, *Le Troisième Sexe, op. cit.*, s. 39. [Berlin, Spree nehri kıyısındadır. ç.n.]

larını ekler, hiç gitmediği kabarelerden söz eder; dediğine göre, buralarda tüm yerel burjuvaziyi, özel olarak da «sayın banka müdürü Kahn-Gugenheim'ın, orkestra Isolde'nin Ölümü'nü ya da Parsifal Prelüdünü çalarken, kuzu gibi pembe ve kıvırcık saçlı bir oğlanı mıncıkladığını» görmek mümkündür[89]. [Ona göre] eşcinsellik hâlâ bir Yahudi ve Wagner'ci hastalığı olup egemen sınıflara özgüdür; ama askerlerin kahramanlığını ve –Thebai lejyonlarında olduğu gibi– kendi aralarındaki aşklarını yüceltmeyi tercih eden azgın Yahudi düşmanı Adolf Brand bu fikri kesinlikle kabul etmezdi. Willy «bu marsiyal ibneler[90]» üstüne yapılan boş gevezeliklere omuz silkip geçer, tıpkı eşcinselliğin aşırı nüfus artışını engellediği şeklindeki argümanı şu kaçınılmaz yorumla elinin tersiyle ittiği gibi: «Gerçekten de, Cermenler bu 'akıllıca eğilime' uymuş olsalardı, 1914'te başımıza daha az bela olurlardı[91]...»

Willy'nin Avrupa turunda es geçtiği Fransa, sonraki bölümlerde başka başlıklar altında varlığını pek iyi gösterir. Fakat Altıgen'de o *baylar-bayanlar* için ne propaganda ne de örgütlü dernekler vardır. Berlin'in aksine, Paris'te [bu konuya özgü] dergi olarak sadece kısa ömürlü (Kasım 1924-Mart 1925) *Inversions* çıkmıştır ki, –kendisine sorulsaydı herhalde *Les Anales* adını tercih edecek olan– Willy'nin bunun batmasına üzülmeyişinin tek nedeni, fazla «sümsük[92]» oluşudur. Ona göre, tiksinilen dönüklük propagandasının tek somut temsilcisi André Gide'dir. Willy bunun üstünde durmak yerine dalgasını geçer. Gide normal hayatta her şeyin zıtcinselliği özendirdiğini mi söylüyor? Yanıt, belki biraz iddialı biçimde «Biraz da Psikoloji» diye adlandırılmış bir bölümde gelir: «Karpat dağlarının köylülerini ya da Kamerun'un zencilerini 'zıtcinsel' ilişkide bulunmaya teşvik eden, herhalde Moulin-Rouge revüleri, Martyrs sokağında satılan kartpostallar, *Tristan'la Yseult* operasını dinlemeleri ya da *La Garçonne*'u okumaları olamaz, değil mi[93]?»

Gerçekteyse Paris'te sayısız buluşma yeri ve göz ardı edilemeyecek şahsiyetler vardır. Fakat her şeyin daha iyi olduğu Fransa'nın farkı, oralıların "espri" sahibi olmalarıdır. Orada, «Charcot-Pierre Janet

89) *Ibid.*, s. 40.
90) *Ibid.*, s. 63.
91) *Ibid.*, s. 61.
92) *Ibid.*, s. 108.
93) *Ibid.*, s. 96.

firmasının Cermen asıllı müstear adı[94]» Doktor Freud'a danışacak ya da İngiltere'deki gibi Oscar Wilde'ı alçakça çiğneyecek yerde, iğneleyici veya eğlendirici bir tonda dalga geçmek tercih edilir. İmdi, imalı şakanın, esprili deyimin şu özelliği vardır: koparttığı kahkaha her türlü söylemi durdurur. Esprili bir deyim üzerinde ahkâm kesilmez, o deyim ağızdan kulağa taşınır. Radiguet'nin ölümüne kadar Paris sosyetesi, bütün zalimliğiyle, Cocteau'ya «*Veuf sur le Toit*[95]» [Damdaki Dul] lakabını takar: böylece her şey denmiş olur, ekleyecek bir şey kalmaz. Şaka açığa vurur, bir hakikati kısa yoldan dile getirir; her türlü yorumu fuzuli, analizi ise daha zahmetli kılar. Bununla militanlık yapılmaz, hiçbir şey savunulmaz, kimse itham da edilmez: sadece eğlenilir. Bu alanın tüm kategorilerinde şampiyon olan Willy de gırgır kadar, esprili iğneleme kadar hiçbir şeyi sevmez. Bu, duruma göre Vermot almanağı ya da Sacha Guitry tarzında olabilir, size gazetelerde bir "pençe" sağlar ve, konuşma sanatının bir kariyeri başlatabildiği veya yıkabildiği bu zamanda, Paris'in bütün salonlarında el üstünde tutulmanızı güvenceye alır. Sözcük oyunu onun yalnız markası değil, ücretidir de. Üçüncü cins ise buna elverişli ve bunu sattıran bir konudur. Dolayısıyla bu işe coşkuyla sıvanır ve «iyi dönükler olarak» biribirlerinden nefret eden «*rastaquouère* trajedici» (aktör Rumen kökenlidir) Édouard de Max'la, «Jeanne la bonne Lorraine» (Lorraineli iyi kız Jeanne) denen eleştirmen Jean Lorrain arasındaki anlaşmazlıkları isteyene keyifle anlatır:

> Bir gün, coşkun fanatiklerinin bir aktris gibi çiçeklere boğduğu aktörün bu süksesinden çılgına dönen Lorrain, «Monsieur aux Camélias»yla gırgır geçerek Paris sosyetesini güldürdü.
>
> Fakat ertesi gün, buradaki gırgırın haklı bir yön değiştirmesiyle, bir tiyatro kulisinde garajcı fahişe Bob Walter tarafından esaslı biçimde tokatlanmak suretiyle kendisi gülünç duruma düşerek prömiyerlerin müdavimlerini eğlendirdi.

94) *Ibid.*, s. 118.

95) Ünlü "takılma"; Radiguet'nin koruyucusu olan Jean Cocteau'nun *Le Bœuf sur le Toit* [Damdaki Öküz] adlı danslı barın vazgeçilmez şahsiyetlerinden biri olduğunu ima ediyor. Barın adı da zaten Cocteau'nun senaryosunu yazdığı ve Comédie des Champs-Élysées'de sahneye konan bir «farce-pantomime»den geliyor. Aynı çizgide ve aynı acımasız şakacılıkla, Robert de Montesquiou'ya özel sekreteri Gabriel Yturri'nin ölümü vesilesiyle şu telgraf gönderilmiştir: «Mort Yturri-Te salue tante» ("Ölü Yturri-teyze seni selamlar"). [Romalı gladyatörlerin seslenişi: *Ave Cæsar, morituri te salutant*'ın (Selam Sezar, ölüme gidenler seni selamlar) parodisi. ç.n.]

Öcünü alan bu sillelerden gayetle memnun olan De Max, ona kartını gönderdi: «Monsieur aux Camélias, La Dame aux Giroflées'ye başsağlığı diler[96].»

Willy'yi üçüncü cinsin Paris'indeki araştırmalarında izlerken, bir gözlem kaçınılmaz olur: Fransa'nın başkenti gözle görülür yerler, kodlar ve ağlarla doludur. Zaten 1920'li yıllardaki eşcinselliğin ayaküstü bir sosyolojisine ait «küçük gerçek olaylara» dikkati çekmesi de bu kitabın en önemsiz niteliklerinden biri değildir. Tablo tablo, küçük değinişlerle, Willy, Montmartre'dan Halles'e, Pigalle'den Bastille'e, Gaumont sinemasının gezinti yeri ile République taraflarındaki birkaç bistroya kadar, sokak hayatının ve barların bir coğrafyasını çıkarır. Saydığı yerlerin çoğu zaten bilinen yerlerse de, betimlemeleri ayrıntıları bakımından ilginçtir: «gökkuşaklı fularlar takınmış[97]» serseriler, gümüş lameli takım elbise, önü açık ipek gömlek veya kimono giymiş burjuvalar, pek renkli, alaca bulaca bir kalabalık oluştururlar; Bat' d'Af [Afrika Muharebesi] gazileriyle dekadan aristokratlar dirsek dirseğe dolaşırlar.

Tabiî şenlik, Magic-City balosunda –«gerçek bir gevşeme balosu[98]», yılda üç kez, *mardi gras*, *mi-carême* ve 14 Temmuz– ve birçok lezbiyenin toplandığı Salle Wagram balosunda doruğuna ulaşır. O dönemde dönük ve travesti balolarını konu alan betimlemeler, basından romanlara, pek çoktur. Cazdan tangoya yabancı müziklerin çınladığı dans salonları üçüncü cinsin modern tapınakları haline gelmiş, buralarda dansın adı da yenilenerek «dikey sevişme» olmuştur. *Satan conduit le bal* [Şenliği Şeytan Yönetiyor] adlı romanında yergi yazarı Georges Anquetil bu dans sahnelerinde tam anlamıyla bir cehennem imgesi görür: «Orada tıkış tıkış biribirini ezen ne idüğü belirsiz yabancı, metek, eşcinsel ve kokainoman kalabalığı, 'parmaklarında koca koca yüzükler parlayan az çok pezevenk egzotik hocaların öğrettiği, kolayca müstehcenliğe kayan kıç kıvırmalardan' başka zevkleri de hissedebilirler miydi acaba[99]?»

Willy ise daha az öfkeli bir tavır benimser. Almanya'yla ilgili betimlemelerinde, iğrentisinin ifadesiyle birlikte araya "ksenofob" yorumlar da karıştırırken, başkentimizin eğlence ve fahişelerini betimlemek için nerdeyse

96) *Ibid.*, s. 136-137. [*Giroflée*: karanfil; argoda tokat, sille, "beş kardeş". ç.n.]
97) *Ibid.*, s. 162.
98) *Ibid.*, s. 157.
99) Georges Anquetil, *Satan conduit le bal..., roman pamphlétaire et philosophique des mœurs du temps* [1925], Agence parisienne de distribution, 1948, s. 29.

sempatik deyimler bulur. Yalnız bu sempatinin de sınırları vardır: meslektaşlarından birinin «merak saikiyle» bir buhar banyosuna gidip de orada bir masaj odasında «aktif» bir Almanla karşılaştığını anlatırken, onun «bu Boche istilasını[100]» neden reddettiğini anlar ve tutumunu destekler. Doğrusunu söylemek gerekirse, Willy'nin tutarlılığa filan aldırış ettiği yoktur; «hétéro»larla «pédéro»lar arasında aynı şekilde paylaşılan hastalıklar dediği bu aşk biçimleri konusunda, her zaman pislikle meraklı kayıtsızlık, tükürükle gülümseme arasında ikircimde kalır[101]. Taşlama yeteneğini özellikle ikincilere karşı kullanır, lezbiyenleri hemen tamamiyle dışarda bırakır. Bunlardan bazıları kendilerini özellikle esirgenmiş hissedeceklerdir. Bu konuyu ele almayı eski zevcesi Colette'e bırakmak herhalde daha makûl olacaktır.

Şakadan drama

Fransız tarafında, sonraki on yılda hava hâlâ milliyetçi alaycılık üzerinedir. 1930'da Louis-Charles Royer *L'Amour en Allemagne* [Almanya'da Aşk] konusundaki anketine Fransa'da «cinselliğin bir gırgır konusu, Almanya'daysa bir problem olduğunu[102]» hatırlatarak başlar. Yazara göre Berlin nüfusunun % 3 ilâ 4'ü eşcinseldir, ve bunlar başkentin merkezindeki bazı kurumlarda buluşurlar. Gerçi Paris'te de La Petite Chaumière [Küçük Kulübe] gibi bu tiplere özgü barlar olduğunu kabul eder. Aradaki fark, bunların şehrin çevresinde, Montmartre tepelerinde filan bulunmasıdır; orada «gönüller entari giyer, ama asker kimliği taşırlar[103]». Ancak, 1920'li yılların başından beri, Casino de Paris pek "manalı" gösteriler de sahneye koyar, örneğin Amerikalı trapezci Barbette'in numarası gibi. Bir travesti olan artist, numarasının sonunda peruğunu çıkararak seyircileri şaşkına çevirir ve erkek olduğuna emin olmaları için de ileri-geri omuz hareketleri yapar. Gözünü kamaştırdığı Cocteau 1926'da şöyle haykırır: «Meğer Jeckyll, Hyde'mış[104]!» 1932'de aynı Casino de Paris, «Sex Appeal Paris 32» [Paris Seksapel 32] adlı revüsünde, bir tabloyu müzikhol şarkıcı ve travestisi Charpini'ye vermeyi uygun bulur. Tablonun adı «Troisième

100) Willy, *Le Troisième Sexe*, *op. cit.*, s. 182.
101) *Ibid.*, s. 197.
102) Louis-Charles Royer, *L'Amour en Allemagne*, Éditions de France, 1930, s. 8.
103) *Ibid.*, s. 10.
104) Jean Cocteau, «Le Numero Barbette», *Nouvelle Revue française*, Haziran 1926, *Le Livre blanc et autres textes*'te [1928] tekrarlanmış, Le Livre de Poche, 1999, s. 100.

sex appeal» [Üçüncü Seksapel] olacak ve şarkısında «Sesim kız sesiyse de kalbim oğlandır...» sözleri bulunacaktır.

Fakat Royer'ye göre bunu ne önemi var? Fransız gururu erkeklikte yatar. Kendisini üçüncü cinsin Berlin'inde gezdiren Hirschfeld Enstitüsü'nün bir görevlisi hakkında şöyle der: «Onunla çıkılabilir. O, göbeğinin altına içgüdüsel olarak 'yasak yön' pankartı asılan şu androjinlerden biri değil[105].» Karşılaştığı oldukça çok sayıda lezbiyene gelince, biraz şaşırmış olarak not eder: «Hemen hepsi güzel. Onları buraya düşürenin, kuvvetli cins tarafından arzu edilmemekten doğan küskünlük olması mümkün değil[106].» Tersi daha doğru olabilir: onların erkeklere yönelik arzularının eksikliği. Ama Fransız erkeğinin cazibesine kim direnebilir? Louis-Charles Royer bunlardan birini "doğru yola *döndürmüş*" olmakla övünür.

Hitler'in iktidara gelişi bu ruh halini değiştirmiş görünmez. 15 Şubat 1933'te, Fantasio «Yakışıklı Adolf» başlığı altında, Hitler'i «mahvolmuş bir deli kadın» olarak takdim eden bir sahte röportaj yayınlar. Hattâ Röhm'ün öldürülmesi ve «uzun bıçaklar gecesi», Florence Tamagne'a göre, «Fransa'da Almanya'ya yönelik büyük bir eşcinsellik karşıtı kampanyaya vesile olacaktır». Magnus Hirschfeld Enstitüsü tahrip edilir ve §175'in öngördüğü cezalar hatırı sayılır ölçüde ağırlaştırılırken, «hâlâ eşcinsel cenneti bir Nazi Almanyası fikri, ilginç bir şekilde, Fransız gazetecilerin kafasına kazılmış kalır. [...] Nazi rejimini ve Hitler'in iddialarını gülünç düşürmek isteği, günümüzde özellikle yersiz ve yakışıksız görünen bu masalın sürdürülmesine katkıda bulunmuş olabilir[107]».

12 Mayıs 1939'da haftalık dergi *Voilà*'da çıkan şu yazı da aynı şekilde yersiz ve yakışıksızdır:

> III. Reich'ın toplama kampları her gün yeni konuklar kabul ediyor. Gestapo'nun büyük patronu Herr Himmler'in yaptığı plana göre, bu konuklar üç kategoriye ayrılıyor: komünistler, eşcinseller, Yahudiler.
>
> Komünistler kırmızı, Yahudiler sarı, eşcinseller de pembe kol bantları takıyorlar...
>
> Tabiî kırmızı veya sarı bantlı oğlanların, pembe bantlı erkeklerin saldırılarına karşı korunmasız olduklarını belirtmeye hacet yok[108].

105) Louis-Charles Royer, *L'Amour en Allemagne*, *op. cit.*, s. 77.
106) *Ibid.*, s. 130.
107) Florence Tamagne, *Histoire de l'homosexualité*, *op. cit.*, s. 356.
108) *Voilà*, n° 425, 12 Mayıs 1939, s. 3.

Washington'daki United States Holocaust Memorial Museum'a göre, 1933'le 1945 arasında her iki cinsten yaklaşık 100.000 eşcinsel tutuklanmış, 5000-10.000 kadarı toplama kamplarına gönderilmiş ve çoğu oralarda ölmüştür[109].

Rastaquouère veya Boche, metek veya Ariyen, üçüncü cins duruma göre hangi milliyet, din veya siyasi ailenin evladı olmamıştır ki?.. 1949'da Jean-Paul Sartre eşcinseli işbirlikçiyle özdeşlerken, aynı yıl *La Peau*'nun yazarı Curzio Malaparte, propagandası «Avrupa'nın sosyal dokusunu tahrip etmeyi» hedefleyen «cinsel dönüklük» hareketinde, «komünist fikirlere giriş için şart olan bir 'inisiyasyon' aşaması» görecektir[110]. Hans Mayer de *Les Marginaux* [Marjinaller] üstüne kitabında, Moskova'da göklere çıkarılan komünist André Gide'in, 1936'da *S.S.C.B.'den Dönüş* adlı eleştirisi yayımlanınca, akşamdan sabaha «anılmaya değmez bir eşcinsel», «gençliğin ayartıcısı» ve «burjuvazinin bir ajanı»na dönüştüğünü hatırlatır[111]. *Les Mains sales*'in [Kirli Eller] zaten nefret edilen yazarı Sartre da, birkaç yıl sonra Jean Genet'yi savunurken, aynı şekilde partinin şimşeklerini üzerine çekecektir.

Özetleyecek olursak, buna göre üçüncü cins, aynı anda hem yaşadığı ülkenin karikatürü hem de kendi milletine ihanet eden, vatansız ve evrenselci bir tarikat oluşturuyor. Olacak şey değil. Erdemliğe yükseltilmiş bir «stereotipin» (erkeklik, ırkın saflığı) «karşıt-tipi» olan «eşcinsel» kişiliği, George Mosse'un açıkladığı gibi, «kadın» ve «Yahudi» ile birlikte, «parya»nın tam ve tipik örneğidir[112]. Fakat, bu böyledir diye, kendilerinin kurbanı oldukları dışlama sürecini [biribirlerine karşı] tekrarlamayı reddedebilecek bu değerden düşürülmüş kategoriler arasında bir çeşit yardımlaşma ve dayanışma beklenebilir mi? Böyle bir siyasal tutarlılığın örneği ne tarih

109) Özellikle bak. Geoffrey J. Giles, *Why Bother About Homosexuals?: Homophobia and Sexual Politics in Nazi Germany*, Washington, D.C., United States Holocaust Memorial Museum, 2001, ve Günter Graü, *Hidden Holocaust? Gay and Lesbian Persecution in Germany, 1933-1945*, Chicago, Fitzroy Dearborn, 1995.

110) Curzio Malaparte, *La Peau* [1949], İtalyancadan çev. René Novella, Gallimard, «Folio», s. 176. Malaparte'ye göre "zazular" [caz tutkunu gençler] De Gaulle'cü, dönükler komünisttir. Fakat Malaparte'nin amacı dönüğü faşizme karşı savaşan bir direnişçi olarak göstermek değildir; kitabındaki «Adem oğlu» başlıklı bölümün tümünü dolduran görülmedik derecede şiddet içerikli sayfalarda (s. 173-199) onu özellikle hainle, casusla, hattâ hayvanla özdeşler. Bak. ayrıca Jean-Paul Sartre, «Qu'est-ce qu'un collaborateur?» [İşbirlikçi nedir?], *Situations*, III, Gallimard, 1949, s. 43-61.

111) Hans Mayer, *Les Marginaux*, *op. cit.*, s. 194.

112) George L. Mosse, *L'Image de l'homme*, *op. cit.*, s. 12.

yönünde ne de, daha basitçe, psikolojik düzeyde bulunuyor: eşcinsel ve Yahudi karşıtı Marcel Jouhandeau'nun deyişiyle, «herkesin her zaman kendinden daha iğrencine ihtiyacı vardır» ve Didier Eribon da *Hérésies*'de [Sapkınlıklar] bu tutumun paradoksal mantığını pek iyi analiz etmiştir[113].

Almanya'daki gay özgürlük hareketlerinin içinde bile, bir iç-içelik ("zigon" *gigogne*) etkisiyle, bu dışlama şemasının işlediği görülür. Sosyalist ve filantrop Magnus Hirschfeld, hiç kuşkusuz, kadınların entellektüel bakımdan geri olduğuna inanmasına karşın, feminist harekete de açık olan, en geniş gönüllü akımı temsil eder. Fakat a priori olarak her şey onu Adolf Brand'dan ayırır; Brand'ın pederasti övgüsüne (*Irk ve Güzellik* ya da *Alman Irkı* gibi dergilerde yayımlanan genç oğlan fotoğrafları yüzünden başı adliyeyle derde girmişti) Yahudi ve dönüklere karşı kin ve nefret eşlik eder, o kadar ki, taşlama dergisi *Teyze*'de Hirschfeld'i bile hedef almakta tereddüt etmez. Ancak bu iki akımı biribirine fazla karşıt göstermekten de kaçınılmalıdır: sırasında taleplerini birleştirebilir ve, örneğin, Benedict Friedlander ve yayıncı Max Spohr'la da işbirliği ederek, birlikte Bilimsel-Hümaniter Komite'yi kurabilirler. Her iki akım da Hitler tarafından aynı şekilde yok edilecektir[114].

Christopher Isherwood anılarının bir yerinde, André Gide'in 1928'de Cinsel Bilimler Enstitüsü'ne yaptığı ziyareti anlatırken, dışla[n]macılığın doğurduğu şekliyle, bu dayanışma, kendinden nefret ve yabancı korkusu karışımının ikircimliliğini pek güzel özetler:

> Kurumu ona bizzat Hirschfeld gezdirdi. «Ara form. Üçüncü alt-bölüm» gibi açıklamalarla, canlı müze numuneleri gösterildi. Bunlardan biri, mütevazı bir gülümsemeyle gömleğinin önünü açıp tamamen normal yapıda iki kadın göğsünü gösteren bir genç adamdı. Gide bakıyor, kibarca ve mümkün olduğu kadar az yorum yapıyor, ve anlayışlı bir edayla çenesini

113) Didier Eribon, «L'abject abjecteur: Quelques remarques sur l'antisémitisme gay des années 1930 à nos jours», [Horgörülen horgörücü: 1930'lu yıllardan günümüze gay antisemitizmi üstüne bazı düşünceler], *Hérésies, Essais sur la théorie de la sexualité*, Fayard, «Histoire de la pensée», 2003, s. 169-206.

114) Almanya'daki özgürleşme hareketlerinin bu iki akımının gayet açık ve seçik bir serimlemesi şurada görülebilir: Harry Oosterhuis, «Homosexual Emancipation in Germany Before 1933: Two Traditions», *Journal of Homosexuality*, vol. 22, n° 1-2, 1991, s. 1-27. Ayrıca bak. James D. Steakley, *The Homosexual Emancipation Movement in Germany*, New York, Arno Press, 1975, ve Hirschfeld'in biyografiyla yaptığı görüşme: «Love between Men: Interview with Charlotte Wolff», *New German Critic*, n° 23, İlkbahar-Yaz 1981, s. 73-81. Hirschfeld'in feminist hareketlerle ilişkileri hakkında, bak. Charlotte Wolff, *Magnus Hirschfeld: A Portrait of a Pioneer in Sexology*, *op. cit.*, s. 86-99.

kaşıyordu, Pelerini dahil Fransız Büyük Romancı [Académie Française] üniformasıylaydı. Hirschfeld'in davranışını korkunç derecede kaba ve Fransıza yakışmaz bulduğuna hiç kuşku yoktu. Christopher'ın frankofobisi alevlendi. Kültürüyle bu denli gururlu sırıtkan yer kurbağası seni!.. Ve Christopher birdenbire –az önce kendisinin de sırıtarak alay ettiği– Hirschfeld'i, o uysal köpek pos-bıyıklı, kalın çerçeveli araştırıcı gözlüklü, biçimsiz Yahudi-Alman potinli, şaşkın ve resmi tavırlı profesörü sevmeye başladı... Oysa, Christopher'ın hoşuna gitsin gitmesin, her üçü de barikatın aynı tarafındaydılar. Daha sonra her ikisini de kendi kabilelerinin kahraman şefleri olarak onurlandırmayı öğrenecekti[115].

Parya muamelesi gören eşcinselin yaşadığı reddedilme deneyimi, bir panzehir olmak şöyle dursun, kötü muamelenin, bunu kurbanı olan çocuğun büyüyünce başkalarına aynı şekilde davranmasına sebep olmasına benzer bir etki mi yapıyor? Üçüncü cinsin teşkil ettiği söylenen pek varsayımsal cemaatin içinde bile, duygu ve düşünce ayrılıkları, sınır çizgileri, içsel ayrımcılık tutumları, tehdit edici bir "farmasonluğun" kaynaşmışlığından daha fazla göze batıyor. Bir sanat var ki, bunu olduğu gibi anlatıyor: edebiyat.

115) Christopher Isherwood, *Christopher et son monde*, *op. cit.*, s. 28. Aralarında *L'Immoraliste* (1902), *La Porte étroite* (1909), *Les Caves du Vatican* (1914), *La Symphonie pastorale* (1919) ve *Les Faux-Monnayeurs*'ün de (1925) bulunduğu otuz kadar eserin yazarı olan André Gide'in (1869-1951) 1928'de şan ve şöhretinin doruğunda bulunduğunu hatırlatalım. Aynı zamanda siyasi ve sömürgecilik karşıtı fikirleri yüzünden –*Voyage au Congo*'yu (1927) yayımlamış, *Retour du Tchad*'ı (1928) yayımlamağa hazırlanmaktadır– çok eleştirilen bir adam ve eşcinsellik konusundaki fikirlerini hiç makyajlamadan ifade ettiği için nefret edilen bir yazardır. En yakın tarihli bir eseri, *Si le grain ne meurt* (1926) buna parlak biçimde tanıklık etmektedir.

6
Gerisi... Edebiyat

[Kitaplar] yağmur gibi yağar: esprili taşlamalar, romanlar, hattâ roman dizileri, öyküler, denemeler, yergi risaleleri, anlatılar, oyunlar... "Güzel Çağ"dan itibaren üçüncü cins, kurgu eserleri ya da otobiyografiler şeklinde, kitapçı vitrinlerine yayılır. Georges Eekhoud'un *Escal-Vigor*'undan (1899) Radclyffe Hall'un *Puits de solitude*'üne (1928), Liane de Pougy'nin *Idylle saphique*'inden (1901) Francis Carco'nun *Jésus-la-Caille*'ına (1914, Binet-Valmer'in *Lucien*'inden (1910) Djuna Barnes'ın *Bois de la nuit*'sine (1936), skandal yaratıcı romanların el altından dolaşan denemelerle aynı zamanda çıktığı, sınırlanması zor bir uzam içinde, en kötüsü en iyisiyle kol kola gezer.

Eşcinsel edebiyatı kavramının bir anlamı var mı? Nasıl tanımlanmalı? Hangi ölçütler kullanılmalı? Gay'ler tarafından üretilmiş bir gay edebiyatı, lezbiyenler tarafından üretilmiş bir lezbiyen edebiyatı var mıdır? *Yitik Zaman*...'da Proust ilk olarak Gomorre'yi resmen gündeme getirdi; *Alexis ou le traité du vain combat*'da (1929) Marguerite Yourcenar yalnız Sodom'dan söz etti. Hattâ –erkek ve kadın– yazarların cinsel yönelimleri ölçüt olarak alınmalı mı? O zaman, sorunu birçok kez ele almış olan Rachilde, Joséphin Péladan, Paul Morand, Rémy de Gourmont, Francis

Carco ve diğer birçoklarını saf dışı bırakmak gerekecektir. Ele alınan konuyla yetinmek mi? Peki ama çirkin hakaretlerle dolu yergi metinleri "eşcinsel edebiyatı" yaftası altına nasıl konabilir?

Bu denizanasının biçim ve sınırlarını tam olarak belirleyemediğimize göre, herhalde düz edebiyata dönüp, tartışılamayacak şu üç yazar üzerinde durmak daha ihtiyatlı bir tutum olacaktır: André Gide, Marcel Proust ve Colette. Bunlar, bir kuşaklık bir zaman diliminde, eşcinselliğe edebi nesne statüsü vermişlerdir, tıpkı kendi devrinde Courbet'nin günlük hayattan sahnelere tarihsel resim boyutu vermesi gibi...

1. "DOĞA GIDE'DEN NEFRET EDER"

André Gide, sağlığında yayımlanan otobiyografik bir eserde birinci şahısta ("ben" diyerek) söz alarak, yüzlerce yıllık bir sessizliği bozmuş ve o zamana dek marjinal kalmış olan bir konuyu merkeze, evrensellik düzeyine getirmiştir. Fakat bu söylemin gelip yerleşmesi *Corydon* evresiyle köşe dönülmeden mümkün olabilir miydi?

1911'de ve 1920'de, yazar, yer ve yayıncı adı taşımayan C.R.D.N. adlı bir eser birkaç nüsha olarak basılmıştı. Tamamen içsel bir zorunluluk ve aciliyetten doğan bu eserin resmi yayınını, vazgeçmesi için âdeta yalvaran dostlarının baskısı altında kalan Gide birkaç kez ertelemişti. Fakat 1922'de artık sabrı taşar. Roger Martin du Gard'a şöyle yazar: «Her şeyden daha buyurucu bir içsel zorunluluğa boyun eğmem gerekiyor. Beni anlayın. Gençliğimden beri, çocukluğumdan beri içine saklandığım bu yalan bulutunu artık dağıtmağa çok, çok ihtiyacım var... Orada boğuluyorum[1].» Bir deneme olan *Corydon*, gerçekten de, yazarının kafasında tam anlamıyla bir niyet beyanı ve kendisini kişisel olarak bağlayıcı bir ifşaattır. Bu itiraf Roger Martin du Gard'ın kötümserliğini dağıtacak nitelikte değildir; şunu not eder: «Eşcinseller geçici bir süre için bir tür apatik hoşgörüden yararlanıyor olabilirler; ama aslında eşcinsellik hâlâ eski devirlerdeki aynı ayıplanmanın baskısı altındadır, ve sadece ahlâkçıların çoğunluğu değil, Fransızların ezici çoğunluğu yönünden de aynı kınanma ve aynı mutlak mahkûmiyetle karşılaşmaktadır[2].» Gerçekten de, Gide'in en önemli eseri

1) Roger Martin du Gard, *Notes sur André Gide*, 1913-1951, Gallimard, 1951, s. 45, alıntı: Eva Ahlstedr, *André Gide et le débat sur l'homosexualité, de L'Immoraliste (1902) à Si le grain ne meurt (1926)*, Göteborg, Acta Universitatis Gothoburgensis, 1994, s. 72.

2) *Ibid.*, s. 47, n. 1, alıntı s. 72.

saydığı *Corydon*, yazarının şöhretini kalıcı biçimde karartacak, ancak 1947'de, ölümünden dört yıl önce, Nobel edebiyat ödülünü almasını engellemeyecektir.

Dört «Sokratik diyalog» şeklinde yapılanmış olan *Corydon*, en klasik türden bir eser olarak karşımıza çıkar; geleneksel, klasik bir yüzleşme çerçevesinde, genelgeçer görüşün sesini temsil eden bir genç adamla (anlatıcı), ona karşı hazırlamakta olduğu *Oğlancılığın Savunması* adlı denemedeki argümanları öne süren, derin bilgili hekim Corydon'u karşı karşıya getirir. İmdi, bu savunmayı Corydon bir natüralist olarak –hayvanlarda eşcinselliğe uzun pasajlar ayrılmıştır– ama aynı zamanda bir ahlâkçı olarak da ele alacak, bunu yaparken özellikle iki "ters-örneğe" (*faire-valoir*) dayanacaktır: cinsel dönükler ve kadınlar. Kitapta üzerinde uzun uzun durulan birçok noktadan biri olan bu usyürütme, kısa bir "yeniden okuma"yı hak ediyor, şu niteliğinden dolayı ki, üçüncü cinsin anlaşılmadan dışlanması (forclusion), ve daha özel olarak da (eşcinsellerin zıtcinseller tarafından) dışlanmasının içinde (dönükler ve kadınların bir pederast tarafından) dışlanması [dışlanmışlık içinde dışlanma] olayının mekanizmalarını mükemmel biçimde sergiliyor[3]. Protestan ve pederast olan –ve bu iki "suçtan" dolayı uzun süre Claudel'in enkizisyonuna ve birçoklarının "taşlamasına" maruz kalan– Gide'in ne söylediğini bilmesi ölçüsünde daha da ilginçleşen bir boyut...

Gide, Corydon'u bir hekim olarak tasarlamıştır. Fakat –ne denli ciddi olurlarsa olsunlar «dayanılmaz bir hastane kokusu» yayan ve ancak «utanmış Uranistler, zavallılar, mızmızlar, dönükler ve hastalarla» ilgilenen– zamanının bilimsel elkitaplarından (Moll, Krafft-Ebing, Raffalovich'in adları geçer) tatmin olmamış bir hekim[4]... Corydon «normal pederastları» incelemekle uğraşmayı tercih eder; dönüklük onun gözünde

3) Gide, 1919 tarihli şu metnin kanıtladığı gibi, bu "zigon" dışlamaları tamamen üstleniyordu: «Bu üç çeşit *eşcinselin* [pederast, sodomit, dönük] aralarındaki sınırlar her zaman net değildir; birinden öbürüne kaymalar olur; ama çoğu zaman aralarındaki fark o denli derindir ki, biribirlerine karşı şiddetli bir iğrenme hissederler; bu iğrenmeye, sizin (zıtcinellerin) her üçüne karşı yönelttiğinizden hiç aşağı kalmayan bir ayıplama da eşlik eder.» (André Gide, *Journal*, vol. I, Gallimard, «Bibliothèque de la Pléiade», 1996, s. 1092).

4) André Gide, *Corydon* [1924], Gallimard, «Folio», 1991, s. 28. Raffalovich'in hekim olmadığını, fakat özellikle Dr. Alexandre Lacassagne'ın *Archives d'anthropolie criminelle*'inde uranizm sorununu incelediği için sık sık hekimler topluluğuna dahil edildiğini hatırlatalım.

eşcinselliğin marazi bir «eklentisi»dir (*annexe*)[5]. Bunun üzerinde birkaç kez ısrarla durur: «Eşcinselliğin de, zıtcinselliğin olduğu gibi, bozulmuşları, dejenereleri, hastaları vardır»; onun kitabı, sadece «sağlıklı uranizmden ya da [...] *normal pederastiden*[6]» bahsedecektir. Eşcinselliğin entellektüel yaradılış kusurları taşıyıp taşımadığı meselesine gelince, daha ilerde açıklar: «Dönükleri bir kenara bırakacağız. Onlara karşı şu çekincem var: bu konuda eksik bilgili kimseler normal eşcinselleri onlarla karıştırıyor[7].»

Demek ki, *Corydon* (baş özelliğiyle) şöyle bir şey oluyor: kısmen ve *en creux* olarak dönüklüğün, yani kadınlaşmanın mahkûmiyeti üzerine kurulmuş, *Oğlancılığın Savunması* adlı, mevcut olmayan bir kitap merkez alınarak kurulmuş bir kitap. Gide bu hususta daha 1919'da Günlük'ünde açıklama yapıyordu: «Ben dönük diye, aşk oyununda kadın rolünü üstlenen ve sahip olunmayı arzulayana diyorum.» Oysa [ona göre] "pederast" «genç oğlana tutulur», sodomitin arzusu ise «yetişkin erkeğe yöneliktir[8]».

Aslına bakılırsa, Corydon kadınlaşmadan daha öte *kadın türüne* ve kadınlığa değgin her şeye karşı bayrak açıyor; çıktığı haçlı seferi doğrudan doğruya kadınlar yönünde yayılıyor; «iffet ve utangaçlığın [onlara] yakıştığını ve onlara uygun olan şeyin peçe olduğunu» ya da «plastik sanatlarda kadının yüceltilmesinin dekadans belirtisi olduğunu» söylüyor[9]. Ona göre, modern hayatın şiddetli uyarılarıyla tek ödevlerinden (analık) saptırılan kadınlar, Fransa'daki doğum oranı düşüklüğünün tek sebebidirler; bu problem yanlış olarak eşcinselliğe atfedilmektedir, ama o, erkekçe değerleri yüceltmek suretiyle, aslında devlete hizmet etmektedir. Hattâ Eulenburg olayı, sözde «yumuşatıcı» cinsel davranışların –ki bunlar, tam tersine, «askerce olmaya son derece yakındırlar»– mahkûm edilmesi, alışılmış yorumların aksi yönünde yeniden okunmalıdır: «Fransa'da bazıları bunlarda dekadans belirtileri görme saflığında bulundular! Oysa ben içimden şöyle düşünüyordum: sefahati bile savaşçı olan ve

5) *Ibid.*, s. 29.

6) *Ibid.*, s. 30.

7) *Ibid.*, s. 123.

8) André Gide, *Journal*, vol. I, op. cit., s. 1092. Gide ilave ediyordu: «Pederastlar, ki ben de onlardanım (bunu niçin düpedüz, sizlerin itirafımda kendini beğenmişlik belirtisi görmenize sebep olmaksızın söyleyemiyorum?), çok daha nadirdirler [...].»

9) André Gide, *Corydon, op. cit.*, s. 90 ve 93. Söyleminin coşkusuna kapılan Gide, Corydon'un ağzından, normal olarak daha keskin olan kaleminden insanı oldukça afallatan şu garip fikri dile getirmeye kadar gidiyor: «Biraz daha ileri gitsem, uranizmin mevcut olmadığı dönem ve bölgelerin aynı zamanda sanatın da mevcut olmadığı dönem ve bölgeler olduğunu bile söyleyebilirdim.» (*Ibid.*, s. 120.)

kadını kendisine güzel çocuklar verme görevine tahsis eden bir halktan ne kadar çekinsek yeridir[10].»

İyi anlaşılması için, *Corydon*'un yazılışı, en azından her türlü hüküm ertelenerek, kendi bağlamına yerleştirilmelidir. Gide birçok bakımdan egemen ve tektelli bir zıtcinselliğe ve karikatürleşmiş eşcinselleri toplumun dışına süren teksesli bir söyleme *tepki olarak* yazar. Hattâ kimi eleştirmenler *Corydon*'un oluşumunda, Léon Blum'ün, kadınların evlenmeden önce fiziksel aşkta deneyim kazanma özgürlüğünü savunan *Evliliğe Dair* (1907) adlı yazısını okuyunca Gide'in duyduğu kızgınlığın rolünü görürler: yazar bunu «bugünkü tüm Yahudi tiyatrosuna ustaca bir önsöz» olarak niteler[11]. Ayrıca eşcinsellik üstüne kimi fikirlerin gördüğü rağbete tepki olarak da yazar. *Corydon*'un 1922 tarihli önsözü bunu açıkça belirtir: hedef aldığı, Hirschfeld'in ortaya attığı "üçüncü cins" kuramı, sözcülük ve savunuculuğunu üstlendiği erkekçe pederastiyi hiçbir bakımdan açıklamayan şu «erkek-kadın» ve «ara dereceler» kuramıdır[12].

Fakat Gide bir başka eserin uzantısı olarak da yazar. Söylenmeyenin şaheseri *L'Immoraliste*'te (1902), başkahraman Michel, Tunus'ta, asla hiçbir şey "söylenmeksizin", şehveti ve oğlan sevgisini keşfetmişti. *Corydon* bu söylenemeyenin biçime sokulmuş hali, bu boğucu sırrın ifşası olabilir mi? Ağız tıkandığı zaman konuşan bedenin romanına, tezlerini bazan saçmalık noktasına kadar tanıtlamakta, kanıtlamakta ve gerekçelemekte inat eden Gide açık bir denemeyle yanıt mı veriyordu? Özetle, *Corydon*, tepki ve uzantı olarak, *Le Moraliste* olarak da adlandırılamaz mıydı?

1908'de başlanmış bir kitabı, arada 1911 ve 1920'deki iki "dostlara özgü" yayından sonra, ancak 1924'te yayımlamakla –bu ara çok şeyi açıklıyor– Gide özellikle bir "açılış" jesti yapmıştır. Yani kendisini normal

10) *Ibid.*, s. 121. Prens Eulenburg'un sekiz evlat sahibi olduğunu hatırlatalım.

11) Alıntı: Daniel Moutote, «Corydon en 1918», *Bulletin des amis d'André Gide*, n° 78-79, Nisan-Temmuz 1988, s. 10.

12) André Gide, *Corydon*, *op. cit.*, s. 8. Gide 1905'te Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen'de çıkan imzasız bir makalede, kendi piyesi *Saül*'ün (1903), kahramanın Davud'a yönelik eşcinsel tutkusunu karakterize eden «dementia senilis»in bir örneklendirilişi olarak görüldüğünü bilseydi, herhalde dehşete düşerdi... Alıntı: George Pistorius, «La première réception d'André Gide en Allemagne (1891-1914)», *Visions allemandes de la France (1871-1914)*, Helga Abret ve Michel Grunewald tarafından derlenmiş incelemeler, Bern, Berlin, Frankfurt/Main, New York, Paris, Viyana, P. Lang, 1995, s. 350.

olarak tıbbın ele aldığı bir konuya bulaştırmış, avukat savunması niteliğinde bir kitapta, büyük üne sahip kendi adına kendini ortaya sermiştir. Bu angajman, bu söz alış, üzerine bir eleştiri yağmuru boşandıracaktır.

Söylendiğinden daha az sert davranan edebiyat basını daha çok düşkırıklığını itiraf eder, kitabın gülünç yanları, can sıkan sistematikliği üzerinde durur. Kin ve nefret hep aynı kamptan gelir: Gide'in ve eşcinselliğin azılı düşmanlarının birliği. 1924 yılı sona ermeden, Dr. François Nazier imzasıyla bir Anti-Corydon bile çıkar. Bu doktor, «tersine aşk yandaşlarını kutsal bir cinnet gibi egemenliğine almış olan garip yandaş toplama çılgınlığının bu –kabul etmeliyiz ki parlak– tezahürünü» etkisizleştirmek için, Casanova, Sappho, Lukianos, Alkibiades, Rabelais ve Verlaine'i bir araya getiren bir konuşma tasavvur eder[13]. Gide'e özellikle kadın düşmanlığı nedeniyle karşı çıkar, Platon'un *Yasalar*'da oğlancılığı kınadığını hatırlatır ve, Remy de Gourmont'la birlikte, «yüzüne aşkın» [tersine aşktan] daha ilginç olduğunu savunur. Kitapta eşcinsellik mastürbasyonla özdeşlenir. Kısacası, Henri Béraud'nun ünlü formülü «*La nature a horreur du Gide*[14]» [doğa Gide'den nefret eder] ile açılan ve yine onunla kapanabilecek olan bu kitaptaki argümanlar yeni değildir.

Savaşa kadar, tanınmışlığı ticari başarısını çok aşacak olan *Corydon*, eşcinselliği anlatmak için kullanılan saydam kod adlarının en popüleri olacaktır. Devrin bütün eserleri, genellikle alay yollu, ona gönderme yaparlar. Willy yeni bir fiil uydurur: «*se corydonner*» [kendini corydonla(t) mak][15]. Yazarlar pek doğruya yanlışa bakmazlar. Hattâ çoğu kez *Corydon*, çok geçmeden «*la fleur du mâle*[16]» [erkeğin çiçeği] lakabı takılacak olan Gide'in bu kitapta karşı çıktığı dönüklükle özdeşlenir. Dahası, 1924 yılı sonlarında çıkmağa başlayan *Inversions* dergisi daha ikinci sayısından

13) Dr. François Nazier, *L'Anti-Corydon, essai sur l'inversion sexuelle*, Éditions du siècle, 1924. Buradaki alıntı, sayfa numarası olmayan giriş («Explication») bölümündendir.

14) Aşırı sağcı polemikçi Henri Béraud 1921'de NRF'ye, yayınlarına ve "esprisine" karşı bir saldırı başlatmıştı. Başlıca hedefleri Paul Claudel, André Suares ve özellikle de André Gide'di. Gide'i sentaks hataları yapmak, militan eşcinsel ve protestan olmakla toptan eleştiriyordu. Milliyetçi ve parlamento aleyhtarı basın tarafından desteklenen bu kampanya, Henri Béraud'yu, *La Croisade des longues figures* [Uzun suratların haçlı seferi] başlığı altında, «*gidisme, suaressisme et la claudélication*» [Gide'cilik, Suares'çilik ve Claudel'leşme] üstüne bir kitap yazmaya bile teşvik edecekti (Éditions du siècle, 1924). ["*La nature a horreur du vide*" : Aristoteles fiziğinin temel ilkesi: Doğa boşluktan nefret eder. ç.n.]

15) Willy, *Le Troisième Sexe*, *op. cit.*, s. 104.

16) *Fantasio*, 1 Mayıs 1926. [Baudelaire'in şiir kitabı *Les Fleurs du mal*'e (Kötülük çiçekleri) gönderme. ç.n.]

itibaren adını değiştirip daha edebi ve daha az göze batıcı *Corydonia* adını almayı düşünür[17]! Kaderin cilvesi, kitap üçüncü cinsin âdeta amblemi haline gelir ve bu yanlış anlama da kalıcı olmuştur.

Örneğin 1930'da, *Ginette femme fatale* [Ocak Söndüren Kadın Ginette] ve *Amour égale désir* [Aşk Eşittir Arzu] gibi adları çok şey anlatan birkaç kitabın yazarı Marie Laparcerie, *Isabelle et Béatrix, roman du troisième sexe* [Isabelle ve Béatrix, Üçüncü Cinsin Romanı] adlı romanında birkaç sayfayı üstadın *Corydon*'da serimlediği tezleri tartışmaya ayırır; romanın kişilerinden biri, bir dönük, bazı çekincelerine karşın, bu tezlerin okullarda okutulmasını temenni eder[18]. Aynı yıl «corydonisme[19]»in, aşırı sağın kuramcısı ve "androgyne"liğin ozanı Camille Spiess tarafından, en doludizgin cinsel dönüklük lehinde gizli bir savunma olmakla suçlandığı bile görülür. Nihayet 1933'te, kasketli "titilerin" iğneleyici takılma ve yuhaları arasında kıkır-kikir sahneye gelen bir «muhteşem travestiler» alayının anlatıldığı (bir polis memurunun üzüntülü yorumu: «Bu kadar da olmaz, [...], bir de kriz var diyorlar!») Magic-City balosu hakkında kim bilir kaçıncı makale başlığını gururla sunar: «Baloyu Corydon yönetiyor[20].»

Özdeyiş malûm: Başarı her zaman bir yanlış anlamaya dayanır.

2. PROUST YA DA DÜNYANIN TERSİ

Kontrpiyede kalma sanatı

Les Marges dergisinin büyük anketi (1926) ya da François Porché'nin kitabı *L'Amour qui n'ose pas dire son nom* (1927) [Adını Söylemekten Çekinen Aşk] gibi edebiyatta eşcinsellik üstüne incelemelerde, Gide'in adının hemen önünden veya ardından gelen ad elbette Marcel

17) *Inversions*, n° 2, 15 Aralık 1924, s. 31. *Amicitia* ve *Urania* adları da önerilmekteydi.

18) Marie Laparcerie, *Isabelle et Béatrix, roman du troisième sexe*, Flammarion, 1930, s. 39-40.

19) Camille Spiess, *L'Inversion sexuelle : Origine et simplification*, Orléans, «L'Endehors», 1930, s. 6. Bu kısa metin şurada tekrar yayımlanacaktır: Camille Spiess, *Ceux qui l'attaquent et Ceux qui le comprennent, Opinions diverses et commentaires suivis d'une étude de C. Spiess sur A. Gide et le problème de l'Inversion sexuelle*, Les Annales de l'hermétisme, 1930, s. 46-52.

20) *Voilà*, haftalık röportaj dergisi, 4 Mart 1933, s. 12-13. Röportaj, Raimu, Michel Simon, Joséphine Baker, Damia ve Paris sosyetesinden daha birçok şahsiyetin baloya katıldığını belirtir ve böylece Magic-City'nin Paris gösteri dünyasının buluşma yerlerinden biri haline gelmiş olduğunu teyit eder. [Cf. yuk. "Şenliği Şeytan yönetiyor". ç.n.]

Proust'unkidir. Oysa Gide *Corydon*'uń önsözünde Proust'un kitaplarını üçüncü cins kuramına destek çıkmak ve böylelikle «kamuoyunun yanıltılmasına» katkıda bulunmakla suçluyordu[21]. Daha kötüsü, ona bakılırsa, Marcel Proust *Sodome et Gomorrhe* ile «sorunu yirmi yıl geriye götürmüştü[22]».

Gide'in Proust'ta eleştirdiği şey esas olarak Wilde'da da eleştirdiği şeydi: gizli-saklılık, kamuflaj, ikiyüzlülük ve edep-erkân kaygısı. Maskeler arkasına saklanmakla suçladığı *Yitik Zaman Peşinde* ve *Dorian Gray*'in yazarlarının her ikisi de ona aynı acil tavsiyede bulunabilirlerdi: asla *ben* deme[23]. *Si le grain ne meurt*'ün [Tohum Ölmezse] ve sağlığında yayımlanmış bir *Günce*'nin sahibi olan bir yazar olayları bu gözle göremezdi tabiî. Prensip meselesi...

Aynı zamanda da yöntem meselesi. Gide dogmatik Corydon'un ağzından oğlancılığı *savunurken*, Proust romanesk, büyüleyici ama histerik, groteskik ve aşırılıklarla dolu, hem kendinden utanan hem geveze, "teyze"nin en üst düzey enkarnasyonu Charlus kişiliğinin egemenliğinde bir Sodom'u *tasvir eder*. Bu komik ve acındırıcı tablo [çoğu insanda] merak uyandırır, gülmeyi tahrik eder; Gide'de ise infial nöbetlerine sebep olur. 1921'de hasta ve yatalak Proust'un başucuna ziyarete gider:

> O akşam da hemen hemen sadece uranizmden konuştuk; kitabının zıtcinsel yönünü beslemek amacıyla eşcinsel anılarının kendisine sunduğu güzel, sevecen ve ruh okşayıcı ne varsa «genç kızların gölgesine» aktarmasına ve böylece Sodom'a sadece grotesk ve aşağılık şeylerin kalmasına sebep olan o «kararsızlıktan» dolayı hâlâ kendi kendisine sitem ettiğini söyledi. Fakat sanki uranizmi kınamak istermiş gibi göründüğünü söyle-

21) André Gide, *Corydon*, *op. cit.*, s. 8.

22) Alıntı: Eva Ahlstedt, *André Gide et le débat sur l'homosexualité*, *op. cit.*, s. 74.

23) Örneğin *Günce*'de, 14 Mayıs 1921 tarihiyle, şuna rastlarız: «Dün akşam Proust'la bir saat geçirdim. [...] Ona *Corydon*'u getirdim, hiç kimseye bahsetmeyeceğine söz verdi; anılarım hakkında birkaç söz ettiğimdeyse haykırdı: 'Her şeyi anlatabilirsiniz, ama asla ben dememek şartıyla.' Bu ise benim işime gelmiyor.» (André Gide, *Journal*, c. I, *op. cit.*, s. 1124.) Ve 1 Ekim 1927 tarihiyle, Wilde'a ilişkin şu anı: «Kendi hesabıma ben daima açıksözlülüğü tercih ettim. Fakat Wilde yalanı bir sanat eseri yapma yolunu seçti. [...] 'Asla ben sözcüğünü kullanmayın' demesinin sebebi budur. [...] Bu sanatçı ikiyüzlülüğü, şiddetle hissettiği edep-erkân duygusunun ve kişisel korunma kaygısının ona dayattığı bir tavırdır. Kaldı ki, gerçeği gizlemenin büyük üstadı Proust için de durum aynıdır.» (André Gide, *Journal*, c. II, *op. cit.*, s. 43-44.)

diğimde son derece etkilendi; itiraz etti; ve ben şimdi anlıyorum ki, bizim aşağılık, gülünç ya da iğrenç bulduğumuz şey ona o denli itici gelmiyor[24].

Birkaç ay sonra, *Sodome et Gomorrhe*'da bazı sadizm sahneleri de bulunca, Gide âdeta köpürür ve Proust'un tavrında sadece sahtelik ve aldatmaca görür: «Daha beteri: gerçeğe yapılan bu hakaretin herkesin hoşuna gitmesi riski vardır: önyargılarına gerekçe olduğu ve tiksintilerini heveslendirdiği zıtcinsellerin, ve sunulan bahaneden ve portrelerini çizdiği kişilere benzemeyişlerinden kendilerine pay çıkaracak olan diğerlerinin[25].» Gide doğru tahmin etmiştir. *Sodome et Gomorrhe*'un birinci cildini okuyan Jacques Rivière, Proust'a memnuniyetini ifade eder:

> Sodomist [*sic*] ırkını tasvir ettiğiniz [...] o korkunç sayfaları okurken, özellikle bir tür intikam duygusunun da tadını çıkarıyorum. Bu sayfaların bana verdiği türden bir rahatlamaya ihtiyacım vardı. Gerçi hiç sarsılmadım ama çevremde aşk kavramının çarpıtıldığını o kadar çok işittim ki, şimdi bu konuda sizin kadar sağlıklı ve dengeli birinin söylediklerini dinlemekten pek tatlı bir huzur duyuyorum[26].

Bu tür mektuplara herhalde çok sevinen Proust, kitabıyla birçok eşcinseli aynı anda küstürmüş olduğunun farkındaydı; buna üzüldüğünü söylüyor, ama hemen de ekliyordu: «Fakat M. de Charlus yaşlı bir beyse bu benim suçum değil ki... Durup dururken ona Taormina'nın gravürlerindeki gibi bir Sicilyalı çoban görünümü veremezdim herhalde[27].» Tabiî, elbette. Ama bu "şaka" işin esasını gizlememelidir: Yunan aşkının savunucusu olan Gide'den farklı olarak, Proust'un tutkusu cinsel dönüklüğe (erkek bedeninde kadın ruhu ya da kadın bedeninde erkek ruhu) yöneliktir; kadın-erkek figürü, tiksindirmek bir yana, onu âdeta büyüler. Okurlarına «saygısından» ve olası «müstehcenlik» ithamlarına karşı önlem olmak üzere, Balzac'tan alınma «eteklik giyen sözcük» *tante* teriminden vazgeçip, *homosexuel* de «fazla Germanik ve ukalâca olması» bir yana kavramı da tam karşılamadığından, yerine *inverti*'yi koymuştur:

24) André Gide, *Journal*, I, *op. cit.*, 17 veya 24 Mayıs 1921, s. 1126.

25) *Ibid.*, 2 Aralık 1921, s. 1143.

26) Jacques Rivière'in Marcel Proust'a Nisan 1921 tarihli mektubu, *Sodome et Gomorrhe*'da zikrediliyor, Gallimard, «Folio», 1989, s. xxxi.

27) *Ibid.*, s. xxxii, Marcel Proust'un Boulanger'ye mektubu, Nisan 1921.

> Burada kabaca serimlediğim, aslında pek bölük-pörçük kurama göre, gerçekte eşcinsel (homosexuel) yoktur. Teyzenin görünümü ne denli erkeksi olursa olsun, erkeğe duyduğu arzu, gizlenmiş de olsa derinlerdeki bir kadınlıktan gelmektedir. Eşcinsel, bir dönüğün (inverti) olduğunu iddia ettiği, olduğuna samimi olarak inandığı şeydir[28].

Üçüncü cins kuramının Ulrichs'in ustasına layık çömezi Proust'a uyan tek kuram olması, *Le Temps retrouvé*'yi [Tekrar Bulunan Zaman] okuyup bitirince daha iyi anlaşılır. Zira aslında, *Yitik Zamanın Peşinde*'nin tüm yapısı, *ters dönme*, *karşılıklı konum değiştirme* anlamında (*ittifakların tersine dönmesi*, *durumun altüst olması* deyimlerinde olduğu gibi), "dönme/dönüklük" kavramı üzerine kuruludur, hem de romanın tezgâha konduğu andan itibaren.

1908 Mayıs'ında Marcel Proust, Louis d'Albuféra'ya yazdığı bir mektupta kafasındaki projeleri sayar. Başka konularla birlikte özellikle soyluluk üstüne bir inceleme, bir Paris romanı, kadınlar üstüne bir deneme içeren bu listede, parantez içinde gerçekçi bir yorumla, «Pederasti üstüne bir deneme (yayımlanması kolay değil)» de yer alır[29]. Beş yıl sonra, bu farklı taslaklar, Proust'un ilk hamlede başını ve sonunu kaleme alarak inşa ettiği –orta kısım yıllar geçtikçe geometrik orana göre büyüyecektir– dev bir kitap halinde kaynaştırılır ve ilk cildi *Du côté de chez Swann* [Swann'ların Tarafı] Grasset yayınevinden masrafı yazara ait olmak üzere çıkma aşamasına gelir. Proust henüz yayıncıyla müzakeredeyken dostu –Léon Blum'ün kardeşi– René Blum'e eserinin yapısı hakkında bilgi verir: «Bu kitabın bir roman olduğunu bilmem size söyledim mi? En azından şimdilik en az farklı olduğu şey roman. Öyküyü anlatan ve Ben diyen bir bey ve birçok şahıs var; bunlar bu ilk ciltte 'hazırlanıyor', yani ilerde, ilk ciltte beklenenlerin tam aksini yapacaklar[30].»

Demek ki, *Yitik Zamanın Peşinde* daha baştan itibaren yazarının kafasında, eldiven gibi tersine çevrilmeye aday portrelerin evriminin romanın sonu tarafından önceden belirlendiği karmaşık bir "tersine yolculuk"

28) Marcel Proust, *A la recherche du temps perdu*, III, *Sodome et Gomorrhe*, «Esquisses IV», Gallimard, «Bibliothèque de la Pléiade», 1988, s. 955.

29) Marcel Proust'un Louis d'Albuféra'ya mektubu, Mayıs 1908, in Marcel Proust, *Correspondance*, c. VIII, metni saptayan, hazırlayan ve notlayan Philippe Kolb, Plon, 1976, s. 112-113. «*Pédérastie*» burada erkekler arasında cinsel ilişki anlamında alınmalıdır.

30) Marcel Proust'un René Blum'a mektubu, 23 Şubat 1913, in Marcel Proust, *Correspondance*, *op. cit.*, XII, s. 91-92.

olarak tasarlanmıştır. Birinci ve sonuncu sayfalar arasında, başlangıçtaki salak hekim Cottard'ın sıradışı bir klinik uzmanı, sosyete ressamı Biche'in Elstir adı altında dâhi bir sanatçı, Guermantes'ların çöküş halinde bir büyük aile oldukları anlaşılır; tıpkı dul kocakarı kılıklı acınası bir ihtiyara dönüşen enerjik ve asker tavırlı Baron Charlus gibi... Hattâ Proust bunu romanda apaçık söyler: «[...] Hayatımızın ikinci kısmında dünyaya gösterdiğimiz doğamız [...] bazan tersine bir doğa, tam anlamıyla tornistan edilmiş bir elbisedir[31].»

Dönme[lik] (*inversion*) ya da yapısal alt-üst oluş kavramının ve hepsi çeşitli düzeylerde geniş bir inkâr veya red girişimine angaje olmuş kişilerin dedikleri ve yaptıklarının tam tersini ciddiye almaya yavaş yavaş alışan okurun da apaçık göreceği gibi, bütün bu roman çevriminin, dramatik itici gücün ve sürpriz etkisinin kuvvetine bağlı nedenlerle inşa edildiği bellidir: Legrandin'in züppeliği monden tutum ve davranışlara karşı takındığı küçümseyici tavır ölçüsünde; Charlus'ün cinsel tercihleri «kadınlaşmış» gençlere karşı dile getirdiği kin ve nefret ölçüsünde; Albertine'in yalanları gerçeği söyleyeceğine «yemin ederken» kullandığı enerji ölçüsündedir. Bir şahıs ne kadar kayıtsızlık, erkeklik, dürüstlük, yiğitlik görüntüsü vermeye çalışırsa, gerçekte tutkuyla bağlı, kadınsı, sinsi ve ödlek olduğunu o kadar iyi açığa vurmuş olur. Anlatıcı pek çabuk «lafzen hakikatin tam tersi anlamına geldikleri için bir bakıma tersten okunması gereken bu sözlerden[32]» kuşkulanmayı öğrenecektir. Romanın ortalarında bu okuyuş tarzı onun için o denli saydamlaşmıştır ki, nasıl olup da «davetlere çağrılmadıklarını gizlemek için örneğin 'o kadar çok davet alıyorum ki hangisine gideceğimi şaşırıyorum' diyen insanlar bulunabildiğine[33]» şaşar. Albertine «Yarın Verdurin'lere gitmem mümkün, ama gidip gitmeyeceğimi bilemem, canım hiç istemiyor» der demez, Marcel hemen tercüme eder: «Bu itirafın çocukça anagramı: 'Yarın mutlaka Verdurin'lere gideceğim, bu kesin, çünkü buna son derece önem veriyorum.'[34]» Kendisi de onu alıkoymak için birkaç kez aynı yöntemi kullanır: «[...] Onun bir hafta sonra geri dönmesini mutlaka istediğim içindir ki, [giderken] 'sonsuza dek elveda' diyordum[35].»

31) *A l'ombre des jeunes filles en fleurs*, I, s. 426. Bu gönderme, bütün sonrakiler gibi, şuradan alınmıştır: Marcel Proust, *A la recherche du temps perdu* [1914-1927], Jean-Yves Tadié edisyonu, 4 cilt, Gallimard, «Bibliothèque de la Pléiade», 1987-1989.

32) *A l'ombre des jeunes filles en fleurs*, II, s. 215.

33) *Sodome et Gomorrhe*, III, s. 411.

34) *La Prisonnière*, III, s. 598.

35) *Albertine disparue*, IV, s. 39.

Fotoğrafçılıkta negatiften pozitif elde etmek gibi «ters-klişe» yoluyla yapılan bu psikolojik şifre kırma örnekleri kitapta yığınladır. Hep birlikte, *Yitik Zaman...*'ın mimarisine hakim olan tam bir "genel yasa" oluştururlar; hatırlatalım ki, kitap, anlatıcının yaşadıklarını –ve dolayısıyla az önce okuduklarımızı– dönüştürmek için kendini yazmaya hasretme kararı üzerine sona erer: metni kaynağından tekrar ele almaya, tersine gösterilen bir sinema filmi gibi zamanı geriye doğru yeniden yaşamaya bir çağrı gibi...

Lanetli şehirler

Proust'un araştırdığı ve şifresini çözdüğü bu "dünyanın tersinde", Sodom'la Gomore ezici bir yer tutar. Psikolojik analiz konusu olarak, ama aynı zamanda «o cinsten» olan, oraya düşen veya öyle olduğu ortaya çıkan sayısız kişinin yetiştiği fidelik olarak da... Birkaçını saymakla yetinelim: Charlus, Saint-Loup, Morel, Jupien, Guermantes prensi, Foix prensi, oğul Cambremer, Legrandin, Vikontes Courvoisier, Châtellerault dükü, M. d'Argencourt, Mlle. Vinteuil ve adı bilinmeyen dostu, Albertine, Andrée, Léa, Bloch'un kızkardeşi, Barones Putbus'ün oda hizmetçisi... Ve tabiî kadınlarla macera yaşamış oldukları söylenen Verdurin, Odette ve Gilberte... Liste tamam da değildir hani. Charlus'ün, kendisini Collège de France'ta bir «eşcinsellik kürsüsünün» başında görse şaşırmayacağını söyleyen Brichot'nun teşvikiyle, konu hakkında bilgiyle ahkâm kestiği *La Prisonnière*'in şaşırtıcı bir pasajında, baron on erkek içinde ancak üç veya dört sahici zıtcinsel sayabildiğini bile iddia eder. O halde, bu akıl almaz istatistik cinsel dönük oranını % 60-70'e çıkarıyor demektir[36]. Proust'un dünyasında bu herhalde doğrudur. İzleri karıştırmakla daha çok uğraşan Albertine, «kötü tür» mensubu kadınların oranını açıklamak tedbirsizliğinde bulunmaz; ama eşdeğer bir rakam olduğundan rahatlıkla kuşkulanılabilir.

Charlus'ün üçüncü cins hakkındaki akılları durduran bilgisini Proust ilk gençlik yıllarından itibaren biriktirmiştir. 1893'te «Geceden Önce» başlıklı bir metinde bu konuyu ilk kez ele alır; bu, ölüm döşeğinde bir kadının itiraflarıdır; orada şunu okuruz: «Bu [tür] aşkın sebebi, ahlâksal bir içerik taşıyamayacak kadar kıskanç biçimde 'öyle' olan bir sinir bozukluğudur[37].» Yani bu aşk her şeyden önce bir hastalıktır. Proust bu

36) *La Prisonnière*, III, s. 801-812.

37) *Sodome et Gomorrhe*'un önsözünde geçer, Gallimard, «Folio», 1989, s. ix.

sorun hakkındaki fikrini değiştirmeyecektir: hattâ bu hastalık, *Yitik Zaman*...'da dendiği gibi «onulmaz[38]»dır, böylece kurbanlarını da herhangi bir sorumluluktan muaf tutmuş olur. O zaman bu denli sık «kötü huy»dan, «kötülük»ten bahsetmek niye? Anlatıcı, «dile kolay geldiği için» böyle olduğunu iddia eder, bazan bu ismin yanına gerekçe görevi yapan bir parantez koyar: «(dendiği gibi)» kötü huy, «(ya da yanlış olarak böyle adlandırılan şey)[39]». Kaldı ki kötü huy, fenomenin doğuştan olmasıyla çelişkili değildir. Hastalık doğuştan gelir ve sosyal bağlama göre az çok yayılıcı ve karmaşıklaşmış biçimde gelişir, öyle ki, eski bir tartışmanın terimlerini kullanacak olursak, kalıtsal dönüklük, bir bakıma, kültürel çevrenin fonksiyonu olarak edinilmiş bir dönüklükle güçlendirilip sürdürülür. Örneğin, [kadın] dostuyla birlikteyken sadece müzikle uğraşmadığı fısıldanan Matmazel Vinteuil'e ilişkin ilk eşcinsellik iması, «bizzat doğanın, bazan –gözlerinin rengi gibi– ana ile babanın özelliklerini harmanlayarak, çocukta gelişip serpilmesini sağladığı o kötü huyla ilişkilidir[40]». Guermantes'ların tarafında ise, Charlüs'ten Saint-Loup'ya, yani amcadan yeğene geçmesiyle, «kalıtsal» olarak bile nitelendirilir[41].

Bu hastalığa tutulanlar «lanetlenmiş bir ırka» mensupturlar[42]. Proust, ırk sözcüğünü sever ve dönükler, Yahudiler, uşak ve hizmetçiler, aristokratlar, "çiçeklenmiş" genç kızlar, "apaşlar" (serseriler anlamında) için kullanır. Kuramsal olarak, bu «lanetli ırkın» «kötü huyu» bir aksiyoma, bir yasaya dayanır: *genre*'ın *sexe*'e göre [psiko-sosyal cinsiyetin biyolojik cinsiyete göre] tersine dönmesi. Pratikte ise olay daha karmaşıktır. Kadın-erkek kuramı, yani umutsuzca *sahici* bir erkek arayan (ve bulamadığından genellikle bir başka dönükle yetinen) erkek tutkunu kadınlaşmış dönük kuramı, roman boyunca –bazan çelişkiye düşmekten de kaçınamadan– örneklendirilir; erkek-kadın kuramı ise çok daha parçalı ve kırılgandır. *Proust lesbien* adlı kitabında Élisabeth Ladenson, bu kuramın ne ölçüde «asla gerçekten 'erkeksi' olmayan» ve «karşıtlarını değil benzerlerini arzulayan» lezbiyen kadınlara uygulanmadığını göstermiştir. Ona göre, romanda, o zamana kadar hiçbir kurgu eserinde bu denli genişlikle ele alınmamış olan «eşcinsellik» (*homosexualité*: etimolojiye göre "aynısını"

38) *Sodome et Gomorrhe*, III, s. 18.
39) *Ibid.*, s. 15, 19, 26.
40) *Du côté de chez Swann*, I, s. 146.
41) *Le Temps retrouvé*, IV, s. 322.
42) *Sodome et Gomorrhe*, III, s. 16-33. Bu kitabın pek ünlü olan "açılış" cümlelerinde, Proust'un önce kullanıp sonradan vazgeçtiği «teyzeler ırkı» deyiminin yerini «lanetli ırk» deyimi almıştır.

sevme) olgusunu sadece lezbiyenler somutlaştırırlar. Fakat buna dayanarak «Sodom'la Gomore arasında görünüşteki paralelliğin, kitabın adından öteye geçmediğini[43]» iddia etmek de fazla aceleci davranmak olur.

Zira iki şehir arasında, en sivrilmiş iki figür Charlus ve Albertine'de somutlaşan benzerlikler pek çoktur. Hattâ yazar ikisi arasında şu denkliği bile kurar:

> Belki de, diyordum kendi kendime, Albertine'de gördüğüm, aramızda bir erkekle kurulan aynı dürüst ve sadık arkadaşlık varmış izlenimi veren o sıcak ve dobra dobra tavır ve davranışların sebebi bizzat Albertine'in bu kötü huyudur, tıpkı buna paralel bir kötü huyun M. de Charlus'te de duyarlık ve espriden oluşan kadınsı bir incelik meydana getirmesi gibi[44].

Proust, genel yasaları, sistemleri sevdiği gibi simetrileri de sever. A priori biribiriyle ilgisiz semtler olan Méséglise ile Guermantes'ın romanın sonunda bağlantılı olduklarının ortaya çıkması gibi, Sodom ve Gomore de, simetrik olmamakla birlikte, örneğin Morel'in Gomorelilerin –ve tabiî onların da Morel'in– foyasını meydana çıkarmalarını sağlayan o «esrarlı kehaneti[45]» sayesinde biribirine dokunan, biribirini farkeden ve tanıyan iki dünyadırlar.

Hattâ Proust daha da ileri giderek birkaç kez, iğretileme veya benzer yollarla, Sodom'la Gomore arasına bir *tamamlayıcılık* bağı kurar. Gerçi «bir teyzenin karısı» deyimi, ki tabiî –bir çeşit bileşik kaplar etkisiyle kocası ne denli kadınsı idiyse kendisi de o denli erkeksileşmiş olan Madam Vaugoubert gibi– «erkek» olurdu, bizi söz konusu zevcenin cinsiyeti konusunda değil, sadece dış görünümü konusunda aydınlatır. Fakat anlatıcı, Saint-Loup'nun, Albertine'in kendisiyle evlenemeyecek kadar parasız kalmış olmasına üzüntüsünü ifade ederken çok daha açıklayıcıdır: «Sanıyorum ikimiz çok iyi anlaşabilirdik.» Anlatıcı bundan şu anlamı çıkarır: «O nasıl Sodomlu idiyse öbürü de aynı şekilde Gomoreliydi[46].» Zıtcinselliğin "karşıtların biribirini çekmesi" ilkesini burada dönüklükle takviyeli olarak takıntı haline getirmiş olan Proust, bir teyze ile bir lezbiyenin ideal bir çift oluşturacağını varsaymak suretiyle, mantığını son

43) Élisabeth Ladenson, *Proust lesbien*, İngilizceden (ABD) çev. Guy Le Gaufey, EPEL, 2003, s. 29.

44) *Albertine disparue*, IV, s. 191.

45) *Sodome et Gomorrhe*, III, s. 396.

46) *Albertine disparue*, IV, s. 258.

sınırına dek götürür; şu anlamda ki, bu durumda, Albertine'in varsayılan "erkekliğinin" Saint-Loup'nun kadınsılığını telafi etmesiyle, eril-dişil dengesi korunmuş olacaktır. *Yitik Zaman...*'da, Sodom'la Gomore'yi ikiz şehirler yapacak türden, Morel ve Léa gibi erotik bağlarla ya da Barones Putbus'ün oda hizmetçisiyle –Charlus'ün üçüncü cinse "kazanılmış" olduğunu iddia ettiği– kardeşi eski araba sürücüsü gibi ailevi bağlarla bağlı başka çiftler de kendilerini pek farkettirmeden yuvarlanıp giderler.

Fakat anlatıcı gayretkeşlik nedeniyle hatâya düşmüş olmuyor mu? Saint-Loup'nun tercihinin, Albertine olmayınca onunla bir macerası olduğu söylenen Gilberte'ten yana dönmesi anlamsız değildir. Kaldı ki iki genç kız sık sık karşılaştırılır, bazan birinin öbürünün garip bir "enkarnasyonu" olduğu farkedilir: «Gilberte'in duyusallığı, iradeli ve kurnaz tabiatı bu kez Albertine'in bedeninde beni baştan çıkarmaya gelmişti» der, o kızları kendi «genre[47]»ından kadınlar olarak görecek kadar her ikisine de –sırayla– âşık olan anlatıcı; ve *Yitik Zaman...*'da bu «*genre*» sözcüğünün ne denli anlam yüklü olduğu bilinir. İmdi, böyle itiraflarda bulunmak, eğer kurama sadık kalmak gerekirse, ihtiyatsızca bize kendi cinselliği hakkında bilgi vermek değil midir? Gomore'ye âşık olan Marcel acaba böylece kendisinin Sodom'a ait olduğunu ağzından kaçırmış mı oluyor[48]? Bu örneğin de gösterdiği gibi, *Yitik Zaman...*'daki üçüncü cinsin kuramsal çatısı, bazan anlatıcının söyleminin tutarlılığını tehdit eden bir aşırı gayretkeşliğin kusurunu taşıyor; anlatıcının kendisi hakkındaki zıtcinsellik iddiası, birçok kez kendi tanıtlamalarının tuzağına düşerek yalanlanıyor.

Sodom büyüsünün, Gomore takıntısının etkisi altındaki anlatıcı, tüm roman boyunca, aklını hiç rahat bırakmayan bir sorunla uğraşır: Üçüncü cins neden tanınır? Nasıl ifadelerden? Ne gibi fiziksel ayrıntılardan? Birinin «öyle» olduğu nesinden belli olur? Albertine'in ölümü bu araştırmanın ateşini küllendirmemiştir. Anlatıcı Venedik'te kendisine artık yok olan dostunun enigmatik yüzünü hatırlatan bir genç kıza rastlayınca hâlâ «kadınları seven kadının morfolojik özellikleri» hakkında kafa yorar:

47) *Ibid.*, s. 84.

48) Böyle bir çıkarımın içerdiği risk –ki gündeme getirilmemiştir– aşağıdaki argümanla kadük hale gelirdi: Saint-Loup ve anlatıcı Albertine'e kadınları sevdiği için, fakat *karşıt niyetlerle* âşık olmuş olabilirlerdi: birincisi bu eğilimleri geliştirip sürdürmek, ikincisi söndürmek, kızı bunlardan caydırmak istiyordu. Peki ama o zaman anlatıcı neden Albertine'i göz altında tutma görevini daha baştan beri onunla ilişkisi olduğundan kuşkulandığı Andrée'ye emanet ediyor?

> Yüz ifadesini okumaya çalıştığım zaman ona «Bunu bana söylemelisiniz, bu bana insanın doğal tarihine ait bir yasayı öğretmesi açısından ilginç geliyor» demek isterdim, ama o bunu bana asla söylemezdi; bu kötü huya benzeyen her şeye karşı özel bir tiksinti duyuyor, kadın dostlarıyla birlikteyken son derece soğuk duruyordu. Hattâ belki de bu, aslında saklayacak bir şeyi olduğunun kanıtıydı[49] [...].

İlk ipucu –ki zaten her iki lanetli bölge için de geçerliydi– işte bu davranış olabilirdi: yalan ve gizleme. Proust eserinin hazırlık taslaklarında cinsel dönük hakkında, «sesi, jestleri, sözleri ve tavırlarıyla, hattâ sık sık yüz hatlarıyla, makyajlanmış bir varlıktır[50]» der; hattâ bazan, Charlus'ün pudralanmış tiyatro aktörü suratının gösterdiği gibi, somut anlamda bir makyajlanma söz konusudur. Fakat Sodom'la Gomore'nin kendilerini gizleme çabaları farklı yollardan geçer. Birincisi ne denli kendine özgü, karakteri belli, rengârenk ve gözalıcı, sanki kabartma gibiyse, ikincisi de o denli "çukur-baskı", kırılmaya uğramış, atomize olmuş, elle tutulamaz bir bulutsudur. Yine de ne olduklarını açığa vuran ortak belirtiler vardır: gözler ve ses.

Anlatıcı bunu sık sık söyler: Albertine sayısızdır. Hep yarım kalmış bir «puzzle[51]» olan modern Gomore'de olduğu gibi, gözleri, bulunabileceği bütün yerlere tekabül eden «birçok parçadan yapılmış» gibi çoğuldur; yalancılık gereği «hareketsiz ve pasif», ama «arzu edilen randevuda hazır bulunmak için aşılacak metre veya kilometrelerle ölçülecek kadar dinamik» oldukları nisbette ele gelmez şeylerdir. Bunlar, «kaçış halinde bir varlığın[52]» gözleridir: yakalanamaz bakışlar, «uzağa bakan, belki mesafeleri ölçmeyi sağlayan ama yönleri göstermeyen, hüzünlü, parça parça gözler[53]». Bu patlamış "heryerdelik" onun arzusunu gösterirken bir yandan da anlamını karartır, tıpkı alfabesi çözülebilen, heceleri okunabilen ama sözcüklerinin anlamı çıkarılamayan bir dil gibi...

Albertine'in bakışları çoğu kez bulanık, uzağa odaklı, ifadesiz olmaya uğraşan bakışlar gibi görünür. Anlatıcının kıskanç mevcudiyetinden ileri gelen bu hesaplı ve temkinli flu bakış, gözlerinde –kendisini aynı anda bir çeşit melankoliye boğan– «o anlık ve derin dikkat ifadesini[54]»

49) *Albertine disparue*, IV, s. 228.
50) *Sodome et Gomorrhe*, III, «Esquisses IV», s. 956.
51) *La Prisonnière*, III, s. 597.
52) *Ibid.*, s. 599.
53) *Ibid.*, s. 600.
54) *Sodome et Gomorrhe*, III, s. 198.

uyandıran «kötü türden» genç kızlarla karşılaşma merakının önünde geriler. Yalnız erotizm uyanıklığını bozar ve foyasını meydana çıkarır. Genç kızların yanında «tonsuz ve mutlu» olan «kısık ve yumuşak» bakışı, arzuyla aniden uyandırılınca, «geçen kadına kilitleniyor, yapışıyordu; hem o denli yapışkandı ki, ayrılırken kadının derisini de birlikte çekip alacakmış gibi görünüyordu». Anlatıcı için bu ipucu bütün kanıtlara değer: «Albertine bana özel ihanetlerini inkâr edebilirdi, ama ağzından kaçan, aksine beyanlarından daha güçlü sözcüklerle, hattâ sadece o bakışlarla, özel olaylardan çok daha fazlasını, asıl saklamak istediği şeyi itiraf etmiş oluyordu: kabul etmemek için kendini öldürtebileceği şeyi, yani [cinsel] eğilimini[55].»

Dolayısıyla, Albertine'den bu yalanları ya da gerçekdışı beyanları koparıp atamayan anlatıcı, kızın gözlerini okumaya mahkûmdur. Kırılgan, yetersiz, yoruma ve spekülasyona açık bir okumadır bu. Orada umudu, tahmin edemediği sevinçlerin üzüntüsünü görebilir, ve «gözbebeklerinde sadece o ışığı yakalayarak», kendini mahkûm durumunda bulur, tıpkı «salona girmesine izin verilmeyen ve kapıdaki camlı küçük pencereye gözünü dayamasına karşın sahnede olup bitenlere dair hiçbir şey göremeyen seyirci gibi[56]». Eşikten geri çevrildiği için asla Gomore'ye giremeyecek ve [Albertine'in] «işaretler[57]» veren «farlar» gibi, arzunun «yanıp sönen ışıklara» dönüştürdüğü bakışlarının esrarına nüfuz edemeyecektir.

Proust sanki Gomorelilerin yıldız pırıltılı gözleriyle, Baron Charlus'ün, kendisine «deli ya da casus bakışları veren», «dikkatten dört açılmış» gözlerini karşı karşıya koyar[58]. Orada da, henüz genç ve mazbut bir Charlus'ün tercihlerini gizlemek için gösterdiği tüm çabalar, göz hizasına gelindiğinde boşa çıkar. [Gözler], sanki ifadesini sımsıkı kapatmış olduğu o suratta «tıkayamadığı biricik çatlak ya da mazgal deliği[59]»dir. Bu sır tutmaz yarıklardan, «derinlerden gelen o özel bakış[60]», askerlere ve gençlere atfetmeden geçemediği ve profesyonel dönüğü ele veren o «hem soruşturucu hem korkak, kaçamak bakış[61]» çıkar.

55) *La Prisonnière*, III, s. 656.
56) *Ibid.*, III, s. 886.
57) *Sodome et Gomorrhe*, III, s. 245.
58) *A l'ombre des jeunes filles en fleurs*, II, s. 111.
59) *Ibid.*, s. 120.
60) *Sodome et Gomorrhe*, III, s. 95.
61) *Ibid.*, s. 425.

Sodom'un diğer sakinlerinin aksine, Charlus'ün çöküşü erken başlar ve hızlı bir ritimle ilerler. Bu «yaşlanmış Apollon[62]» çok geçmeden «yere bakan Cizvit gözleri ve şişman vücuduyla badi badi yürüyen[63]» bir çeşit ucubeye dönüşür; bütün fiziğinin, «pudralı suratı», «iri memeli göğsü» ve «kocaman yuvarlak kalçasının» «yağ gibi yayılmış o kötü huyu haber verdiği», «görevden alınmış bir rahibe» benzer[64]. Sadece keskin gözleri, Saint-Loup'ya da miras kalan o gözler, bir beyin kanaması gelip kendisini yere vuruncaya kadar bu çöküşe direnir gibi görünür. Charlus kısa bir süre için kör bile olacaktır. O zaman Jupien'in ona göz kulak olması gerekir. Bir gün odasına girince baronu on yaşında bir çocukla birlikte bulur. Kör Charlüs pedofil de olmuştur. Görme yetisine tekrar kavuştuğundaysa ünlü bakışı artık keskinliğini kaybetmiştir: «Ama en dokunaklısı, yitirilen bu parlaklığın aslında manevi gurur olduğunun hissedilmesiydi[65][...].»

Charlus'ün bakışı erkekçe tutkusunu ifade eder. Kadınsılaşması bütünüyle sesindedir: «Medyumu yeterince çalışılmamış ve okuyuşu bir genç erkekle bir genç kadının sırayla düet yapmalarını andıran bir kontraltoya benziyor[66].» Zarif, zaman zaman sevecenlikle dolu bu ses, ünlü öfke nöbetlerinin etkisine girince çabucak iğrençleşir, «şiddetli ve sağır edici bir fırtına gürültüsü gibi hem tiz hem pes perdeden çıkar». Zaten çoğu kez Charlus'ün «uluduğu[67]» söylenir.

Sesi de çöküşünün ritmini izleyecektir. Charlus'ün bir dönük olduğuna artık ikna olmuş olan anlatıcı da (baronu Jupien'le bir baştan çıkarma sahnesinde yakalamıştır) artık «falsolu sesi» sayesinde kimin olursa olsun maskesini indirebilecek, «bu da bir Charlüs[68]» diyecektir. Baronun sesi dönüklüğün organı, üçüncü cinsin şarkısı olmuştur; adı da bundan hareketle «charlisme», «bir Charlus», «Charlus'ler» gibi çekime giren bir isim haline gelmiştir. Bundan sonra artık sadece «tiz ve tokat gibi patlayıcı», «genizden, ağır ve yayvan», «tiz, yavan ve kadanslı[69]» olacaktır. Bu «koket entonasyonlu falsetto sesin[70]» tiz perdelere doğru yükselen çizgisini

62) *Du côté de Guermantes*, II, s. 843.
63) *Sodome et Gomorrhe*, III, s. 451.
64) *La Prisonnière*, III, s. 712.
65) *Le Temps retrouvé*, IV, s. 438.
66) *A l'ombre des jeunes filles en fleurs*, II, s. 122.
67) *Du côté de Guermantes*, II, s. 846.
68) *Sodome et Gomorrhe*, III, s. 63.
69) *Sodome et Gomorrhe*, III, s. 395, 398, 477.
70) *Ibid.*, «Esquisse 1», s. 927.

artık hiçbir şey düzeltemeyecektir. En pes perdeye yaklaştığında bile hâlâ «akortçuya ihtiyacı vardır[71].»

Ünlü bir anekdot, bu sesle kendini ele vermeyi sahneye koyar. Olay La Raspelière'de geçer; akşam yemekten sonra Madam Verdurin, o sırada henüz sonraki yıllarda dönüşeceği karikatür haline gelmemiş olan barona portakal suyu önerir:

> O zaman M. de Charlus, nazik bir gülümseme ve nadiren kullandığı billûr gibi bir sesle, ağzı ve beliyle bin türlü eğilip bükülerek, cevap verdi: «Hayır, ben yanındakini tercih ettim, çilek galiba, nefistir.» Gizli tutulmak istenen bir dizi eylemin dışa vuran sonuç olarak kendilerini ele veren özel bir konuşma ya da davranma tarzı doğurması gerçekten gariptir. Bir adam Bakire Gebeliğe, Dreyfus'ün masumiyetine, ya da dünyaların çokluğuna inanıyor veya inanmıyorsa, ve bunu gizli tutmak istiyorsa, ne sesinde ne de hal ve hareketlerinde düşüncesinin anlaşılmasını mümkün kılacak hiçbir ipucu bulunamayacaktır. Fakat M. de Charlus'ün o tiz ses, o tatlı gülümseme ve o kol hareketleriyle «Hayır, ben yanındakini, çileği, tercih ettim» deyişini duyar duymaz, yargıcın itiraf etmemiş bir caniyi mahkûm etmesini, hekimin belki de hastalığından bihaber olan fakat üç yıl içinde öleceği sonucunun çıkarılabileceği bir telaffuz hatası yapan bir felçliyi teşhis etmesini sağlayan aynı kesinlikle, «Tamam, bu da kuvvetli cinsi seviyor» diyebilirdiniz[72].

Bu anlamda, cinsel dönük *gerçek doğasını* kontrol edemeyen bir tür zoraki vantriloktur; dönüklük de ses tonundan anlaşılan ve tahmin edilen tek cinsel kimliktir. Kulak için pek güvenilir olan bu özellik erkeklerin foyasını meydana çıkarır. Ama Gomorelilere gelince, onların hançerelerinden beklenmedik biçimde bariton seslerin çıkması söz konusu değildir. Kusur daha çok sesin tonunda, vurgularında, edepsizce tınlayışındadır. Örneğin, kişilik değiştirdiği gibi sesini de değiştiren Albertine'in durumu böyledir: «Kendi sesini yitirip, yerine boğuk, atılgan, nerdeyse suçluluk tınlayışı taşıyan» bir ses koyar[73].

Yitik Zamanın Peşinde, burada incelenen bütün temaları ele alan, üçüncü cinsin büyük romanı olarak okunabilir. Charlus ve totemik kişiliği

71) *Le Temps retrouvé*, IV, s. 380.
72) *Sodome et Gomorrhe*, III, s. 356.
73) *Sodome et Gomorrhe*, III, s. 403.

Balzac'ın "teyze"si, ve aynı zamanda Karl Heinrich Ulrichs'in Uraniyen tipi değil midir? Birkaç kez kaçık ya da deli damgası yemesiyle, Cottard'a göre, ve Tardieu'den beri adli tıbbın analiz ettiği gibi, yaşadığı sefih hayat çürümüş bir vücutta açıkça okunan, «gözleri jambonla çevrili[74]» «dejenerelerden» biri sayılmaz mı? «Almanların eşcinsellik (*homosexualité*) –onun gözünde yanlış bir terim– dediği şeyden[75]» bahsetmeye direnmesi, kendisini, kuramlarına örnek teşkil ettiği Magnus Hirschfeld'e yaklaştırmıyor mu? Kaldı ki, annesi bir Bavyera prensesi olan, ırkının son örneği ve Yahudi düşmanı baronun Almanya'yla oldukça karmaşık ilişkileri de vardır. Gelecek bir savaşın ilk belirtilerini gördüğü Eulenburg olayı sırasında prensle dayanışma halinde olduğundan, çok geçmeden, kendisini mahvetmeye yemin eden Madam Verdurin tarafından düşman hesabına casusluk yapmakla suçlanacaktır: yine vatan haini hayaleti. Gerçekteyse Charlus, kendisine «Frankfurtlu Teyze» ya da «Frau Bosch[76]» gibi lakaplar takılmasına sebep olan Alman sevgisini sık sık sözü edilen, onu yenilenin tarafını tutmağa sevkeden bir tür "iyi insan" oluşuna, ama aynı zamanda «*charlisme*[77]»inin bir boyutuna da borçludur: cellatlarını sevmesine sebep olan mazoşizmi.

Charlus hakkında Proust'un «Bu benim sorunumun nüvesi[78]» demesini anlıyoruz, tıpkı Balzac'ın da «belkemiği» işlevini Vautrin'e vermesi gibi... Bu kişilikle ilgili olarak kendini enikonu bağlamıştır, her şey onun çevresinde toplanır. Hattâ bir akşam, bir yemekten dönerken, yazar "dadısı" Céleste Albaret'ye şöyle demiş: «Biliyor musun bu akşam bana ne dediler?.. 'Marcel, dikkat edin, bu gidişle Mösyö dö Charlus'ünüz yüzünden eserlerinizi yasaklattıracaksınız.' Sen buna ne diyorsun, Céleste? Oysa ben, M. Gide'in beni 'uranizme' karşı yumuşak davranmadığım için eleştirmesinden beri kendimi emniyette sanıyordum[79].» Gide'in böyle bir gücü yoktu tabiî ve Marcel Proust'un da polisle başının biraz derde girmesi normaldi.

74) *Ibid.*, s. 324.
75) *La Prisonnière*, III, s. 810.
76) *Le Temps retrouvé*, IV, s. 347.
77) *Ibid.*, s. 356.
78) Céleste Albaret, *Monsieur Proust*, Georges Belmont'un derlediği anılar, Robert Laffont, «Vécu», 1973, s. 303.
79) *Ibid.*, s. 375.

3. PROUST KERHANEDE

1840'lı yıllara ait polis kayıtlarında, Proust'un lanetli ırkının esin kaynağı, Balzac'ın teyzeler dünyası ortaya dökülür. Peki, ahlâk masası[80] da denen sosyete polisinin 1900-1920 yıllarına ait dosyalarında Paris'teki Charlüs'ler dünyası konusunda neler var? Şunlar: Erkek fuhşu gayet sağlıklı bir gelişme gösteriyor, öncelikle banyo-kaplıca gibi kurumlarda ve dayalı-döşeli konaklarda uygulanıyor, ve her gün «sadık bir vatandaş», «saygıdeğer bir aile babası» ya da sadece «yaşlı bir Parisli» gibi kimliği belirsiz imzalar taşıyan mektuplarla polise ihbar ediliyor[81].

Başkentte hızla çoğalan gayriresmi fuhuş evleriyle ilgili yüzlerce dosyadan ortaya çıkan gerçeklerden biri de budur. Polis genellikle kuşkulu davranır, çünkü çoğu kez ihbar mesleki kıskançlık ürünü olup, ahlâk duyguları depreşip mektubu yazan da aynı sokaktaki bir rakip genelevin sahibi, ya da çıkarına ortak olarak kafasını kızdıran bir «hilebaz oğlanlar» yuvasının ortadan kalkmasını isteyen bir kadın fahişedir; yetkililere ihbar mektubu yazıp altına da büyük harflerle «ÖBÜR CİNSTEN BİR RAKİP» diye imza atmıştır[82].

Fakat idare, titizlik gereği, ihbarların doğruluğunu kontrol etmek, gözetlemek için polis göndermek, hattâ sivil polisler aracılığıyla oralara sızmak durumundadır. Örneğin, Oberkampf sokağı 160 numarada faaliyet gösteren, özellikle André Gide ve Henri Ghéon'un da devam ettikleri bir banyo tesisini bir pedofil yatağı olarak ihbar eden çok sayıda mektup üzerine, polis müfettişleri Fabre ve Malezewsky Temmuz 1906'da cum-

80) Resmen 1889'da Kiralık Meskenler Karma Servisi bünyesinde kurulan ve başlangıçta dünya ekabirinin özel hayatlarını ispiyonlamakla görevli olan sosyete polisi (*brigade mondaine*), çok geçmeden etkinliklerini gizli fuhuş evlerine de teşmil etti. 1910'da buna uyuşturucu ticaretini önlemekle görevli Karma Seksiyon S. de eklendi, ve 1914'te ikisi birleştirilerek bağımsız bir kuruma dönüştü: ahlâk masası (*brigade des mœurs*), ve bu ad halk tarafından hemen «iyi ahlâk masası» şekline sokuldu. 1930'dan itibaren, ve 1975'e kadar, "*brigade mondaine*" adını tekrar kullanacaktır. Bak. Michel Auboin, Arnaud Teyssier, Jean Tulard, *Histoire et dictionnaire de la police, op. cit.*, s. 787. Daha derin bir inceleme için, Jean-Marc Berlière, *La Police des mœurs sous la III. République*, Seuil, 1992.

81) Archives de la Police, Paris, BM2. Bu seri, genelevleri ve diğer uzmanlaşmış kurumları kapsıyor. Bazıları özellikle erkek fuhşuna ayrılmış dosyalar da içeriyor. Bak. özellikle 4, 6, 9, 11, 12, 17, 24, 30, 31, 35, 37, 41, 42, 43, 52, 57, 60, 61, 65 numaralı dosyalar.

82) Archives de la Police, Paris, BM2, 17 – Dosya 83515. 26 Ekim 1902'de Vertbois sokağındaki bu yere yapılan bir baskın, söz konusu fahişenin verdiği bilgileri doğrulamıştı. Polis orada, «antifiziklerin özel dünyasına mensup gözüyle bakılabilecek, hâlâ makyajlı» erkek tipler bulmuştu. (27 Ekim 1902 tarihli polis raporu).

huriyet savcılığına bir rapor yazarlar. Sonuçlar her zaman beklentileri karşılamaz. Polis «şüpheli» görünümlü «11 ve 18 yaşlarında» oğlanların, hepsi de gayet uyanık ve ihtiyatlı davranan «ihtiyar pederastlarla» birlikte orada bulunduğunu saptasa da, hiçbir şeyi kanıtlayamaz. «Burada bastırma operasyonu yapmak çok güçtür, ve bir tutuklama idareyi ciddi güçlüklerle karşı karşıya bırakabilir[83].» Ve dosya rafa kaldırılır.

Başarılı polis baskınlarına konu olan randevu yerleri de vardır. Buna bir örnek, Arcade sokağında, bir erkek genelevinin ön cephesini teşkil eden ve «Le Cuziat, Albert» adında biri tarafından işletilen "döşeli ev" Marigny konağıdır. İmdi, bu konak, *Yitik Zamanın Peşinde*'deki, Charlus'ün sado-mazoşist âlemlerinin yapıldığı «utanmazlık tapınağı»nın esin kaynağı, Le Cuziat da Jupien'in modelidir.

1911'de Proust, Prens Radziwill ile Kontes Greffulhe'ün eski uşakları olan Le Cuziat'yla tanışır. Pek çabuk, «canlı Gotha» lakabını taktığı bu kişiye, protokol ve etiket kuralları, soykütükleri, resmi ve gayriresmi evlilik bağlantıları gibi konulardaki bilgileri karşılığında ödeme yapmağa başlar, *Yitik Zaman*...'ın hizmetindeki diğer «muhbir», Ritz lokantasında aşçı Olivier Dabescat'ya yaptığı gibi... Le Cuziat'nın emelleri vardır, kendi hesabına bir yer açmak istemektedir. Madeleine taraflarında, –Céleste Albaret'nin dediğine göre «şöhreti tam bir program[84]» olan– Godot-de-Mauroy sokağında bir «banyo tesisi» açmaya karar verdiğinde, gelip Proust'u bulur; Proust ona, kişisel odasını döşemek üzere mobilya seçmesi için, ailesinden miras kalan mobilyalarını depolamış olduğu, Haussmann bulvarındaki depo-evinin anahtarlarını verdirir. Fakat birkaç zaman sonra Le Cuziat'nın bu mobilyaları bir başka "özel" tesis, iki giriş-çıkışı olan bir "döşeli ev" donatmakta kullandığını gözüyle görünce buna pişman olur. Burası 1917'de satın aldığı Marigny konağıdır.

Proust, Céleste'in yanında ne kadar kızmış görünürse görünsün, Le Cuziat'nın evine gitmeyi sürdürür. Bu «zarafetten nasipsiz, saman saçlı, balık gözü gibi soğuk mavi gözlü ("ruhunun gözleri") fasulye sırığı Bröton'a karşı» derin bir tiksinti duyan Céleste'e bakılırsa, adamın Proust'a getirdiği hikâyeler «garip bir çorbadır[85]»: hiç güçlük çıkarmadan müşterilerinin adlarını (aralarında milletvekilleri ve bakanlar da vardır), alışkanlıklarını,

83) Archives de la police, Paris, BM2, 57 – Dosya 156-001. 5 Temmuz 1906 tarihli rapor.

84) Céleste Albaret, *Monsieur Proust*, *op. cit.*, s. 236.

85) *Ibid.*, s. 237.

«kötü huylarının» inceliklerini açıklar, hattâ yazarı, bazı odaların duvarını süsleyen küçük bir pencerenin arkasından bazı sahneleri seyretmeye davet bile eder. Bu röntgencilik seanslarından, Proust *Yitik Zamanın Peşinde*'ye aktardığı, «kayasına zincirlenen Prometheus gibi bir yatağa bağlanmış[86]» olan Charlus'ün, evin hizmetlilerinden birinin indirdiği kırbaç darbeleri altında zevkten kıvrandığını gösteren o ünlü kırbaçlanma sahnesini çıkaracaktır. Dönüşte gördüklerini Céleste'e ayrıntılarıyla anlatır; kadın koskoca sanayicinin zevke ulaşmak için böyle kendini zincirleterek kan çıkıncaya kadar kırbaçlatmasından «dehşete düşer»: «– Peki ama Mösyö, siz bunu nasıl seyredebildiniz? – Haklısın Céleste, ama böyle bir şey kafadan uydurulamaz ki[87]...»

Eşsiz bir gözlem noktası olan Arcade sokağı Proust'a, sado-mazoşizm, sınıf ve cinsiyet ilişkileri ve Sodom-Paris'in gece hayatı üstüne en etkileyici sayfalarını besleyecek unsurları sunmaktadır. Fakat, kaynağının ilginçliğini iyi değerlendirmekle birlikte, aşırı pimpirikli ve ihtiyatlı karakteri birçok önlem almasını da gerekli kılar. Céleste ne zaman Le Cuziat'ya bir mektup götürmekle görevlendirilse, Proust adamın mektubu okur okumaz geri vermesi için ısrarcıdır ve ayrıca itiraf eder: «Oraya gittiğim zaman, böyle yerlere yapılan polis operasyonları yüzünden, fazla kalmayı sevmiyorum. Yarın gazetelerde boy göstermek istemem çünkü[88]!» Marcel Proust doğru tahmin ediyordu, meğer ki zaten ne dediğini bilerek konuşmuş olsun.

10 Ocak 1918'de polise imzasız bir ihbar mektubu gönderilir; buna göre, «Godot ve Arcades [sic] sokaklarındaki gece kulüplerinin işletmecisi buralara genç oğlanları, asker ve denizcileri çekmekte ve isteyenlere sunmakta, siviller gibi meraklı subaylar da gelip iğrenç âlemler yapmaktadırlar[89]». Fakat bu tür evlerin kapalı kapılarının arkasında [olup bitenler hakkında] *alenen* ahlâka aykırılık maddesi öne sürülemeyeceği için, elde tek suçlama unsuru olarak «reşit olmamış bireyleri fuhşa teşvik» ve, o savaş zamanlarında, izin verilen saatler dışında alkollü içki satışı kalır. Albert Le Cuziat işte bu çifte tuzağa düşecektir.

86) Marcel Proust, *Le Temps retrouvé*, IV, *op. cit.*, s. 394.

87) Céleste Albaret, *Monsieur Proust*, *op. cit.*, s. 240.

88) *Ibid.*, s. 238.

89) Archives de la police, Paris, BM2, 43 – Dosya 81-000-163. Aşağıdaki bütün alıntılar, aksi belirtilmedikçe, aynı numaraya gönderme yapıyor. Bu belgeyi ben ilk kez şu makalede yayınladım: «Proust, Marcel, 46 ans, rentier», *La Revue littéraire*, n° 14, Mayıs 2005, s. 82-92. Bazı kısımlarını buraya almama izin verdiği için Léo Scherer yayınlarına teşekkür ederim.

Böylece, 11-12 Ocak gecesi Marigny konağına bir baskın yapılır. Komiser Tanguy'nin raporu ayın 19'unda polis müdürlüğüne sunulacaktır:

> Bu konak bana reşit ve reşit olmayan pederastların buluşma yeri olarak ihbar edilmişti. Kendisi de homo-seksüel [sic] olan evin patronu antifizik sefahat düşkünlerinin toplantılarını kolaylaştırıyordu. Yaptırdığım gözetlemeler de toplamış olduğum bilgileri teyit etmişti.
>
> Eve girdiğimde Bay Le Cuziat'yı zemin kattaki bir salonda, hal ve tavırlarından pederast oldukları anlaşılan üç kişiyle şampanya içerken buldum.

İlişik bir yaprakta, zemin kattaki «içki yeri» denen salonda toplanmış söz konusu kişilerin kimlik bilgileri okunur. Bir şampanya şişesiyle dört kadeh bütün haşmetleriyle odanın ortasında durmaktadır: ilk ve yeterli suçlama sebebi. Le Cuziat'dan başka odada şunlar vardır:

> PROUST Marcel, 46 yaşında, rantiye, Haussmann bulvarı n° 102.
>
> PERNET Léon, 3 Nisan 1896 Paris (15e) doğumlu [...] 140. Piyade Alayında 1. sınıf er. [...] Süresiz nekahet izninde, N°I çürük raporunu bekliyor.
>
> BROUILLET André, 5 Mart 1895 Nention (Dordogne) doğumlu, 408. Piyade'de onbaşı, süresiz nekahet izninde, N°I çürük raporunu bekliyor, Arcade sokağı 11 numarada oturuyor.

1918 yılındayız. Proust *Les Plaisirs et les jours*'dan başka, Grasset yayınevinde masrafları kendisi karşılayarak *Du côté de chez Swann*'ı yayımlamış ve eleştirmenlerin övgüsünü kazanmıştır. El üstünde tutulan bir yazar olarak, Gallimard'da, izleyen yıl Goncourt ödülünü alacak olan *A l'ombre des jeunes filles en fleurs*'ü yayımlamağa hazırlanmaktadır. Resmen «rantiye»dir ve bu yanlış değildir: Proust henüz «yazar haklarıyla» değil, rant gelirleriyle geçinmektedir. Kendisini «yazar», «müellif» olarak tanıtsa polisin kuşkularını uyandırır, böylece iş olayın gazetelere sızmasına kadar varır diye mi [böyle ifade vermişti]? Mümkündür; idare şöhretini korumaya ve cinsel eğilimlerini inkâra bu kadar –Jean Lorrain'i düelloya davet edecek kadar!– özen gösteren Proust'un orada mesleki gereklilik nedeniyle bulunduğuna inanmakta doğrusu güçlük çekerdi.

Proust'un bir polis baskınında yakayı ele vermesi, hiç olmazsa istatistiksel açıdan, bizi o kadar şaşırtmamalıdır. Belgenin ilginçliği daha çok astronomide gezegenlerin –uğurlu sayılan– aynı hizaya gelişi için dendiği gibi, bir tür "kavuşum"dan ileri gelir: Proust'un hayali dünyası,

kişisel saplantıları ve idari retoriğin bir tür "yayımlanmamış metin" lezzeti verdiği bir olayın gerçekliği üstüste gelmiştir. «Antifizik», «homoseksüel», «pederast»: polis artık dünkü gibi «teyze»lerden söz etmez, Komiser Tanguy de "dönük" sözcüğünden özenle kaçınır. Buna karşılık, –yazarın da jestlerini, seslerini ve bakışlarını betimlemek için tüm gücünü tükettiği– «hal ve tavırlarıyla pederast» kişileri bir bakışta tanımak için edebiyata başvurmağa ihtiyacı yoktur.

Balzac'ın dünyası polis kayıtlarından çıkıyordu, insan Proust'un yukardaki sahneden ne çıkaracağını hayal etmeden duramıyor. Bir şey kesin: bununla övünmemiş, yazışmalarında bu konuya hiç değinilmiyor. *Yitik Zaman...*'da da aramak boşuna, meğer ki bir ayrıntı bunun yankısı olsun: Baron Charlus uzun süre burjuvalar tarafından, belleklerde kalmış bir baskında yakalanan bir dönük olan Kont Leblois de Charlus diye biriyle karıştırılmaktan rahatsız olmuştur; fakat ünü bir kez sağlamca yerleşince, bu karışıklığı kullanacaktır, «Ben o değilim[90]» demek için!..

Utanmazlık tapınağı üstüne o unutulmaz sayfalar birçoklarında hem cinsel hem edebi bir tecessüs uyandıracak, Jupien'i görmek ve romanın ortamında birkaç saat geçirmek için Albert'in yerine gitmeye sevkedecektir. Örneğin Maurice Sachs bunlardandır; Proust'un ölümünden sonra Le Cuziat'nın tesisine gidip gelmiş, *Le Sabbat* [adlı eserinin] birçok güzel sayfasını «bir kerhanenin hakikatıyla bir eserin kurgusuna[91]» ayırmıştır. Orada akıl karıştırıcı bir noktaya vurgu yapar: Ona göre Albert'in André adlı bir askerle ilişkisi olmuştur. Bunun polis raporunda geçen, Arcade sokağında oturan ve Proust'la birlikte kimliğini vermek zorunda kalan André Brouillet olduğunu düşünmeye hiçbir engel yoktur. Ve Maurice Sachs şu basit tesadüfe dikkat çeker: Albert-André, Albertine-Andrée[92].

O uğursuz akşamın bir başka aktörü de edebiyatta yeniden yüzeye çıkacaktır. Aynı şekilde kötü şöhretli bir evde şampanya içen Mireille Havet 1919 yılına ait *Günce*'sinde, tombul ve huysuz ev sahibesi Baldy'nin korkusunu anlatır: «Beni on sekiz yaşında olmakla suçladı ve Tanguy

90) *Sodome et Gomorrhe*, IV, s. 295. Bak. ayrıca, anlatıcının odasına küçük bir kız çocuğu aldığı için emniyet müdürü tarafından sorguya çağrılışını anlattığı pasaj (*Albertine disparue*, IV, s. 27).

91) Maurice Sachs, *Le Sabbat* [1946], Gallimard, «L'Imaginaire», 1999, s. 197.

92) Proust'un Albertine kişiliğini oluşturmak için özellikle Alfred Agostinelli'yle ilgili anılarından yararlandığı bilinir. Albertine, yazarın genç adamı işe almasından önce, *Yitik Zaman..*.'ın müsveddelerinde Hollandalı Maria adıyla mevcuttu. Belki daha az bilinen bir noktaysa şudur: Willy'ye bakılırsa, Albertine ön-adı Çılgın Yıllarda eşcinseller arasında pek moda bir takma addı.

baskın yaparsa koltukların arkasına saklanmamızı rica ederek çekip gitti. Ama ben Tanguy'yi tanırım, [Hintli dansöz] Dourga'nın locasında görmüştüm; ona mobilyalı konaklarda anahtar deliklerinden çekilmiş aşağılık fotoğrafları gösteriyordu; benim hiçbir şeyden korkum yok[93].»

Arcade sokağında Tanguy eğilip anahtar deliklerinden bakmaya ihtiyaç duymamıştır. Kapıları açmak yeterli olmuştur. Rapor devam eder:

> Zemin katta, Le Cuziat'nın bana kendi odası olduğunu söylediği bir odada, kadınsı suratlı bir kişiyi Belçikalı bir teğmenle baş başa buldum.
>
> Birinci katta, 1 ve 2 numaralı odaların her birinde, bir çift erkek buldum. Her çift bir yetişkinle bir küçükten oluşuyor ve durumları o odada bulunmalarının nedenleri hakkında hiçbir şüpheye yer bırakmıyordu.
>
> Sorguya çekilen küçüklerden ikisi her şeyi itiraf ettiler.
>
> Aynı şekilde sorguya çekilen Le Cuziat adlı kişi, kendisinin de antifizik fuhuş taifesinden olduğunu ve konağına homoseksüelleri kabul etmekle kötü bir şey yaptığına inanmadığını itiraf etti.
>
> Kendisi hakkında küçükleri fuhşa teşviki âdet edinmekten ve kamusal yerlerin yönetmelikçe belirlenmiş kapanış saatlerinden sonra alkollü içki satışı yapmaktan tutanak tutuldu.

Odalarda bulunan, «eşcinsel oldukları varsayılan» erkek çiftlere gelince, polisler Belçikalı bir teğmenle 18 yaşında bir «artisti», izinsiz çıkmış bir hekim yüzbaşıyla 19 yaşında bir otel komisini ve bir asker tuhafiyeciyle 17 yaşında bir genci zikrederler. «Personel» başlığı altında bir kişi daha vardır: «FERRAHOUI, Mohamed Saïd, 1 Ocak 1890 Constantine doğumlu [...], homo-seksüel olarak bilinen bir oğlan (askerliğe elverişli değil).» Kanun kanundur: bir mesleğin de olsa, vatanın onuru için cephede kanını dökmüş de olsan, 21 yaşından önce hâlâ reşit değilsindir, dolayısıyla "fuhşa" sürüklenebilirsin.

2 Şubat'tan itibaren Marigny konağı Fransız ordusuna yasaklanır: artık hiçbir askerin oraya gitmesine izin yoktur. Pederastiyle askeri erdem, resmi olarak, iyi geçinen huylar sayılmaz, hele o savaş zamanlarında[94]. Le

93) Mireille Havet, *Journal 1918-1919*, Pierre Plateau tarafından hazırlanıp Dominique Tiry tarafından notlanan ve sunulan edisyon, Éditions Claire Paulhan, 2003, s. 71. S. 287'de bir not Tanguy'nin Şubat 1919'da anarşist Émile Cottin'in Georges Clemenceau'ya suikast girişimine ilişkin soruşturmayla görevlendirileceğini belirtiyor.

94) Jean-Yves Le Naour'a göre, «savaş, Güzel Çağ'ın burjuva konforu içinde gevşemiş ruhları ve bedenleri erkekleştiren bir olay olarak bile sunulur. Örneğin, milliyetçilere göre Fransız ırkının soysuzlaşmasını gösteren "küçük beyler", "pederastlar" ve benzeri

Cuziat'nın 4 Şubat'ta polis müdürüne yazdığı mektupta açıkladığı gibi, bu karar onun batması demektir, çünkü gelirini en başta izinli askerlerden sağlamaktadır. Polisin evine artık «pederastların» gelip gitmediğini saptaması için yeni bir soruşturma ister, ve pek inandırıcı olmayan şu açıklamayı öne sürer: «Selefim tarafından altı ay önce bana devredildiğinden itibaren, evimin bütün âdet ve alışkanlıklarını tamamen değiştirmek zorunda kaldım, ama maalesef bunu istediğim kadar çabuk ve radikal biçimde yapamadım.» 5 Mart'ta Le Cuziat 10'uncu asliye ceza mahkemesince dört ay hapis ve 200 frank para cezasına çarptırılır.

Hapisten çıkışında polis kendisini gözaltında tutar. 20 Ekim 1918'de Komiser Lechat, «homo-seksüellerin hâlâ orada buluşmadıklarından emin olmak için» yapılan iki kontrolun sonuçlarını içeren yeni bir rapor sunar. «Bu gözetlemeler hiçbir sonuç vermedi, çünkü bu kişilerden hiçbiri söz konusu eve giderken görülmedi[95].» Anlaşılan, evde mazbut kiracılar oturuyormuş. Pratik kafalı komiser satır aralarına, yasağın kalkmasına ilişkin Le Cuziat'nın taleplerine uygun bir tavsiye de sıkıştırır: «Asker müşteriler onun için halen barındırdığı kiracılardan daha önemli bir gelir kaynağı olduğundan, cumartesi ve pazar günleri izinli askerleri de kabul edebilmesi amacıyla...» Gayet tabiî «bu ev yine de gözaltında tutulmaya devam edecektir».

Ancak Aralık ayında durum hâlâ aynıdır ve Le Cuziat sabırsızlanır. Kendisine torpil olması için, ara sıra tesisinde ağırladıkları türden yüksek makamlı bir şahsiyete bizzat mı başvurdu? Yoksa el altından işi yürütmesi için Proust'u mu araya koydu? Ne olursa olsun, 12 Aralık 1918'de Paris Belediye Meclisinin onurlu üyesi ve Victor Hugo'nun vasiyetname uygulayıcısı Paul Meurice'in yeğeni François Froment Meurice, polis müdürlüğüne yazarak yasağın kalkması talebini şahsen destekledi; girişim sonuç verdi ve 20 Ocak 1919'da yasak kalktı. İmdi, bu François Froment Meurice, cinsel tercihlerini gizlemeyen, daha rahat olmak için Liane de Pougy'ye göstermelik olarak evlenme teklif ettiği söylenen, zengin genç adam Constantine Ullmann'ın enişteşinden başkası değildi. Öyle görünüyor ki, 1902'de, Proust, Reynaldo Hahn'ın yokluğundan yararlanıp onunla

"geberesiceler" sanki büyü yapılmış gibi ortadan yok olurlar. Polis müdürlüğünün bir notu kesindir: bunlar silah ve ateş altında yeniden doğmuşlardır». Jean-Yves Le Naour, «Le héros, la femme honnête et la putain : la Première Guerre mondiale et les mutations du genre», in Luc Capdevila, Sophie Cassagnes, Martine Cocaud et al. (ed.), *Le Genre face aux mutations : Masculin et féminin, du Moyen Age à nos jours*, Presses universitaires de Rennes, 2003, s. 308-309.

95) 18 Ekim saat 16-18 arasında ve 21-01 arasında yapılan gözetlemeler.

ilişkisini geliştirmiş (bu buluşmayı anlatırken, Antoine Bibesco'ya «bu sana pek *salaïste*[96] görünecek herhalde» diye yazmıştı), ardından bir ara ona sekreteri olmasını önermişti. Demek ki, Proust'un eski sevgilisi olan Ullmann, yazarın aşina olduğu üç bantlı bilardo tekniğine göre, mesajı eniştesine iletmiş olacaktı.

Bu riskli maceradan sonra Proust'un bir daha Arcade sokağına dönmediğine bahse girilebilir. Céleste'in –ki Proust'u bütün gezintilerine kocası Odilon Albaret götürüyordu– dediğine göre, *Yitik Zaman...*'ın yazarı 1913'le 1922 arasında Le Cuziat'nın yerine ancak «beş altı kez» gitmişti. Le Cuziat'ya gelince, 1923'te yine polisle başı derde girecek, Saint-Augustin sokağı 15 numaradaki yeni "tesisinde", ikisi yaşça küçük olmak üzere dört erkek çift tutuklanacaktı: burası Marcel Jouhandeau'nun da sıkı bir müdavimi olduğu bir başka erkek kerhanesiydi. Ama bu başka bir hikâye...

4. COLETTE VE «ŞU ZEVKLER...»

Temmuz 1921'de, Colette, Marcel Proust'a şöyle yazıyordu:

> Bu dünyada hiç kimse bir cinsel dönük hakkında böyle sayfalar yazmadı, hiç kimse! Bununla size kibirli bir övgü düzmüş oluyorum, zira ben de *Mercure* için dönük üstüne bir inceleme yazmak istediğim zaman aklımdaki tam buydu, tabiî onu oradan çıkarmamı engelleyen tembellik ve beceriksizlikle birlikte. [...] Yemin ederim, sizden sonra, sizden başka hiç kimse bu yazdıklarınıza hiçbir şey ilave edemeyecektir[97].

Samimiyet Colette'in en büyük fazileti değildi. Ama burada lafı hiç dolaştırmadan doğruyu söylediğine bahse girebiliriz. Proust'un Sodom'u onun gözlerini kamaştırmıştı. Gerçekten göz kamaştırıcı olduğu için, ama aynı zamanda Colette cinsel dönük hakkında aynı görüşleri paylaştığı için

96) Marcel Proust'un Antoine Bibesco'ya mektubu [20 Ağustos 1902], in Marcel Proust, *Correspondance, op. cit.*, s. 117. «*Salaïste*», yaşayış tarzı bilinen Sala'ya göndermeyle , «eşcinsel»in kod adı olarak kullanılıyordu.

97) Colette, «Notice», *Le Pur et l'impur*, Oeuvres, III, Gallimard, «Bibliothèque de la Pléiade», 1991, s. 1503. Aşağıda Colette'in eserine yapılan bütün göndermeler aynı dört ciltlik edisyondan alınmadır.

de... Eserindeki, Charlus'ün korktuğu o "'*ma chère*'" türünden[98]» nadir şahıslar arasında, *Claudine*'deki Renaud'nun "efemine" oğlu Marcel, şu «sahte küçük çocuk suratlı oğlan[99]», aynı kuramın yansıması, tam anlamıyla «üçüncü cinsin[100]» somut bir örneğidir. Ama Colette Gomore hakkında ne düşünüyordu? Kabaca, Proust'un lezbiyenlerini hiç de «olmayacak şey[101]» gibi görmediğini söyleyen kadın arkadaşı ve eski sevgilisi Natalie Clifford Barney'le aynı şeyi. Colette'in nihayet 1930 yazında, adı sanki önceden belirlenmiş *Eros* diye bir yatta, «uluorta fiziksel diye adlandırılan şu zevkler[102]» konusunda yazmağa girişeceği ve Proust'un freskine gecikmiş bir yanıt olarak da okunabilecek olan kitaptan bu anlaşılıyor.

Önce Aralık 1931'de *Gringoire*'da tefrika şeklinde yayımlanmağa başlayan *Şu zevkler...*'in yayını, okuyucuların protestosu üzerine, dördüncü bölümde kesilir. Bu yüksek tirajlı aşırı sağcı gazetenin direktörü Horace de Carbuccia, olasılıkla o zamanki edebiyat editörü Joseph Kessel'in görüşüne itibar etmeyerek, bu kararı bizzat almış ve Colette'i oldubitti karşısında bırakmıştır. Eser kitap halinde 1932'de, sonra da elden geçirilmiş bir versiyonu 1941'de, son ve kesin başlığı altında çıkar: *Le Pur et l'impur* [Saf Olan ve Olmayan]. Tuzaklar ve kıvırtmalarla dolu bu güzel kitabın birçok pasajı gibi adı da aldatıcıdır. Proust ne kadar sistem severse, sistemciyse, Colette de o kadar sistemden anlamaz, sistemleri umursamaz; ama kuram yokluğu da bir kuram değil midir? Kitabın türü hakkında bile kesin karar verilemez: diyalog, kurgu, otobiyografi, portre galerisi, deneme... Hepsi bir arada; sapkın aşklar ve yasak konular üzerine iliştirilmiş anılardan, fragmanlardan oluşan *Le Pur et l'impur*, sınıflanamaz denen eserler arasında yer alır.

Bu "yapısı bozuk" yolculuk esnasında, Colette, *Yitik Zaman...*'daki Sodom'a ve onun, zamanın akışını tersine çevirebilen "matrislik" referans statüsüne yükselmiş "far" şahsiyetine tumturaklı bir saygı sunar: «Modellik yapmış görünen, sondaki o güçlü kişilik Charlus, olmalı, zira ondan öncekiler bile sanki zayıflamış torunları gibi ona itaat ediyorlar[103].» Öyleyse, Gomore'yi anlatmaktaki başarısızlık nereden geliyor? Neden orada «biraz yumuşak» ve ikna olmamış durumda kalıyoruz? Yanıt hayli sert ve net:

98) Marcel Proust, *Sodome et Gomorrhe*, III, s. 65.
99) Colette, *La Retraite sentimentale*, *Oeuvres*, I, s. 931.
100) *Ibid.*, s. 932.
101) Natalie C. Barney, *Aventures de l'esprit*, Émile-Paul Frères, 1929, s. 74.
102) Colette, «Notes et variantes», *Le Pur et l'impur in Oeuvres*, III, s. 1516.
103) Colette, *Le Pur et l'impur*, *Oeuvres*, III, op. cit., s. 632.

«Proust'un hayalgücü ya da hatâsı, kusura bakmasın, Gomore diye bir şey yok da ondan. [...] El değmemiş, evlere şenlik ve ebedi Sodom, bu cılız taklidine yükseklerden bakıyor[104].» İmdi, bu iddiayı Colette, şehvet dolu bir hainlikle tam tersini gösteren, anlatan, betimleyen ve örneklendiren bir kitabın orta yerine koyuyor.

Zira, Colette'in hayalgücü ya da hatâsı, kusura bakmasın, o sayfalarda Gomore bal gibi mevcuttur, hem de güçlü bir şekilde; en azından kaleminin, –«kabul edilemez[105]» bulduğu tek şeye– tekgözlüklü lezbiyenlere ya da Sappho'cu ahlâksızlığa yönelik amansız bir eleştiriyle, –«onuruyla, yani tutkuyla[106]» bahsetmek istediği– «kadınca bir tutkunun asil mevsimi» lehinde nostaljik bir yakınma belirtisi taşıyan katkısız sevecenliği arasındaki yalpalayışında... Ne yazık ki, kartezyen kafalar için bu iki dünya biribirinden ayrılamaz, ayıklanamaz. Colette erkeksi Sappho'lardan boş yere erkeği taklide çalışarak ömür tüketen, «zekâsı gerilemiş bir mezhep[107]» olarak bahsedebilir, ama aslında kendisini cezbeden de odur; hattâ ona sakin limanların rahatlığını bile atfeder ve burada ne dediğini bilerek konuşur. Colette'in 1905 ve 1911'de ilişki yaşamış olduğu, Morny dükünün kızı Missy, La Chevalière adı altında, hem alay edilen hem güven veren, tamamlanmamışlığı yüzünden küçümsenen ama cazibesi de açıkça hissedilen bir tür "haremin" (*gynécée*) odak şahsiyeti olarak belirir. Colette onun melankolik, ikircimli portresini çizerken itiraf eder: «Cinsiyeti belirsiz ya da gizlenen bir varlıktan yayılan ayartıcı büyü gerçekten güçlü oluyor[108].»

Llangollenli hanımlar Leydi Eleanor Butler'la Sarah Ponsonby'yi anlattığı pasaj da aynı muğlak karakterdedir; bu iki genç İngiliz kadın 1778'de, ailelerine ve toplumun kurallarına meydan okuyarak, birlikte yaşamak üzere evlerinden kaçmışlardır. «Zamanın ve erişimin dışında[109]», kartpostallık bir kulübede, hep yeniden başlayan bir gündelik hayatın mucizeleri içinde, ölüm kendilerini ayırıncaya dek, sakin, sevecen ve çatışmasız günler geçireceklerdir. Colette «normal bir çiftin parodisi olmayı reddederek[110]» böyle sorunsuz bir mutluluğa erişen bu kadınlara masum ve dürüst bir sevgiyle bakmayı bilir.

104) *Ibid.*, s. 628.
105) *Ibid.*, s. 617.
106) *Ibid.*, s. 615-616.
107) *Ibid.*, s. 591.
108) *Ibid.*, s. 596.
109) *Ibid.*, s. 623.
110) *Ibid.*, s. 626.

Fakat bu dengenin ortasında bir hayalet tekrar belirir: hep aynı hayalet, *erkek rolü yapan* kadın: «O denli içtenlikle sevgilisinde kendini yitiren, fakat bütün günlük kararlardan sorumlu, güçlü kuvvetli Leydi Eleanor, iki kadının tamamen dişi bir çift oluşturamayacağını bilmiyor muydunuz? İhtiyatlı zindancıydınız siz, yani erkek[111].» Colette doğrudan doğruya Eleanor'a sesleniyor, zira çiftin hayatını her gün özel bir günceye kaydeden, dolayısıyla "eşini" susmaya mahkûm ederek bize «kendi» vizyonunu veren odur; o *yazıyordu*, ama günlük raporların tekdüze üslûbuyla... Bu yüzden, çifti XX. yüzyıla "transpoze" eden oldukça sert bir pasajda daha da suçlanacaktır:

> 1930'da korkmadan iki Llangollenli hanım hayal edelim mi? Demokratik bir otomobilleri, iş önlükleri, sigaraları, küçük bir barları ve kısa kesilmiş saçları var. Sarah Ponsonby hâlâ susmayı biliyor mu? Belki, bulmacaların da yardımıyla... Eleanor Butler krikosuyla arabasını kaldırırken ağır küfürler savuruyor ve göğüslerini aldırıyor. Artık köyün demircisine güleryüzle selam vermiyor, ama oto tamircisiyle senli benli konuşuyor[112].

La Chevalière'in koruyucu kalkanı altında hüzünlü ve asık suratlı bir kapalı mekân, modern viragolara dönüşmüş iki İngiliz kızının karikatürlük inziva yuvası: Colette büyük yeteneğini hemcinsleri hakkında, az çok "rate" lerin hayatlarıyla özdeşlediği münzevi hayatlar süren dostları ve eski sevgilileri hakkında hiç de iç açıcı olmayan bir vizyonun hizmetine verir. Fakat yazar kendi sağlam yapılı ve sağlıklı, anlattığı çevrelerle bağı olmayan kadın imajına ne kadar özen gösterirse göstersin, metninin dikiş aralarına, Gomore'yle arasındaki bilgiye ve suçortaklığına dayalı samimiyete dair birçok ipucu sıkıştırır; sınırları her seferinde daha iyi karartılan *palimpsest* bir eserde, durmadan [bu şehrin] tarihini yeniden yazar ve yasalarını yeniden icat eder[113].

Politikayı ihmal edişi, dayanışmayı küçük görüşü ve feminizme dudak büküşüne karşılık, kadın yazar özgürlüğünün çerçevesini çizmek için bir çileci iradesi ortaya koyar ki, bu onu XX. yüzyılın ilk yarısı için bir

111) *Ibid.*, s. 625.

112) *Ibid.*, s. 628

113) Colette'in, bilgince yeniden yazma işlemlerine konu olmuş hayatı ve eserinde eşcinselliğin yeri şu çalışmada incelenmiştir: Nicole G. Albert, «Le Pur et l'impur : Figures et métamorphoses de l'homosexualité dans l'œuvre de Colette», *in Colette actuelle*, Rosa de Diego, Lydia Vasquez ve Josette Rico (ed.), Ellago/Université Jaume I de Castellon, yayımlanacak.

avangard modeli yapar. 'Suffragette'lerin tribünlerine ve diğer militan toplantılarına Moulin-Rouge sahnesini tercih eder ve 1907'de, orada, *Mısır Rüyası* adlı bir pantomim gösterisinde, zıvanadan çıkarak onları «pis şırfıntılar!» çığlıklarıyla yuhalayan bir seyirci kitlesinin önünde, sargılarından kurtulan ve Missy'nin canlandırdığı takım elbiseli bir arkeologla öpüşen bir mumya rolü oynar. Gerçekteyse, alay konusu edilen oğlan-kızların yalnızlığına acıyan bu kadın kadar yalnız, kendi Burgonya şivesini korumaya ciddiyetle uğraşan bu köylü kadar karmaşık biri yoktur. Colette'ten sakınınız. Korkutucudur o. Hele tamamen kendisine ait görünen ve doğa gibi bütünüyle onun tarafından icat edildiği sanılabilecek bir alandan, «kadınlık»tan, bahsederken... Onun kaleminden bu kara kıta, onun kurguladığı –kadının «belki yanlış olan» erkeğin «hizmetçiliği[114]» görevi ya da ev işlerinin ayrıntılarında tamamen kaybolup giden «çalışkan dişiler[115]» üstüne basmakalıp klişelerden de kaçınmayan– bir bahçe gibi görünür. Colette erkeğe tabi kadın rolünü oynamak isteyebilir, ancak, *genre*'ın egemenlik alanlarında *androgyne* figüründen ve kendi yanılgılarından –ve de çelişkilerinden– bahsederken daha inandırıcı bir ifade bulur.

Kitabının başında Colette bir gün bir erkeğin [izzetinefsinde] açtığı gizli bir yarayı anlatır: birlikte seyahate çıkmayı teklif ettiği adam, «ben sadece kadınlarla seyahat etmeyi severim» yanıtını vermiştir. Colette bu yanıtın inciticiliği üzerinde durmaktan ziyade, o dönemde kendisindeki muğlak tavır ve davranışları kabul eder; bunlardan sıyrılmayı, bunları «sıcakken, dişiliğine diyecek olmayan güzel bir beden sunacağı bir erkeğin ayaklarına fırlatmayı» sahiden istemiştir: «Ama adam yanılmıyordu. Benim yakalayamadığım bir noktadan erkeksi olduğumu biliyor ve, canı çektiği halde, benden kaçıyordu[116].» Ne var ki, ancak üç sayfa ötede durum sanki sihirle tersine döner: «Oğlan taklidi yaptığım zaman meğer ne denli korkakmışım, feda ettiğim saçlarımın altında ne kadar kadınmışım!.. 'Bizi kadın diye kim mi kabul eder? Kim olacak, kadınlar.' Yalnız onlardır bu hususta hiç aldanmayan[117].» Öyleyse, yanında "dişilik" parodisi oynayacağı adamın gözünde "erkek" olan Colette, ancak kadınlar arasında ve onlar sayesinde mi kendini "kadın" olarak hissediyor? Acaba «biribirine âşık iki kadından oluşmuş bir çift gibi her şeyin tehdit ettiği

114) Colette, *Le Pur et l'impur*, *Oeuvres*, III, *op. cit.*, s. 586.
115) *Ibid.*, s. 615.
116) *Ibid.*, s. 586.
117) *Ibid.*, s. 590-591.

bu denli kırılgan bir varlığa soğukkanlılıkla el sürmek[118]» ve onların «ihtilaçtan daha dağınık ve daha sıcak bir duyusallık yaşatan[119]» sevişmelerinin şarkısını söyleme riskine girmekteki çekingenliğinin kökeninde bu yarım-ağız itiraf mı var?

Bir şey kesin: yazarımız istediği kadar kendi *genre*'ını tanılama yetkisini –erkek veya kadın– *öteki*'ye atfetsin, gerçekte onların söylemlerini serbestçe elden geçiriyor ve kendisinde neyin «resmi cinsiyetten gizli cinsiyete saptığına[120]» kimsenin yardımı olmadan karar veriyor. Zira Colette'in hedeflediği, «organizasyonu kuvvetli bazı bünyelere yüklenen sahici beyinsel erdişiliktir ("*hermaphrodisme*")[121]», önce kendinde bulunduğunu kabul ettiği çifte doğadır, 1936'da Saint-John Perse'e itiraf edeceği gibi: «Ben ancak yarı yarıya kadın olmak şansına sahibim[122].» Öbür yarısı, birkaç kez belirttiği gibi, yazardır, sürünün dışındaki üstün beyin... Kısacası, ona göre bir tek kabul edilebilir üçüncü cins vardır: tütün çiğneyen oto tamircileri veya huysuz "şövalyer"lerle alâkası olmayan, değişken *androgyne*: yani iki cinsiyetli kadın yazar Colette'in kendisi. Bu açıdan bakılırsa, onun «tekcinsiyetli kadınların» (*unisexuelles*) ya da kadınlarla yetinen yaşayabilir bir Gomore'nin varlığına inanamayışı anlaşılabilir. Zira onun gözünde iki cinsiyetlilik zorunlu olarak hem ruhsal hem fizikseldir. Ve bu bağlamda saf olmayan saf olandan yeğdir.

Gide, Proust, Colette. Bu üç adı sıralamak, *a priori* biribirinden bu kadar uzak olan, fakat hep birlikte ilk defa cinsel dönüklüğü ve aynı cins içinde ilişkiyi okuma anahtarı ve değerlendirme ölçütü olarak koymuş olan bu üç yazarın aralarındaki bağın ne olduğunu hemen anlamaya yeter. Bu girişim onlara çeşitli eleştiriler, birkaç minnetkâr övgü ve insaf çizgisini aşan hakaretler getirmiştir; örneğin gençliğin ahlâkını bozan, 1940 yenilgisinden sorumlu tutulan Gide ya da ulusal cenaze töreniyle onurlandırılan, ama dini kurallara göre gömülmesi kilisece reddedilen (kendisi de herhalde bunu onaylardı) Colette gibi... Birincisi bunlara karşın *Corydon*'u eserlerinin önemlisi sayarken, ikincisi *Saf Olan ve Olmayan*'ı tercihlerinin başına koyuyordu: bu kadar zengin iki eser bütününün içinden son derece dikkat çekici iki seçim...

118) *Ibid.*, s. 615.
119) *Ibid.*, s. 617.
120) *Ibid.*, s. 589.
121) *Ibid.*, s. 586.
122) *Ibid.*, «Notes et variantes», anılan mektup, s. 1543.

Sağlıklarında «ahlâksız» (*immoral*), hattâ «taze dönme» (*prosélyte*) yazarlar olarak görülen [bu yazarların] ortak noktası, üçüncü cinse karşı tavırlarının pek yumuşak olmamasıdır: [bu cins] Corydon'un gözünde anormal, Charlus örneğinde "grotesk"tir, 1900 model Sappho'lardaysa yarım [kalmış]tır... Doğrusunu söylemek gerekirse, teyzeciği veya sürtüğü, dönüğü veya ara-cinsi savunmak için insanların biribirini ezdiği hiç görülmüş müdür? Birinci Dünya Savaşı etrafında bir değişim tartışmayı zemininden kaydıracak, üçüncü cins terimi de yeni bir anlam kazanacaktır: kaderini eline alınış "özgür" kadın.

7
Kısa Pantalonlu Kadın

İlkiyle başlayalım: Kısa pantalon (külot) pantalon değildir. Ondan esinlenir, ona benzer, ama onu kölece taklide yeltenmez; daha kısa ve genleşebilir olup, yürürken açılan katlarında etekliğin anısını ve kalça çizgilerini müphem bırakan esnek bir bolluğu korur. Ama elimizle yüzümüzü örtüp kadın kıyafetinin bu birkaç kalıntısına uzun boylu takılıp kalmanın bir faydası yoktur: kısa pantalon, iki bacağı ayrı ayrı kumaş parçalarıyla biribirinden yalıtarak, 1880'lere doğru kadınlara tartışma, hattâ skandal yaratan bir özgürlük ve hareket serbestliği sağlar, hele bu kıyafetin hareketlerini daha da hızlandıran garip bir alete, bisiklete binmelerini kolaylaştırmak için tasarlanmış olması [olayı iyice büyütür].

Yılmaz pedalcı ile korsesiz ve kısa pantalonlu (ya da etek-pantalonlu) yeni siluet, pek çabuk, bugün boyutlarını tahminde güçlük çektiğimiz bir toplum fenomeni haline gelir. Stefan Zweig anılarında «bu utanmaz karıları köylülerin taşladığını[1]» hatırlatır. Zira infial çift yönlüdür, atılan taşlar –ya da yapılan "taşlamalar"– tüm Avrupa'da hem bisiklete binme-

1) Stefan Zweig, *Le Monde d'hier : Souvenirs d'un Européen* [1948], çev. Jean-Paul Zimmermann, Belfond, 1982, s. 97.

nin hem de kıyafetin yakışıksızlığını hedef alır, çünkü sporla pantalon, zuhaf şalvarı bile olsa, o zamana dek sadece erkeklerin yetki alanındadır.

1. KADIN HAREKETLERİ, HAREKET HALİNDE KADINLAR

Polemiğin şiddetini anlamak için önce gerçekleşmekte olan biçimsel, görsel devrimi kavramak lâzımdır: *Cyclewomen* [bisikletli kadınlar], yakınlarının gözünde bile kendilerini *tanılanamaz* kılan bir fizyonomi kazanmışlardır. 1893'te Émile Zola, metresi Jeanne Rozerot'nun –«pek şirin» olmakla birlikte «küçük bir oğlan gibi göründüğü[2]»– bisikletli bir fotoğrafını bulduktan sonra, sitem veya takılma amacı gütmeksizin, şöyle yazar: «Kısa bir etek onu öyle değiştiriyor ki, ben bile güçlükle tanıyorum.» Zira bu «çelik atlı kadınların» (Mallarmé) temsil ettiği şey, pek tabiî, cinsiyetli kimliğin, hem giyside hem harekette yok olmakta gibi görülen "saf kadın idealinin" üzerindeki çözülme tehdididir.

1890'lı yıllar tartışmayı doruğuna çıkarır. «Bisikletten ve gittikçe yayılan sporlardan doğan[3]» kısa pantalonlu kadın yeni modayı kötüye kullanmak niyetinde midir? Gerçekten de birçokları bu giysinin basit bir spor kılığı olmasından çok, bisikletin bazı kadınlar için atalardan kalma etekliği tavanarasına kaldırmaya bir bahane olduğundan kuşkulanırlar. Kısa pantalon, yürüyüşü rahatlatarak, koşmaya ve hele pedal çevirmeye imkân vererek, simgelediği statüyle, yani erkek iktidarıyla özdeşleşen avantajlar sunar. 1891'de feminist Maria Deraismes kadının özgürleşmesiyle giyimindeki erkeksileşmenin bu karışımına karşı çıkar:

> Ben kadının kadın kalmasını, aynı zamanda gücü de demek olan zarafetini korumasını istiyorum. Bizi melez yaratıklar ve erkekle kadın arasında ne idüğü belirsiz nötr ve kuşkulu ara tipler haline getiren o çirkin giysilerin düşmanıyım. Makûl bir şekilde ad bile verilemeyen o cinsiyetsiz tiplerle neyin karşısında bulunuyoruz acaba[4]?

2) Émile Zola, *Lettres à Jeanne Rozerot (1892-1902)*, Brigitte Émile-Zola ve Alain Pagès tarafından saptanan, sunulan ve notlanan edisyon, Gallimard, 2004, s. 115. 14 Ağustos 1893 tarihli mektup.

3) John Grand-Carteret, *La Femme en culotte*, E. Flammarion, 1899, s. iii.

4) Maria Deraismes, «La Femme en culottes», *L'Écho de Paris*, 13 Ekim 1891, alıntı: Christine Bard, *Les Filles de Marianne, Histoire des féminismes, 1914-1940*, Fayard, 1995, s. 204.

1800'den beri kadınlara erkek kıyafetini yasaklayan yasakoyucu, spor denkleminin çıkardığı pürüzleri çabucak anlamıştır. 27 Ekim 1892'de bir sirküler kadın pantalonuna yalnız bisiklet sporunda izin verildiğini bildirir, bu hoşgörü 1909'da atlı sporlara da teşmil edilir[5]. 1896'da Vali Lépine, kendini, söz konusu hanımların makineleri olmaksızın pantalon giymeye hakları olmadığını tekrar hatırlatmaya mecbur hisseder. Böylece, bir tabuyu ilk kez yıkmış olan bu bisikletli kadınlar, «cinsiyetsiz, grotesk, acınası yaratıklar sürüsü[6]» olarak parmakla gösterilecektir. Fakat «hem erkekten hem kadından bir şeyler alan, tanımlanmış bir cinsiyeti olmayan[7]» bir tür modern teknolojik "kentaur" olan «velo-kadın»ın sadece düşmanları yoktur. Çok sayıda hekim, bisiklete binmenin mastürbasyonluk potansiyeli üstüne yeteri kadar ahkâm kestikten sonra, jinekolojik muayenenin ardından aşırıya kaçmadan yapıldığı takdirde kadınların sağlığına yararlı olabileceğini ve güçlü-kuvvetli anne sıkıntısı çeken Fransa'nın yeniden doğuşuna katkıda bulunabileceğini söyledikleri bu sporu tavsiye ederler. Bisikletli kadınlar bir başka «güçlü müttefikten» de yararlanırlar: boş zaman toplumunun yeni tüketicilerini coşkuyla karşılayan bisiklet sanayii[8]. Çağlarıyla birlikte yaşayan ve kalemleri bereketli yazarların öğütleri sayesinde tüm kadınca zarafetlerini korumuş olan bu modern ve bağımsız kadınları övmek için özenli bir şekilde yazılmış afişler ortalığı kaplar. Söz konusu yazarlardan Louis Baudry de Saunier hanım okurlarını şöyle uyarır: «Baldırlar çıplak durumda pedal çevirmek, seyircileri hayatları boyunca dana eti yemekten tiksindiren pis bir alışkanlıktır[9].»

Bisiklete evet, kısa pantalona hayır mı? Bu konuda kadınların kendileri de bölünmüştür. 1896'da Parisli önemli kadın şahsiyetlerle yapılan *La*

5) 1800'den beri (26 Brumaire yıl IX yasası) erkek kıyafeti, yani pantalon giymek isteyen kadınların valilikten izin almaları gerekiyordu. Örneğin, George Sand, Indre valiliğine, ressam Rosa Bonheur de –derisi yüzülmüş gövde etüdleri yaptığı mezbahada rahat çalışabilmek için– Paris valiliğine böyle dilekçeler vermişlerdir. Bu yasa nihayet 2004'te iptal edilecektir.

6) Édouard Beaufils, «Contre la bicyclette et pour la jupe», *Le Courrier français*, 8 Eylül 1895, s. 8, alıntı: Nicole G. Albert, op. cit., s. 127.

7) Alıntı: Claude Pasteur, *Les Femmes à bicyclette à la Belle Époque*, France-Empire, 1986, s. 192. Bu referanssız alıntı, 1893'le 1895 arasından yayımlanmış bir dizi makalede yer alıyor.

8) Sorunun bu tıbbi ve sınai yönleri hakkında, bak. Christopher Thompson, «Un troisième sexe? Les bourgeoises et la bicyclette dans la France fin de siècle», *Le Mouvement social*, n° 192, Temmuz-Eylül 2000, s. 9-39.

9) L. Baudry de Saunier, *L'Art de bien monter la bicyclette*, 1894, 3. baskı, s. 87., alıntı: Christopher Thompson, art. cit., s. 18.

Femme à bicyclette: Ce qu'elles en pensent [Bisikletli Kadın: Bu Konuda Onlar Ne Düşünüyor] başlıklı geniş kapsamlı bir anketin sonuçları, büyük bir çoğunluğun etekliğin korunmasından yana olduğunu gösterir; oysa hekimler eteklik toz topladığı için sağlık bakımından kısa pantalonu tavsiye etmektedirler. Fakat bu bilgince argümanların estetik ölçütlerin yanında pek bir değeri yoktur. Louise Abbéma'ya göre, «bol ve rüzgârda dalgalanan ağır pantalon çirkin mi çirkindir[10]», bu fikir Yvette Guilbert ve Gyp tarafından da paylaşılır. Pantalonu tercih edenler daha azdır, örneğin opera sanatçısı Marcelle Dartoy gibi, ama gazeteci ilave eder: «Bu tercih anlaşılır bir şeydir, çünkü o zaten operada özellikle travesti rollerinde başarı gösteriyor[11].» Başkaları bunda bir kölelikten kurtulma unsuru, bir özgürlük simgesi görürler ki, bunun da başlıca riski cinsiyet farkının silinmesidir. Kısacası, bir Comédie-Française aktrisinin özetlediği gibi, «*bicycliste* kadın»ın bir «üçüncü cins» teşkil ettiği açıktır[12].

Hibrid, modern, kadın, çelik ve pantolon... Öncekilerle pek benzerliği olmayan bu yeni versiyon üçüncü cinsin bir özelliği vardır: gezer, yer değiştirir. Aynı ankette Sarah Bernhardt, kendisinden beklenmeyen bir uyarıyla, başka bir tartışma başlatır:

> Fakat bu sürecin temelini bisiklet kullanımında aramak gerekmiyor mu? Sanıyorum ki bisiklet âdet ve alışkanlıklarımızı farkında olduğumuzu sandığımızdan daha derin biçimde değiştiriyor. Uzayı yutarcasına gidip gelen bütün bu genç kadınlar, bütün bu genç kızlar, içsel hayatın, aile hayatının hatırı sayılır bir kısmından vazgeçmiş oluyorlar[13].

Ev kadını ya da bisikletli kadın: yıldızlı tekerlek, hem asıl hem iğreti anlamda yeni ufuklar, o zamana dek ulaşılamayan ülkeler, akla bile gelmeyen olasılıklar açar. Çevresini araştırmak ve evreninin sınırlarını genişletmekte sabırsızlanan serüvenci bisikletli kadın, zaten pantalonu giydikleri gibi Doğu'nun, Asya'nın çok daha uzun yollarına çıkmaya öncülük eden ilk büyük gezgin kadınlarla (Isabelle Eberhardt, Alexandra David-Néel) çağdaş değil midir? Kaldı ki daha başlangıçtan itibaren, kadınların bu pratik ve ucuz araç sayesinde "yollara dökülmesi" bir aile

10) C. de Loris, *La Femme à bicyclette : Ce qu'elles en pensent*, Librairies-Imprimeries réunies, 1896, s. 6.
11) *Ibid.*, s. 13.
12) *Ibid.*, s. 8.
13) *Ibid.*, s. 32.

boyu gezi propagandasını da canlandırmıştır; anneler, kocaları ve çocuklarıyla birlikte gezilere çıkmaya teşvik edilmektedir. 1888'de Fransa Bisiklet Birliğinin bir sorumlusu şu sözleriyle öne çıkar:

> Birçok balayı seyahati şimdi iki kişi olarak, bulutsuz bir samimiyet ortamı içinde yapılıyor. İki taraf da evlilik arabasına elinden geldiği kadar iyi koşuluyor ve onu bütün güçleriyle aynı yöne doğru iterek veya çekerek, dikkate değer bir adanmışlık ve beraberlik içinde durmadan aynı hedefe doğru ilerliyorlar[14].

Ne söylenirse söylensin, bisikletle gelen özgürleşme ailelerde ve genel olarak toplumda bir risk teşkil eder; toplum ev içi yaratığı olan kadının dışarı kaçışına iyi gözle bakmaz[15]. Mahkemeler bunun pek iyi farkındadır; bisiklet satın almayı normal ev masraflarından değil, kocanın iznini gerektiren, «zaruri olmayan eğlence harcamalarından[16]» sayarlar. Aslında ortada dönen şey hiç kimsenin, özellikle de yeni icadın ateşli promosyoncuları feministlerin gözünden kaçmaz. Daha 1896'da feministler kongresinin başkanı Maria Pognon kadehini, sınıfları ve cinsiyetleri bir araya toplayabilen, «eşitlikçi ve fark giderici bisikletin[17]» şerefine kaldırır. Aynı yıl, illüstrasyoncu Bruno Paul, –erkek bisikletinden çok kadın bisikletinin satıldığı– Almanya'da gerçekleşen devrimi iyi özetleyen bir resim yayınlar. Üç kutu halindeki resimde, sırasıyla saban çeken, yükünün ağırlığı altında ezilmiş bir köylü kadın, çıkrığının yanına oturmuş uslu uslu yün eğiren bir burjuva kadın ve bol paçaları baldırlarından yukarı kıvrılmış, bisikletlerinin üstünden neşeyle geleceğe bakan bir grup modern kadın görülür. [Başlık]: «Tekerleğin önünde, arkasında ve üstünde kadın[18]», böylece, kölelikten serbestliğe ve "boş zamanlara", kadınlık halinin aşamalarını ifade etmektedir. Dün tarlada kocasına yardım eden

14) M. Garsonnin, *Conférence sur la vélocipédie faite à Tours le 31 mars 1888*, Rouen, Imprimerie J. Lecerf, 1888, s. 12, alıntı: Christopher Thompson, art. cit., s. 17.

15) Göçlerden yolculuklara bütün bu dış dünyanın keşfi kavramı konusunda, bak. özellikle Michelle Perrot, «Sortir», in Michelle Perrot ve Georges Duby (ed.), *Histoire des femmes en Occident*, vol. 4, Plon, 1991, s. 467-494.

16) Jacques Carles, *La Bicyclette et les tribunaux*, Moissac, J. Fauré, 1897, s. 24.

17) Alıntı : Christian Bromberger, «De quoi parlent les sports», *Terrain*, n° 25, Eylül 1995.

18) Brubo Paul, «Die Frau vor dem Rad, hinter dem Rad und auf dem Rad», Jugend, 1896, alıntı: David Ehrenpreis, «Cyclists and Amazons : Representing the New Woman in Wilhelmine Germany», *Woman's Art Journal*, vol. 20, n°1, İlkbahar-Yaz 1999, s. 26.

ya da evinde tek başına ev işleriyle uğraşan kadın, artık benzerleriyle birlikte özgürlüğün yolunu tutmuştur; artık ne kimsenin buyruğundadır ne de toplumdan tecrit edilmiştir, makinesinin üstünde başına buyruk ve arkadaşlarının suç ortağıdır. Bu grubun içinde, [Proust'un] "çiçek açmış genç kızlarını" andıran, «bisikletinin mitolojik tekerleğinin üzerine eğilerek, yağmurlu günlerde savaşçıların kauçuk yağmurluğuna bürünerek, yılanlarla süslü şapkasıyla hızla giderken [...] Balbec sokaklarında terör estiren[19]» Albertine'in yaptığı gibi, hep birlikte son sürat bisiklet süren bir kabile bulunduğu tahmin edilebilir.

Peki, bu üçüncü cinsten Gorgone'un cinsiyeti nedir? Tıp âlemine bakılırsa, kuşkulu... Spor yapmak, hele bisiklet veya atlı spor, çoğu kez «keyfine göre oğlanlaşan[20]» Saphist-tip'in belirtisi sayılır. Hattâ [bu tipin] en sevdiği sporla sapkın zevkleri arasındaki bağ bazan pek dolaysızdır. Örnek: "eski bir bisiklet iç lastiğini kesip dikerek kendine yapay bir 'penis' imal eden" –hem de "küçük şehvetli şahsiyet pek iyi şişiyormuş"– "bisiklet fanatiği" bir kadın[21].

Demek ki bisiklet kullanmak insanı her yere, hattâ suça kadar götürüyormuş. Eski emniyet müdürü Gustave Macé'nin suçlu kadınlar üstüne yaptığı anketinden çıkardığı gayet ciddi sonuç böyle. Vidocq'un bu halefine bakılırsa, evini ihmal edip çalışan kadın zaten suçluluğa giden yolda ilk eşiği aşmıştır. Fakat onu geçen bir başka kategori vardır: «sportswomen» ve özellikle bisikletliler, «sürekli olarak sonsuz mesafeler aşmak, durmadan kilometreler 'yutmak' arzusuyla kıvranan» bir tür «kısa pantalonlu dişi şeytanlar[22]». Bu freni boşalmış koşu, «Amerikan usulünce, yani bağımsızlık fikirlerine göre yetişmiş[23]» modern kadını suçun bekleme odasına götürmektedir; bundan böyle orada, spor bahanesiyle, kılıç ve ateşli silah kullanmaya da alışacaktır. Artık hiçbir şey onu durduramaz.

19) Marcel Proust, *Albertine disparue*, *op. cit.*, s. 71.

20) Dr. Julien Chevalier, *Une maladie de la personnalité : l'inversion sexuelle*, *op. cit.*, s. 224.

21) X..., *Le Saphisme à travers les âges*, *op. cit.*, 1902, s. 73. 1908'de doktor Émile Gallus *Uranistes et saphistes* adlı eserinde daha da ileri gidiyordu: «Atlı sporlar, bisiklet, avcılık, kürek/yelken, kır gezileri gibi genel olarak erkeklerin tercih ettiği bütün sporlar kadınlar arasında da tutkulu yandaşlar buluyor. Bu sportif faaliyetleri bahane ederek erkek elbiseleri giyiyor ve bu kılıktan gerçek bir zevk alıyorlar.» (Dr. Émile Gallus, *Uranistes et saphistes*, 1908, Diachroniques, 1993, s. 30, alıntı: Nicole Albert, *op. cit.*, s. 130.

22) Gustave Macé, *Femmes criminelles*, Bibliothèque Charpentier, E. Fasquelle, 1904, s. 366.

23) *Ibid.*, s. 368.

Feministlerse, gayet tabiî, başka görüştedirler. 1912'de İngilizce çevirisiyle (*A Survey of the Woman Problem*) büyük başarı kazanacak olan bir eserin yazarı Avusturyalı Rosa Mayreder'e göre, sporda cinsiyetler arasındaki arkadaşlık bağlarını sıkılaştırabilecek bir güç vardır. Dahası: onun gözünde tam ve tipik eşitlikçi taşıt olan «bisiklet, kadının özgürleşmesi için, feminist hareketin tüm çabalarının toplamından daha fazla iş başarmıştır[24]». Başka söze hacet yok. Ancak evrimin tutum ve davranışlarla genel kamuoyu arasında uyum sağlaması yine de uzun yıllar alacaktır. 1919'da öğretmen, pasifist ve *La Lutte féministe* [Feminist Mücadele] dergisinin yöneticisi Hélène Brion, Sylvia Beach'e şöyle yazıyordu: «Jaurès gösterisinden sonra tekrar bisiklet pantalonumu giyip dolaklarımı taktım, ama bu yüzden geçen akşam metroda ihtiyar bir yobaz bana 'bolşevik' dedi, ben de herifi bir güzel benzettim[25]!»

2. ÇALIŞAN KADIN

Kısa pantalonlu kadın, bisikletli kadın: Güzel Çağ'da bu çok resimlenmiş iki kadın figürü, erkek vesayetinden çıkmış özgür kadının simgesi olmuştur; bu kadın, bir yandan '*suffragette*'ler (kadına oy hakkı talep eden kadınlar) seçim sandığına ulaşmak için mücadele ederken, 1880'den itibaren önünde yüksek öğrenime ve liberal mesleklere girme imkânının açıldığını da görür. Bu geniş özgürleşme hareketi, sporcu kadını, beden egzersizleri ve hız hevesiyle, tam anlamıyla erkek denetiminden kurtuluşun amblemi yapar. Geleceğin gidonu bırakıp direksiyona geçen oto sürücüsü kadını da bu sarhoş edici ve geri dönüşsüz ileri kaçışı teyit edecektir: 1897'de sürücü ehliyeti alan ilk kadın olan ateşli feminist Uzès düşesi, Paris'te Saint-Augustin meydanında 40 km. hızla gittiği için aşırı hızdan tutuklanan ilk kadın da olur: hız sınırı bunun yarısı olarak saptanmıştı...

24) Rosa Mayreder, *A Survey of the Woman Problem*, Almancadan çev. Herman Scheffauer, 1913 edisyonundan tekrar basım, Hyperion Press, Westport, Connecticut, 1982, s. 140. Rosa Mayreder hakkında, bak. William M. Johnston, *L'Esprit viennois : Une histoire intellectuelle et sociale, 1848-1938*, İngilizceden çev. Pierre-Emmanuel Dauzat, PUF, «Perspectives critiques», 1985, s. 172-175.

25) Hélène Brion'un Sylvia Beach'e mektubu, 28 Nisan 1919, «La Lutte féministe/ Organe unique et rigoureusement indépendant du Féminisme intégral»in antetli kâğıdına yazılmış, Princeton Librairy, Manuscripts and Rare Books, Sylvia Beach Papers, Box 188.

Kadınlar yavaş yavaş, kıyafet ve taşıtlardan başka, dün erkeklerin tekelinde olan iş, makam, etkinlik ve ayrıcalıkları da birer birer ele geçirirler. Daha 1893'te, Doktor Julien Chevalier çaresiz içini çekiyordu:

> Artık matbaacı, desinatör, muhasebeci, kasiyer, komisyoncu, şirket görevlisi kadınlar saymakla bitmiyor; kimi idareler bunların yüzlercesini istihdam ediyor. Liberal kariyerlerde de aynı rekabet var; gazeteci ve hekim kadınlarımız mevcut; avukat kadın da yakında geliyor; mühendisi de gelecek, hiç şüpheniz olmasın. Sanat alanında durum daha beter; kadından başkasına yer yok. Kadın ressamlık, heykeltıraşlık, bestecilik, romancılık, bu erkekle benzeşme iddiasının kendini dışa vurduğu birer varoluş biçimi. Israrın yararı yok: mesleğinin ve yeteneğinin bağımsızlığıyla, kadın artık kendine yeterli duruma gelmiştir[26].

Bisikletli olsun olmasın, özgürleşmiş kadın, iğreti ve bazan da asıl anlamında *pantalon giyen* kadındır. Bu deyim ve içerdiği kelime oyunu, modern üçüncü cinsin savunucu ya da kınayıcılarının kaleminden sık sık tekrarlanır; Octave Mirbeau, bir kadın feministin «şiddetli bir enerjiyle» suratına savurduğunu söylediği şu cümleyi naklederek bunu karikatürleştirmekte geç kalmamıştır: «Ben bu faaliyete ancak [...] kadınlar yalnız erkek pantalonunu değil, onun içindekileri de taşıyabildikleri zaman son vereceğim.» Yazar hemen ardından bir «mösyö»nün erkek kılıklı sigara tüttüren ve nutuk atan bir «madam»a yaptığı çapkınca teklifi zikreder ve yorumlar: «Baksana azizim, çişimizi yapmağa gidelim mi, ha? / Hiç merak etmeyin, göreceksiniz, yakında oraya da gideceklerdir[27]!..»

Üçüncü cinsin Fransızlığa özgü o gırgır geçme damarını depreştirdiği bir gerçektir. Fakat yanlış anlaşılmasın: Mirbeau'nun kadınlarda olmadığını iddia ettiği organ penis değil, daha yukarda konuşlanmış başka bir organdır:

> Kadın bir beyin değildir: bir cinsel organdır ve böylesi çok daha güzeldir. Kadının evrende bir tek, ama muhteşem bir rolü vardır: sevişmek, yani türü sürdürmek. [...] Tek tük birkaç kadın –pek nadir istisnalar– gerek sanatta gerek edebiyatta yaratıcı bir güç yanılsamasına sebep olmuş

26) Dr. Julien Chevalier, *Une maladie de la personnalité : l'inversion sexuelle*, *op. cit.*, s. 219.

27) Octave Mirbeau, «Propos galants sur les femmes» (1900), *Les Écrivains*, vol. 2, Librairie E. Flammarion, 1925, s. 187-188.

olabilirler. Ama bunlar ya doğaya başkaldırmış anormal yaratıklar ya da cinsiyet yoluyla damgasını taşıdıkları erkeğin basit yansımalarıdır. Bana gelince, ben fahişe denilenleri tercih ederim, zira onlar evrenin genel uyumu içinde yer alırlar[28].

Bu «kadınlar üstüne çapkınca sözler»i Mirbeau *Les Écrivains* başlıklı bir derlemede yayınlamıştır; orada, cüretkârlığı Edebiyatçılar Derneği üyeliğine adaylıklarını koymağa kadar vardıran zamanının kadın yazarlarının «özgürleşmeci çılgınlığını» sorguluyordu. Halkın gözünde sükse yapmak şeklinde olsun, eleştirmenlerce değeri kabul edilmek şeklinde olsun, dönem Gyp, Rachilde, Colette, Anna de Noailles, Judith Gautier, Renée Vivien gibi kadınlara gittikçe daha geniş bir yer verir; Charles Maurras'ın *Romantisme féminin*'inden (1904) Jules Berthaud'nun *La littérature féminine d'aujourd'hui*'sine (1909) kadar, kadın edebiyatı üstüne incelemeler de gittikçe çoğalır.

Sporcu kadın şaşırtabilir, edebiyatçı kadınsa sinirleri bozar[29]. Alaylara hedef olan, entellektüel adına leke süren bu "gülünç kibar", cinsiyet farkına her türlü çalışan kadından daha fazla meydan okuyor sayılır; eline –zaten her bakımdan "fallik" bir alete benzeyen– kurşun veya dolmakalemi almakla kendini bir anda cinsiyetten dışlamış olur. Ama beyni yoksa onunla ne yapabilir ki?.. İşlevi dişilleştirmekteki güçlük –problem bugün de sürüyor– kadınlara [dişil ad olarak] *écrivaine* statüsü atfetmek konusunda duyulan rahatsızlığı pek iyi ifade eder; 1905'te Jules Renard bu konuda şöyle diyordu:

> Kadınlar *auteur* (yazar) sözcüğüne dişil bir şekil arıyorlar; «*bas-bleu*» (çalçene) var; pek güzel ve her şeyi pek iyi ifade ediyor. Meğer ki «*plagiaire*» (intihalci) ya da «*écrivaine*»i tercih etsinler: kafiyesi hiç de fazla gelmezdi. Şaka ediyorum: kadınlar bizden daha yetenekli. Cinsiyetinden bir şeyleri koruması için «madam» demeyi öneriyorum[30].

Erişemeyeceği bir "erkekliğe" adaylığını koyan ve zaten böylelikle "kadınlığından" da feragat etmiş olan kadın romancı ya da denemeciye

28) *Ibid.*, s. 190-191.

29) Kadın yazarın statüsü konusunda, bak. Christine Planté, *La Petite sœur de Balzac*, Seuil, «Libre à elles», 1989.

30) Jules Renard, *Journal 1887-1910*, Gallimard, «Bibliothèque de la Pléiade», 1982, 6 Mart 1905 tarihli giriş.

ne kalıyor? Edebiyatçı kadınları ilk kez «üçüncü cins[31]» olarak niteleyenin katolik yazar Louis Veuillot olduğu söylenir; bu deyim edebiyat çevrelerinde büyük bir rağbete konu olacaktır. Aynı dönemde bizzat Flaubert de dostu George Sand için, şu çınlayan sesleniş içinde, bu deyimi kullanır: «Ey siz, ki üçüncü cinstensiniz, sizin kadınlar hakkında ne fikriniz olabilir[32]?»

Neden kadın hakim ya da kadın bankacıdan –gerçi onlar da esirgenmeyecektir ama– daha çok, kadın yazar, cinsiyetine tam aidiyetinin bu derece sorgulandığına şahit ve hakkında bu kadar zengin bir "literatür" üretilmesine vesile oldu? Kitapları yazarlara borçluyuz; onların kaygıları ise, öncelikli olarak, Sappho ve soyunun yeteneğinden hemen rahatsız olan kendi kıskanç loncalarına bağlıdır. Ayrıca, edebiyat alanı sadece icra edilen bir sanatın alanı değil, öteden beri erkeğin tekelinde olmuş, "yayımlanan", yani *kamusallaşan* düşüncenin de alanıdır. Balzac kadınların yazmasından yana olduğunu söylüyordu. Bir koşulla: eserlerini yaksınlar.

Jules Barbey d'Aurevilly'ye göre, 1878'de *Les Bas-bleus* [Yazar Bozuntuları] adlı bir kitabına konu ettiği edebiyat kadınları artık kadın değillerdir. «Bunlar –en azından iddiada!– erkektir, ama 'rate' erkeklerdir![33]» Erkek müstear adlara (George Sand, Daniel Stern, André Léo[34]) başvuruşları boşuna bir yanılsamadır, çünkü herkes işini aslını bilerek Madam Sand, Madam Stern ve Madam Léo'dan bahsetmekte, bu da onların «pantalonsuz kadın» diye nitelenmelerine sebep olmaktadır. Demek ki bu «pantalonsuzlar» istemeye istemeye de olsa etekliklerini yeniden giymiş, fakat onun zarafetini tekrar bulamamışlardır; tamamen onun plilerinde saklanan kadınlık gizemi buhar olup uçmuştur. Barbey «Bu ceza!» diye gürler. «Bir kadın [...] kitaplarında erkeklik tasladı mı, erkek kılığında dolaştı mı, ebedi olarak çarpılmış, yamulmuş kalır. Yamulmuş kadın ve yamuk erkek, iki talihsizliğin iktidarsız hermafrodizmi[35]!»

31) «*Ultramontain* [papalık taraftarı] üçüncü cins» başlıklı bir bölümde, Jean-Hippolyte Michon, aslında bir kadın olan, edebi «sıfır» Raoul de Navery diye birine şöyle seslenir: «Doğrusu büyük tevazu göstermişsiniz, kitap yazan ve üstadınız M. Veuillot'nun 'üçüncü cins' adını verdiği kadınların küçük dünyasında normal olarak görülenden daha mütevazı davranmışsınız.» (Jean-Hippolyte Michon, *Les Odeurs ultramontaines*, A. Lacroix, Verboeckhoven et Cie, 1867).

32) Flaubert'in George Sand'a mektubu, 19 Eylül 1868, in Gustave Flaubert, *Correspondance*, III, Gallimard, «Bibliothèque de la Pléiade», 1991, s. 804.

33) Jules Barbey d'Aurevilly, *Les Bas-bleus*, Victor Palmé, 1878, Cenevre, Slatkine, tekrar basım, 1968, s. xix.

34) Yani, Aurore Dupin, Marie d'Agoult ve Léodile Béta-Champseix'in müstear adları.

35) Jules Barbey d'Aurevilly, *Les Bas-bleu, op. cit.*, s. 73-74.

Velo-kadın kendine bir sütkardeşi bulmuştur: «Bir cinsin sonu» başlıklı bir makalede «gelecekteki politik ve sosyal androjinlik okulunun bayraktarı[36]» olarak tanımlanan «kitap-kadın». Bazıları bu rolü gönüllü olarak üstlenirler, kendisine «*androgyne de lettres*[37]» diyen, ama kartvizitine «Rachilde, *homme de lettres*» yazdıran Rachilde gibi... Neden «*femme de lettres*» değil? Sadece şundan: bu deyim o sırada, kadın yazarların profesyonelleşmesinden korkan büyük antifeministe garip ve yersiz geliyordu: «Olur şey değil vallaa! Sanki artık bir üçüncü cins var[38]!»

Kadın yazar bu cinsin en sivri tiplerinden biridir: Octave Uzanne'ın yazdığı gibi, kadın «bağımsızlık gayretiyle cinsiyetinden feragat etmektedir[39].» Uzanne garip bir kestirmecilikle, *Parisiennes de ce temps* [Zamanımızın Parisli Kadınları] adlı kitabında, «sporcu kadınlarla *gynandre*'ları» aynı başlık altında toplar; bunların arasında bisiklete binenler, paten kayanlar, avcılar, dağcılar, bilim kadınları ve ebeler vardır. Ona göre, genel olarak mesleki faaliyetler, özellikle de liberal kariyerler, kadınları aile ocağından uzaklaştırıp gerçek işlevlerinden koparmak suretiyle doğalarını çarpıtmakta ve mutluluklarını tahrip etmektedir.

Çalışan kadınla üçüncü cins yepyeni bir yola girmiş olur. Eşcinsel hareketiyle psikiyatrinin öncülerinin icadı, çoğu kez marjinal bir cinselliğe mahkûm edilen ya da onunla karıştırılan bir şeyken, burada –kadının alışılmadık bir sima ve siluet verdiği– siyasal özgürleşme mücadelelerinin yarattığı bir tip haline gelir. Bekâr, evli, lezbiyen, zıtcinsel, pantalonlu veya pantalonsuz, militan feminist veya değil, *genre*'ın yasasına meydan okuyan bu figür kimdir? Cinselliği nedir? Kariyerle özel hayatı nasıl bağdaştırmayı düşünmektedir? Onun özgürleşmesi cinsler-arası ilişkileri, ailenin tutkunluğunu ve toplumun dengesini nasıl değiştirecektir?

Güzel Çağ'da bu yanıtsız sorular etrafında endişe yoğundur, gazete ve dergiler de bunları devamlı olarak güncel tutarlar[40]. Karikatüristlerin pazarına nur yağar: çoğu çizimlerde "erkeksi" görünümlü çalışan kadın

36) Émile Yvon, *Le Courrier français*, 19 Mayıs 1889, s. 10.

37) Rachilde, *Madame Adonis*, E. Monnier, 1888, s. xi, alıntı: Regina Bollhalder Mayer, *Éros décadent, Sexe et identité chez Rachilde*, Honoré Champion, 2002.

38) Rachilde, «Revue de la quinzaine», *Mercure de France*, 1-15 Ocak 1910, s. 106, alıntı: Nicole Albert, *op. cit.*, s. 146.

39) Octave Uzanne, *Parisiennes de ce temps*, Mercure de France, 1910, s. 334.

40) Sorunun çok iyi bir serimlemesi şurada bulunabilir: Mary Louise Roberts, *Disruptive Acts: The New Woman in Fin-de-Siècle France*, birinci bölüm «The New Woman», Chicago ve Londra, The University of Chicago Press, 2002, s. 19-48.

ağzında sigarasıyla, bisikletiyle veya yaya, evinden çıkar, arkasında da kucağında zırlayan bir bebekle bulaşık yığınlarının ortasında debelenen, ev işleri başından aşmış bir koca bırakır. Konu üstüne kitaplar zincirleme gelir. Sadece 1899 yılında adları çok şey söyleyen birkaç önemli eser çıkar: Albert Cim'den *Émancipées*, Paul ve Victor Margueritte'ten *Les Femmes nouvelles*, John Grand-Carteret'den *La Femme en culotte*. İngiltere ve ABD'de de *new woman* basının ana konusu olur. Fenomen sınırları da aşar; Mısır'da bile Avukat Kasım Amin *La Libération des femmes* [Kadınların Özgürleşmesi] ve *La Femme nouvelle*'den [Yeni Kadın] söz eder, müslüman kadınların durumunu eleştirir ve peçenin kaldırılmasını savunur.

Aynı 1899 yılında, Ernst von Wolzogen'in *Das Dritte Geschlecht* (Üçüncü Cins) adlı kitabı Almanya'da yayımlanır[41]. 1902'de Fransızcaya çevrilen bu roman, üçüncü cins deyimini bu kadar açık ve ayrıntılı biçimde modern kadınla bağlantılandıran ilk eserdir. Başkahraman yakışıklı Arnolphe Rau bunun resmi «kuramcısı»dır. Erkekler arasında bir akşam yemeğinde, «sayısı her gün artan, çalışmada doygunluk bulmayı öğrenen bu azınlığın», «erkekle kadının entellektüel eşitliğinin canlı kanıtı» olmaya kararlı «üçüncü cins taifesinin» ortaya çıkışı üstüne uzun uzun ahkâm keser[42]. Arnolphe Rau feminist çevrelere girip çıkar, oralarda konferanslar verir, özgürleşmiş kadınlara önkoşulsuz destek çıkar. Fakat nereye kadar? Yanıt iki şahıs üzerinden verilir.

Birincisi, Claire de Fries tıp doktorudur; bir filozofla nikâhsız yaşar, sonunda onunla evlenmeye karar verir, ama yalnız belediyede... Zaman başka, âdetler başkadır; düğünden sonra balayı seyahati yoktur, zira Claire ertesi gün [ameliyathanede], gözleri heyecandan parlayarak haber verdiği gibi, «kendi başına ilk dikişini[43]» atacaktır. Özgürleşmiştir özgürleşmesine, ama Claire'in bundan ötürü üçüncü cinse mensup olduğu söylenebilir mi? Töreni izleyen resepsiyondaki konuşmasında Rau, «Bütün beyinsel yetileri yalnızca bir tıbbi muayeneye odaklanmış, ne et ne balık, insan türünden

41) Ernst von Wolzogen (1855-1934), Almanya'da yaşayan Avusturyalı yazar, İngiliz kadın romancı *George Eliot*'un bir biyografisinin (Leipzig : A. Unflad, 1885) yazarı ve 1890'da Münih'te bir edebiyat derneğinin kurucusudur. *Das Dritte Geschlecht*'in (Berlin: A. Weichert) çıktığı 1899 yılında ilk Alman kabaresini açtı: *Überbrettl* ("üst-sahne" ; Nietzsche'nin *Übermensch* "üst-insan" deyiminden kinaye). 1901'de Richard Strauss'un *Feuersnot*'unun librettosunu yazdı.

42) Ernst von Wolzogen, *Le Troisième Sexe* (1902), Almancadan çev. prens B. Karageorgevitch, Calmann-Lévy, 1904, 3. ed., s. 182.

43) *Ibid.*, s. 298.

bir şey mi bu?» diye sorarmış gibi yapar. Ya da, bu Nietzsche'cinin daha "ikon-kırıcı" biçimde önerdiği gibi, bir üst-kadın mı? Elbette değil. «Bir erkek-kadın veya bir şey-kadın değil, sadece bir kadın ve hiç kuşkusuz ikinci cinse mensup olduğu için», ve «hayat yolunu aşksız geçmesi mümkün olmayacağı için[44]». Şaşırtmayan bir sonuç, gerçek modern kadın, tek saygıdeğer kadın, iş, aşk ve analık içgüdüsünü bağdaştırabilen olacaktır. Hattâ Rau'nun konuşması, «şu gerçek üçüncü cinse karşı [...], içlerindeki kutsal esini öldürmüş ve doğaya karşı ödevlerine ihanet etmiş, çekiciliği bile olmayan dişil kılıflarda sulanmış erkek ruhlarına karşı muzaffer bir savaşa girişmeye» teşvikle sona erer: «Araf'taki zavallı ruhlar, onlar için kimse dua etmiyor[45].» Bu kadınlar dönük-tipin eski anlamıyla yeniden bağlantı kurarlar; Wolzogen bunları «üçüncü cinsin amazonları[46]» olarak anarken, daha sonra Jules Bois da, «yarının kadını için feminizm elkitabı» *Le Couple futur*'de [Geleceğin Çifti] (1910), «amazonik üçüncü cins[47]» diye adlandıracaktır.

İkinci şahıs, Lilly de Robicek, özgünlüğü "ara" konumundan gelen bir başka kategoriye mensuptur. Hattâ «Münih'in surları içinde kendi türünün en kusursuz örneğidir», söz konusu tür ise «trajik biçimde kadın güzellik ve koketliğiyle harmanlanmış Üçüncü Cins»tir[48]. Hiçbir açıdan efsanevi viragodan geri kalmayan zarif ve cazibeli Lilly kendi elleriyle kadın giysileri dikmekle işe başlamış, ardından başarıyla kendi terzievini kurmuştur. Fakat ilk bakışta Claire de Fries'in cerrahlık tutkusundan daha az "erkek işi" gibi görünen bu uğraş bizi yanıltmamalıdır: feminist taleplerle dalga geçen bağımsız kahraman Lilly kendini işe vererek, *cinslerin dışına* konuşlanmayı başarmıştır; [bu sayede] dostluklarına değer verdiği fakat aşkta hor gördüğü erkeklerden uzakta kalmakta, adi ve kıskanç bulduğu kadınların kibri sayesinde servet kazanmaktadır. Her türlü cinsler-arası ilişkiden arınık bu "bağışlatıcı" çalışmayla özgürleşme «yolu»na, «aşkın bilinmediği bu mutluluk kuşağına[49]» «nötr bölge» adını vermiştir. Bu hem parasal hem duygusal tam özerklik mucizeler bile yaratır: boşanmış, hiçbir bağlantısı veya ilişkisi olmayan "nötr" Lilly hamile kalır. Özellikle belirtir: «Bu çocuğu ben tek başıma yaptım. İşin içinde hiçbir bey yok[50].»

44) *Ibid.*, s. 304.
45) *Ibid.*, s. 306.
46) *Ibid.*, s. 184.
47) Jules Bois, *Le Couple futur*, Librairie des Annales, 1912, s. 15.
48) Ernst von Wolzogen, *Le Troisième Sexe*, *op. cit.*, s. 186.
49) *Ibid.*, s. 325.
50) *Ibid.*, s. 331.

Bebek bir kız olacaktır: Lilly II. Üçüncü cinsin etrafında klonun gölgesi dolaşır. Cinsiyetli kategorilerden çıkmak, ötekiliğin dışına konuşlanmak, bir ucube olmaksa, bunun tek çıkar yolu da kendi kendini üretmektir.

3. PANTALONLU KARINCA

Wolzogen bu romanıyla büyük bir edebiyat eseri vermiş olmamakla birlikte, kitabında çağının yeni Havva hakkındaki endişelerini bir araya toplamak gibi yararlı bir iş yapmıştır. Evlilik kurumunun sarsılması, boşanma taleplerinin artması (Fransa'da 1884'te Naquet yasasıyla tekrar hukuka girmiştir), feminist devrim gibi olgular tüm Avrupa'da derin bir mütasyon geçirmekte olan bir toplumun arkaplanını oluşturmaktadır; bu toplum bir hayaletin saçtığı dehşetin etkisi altındadır: kısırlık, kısırlaşma. Aynı dönemde Zola, doğurucu anaya bir güzelleme olan *Fécondité* [Doğurganlık] (1899) adlı romanıyla âdeta bu cini çıkarır. İmdi, üçüncü cins eşcinsel olsun özgürleşmiş olsun bütün biçimleriyle demografik tartışmada hep parmakların çevrildiği hedef olmuştur. XX. yüzyıla girilirken modern –biyolojik anlamda– "doğurmayan dişiler" farklı türden amazonlardır: kökeni Latince *neutrum* («ne biri ne öteki») olan "tarafsız" tür (*genre neutre*). Bedenen kadın olan fakat ruhen erkek sayılan bu yaratıklar bir bakıma cinsellikleri *iptal olmuş*, cinselliklerinin yerini mesleki etkinlik almış sayılırlar. Bu «nötr» yaratıklar, «örneği arılar olan bir toplumun» gelişini müjdelemektedirler: Kendine yeten bir «kovan-devlet», romanın kişilerinden birine göre «korkunç bir ihtimal», «her ne kadar bir üçüncü cinsin yapay olarak yaratılması [...] insan aklının bir zaferi olarak telakki edilse bile[51]...»

Bu hem problematik hem kritik "cinsel yansızlık" (*neutralité*) ve kovan-devlet kavramı üstünde –kehanet havalarıyla– ısrarla duran yalnızca Wolzogen değildir. İngiliz yazar Alice Stronach'ın 1901'de yazılmış bir romanında, şahıslardan biri, çalışan başka kadınlarla bir arada yaşayan arkadaşına yalvarır: «Onlardan biri olma canım. Sakın sen de bir 'nötr' olma[52].» Guillaume Apollinaire de, mitolojideki cinsiyet değiştiren ünlü kâhinden serbestçe esinlenmiş bir kaba komedi olan *Les Mamelles de Tirésias*'ta [Tiresias'ın Memeleri] bunun güzel bir örneğini verir. Şair sahneye Thérèse diye bir şahıs çıkarır; çalışmaya ve anneliği reddetmeye

51) *Ibid.*, s. 184-185.
52) Alice Stronach, *A Newnham Friendship*, Londra, Blackie, 1901, s. 385.

kararlı olan bu «feminist» sonunda Tiresias olur. Mucizevi bir şekilde memeleri kopar, sakalı çıkar ve çok geçmeden devlet adamı ve ordu komutanı olarak alkışlanırken kocası ağıt yakar:

Ey tüm iktidarın ünlü temsilcileri
Duydunuz sanırım açık seçik söylendi
Zanzibar'da kadın siyasal hak istiyor
Ve birden doğurgan aşklardan vazgeçiyor
Duyun bakın nasıl bağırıyor hevesle
Artık çocuk yok Artık çocuk yok diye
Zanzibar'ın nüfusunu artırmak için
Filler maymunlar yılanlar sivrisinekler
Ve devekuşları da pekalâ yeter
Kısırsa tıpkı kovanda yaşayan gibi
–Ama o hiç olmazsa bal toplar mum yapar–
Kadın gökyüzlü bir 'nötr'den ibaret kalır[53].

Koca o zaman kadınsız olarak çocuk sahibi olmaya karar verir ve akşamdan sabaha 40.049 çocuk peydahlayarak bu olağanüstü başarıyı gerçekleştirir. Bu da gösterir ki, kadınlar çocuk yapmaktan vazgeçseler bile, sonunda her şey yoluna girer.

Düzenli bir şekilde birlikte gündeme getirilen "nötr" kadın ve işçi arı figürleri, XX. yüzyılın ilk üçte birinde, cinsiyetli kategorilere göre *geri planda* yer alan modern üçüncü cinsi tanımlamakta çok yaygın olarak kullanılacaktır. Bu *sipere çekilme* fikri zaten sözlüklerde «nötr» kavramının tanımlanmasına temel olur: «Savaşan taraflardan, karşıt partilerden *hiçbirine* ait olmayan, çatışmanın *dışında* tutulmasına karar verilen; taraf tutmaktan, herhangi bir tarafa angaje olmaktan *imtina eden*; tutkudan *yoksun* olan, soğuk, ilgisiz, nesnel kalan.» Koca*sız*, çocuk*suz*, analık zevkinden *yoksun*, *ne* dişil *ne* eril ve iddiaya göre cinsellikten *nasiplerini alamamış* modern kadınlar, bu geniş topluluğa ideal biçimde uygun düşerler; buna iki tamamlayıcı tanım daha eklemek yerinde olur: «erkek/dişi içeriğinin ve eril/dişil formunun ortaya çıkmadığı bir gramer kategorisine ait olan; cinsel organları dumura uğramış, topluluğun korunması veya besin ihti-

53) Guillaume Apollinaire, *Les Mamelles de Tirésias, Oeuvres poétiques*, Gallimard, «Bibliothèque de la Pléiade», 1994, s. 896. 1917'de sahneye konan ilk «sürrealist» dram ve 1947'de Francis Poulenc'ın bir opera-bouffe'una konu olan *Les Mamelles de Tirésias* 1903'te yazılmıştır. Demek ki, metin, Wolzogen'e göre üçüncü cins kuramıyla çağdaştır.

yacının karşılanmasıyla görevli (karıncalar, arılar, termitler gibi) böcekler (örn. asker karınca, işçi karınca)[54].»

Özgürlüğünü eline almış kadınlar insanlığı özerk topluluklar halinde örgütlenmiş zarkanatlıların yasalarına uydurmayı mı vadediyorlar? Modern kadın pantalonlu bir karınca mı? Dönemin literatüründe bu yolda metafor ve direkt kıyaslamalar o kadar bol ki, bu varsayım ciddiye alınmayı hak ediyor. Remy de Gourmont'un çok satmış ve etkili olmuş kitabı *Physique de l'amour* (Aşkın Fiziği, 1903), kadını çalışkan ve cinsiyetsiz bir böcek statüsüne koymuş olan modern zamanların bir allegorisi olarak okunabilir.

Altbaşlığı «cinsel içgüdü konusunda deneme» olan bu eserde Gourmont, insanın cinsel hayatını, hem bilimsel hem şiirsel referans kaynağı olarak, hayvan modelinden hareketle analiz eder. Yazarın açıkladığına göre, insanın aşk hayatının büyük ilkelerini de genellikle doğa koyar; bu hayat iki-biçimlilik (*dimorphisme*) üzerine kurulmuş olup her cinsin bunu böyle sürdürmekte yararı vardır: erkeklerin kadınlara kadınların da erkeklere eğilim duyması, üreme, analık içgüdüsü bu olgunun ebedi ve değişmez yasalarıdır. Yine de –yazar kabul eder– gözlemciler, örneğin bazı hayvanlarda, özellikle ördeklerde de "sodomi"nin varlığına işaret etmişlerdir. Buna göre eşcinsellik doğal mı oluyor? Hayır, öyle değil. Yazara göre, bu özel durumda, şiddetli bir zorunluluğun itkisiyle «yanılsamaya» kadar gidebilen bir tür «anlık çılgınlığa» düşen erkek ördek, –daha da çok onun suçortağı– «normdan sapmış[lar]» demektir: «Ayrıca, –diye devam eder Gourmont– hayvanı gerek aktif gerek pasif cinsel edimin hiç olmazsa hareketlerini yapmaya sevkeden tamamen kaslarla ilgili bir ihtiyaç da vardır; hattâ rollerdeki garip bir tersine dönüşle, kızışma döneminde ineklerin biribirlerinin üstüne çıktıkları bile görülür; bunun nedeni ya ineklerin bu yolla boğaları kışkırtabileceklerini düşünmeleri ya da arzulanan eylemin görsel tasarımının onları bunu taklide zorlamasıdır. Bu, imgelerin harekete geçirici gücüne harika –çünkü absürd– bir örnektir[55].» Gourmont çoğunlukla bu şekilde akıl yürütür: doğada bulduğu kendi vizyonuna ters her örnek ya kuralın istisnası ya da mekanik bir tuhaflık olarak kenara itilir. Aşkın ve cinsler-arası ilişkilerin kültürel veya sosyal boyutu elbette

54) *Le Petit Robert*, dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française, texte remanié et amplifié sous la direction de Josette Rey-Debove et Alain Rey, Paris, Le Robert, 1993, «neutre» maddesi. Vurgular benim.

55) Remy de Gourmont, *Physique de l'amour, essai sur l'instinct sexuel* [1903], Les Éditions 1900, 1989, s. 182.

bu tanıtlamada önemli bir rol oynamaz; burada evlenme ve çocuk sahibi olma arzusu bile sadece içgüdü yasasının gereğidir.

Bu bağlamda, Plinius'tan Maeterlinck'e dek birçok filozof ve şairi âdeta büyülemiş olan böcekler, kadınlarla kıyaslanma babında belirleyici bir yer işgal ederler. Memelilerde erkek egemen olma eğilimindedir, oysa zarkanatlılarda «dişi hem beyin hem alet, mühendis, işçi, sevgili, anne ve sütninedir; meğer ki arılarda olduğu gibi sadece cinsel olmayan bütün iş ve görevleri bir üçüncü cinsin üzerine atınış olsun[56]». Toplumun örgütlenişine hizmet eden, yani bir bakıma devlete yararlı, "nötr" işçi arı veya karınca imgesine aynı şekilde cinsiyetsiz olan asker-termit de eklenir; bu böcekler hep birlikte, içinde ihmal edilebilecek kadar önemsiz bir unsur olan erkeğin ölmeden önce spermini vermekten başka bir işe yaramaması ölçüsünde, insana ürkütücü gelen bir koloni teşkil ederler. Gourmont'a göre, dişiyi temel alan bu toplumları çift üzerine kurulmuş insan toplumlarıyla karşılaştırmak tamamen yararsız olacaktır. Feminist bir toplum bir ham-hayaldir: «Talep ettiği yapay eşitlik, fazla sayıda kadın, bütün kadınlar, bundan yararlanmak istedikleri gün, kadının eski köleliğini yeniden kuracaktır; zaten feminist krizin mümkün olan çözümlerinden biri de budur. Bu soruna hangi açıdan bakılırsa bakılsın, insan çiftinin kaçınılmaz biçimde tekrar kurulduğu görülür[57].» Tabiî kastedilen zıtcinsel çifttir. Yazar bunun üstünde birkaç kez ısrarla durur: söz konusu [böcek] toplumları ölüm kokar. Arıların kraliçesi (beyi) türü devam ettirse de, «cinsel komünizm[58]» ve işçilerin hayatının «nötralizasyonu» bunları «normun dışına», yani ölümün sınırına atar: «Canlı varlık olarak yalnız hayatı sürdürebilenler vardır[59].»

Modern bekâr kadınlarla karıncalar arasında bu paralelliği kurmuş Gourmont'dan başkaları da vardır, ancak başka bir anlayışla. Örneğin bilim insanı Benedict Friedlander'e göre, erkek ve dişilerden ayrı bir grup olarak «işçiler ve askerler» kovanda veya karınca yuvasında, insan toplumunda erkek ve kadın eşcinsellere düşen yeri işgal ederler: üremeye katılmayan bu kısır «üçüncü cins», buna karşılık, sosyal bakımdan faydalı bir iş görür[60]. Özgür kadın işte tam bu kavşakta üçüncü cins teriminin öbür anlamıyla karşılaşır: lezbiyen.

56) *Ibid.*, s. 37-38.
57) *Ibid.*, s. 65.
58) *Ibid.*, s. 180
59) *Ibid.*, s. 170.
60) Benedict Friedlander, «Sur le rôle des homosexuels dans le processus vital de la race», *Archives pour la race et la biologie sociale*, Mart 1904, alıntı: Magnus Hirschfeld, *The Homosexuality of Men and Women*, *op. cit.*, s. 453.

Aynı 1904 yılında, İsviçre kökenli Alman kadın gazeteci Anna Rüling, Magnus Hirschfeld'in Bilimsel ve Hümaniter Komitesi çerçevesinde yaptığı öncü niteliğinde bir konuşmada, ilk kez feminizmle lezbiyenlik arasındaki bağlar konusunda söz alır. Rüling kadın hareketini özellikle genişletilmiş anlamıyla (lezbiyenler, dönükler ve «cinsiyetsizler») üçüncü cinsin kadınların özgürleşmesi uğrunda gösterilen çabalardaki yerini kabule çağırır ve hemcinslerini yapıcı bir dayanışmaya güdülemeye çalışır. Çoğu kez görmemezlikten gelinen ya da konuşulmasından özenle kaçınılan bir gerçeğe işaret eden bu jest, eşcinselliğin ciddi biçimde cezalandırıldığı bir ülkede bir kadın konuşmacı ilk kez, hem de herkesin önünde lezbiyen olduğunu açıkça üstlendiği ölçüde, daha da cesaretli bir davranıştır. Öte yandan Anna Rüling sadece birtakım iyi dilekleri ifade etmekle kalmıyor, Havelock Ellis ve özellikle Otto Weininger gibi bazı üçüncü cins kuramcılarını da az çok zımni biçimde tartışıyordu[61].

Cinsel dönüklük üstüne incelemesinde kadınların özgürleşme hareketlerine «sağlıklı ve kaçınılmaz» gözüyle bakan Havelock Ellis, bunların –örneğin eşcinselliği doğrudan teşvik etmek gibi– «dezavantajlarını» da vurgulamıştı. Çağdaşlarının birçoğu gibi bu hekime göre de özgürlüğünü elde etmiş kadınla lezbiyen kadın zor ayırdedilebilir iki bağlantılı figürdür:

> Kadınlara bağımsızlık öğretildi ve her zaman bir bağımlılık içeren ev hayatını hor görmek öğretildi; kuramı hayata geçirmek isteyerek aşkı da işi buldukları yerde aramalarında şaşılacak bir şey yok. Sürekli bir arada yaşamanın doğrudan cinsel dönüklüğe yol açtığını söylemiyorum; fakat nevrozlar geliştiriyor ve taklidi kolaylaştırıyor; bu kalıtsal anomalinin isteyerek veya istemeyerek diğerlerini etkileyebilen yüksek zekâlı kadınlarda özel bir sıklıkla kendini göstermesi de durumun vahametini artırıyor[62].

Modern hareketin böyle bir saptanmasıyla yetinen Ellis, eşcinsellerle lezbiyenlerin tarihinde temel bir fark teşkil eden yapıya ilave bir taş

61) 9 Ekim 1904'te Berlin'de Bilimsel ve Hümaniter Komite çerçevesinde Prinz Albrecht Oteli'nde yapılmış olan bu konuşmanın bir İngilizce çevirisine şu siteden ulaşılabilir: http://www.angelfire.com/fl3/uraniamanuscripts/anna.html. Théo (ya da Théodora) Anna Sprüngli'nin müstear adı olan Anna Rüling hakkında, cf. Christiane Leidinger, «'Anna Rüling': A Problematic Foremother of Lesbian Herstory», *Journal of the History of Sexuality*, vol. 13, n° 4, Ekim 2004, s. 477-499.

62) Havelock Ellis, *Études de psychologie sexuelle*, I, *L'Inversion sexuelle* [1897], prof. Hesnard yönetiminde hazırlanmış eleştirel basım, çev. A. Van Gennep, Tchou, «Bibliothèque des introuvables», 2003, s. 457.

getirmiş oluyordu: bir dejenere, bir cinsel sapık sayılan pederast kişiliği bilimin mikroskobu altında doğmuşken, lezbiyen kişiliği gerçek somut içeriğini sosyal ilerlemenin itkisi altında kazanır. Birincisi, *psikiyatrinin ve adli tıbbın bir icadıdır*, ikincisiyse feminist özgürleşme hareketleriyle suçortaklığı içinde yapılmış *politik bir icattır*. En başta hekimlerin kendileri bunun böyle olduğunu saptarlar: «Lezbiyenlik hastalığının böyle aniden patlama yapması örf ve âdetlerdeki evrimle o denli eşzamanlı bir şey ki, burada bir sebep-sonuç ilişkisi görmemek çok zor.» Ve Doktor Chevalier devam eder: «Birkaç yıldan beri *'lesbosisme'* (*sic*) Paris'te ve başkentlerin birçoğunda endişe verici boyutlara ulaşmıştır[63]...»

Kadın eşcinselliği mucize kabilinden bir anda artmış değildir. Gerçek şudur ki, artık gözle görülmekte, tanılanmakta ve kaderini eline alıp sosyal varoluşunu tek başına inşa eden kadının kişiliğinde somutlaşmaktadır[64].

Lezbiyenin artık, bir yüzle bir siluetten başka, fikir ve görüşleri de vardır. Aralarından eğilimlerini itiraf edemeyen birçokları, o andan itibaren, kendilerini tanıyabilecek ve gerektiğinde aralarında dayanışmaya girişebilecek, gruplar oluşturacak, bağlantı ağları kuracaklardır. Başkalarıyla birlikte, elden geçirilmiş tezi *Sexe et caractère*'in [Cinsiyet ve Karakter] (1903) Viyana'da yayınlanmasından az sonra intihar edecek olan yirmi üç yaşındaki genç filozof Otto Weininger de işte bu siyasi tehlikeye dikkat çeker; eseri büyük yankı yapmaya adaydır.

Yazar kitabının tüm sayfalarında, zihinsel yapıları ve ahlâksız, şehevi doğalarıyla uygarlığı yıkıma sürüklemekte olan kadına ve Yahudiye duyduğu kin ve nefreti dile getirir. Buna karşılık, lezbiyenlere sempati duyduğunu belirtir, çünkü onlar erile daha yakın konumda bulunurlar: en kötüden en iyiye, yani kadından erkeğe giden bir ıskalada göz önüne alınacak tek "etalon" (ölçek) budur. Weininger'de lezbiyenin bu yolla genel oydan geçişi büyük dikkat ister, çünkü yazarın usyürütmesi biraz dolambaçlıdır. Ona göre, kadına eğilim duyan kadın, sadece kendisini erkeğe benzeten özellikleri lehinde kayda geçtiği için "fazilet" sahibidir. Demek ki, bu vizyon «dişil» denen tüm kadınların en küçük bir ilgiye

63) Dr. Julien Chevalier, *Une maladie de la personnalité : l'inversion sexuelle*, *op. cit.*, s. 227.

64) Herhalde burada, tüm XIX. yüzyıl boyunca, lezbiyenlerin sayısında görüldüğü varsayılan artışla, hekimlerin sık sık şikayet ettikleri delilerin sayısındaki başdöndürücü artış arasında bir bağlantı kurmak yerinde olur. Gerçekte, hekimler, durmadan yeni hastalık kategorileri oluşturarak, çeşitli manileri bitmez tükenmez alt bölümlere ayırarak, o zamana dek bilinmeyen yeni delilikler "yaratıyorlardı". Aynı şekilde, lezbiyen kadın da tanımı yapılır yapılmaz çoğalmağa başlar.

layık olma şanslarını ebediyen ellerinden alır. Sadece eril kadın üstündür ve sadece eril kadın zorunlu olarak lezbiyendir. Filozof kanıt olarak II. Katerina, İsveç Kraliçesi Kristina, George Sand gibi kadınların, «az çok dikkate değer» bütün kadınlar gibi, en azından çift-cinsel ya da eşcinsel olduklarını belirtir. Hattâ şunu da ilave eder: Demek ki, "tarihsel araştırma da sonunda [...] 'uzun saça' ancak 'kısa aklın' denk düşebileceğini söyleyen halk özdeyişinin haklılığını teslim" ve "kadında özgürleşmek isteyen şeyin aslında *erkek* olduğunu kabul" noktasına gelecektir[65]. Birçok kadın yazarın benimsediği erkek müstear adlarını da böyle açıklar, ama bunun herhalde onlar için, kadınlara böyle yetkiler tanımayı kabullenemeyen bir toplumda az çok itibar kazanmanın biricik yolu olduğunu bir an bile ima etmez.

Yani bu pro-lezbiyenlik, bir moda olayına indirgediği kadınların özgürleşme sorununu ele aldığı sıra geliştirdiği şiddetli bir anti-feminizmle birlikte gider; olay, [aşağıdaki metinde] söyleminin ve tipografisinin şaha kalkışından da anlaşıldığı gibi, yazarın vaiz üslûbunu tetikler:

> Dolayısıyla, bu fenomenin bütünüyle ilgili olarak pratikte benimsenmesi gereken tutum [...] şöyle olmalıdır: *gerçek psişik ihtiyaçlarının –ki bunlar zaten ancak fiziksel yapılarına bağlı olarak değişirler– erkek faaliyetlerine yönlendirdiği*, yani zaten erkek özellikleri taşıyan, *kadınlara, yolları üzerinde önlerine hiçbir engel dikilmeyecek şekilde, tüm özgürlüğü tanımak; fakat her türlü PARTİ oluşturmayı, HİÇBİR TEMELİ OLMAYAN her türlü DEVRİM fikrini*, yani kısaca, bu kadar çok sayıda kadında doğaya karşıt, yapay ve son tahlilde yalancı bir çabanın müsebbibi olan *her türlü feminist HAREKETİ reddetmek*[66].

Demek ki, özgürleşme her şey olabilir, örgütlü bir hareket işi olmak hariç: "Birey buna yalnız başına vereceği bir mücadelenin sonunda, kendi çabasıyla ve kendisi için erişmelidir. Peki, bu mücadeleyi kime karşı verecek? Kendisine karşı, daha doğrusu kendisinde bu kurtuluşa karşı çıkan şeye karşı. *Kadının özgürleşmesinin en büyük ve tek düşmanı yine kadındır*[67]."

Anna Rüling gibi kadınlar ve onunla birlikte feminist hareketin içinde "kendi kaderini belirleme" ilkesini hayata geçirmeye kararlı pek çok lezbiyen işte bu «erilciliğe» (*masculinisme*) karşı seslerini yükseltiyorlardı.

65) Otto Weininger, *Sexe et caractère* [1903], Almancadan çev. Daniel Renaud, Lausanne, L'Age d'homme, 1989, s. 69. (İlk Fransızca edisyon: 1975).

66) *Ibid.*, s. 71.

67) *Ibid.*, s. 75.

4. NÖTR'ÜN GELİŞİ

1900'ler dolayında üçüncü cins olarak –lezbiyenlerle birlikte veya değil– özgürleşmiş kadınlar konusunda oluşturulan hacimli *corpus*, hem bir doruk hem bir yarılma noktası teşkil eden Birinci Dünya Savaşına kadar gittikçe gelişecektir. Doruk noktası, çünkü 1914'ten itibaren birçok kadın cepheye giden baba, kardeş veya kocalarının yerlerini alır; fabrikalarda boşalan işlerin başına geçer, aile reisi rolünü üstlenirler. Savaş hattına sokulmazlarsa da hastabakıcı olarak, hattâ cephede sahra hastanesi personeli olarak hizmete kabul edilirler. Artık feminizm değil, yurtseverlik ve ulusal görev söz konusudur. Türler/cinsler sistemi içinde zaruretten ötürü yapılan bu yeni rol dağılımı kadınların özgürleşme tarihinde yeni bir aşama teşkil eder mi? Michelle Perrot'nun gösterdiği gibi, tam tersine, savaşın bitmesi bir düzene geri dönüş ve geleneksel rollerin yeniden vurgulanması hareketiyle örtüşecektir. Rakamlar kendiliğinden konuşuyor: 1906'da Fransa'da 2,25 milyon çalışan kadın vardı; 1911'de bu rakam 2,7 milyona çıkmış, 1921'de ise 2,5 milyona düşmüştü[68].

Birçok kadın için, savaş kendini tarihin öznesi olarak kurma arzusunu billûrlaştırmıştır. Ön hatlara gönderilmemekle birlikte, geride yeni hizmetler ifa etmiş, başka rollerde boylarının ölçüsünü almışlardır. Kasım 1914'te, kitabevini açışından bir yıl önce, Adrienne Monnier özlemle iç çekiyordu: «Keşke erkek olsaydım da cepheye gidebilseydim[69]...» Kadınların büyük çoğunluğu gibi pasifist olan Adrienne Monnier bu cümlede, kadınlardan eylem yapma, dolayısıyla kahraman olma hakkını esirgeyen bir sistemin dayattığı sınırlamaları özetliyordu. Üçüncü cinsin tarihinde merkezi bir yer işgal eden bu problematik, Radclyffe Hall'un kısmen otobiyografik olan ve bu açıdan o "dönemeç yılları" üstüne ilginç bir röportaj niteliği taşıyan romanı *Le Puits de solitude*'de [Yalnızlık Kuyusu] (1928) uzun uzun analiz edilir.

Önsözünü Havelock Ellis'in yazdığı kitap, oğlan çocuk isteyen ana-babası tarafından Stephen adı verilen dişil bir «doğuştan dönüğün» hikâyesini anlatır. Erkekçe davranışları ve cinsel tercihleri yüzünden pek

68) Bak. Michelle Perrot, «The New Eve and the Old Adam: Changes in French Women's Condition at the Turn of the Century», in Margaret R. Higonnet, Jane Jenson, Sonya Michel, Margaret Collins Weitz, *Behind the Lines: Gender and the Two World Wars*, New Haven ve Londra, Yale University Press, s. 51-60, ve Michèle Riot-Sarcey, *Histoire du féminisme*, La Découverte, «Repères», 2002, s. 73-78.

69) Adrienne Monnier'nin mektubu, 27 Kasım 1914, Imec, Caen.

çabuk dışlanmaya uğrayan Stephen Paris'e yerleşecek ve orada «kısacık saçlı» bir «kuduz tüttürücü[70]», fakat her şeyden önce ünlü bir yazar olacaktır. İngiltere kadınları siperlere göndermediği için, London Ambulance Column'a, sonra da Compiègne'de üslenmiş bir [sıhhiye] bölüğüne yazılır ve orada bir genç kadının yanında aşkla tanışır. Dadısının vaktiyle dediği gibi: «Bu savaş senin türünden kadınlar için pekalâ fırsat işlevi görebilir[71].» Radclyffe Hall'a göre, lezbiyenler «saygı görme haklarını savunmaya» ihtiyaç duydukları için[72], en tehlikeli görevleri kabul ederler, hava akınları altında bile korkup sinmezler, zira, cinsel dönüklerin sinirlerini bombalar «Tanrı'nın iyi insanlarının[73]» hakaretlerinden daha az bozar. Bölüğünün en iyi sıhhiyecisi seçilen, yanağından yaralanan (yara izini hayatı boyunca koruyacaktır) Stephen savaş madalyasına layık görülür. Böylece savaş, küçümsenen ama hizmetiyle birdenbire tanınan sessiz bir orduyu gün ışığına çıkarmış olur. Ama sonra?

> Ya savaş boyunca çalışmış olan kadınlar... Londra'da gördüğü kadidi çıkmış, ağızlarını bıçak açmayan kadınlar?.. İngiltere onları çağırmış, onlar da gelmişlerdi; bir defalığına, utanmaksızın günışığına çıkmışlardı. Şimdiyse, artık saklanmaya, deliklerine, kuytu köşelerine dalıp kaybolmaya alışık olmadıklarından, en başta bizzat hizmet etmiş oldukları toplum onlara sırtını dönüyor ve üstlerine tükürüyordu [...][74].

Dönük, lezbiyen ya da zıtcinsel bütün kadınlar, savaşın hemen ertesinde aynı deneyimi yaşayacaklardır: parantez kapanmıştır. Bundan böyle erkekler ve kadınlar toplumda her zamanki yerlerini alacak ve hayat normal akışına devam edecektir. Savaş gazileri döndüğünde feminist talepler iyi gözle görülmez. İvedi görev ülkenin yeniden kurulması ve nüfuslandırılmasıdır. Yine de bir gedik açılmıştır ve birçok kadın, kaçınılmazlaşan bir hareket içinde, bunu genişletecektir. Yeni kadın kahramanlar doğar ve skandal yaratırlar. Victor Margueritte'in romanı *La Garçonne* [Kız-oğlan] (1922) ve Édouard Bourdet'nin tiyatro oyunu

70) Radclyffe Hall, *Le Puits de solitude* (1928), İng. çev. Léo Lack; Radclyffe Hall ve Una Lady Troubridge tarafından gözden geçirilmiş, Gallimard, 1946, s. 284.
71) *Ibid.*, s. 365.
72) *Ibid.*, s. 370.
73) *Ibid.*, s. 369.
74) *Ibid.*, s. 552.

La Prisonnière [Esir Kadın] (1926), yazarların örf ve âdetlerdeki evrimi sert biçimde eleştirmelerine karşın, polemiği başlatacaktır.

Pantalonlu kadın artık kısa saçlıdır, sigarasını tüttürür ve toplumsal uzlaşının vermeyi reddettiği cinsel özgürlüğü kendine bahşeder. Ona yöneltilen «aileyi yıkmak[75]» ve toplumu felakete sürüklemek suçlamalarının ardı arkası kesilmez. Arı imgesiyse hâlâ dipdiridir. Rachilde'e göre, «cinsler-arası savaş eski mücadelelere eklenen yeni bir mücadeledir ve ancak *üçüncü cinse*, çalışkan karıncaların ya da ballarını sadece beyleri için imal eden arıların cinsine götürdüğü takdirde ilgi çekici olabilir [...][76]». Maryse Choisy, matematik denklem ve soyutlamalara boğulmuş, kalbi «nötr» bir bilim kadınının hikâyesini anlatan *Mon cœur dans une formule*'de [Kalbimin Formülü] aynı dönemde çalışan kadınla monden ("sosyetik") kadını karşı karşıya koyar: «Biri hamarat, renksiz, cinsiyetsiz işçi arı. Öbürü etrafında dört dönülen kraliçe[77].»

Aynı şekilde, "nötr" kavramı da bir çember çizerek yeniden gündeme gelir. Fakat artık söylemler değişmiş, dün –seksolog ve yazar– erkekler tarafından atılan nötrlük suçlaması, bazı durumlarda bizzat kadınların bir talebi, kullanana dönen bir silah haline gelmiştir. 1900'lerin «tarafsız bölgesi» *genre*'ın belirtmelerinden kurtulup yaratıcı bir uzama mı kaymaktadır? Bu yeni nötr tasarımının, Roland Barthes'ın Collège de France'ta –«otantik başlığı» «le Désir de Neutre» [Nötr Arzusu] olabilecek– «Le Neutre» konulu dersini sunarken kullandığı terimlerle söyleyecek olursak, hiçbir pasif yanı yoktur. Zira –der Barthes– nötr «Doxa'nın kafasındaki dümdüz ve temelden değersizleştirilmiş imgeye» denk düşmek zorunda değildir; «kuvvetli ve aktif bir değer de teşkil edebilir[78]».

Nötr, yani «paradigmanın oyununu bozan her şey» ya da «paradigmanın amansız ikiciliğini (*binarisme*) üçüncü bir terime dayanarak iptal veya tahdit eden şey[79]», üçüncü cinsi analiz ederken özellikle uygun ve işgörür bir kavram olarak ortaya çıkar. Boyun eğmeyi reddediş, hem dalgalı hem korunması güç özgürlük alanı ve rejimi olmayan eylem olarak nötr, Barthes'ın kaleminden, cinsiyet sorunlarını çokça aşarak evrenselleşir ve günlük hayatın bütün alanlarında kendini gösterme vesileleri bulur:

75) Binet-Valmer, *La Femme qui travaille*, E. Flammarion, 1930, s. 243.

76) Rachilde, *Pourquoi je ne suis pas féministe*, *op. cit.*, s. 12.

77) Maryse Choisy, *Mon cœur dans une formule*, ($C^6H^8(AsO^3)^6$), Les Cahiers suridéalistes, 1927-1928, s. 143-144.

78) Roland Barthes, *Le Neutre, Cours au Collège de France (1977-1978)*, metni saptayan, notlayan ve sunan Thomas Clerc, Paris, Seuil/IMEC, 2002, s. 261-262.

79) *Ibid.*, s. 31.

«Nötr, yanardönerdir: öznenin bakışının eğimine göre inceden inceye görünüş, belki de anlam değiştiren şeydir[80].»

İmdi, farklılaş[tırıl]mama özlemi çeken, "kadın" imgesine hapsolmak gibi bilimin "eşcinsel" kategorilerine girmek de istemeyen kadınlar, tam da bu bölmeleri yıkılmış ve değişken, belirsiz uzamı kurmak istemektedirler. Böylece, iki savaş arası dönem boyunca, içlerinden bazıları, özellikle kültürel hayatta, bu fenomenin bir gösterisini sunacaklardır. Bunlar şairdirler, «Vierge moderne»in başında şöyle yazan Edith Södergran gibi: «Ben bir kadın değilim, nötr'üm[81].» Sanatçıdırlar ve «kartları karmak» istemektedirler, Claude Cahun gibi: «Eril? Dişil? Ama bu duruma bağlıdır. Nötr [ne o ne o] bana her zaman uyan biricik *genre*'dır. Dilimizde mevcut olsaydı düşüncemde böyle dalgalanmalar görülmezdi. Sahiden işçi arı olurdum[82].» Yeni entellektüel simalardır, Bryher'in *Beowulf*'una yazdığı önsözde, Manş-ötesi toplumundan bahsederken şöyle diyen Adrienne Monnier gibi: «Örf ve âdetlerde mazbutluk İngilizlerde doğal olmaktan ziyade daha iyi bir sosyal randıman uğruna zorla öğretilmiş bir şeydir, tıpkı kovanlarda işçi arıların cinsiyetsiz olması gibi. İngiliz dilinde şeylerin adları ne eril ne dişildir, *genre*'ları yoktur; bu ise çok daha akla uygun, çok daha rahatlatıcıdır[83].» Ressamdırlar, gri tonların hakim olduğu bir dizi tabloda, yas tutuyormuş gibi melankolik yüzlü bir *androgyne* kuşağının portresini yapan Romaine Brooks gibi... Bu kuşak, İngiltere'de bir grup feminist şair ve entellektüel tarafından çıkarılan *Urania* dergisinin (1915-1940) kuşağıdır. Her sayıya konan şu ilke beyanının altına imzasını atabilir:

> *Urania*, insanlığın ikili organizasyonunu bütün dışavuruş biçimlerinde görmemezlikten gelmeye azim ve kararlı olanların topluluğunu gösteriyor. Onlar inanıyorlar ki, bu ikilik iki çarpılmış ve yarım kalmış tipin ortaya çıkması sonucunu vermiştir. Hattâ yine inanıyorlar ki, bu durumdan kurtulmak için hiçbir "özgürleşme", hiçbir "eşitlik" yeterli olmayacaktır, meğer ki ilk önce bu ikiliğin kendisini tanıma veya hoşgörmeyi kesinlikle reddetmekle işe başlansın[84].

80) *Ibid.*, s. 83.

81) Edith Södergran, «Vierge moderne», *Poèmes* (1916), İsveççeden çev. Régis Boyer, La Différence, «Orphée», 1992.

82) Claude Cahun, *Aveux non avenus*, Éditions Carrefour, 1930, s. 176.

83) Bryher, *Beowulf*, Adrienne Monnier'nin önsözü, çev. Hélène Malvan, Mercure de France, 1948, s. 14-15.

84) Alıntı: Alison Oram, «"Sex Is an Accident" : Feminism, Science and the Radical Sexual Theory of *Urania*, 1915-1940», in Lucy Bland ve Laura Doan (ed.), *Sexology in*

Güzel Çağ'ın kısırlaştırıcı bir "nötralite" olarak yaşanan kadınların özgürleşmesi olayı karşısındaki endişeleri, Çılgın Yıllar'ın bir stratejisi haline mi dönüştü? Yoksa nötr kavramına başvurmak, zıtcinselliği norm alan bir toplumda bir ehveni şer, bir tür paravana mı? Ayrıca, sadece eril ve dişili tanıyan –ve birinciyi evrensel sayan– Fransız dilinin dayattığı zorlamalarla, nötr'ü ya da üçüncü cinsi tasarlamak, düşünmek, eklemlemek nasıl mümkün olabilir?

Bu sorular, dilbilimin bir bilimsel disiplin olarak doğuşu ve dillerin, dilin ve gramerin anlamını sorgulayan birçok eserin yayınlanmasıyla örtüşür. 1911'de Jacques Damourette'le Édouard Pichon, yedinci ve son cildini 1940'ta çıkaracakları anıtsal eserlerine başlarlar: *Des mots à la pensée* [Sözcüklerden Düşünceye]. Birincisi edebiyat tutkunu bir gramerci, ikincisi –yeğeni– monarşist, Maurras'çı, Yahudi ve Dreyfus karşıtı bir hekimdir. Pierre Janet'nin damadı, rasyonalist katolik Pichon aynı zamanda psikanalist ve daha sonra Jacques Lacan'ın kullanacağı, örneğin *forclusion* ya da «bilinçaltını araştırma usulü olarak gramer» fikri gibi birçok kavramı alanına tanıtan kişidir[85].

Eserlerinin içerdiği birçok orijinal unsur arasında, –gramatikal cins anlamında– «*genre*» sözcüğünün yerine «*sexuisemblance*», –tekillik/çoğulluk anlamında– «*nombre*»un yerine de «*quantitude*» sözcüklerinin kullanılması önerisi yer alır (zira *genre*, *espèce*'le karışıklığa yol açmaktadır). *Sexuisemblance* basit bir ilkeye dayanır: yazara göre, hayatta birinci planda rol oynayan cinsiyet kavramını metaforik olarak dile yansıtır. Böylece sözcüklerin *genre*'ının da, nesnel ya da şiirsel bir gerçekliğe tekabül eden bir anlamı, bir varlık nedeni olur; Damourette ve Pichon bunu gayet aydınlatıcı birkaç örnekle göstermek amacındadırlar. *Sexuisemblance* özellikle hayvanlarda tam yerini bulur:

> Bir sıçan [dişil], erkek olsun dişi olsun, koketliğini yansıtırmış gibi görünen küçücük gözleri, sivri ve hassas burunçuğu ve kıtır kıtır kemiren dişçeğizleriyle, tıkır tıkır, tıpış tıpış koşar gider [...]; bir fil [eril], cinsiyeti ne olursa olsun, bastığı yeri çökerten ağır adımlarla, hem kendinden

Culture: Labelling Bodies and Desires, Chicago, The University of Chicago Press, 1998, s. 215.

85) Édouard Pichon, «La grammaire en tant que mode d'exploration de l'inconscient», *L'Évolution psychiatrique*, I, 1925, s. 238-257. Lacan ünlü «dil gibi yapılanmış bilinçaltı» kavramını geliştirmek için bu metinden yararlanacaktır. Bak. Élisabeth Roudinesco ve Michel Plon, «Pichon Édouard», *Dictionnaire de la psychanalyse*, *op. cit.* [*Forclusion*: tahammül edilemeyen tasarımların bilinçaltına bile atılmadan reddi. ç.n.]

emin bir kuvveti hem de geniş ve sakin düşünceleri temsil ediyormuş gibi, yavaş yavaş ilerler[86].

Makineler için de aynı ilke geçerlidir: dıştan bir güçle "döllendikleri" zaman dişil, özerk oldukları zaman erildirler. Örneğin, delgi aleti pasiftir, dolayısıyla *«la» perforatrice*tir (dişil); fakat nişan alma dürbünü için *«un» viseur* denecektir (eril), çünkü onu kullanmayı bilmek gerekir. Böylece yazarlar kuramlarını haklı çıkarmak için hayalgücü yarışına girer, asıl özel yeteneklerinizse dişil *sexuisemblance* için gösterirler. Örneğin, «cadaloz bir kadın gibi yıpratıcı *«la» cliche* ["ishal" veya "büyük korku"][87]» ya da doğal olarak «iğrenç, ama tensel fazlalıklarının cinsiyetlerini unutturmadığı şişko kadınları akla getiren[88]» *-ouille* ve *-asse* gibi pejoratif soneklerde olduğu gibi. Aynı şekilde:

> *La mer* [deniz] bir kadın gibi değişken görünümlü, kaprisli bir dilber gibi oynak mizaçlı, hain bir güzellik ilahesi gibi çekici ve tehlikelidir. Tatillerini ona hasreden şehirli ona âşıktır; o, denizcinin sevgilisi ve katilidir[89].

Meslek adlarının dişilleştirilmesini hayata geçirmeye çalışanların ön sıralarında bu iki aşırı tutucuyu görmek feministleri herhalde şaşırtırdı. Bunun için geçmişten bazı örneklere de dayanırlar: kadın hekim için *«médecine»* (XVI. yüzyıl), kadın yazar için *«autrice»* (1726), kadın ressam için *«une peintre»* (La Fontaine), kadın profesör için *«professeuse»* (Voltaire) gibi... Sonra asıl meseleye gelirler: onlara göre, çağdaş kadınlar, «dilin dehasına olduğu kadar insanlığın en temel içgüdülerine de meydan okuyan, iğrenç ve grotesk eril adlarını devam ettirdikleri meslekleri» icra ederek, «kendi övgüye değer çabalarını» gülünçleştirmiş olmaktadırlar. Kadın olduğu halde kendine *avocat* veya *docteur* demek bir gariplik, bir saçmalıktır; bunların yerine *avocate* ve *doctoresse*'i tercih eden halkın sağduyusu her şeye karşın bu saçmalığa direnir görünmektedir. Damourette ile Pichon'a bakılırsa, bu olgunun en başta ilgilendirdiği kadınlar, eril unvanlara en bağlı olanlardır; bunlar «içlerinden birçoğunu, kendileri-

86) Jacques Damourette ve Édouard Pichon, *Des mots à la pensée, Essai de grammaire de la langue française*, 1911-1930. Collection des linguistes contemporains, 1930, § 338. Damourette ve Pichon hakkında bir inceleme için, bak. Claire Michard, *Le Sexe en linguistique : sémantique ou zoologie?*, Harmattan, «Bibliothèque du féminisme», 2001.

87) *Ibid.*, § 313

88) *Ibid.*, § 326.

89) *Ibid.*, § 311.

ne dişil formlu bir unvan atfedildiğinde, aslında bir küçümseme işareti verilmiş olduğuna inandıran tuhaf bir önyargının» kurbanlarıdır. Meğer ki feminizmleri doğa-karşıtı bir düşünce ve eşitsizliğin değil de cinsiyet farkının inkârı olsun [90][...]»

Fransa'nın medenileştirici misyonuna ve Fransızcanın üstünlüğüne inanmış insanlar olan Damourette ile Pichon'un "dilbilgisel" militanlıklarının belli bir mantığı vardır. Kabaca şöyle: canlı veya cansız bir varlık ne denli *genre*'lı (cinsiyetli) ise, eril/dişil kutuplaşması da dilde o denli yerleşiktir, ve o derecede düşünceyi düzenleyip denetler. Böylece, *Sözcüklerden Düşünceye*, "doğa"dan ideolojiye zorunlu bir bağlantı vardır ki, bunun temel yapısı cinsiyet farklılığıdır. Demek ki, düşman, hibrid veya nötr olandır. Üçüncü cins dilde "düşünülemez" olarak kalmalıdır.

90) *Ibid.*, § 274-277.

Epilog

> En büyüleyici bulduğum hayal, bir 'androgyne'ler veya 'genre'sızlar (ama cinsiyetsizler değil) toplumu hayalidir, [öyle bir toplum ki] içinde cinsel anatominin insanın ne olduğu, ne yaptığı ve kiminle seviştiğiyle alâkası bulunmasın.
>
> Gayle Rubin, «The Traffic in Women: Notes on the Political Economy of Sex», 1975

> Biliyorum ki ben bir erkek değilim – bundan hiç kuşkum yok; vardığım sonuç da şu ki, olasılıkla bir kadın da değilim, en azından birçok kişinin bu tür şeylerde uyguladığı kurallara göre... Problem de şu ki, ya biri ya öteki olmamızı mutlaka isteyen bir dünyada yaşıyoruz; ama "biri"nin veya "öteki"nin tam olarak ne olduğunu bize söylemek zahmetine de girmeyen bir dünyada...
>
> Kate Bornstein, *Gender Outlaw: On Men, Women and the Rest of Us*, 1994

Genre'lar-üstü, "aşkın" bir üçüncü cins fikri istisnasız bütün devirlerde toplumları ve kafaları meşgul etmiştir. Yeni figürler, söylemler ve kuramlar bakımından büyük bir bolluk arzeden, 1835'le 1939 arasına rastlayan yüzyıl, bu cinsin tarihinin en çok konuşan ve en çok şey vadeden dönemlerinden birini teşkil etmektedir: bu iki yıl arasında, üçüncü cins hem *icat edilmiş*, hem de özne olarak *kendi kendini icat etmiştir*.

Bu yüz yıllık tarih dilimi, bir kısmıyla, dile gelmeyeni, itiraf edilemeyeni adlandırmakla geçmiştir: polis şefi François Carlier'ye göre "Fransız dilinde adı olmayan şu *bilmem neyi*[1]"; Mademoiselle de Maupin'in kendini dahil ettiği şu "henüz adı konmamış ayrı cinsi[2]"; İngiliz yasalarının, şairler tarafından "adını söylemeye ve ruhunu açığa vurmaya cesaret edemeyen Aşk[3]" olarak kutlanıp ululanan *nameless crime*'ını...

Adı bile konamayan üçüncü cins, birkaç kuşaklık sürede, bir terminoloji patlamasına konu ve açıklamalara boğulmuş bir muamma olmuştur.

1) François Carlier, *La Prostitution antiphysique*, *op. cit.*, s. 95

2) Théophile Gautier, *Mademoiselle de Maupin*, *op. cit.*, s. 356.

3) Alfred Douglas, «Deux amours», poème (1892), *Le Procès d'Oscar Wilde*'da geçiyor, *op. cit.*, s. 131.

Söylemlerin birikmesi ve kesişmesi birçok tekrara neden olmuş olsa bile, fikirlerin evriminde ilginç zemin kaymaları da meydana getirmiştir. Zira bu "cinsler-dışı" cins, *ne* eril *ne* dişil, eril *ve* dişil, "karma", "ara" veya "nötr" cins, diğer iki cinsten hareketle kurulmuş olmasıyla, geriye doğru etkide bulunarak, *genre*'ın ve cinsiyetlerin tanımı üstüne yeni bir düşünme çabasının başlamasını da tetiklemiş ve kaçınılmaz kılmıştır; örneğin, "zıtcinsellik" (*hétérosexualité*) terimi ancak "eşcinsellik" (*homosexualité*) teriminin yerleşmesinden sonra gerekli olmuş ve kullanıma girmiştir. Başka deyişle, üçüncü cins diğer ikisini kendilerini düşünmeye zorlamakta, normları sorgulamakta, yenilerini yaratmaktadır.

Bu yüzyıl boyunca, hekimler ve yazarlar, bu fazlalık cinsin ister aleyhinde ister lehinde olsun, düşünme çabalarına eksen olarak hep doğa fikrini almış, farklı davranış tarzlarının varlığını haklı göstermek –ya da mahkûm etmek– için başlıca gerekçe olarak onu kullanmışlardır. Doğuştan-edinilmiş polemiğini gündemden düşürüp "farklı" ile "benzer"i bağdaştırmaya çalışan yenilikçi bir vizyon öneren, nerdeyse sadece Freud olmuştur. Fakat psikanalizin kurucusu, kuramını «Oidipus kompleksinin evrenselleştirilmesine» dayamak suretiyle, sapkın cinselliklerin ve normdan ayrılan kimliklerin yıkıcı boyutunu elde tutmuş oluyordu. Guy Hocquenghem'in sözcükleriyle ifade edersek, «bunun, eşcinsel dünyanın zıtcinsel tasarımı olduğu söylenebilir[4]». Oysa, bir üçüncü cinsin, normdan ayrışan bir kültürün, birtakım kodların, hayat ve düşünce tarzlarının icadının kanıtladığı gibi, zıtcinsel dünyanın da yerleşik insan ilişki ve eylemlerini sarsan ya da sadece sorgulayan bir *queer* tasarımı bal gibi mevcuttur. Herhangi bir azınlık gibi üçüncü cinsin de asli görevi yıkıcılık değildir. Ancak bizzat varlığı, "heteronormatif" toplumun kenarına itilmişliği, onu istemeye istemeye –bazan da isteklerine uygun olarak– bir ayrılıkçı haline getirmektedir.

Genre yasasına bu meydan okuyuşlardan bugüne ne kalıyor? 1970'lerdeki cinsel özgürleşme hareketinin ve bir «yıkıcılık feminizminin[5]» mirasçıları olan birtakım yeni kuramlar, örneğin 1990'larda ABD'de çıkan *queer* [garip, tuhaf, aykırı, benzersiz] gibi, öznenin özgürlüğü üstüne tartışmayı zemininden kaydırdı. "*Genre*-aşırı" (*transgenres*) tipler gibi yeni figürler

4) Guy Hocquenghem, *Le Désir homosexuel* [1972], Fayard, «Histoire de la pensée», 2000, s. 136-137.

5) Judith Butler'ın deyimiyle; Butler'ın *Trouble dans le genre* adlı kitabının altbaşlığı: *Pour un féminisme de la subversion* (Amsterdam, 2005).

ortaya çıktı. Yani cinselliği ne olursa olsun, *genre* kimliklerinin oynaklığı ve yenilikçi (icat edici) biçimde inşası uğrunda ikili çerçeveden çıkmak isteyen bütün bireyler...

Öte yandan modern üçüncü cins bugün evrimini pek yakınlarda değişmiş bir bağlamda sürdürüyor: 1942'de Vichy hükûmeti tarafından yeniden suç kapsamına alınmış olan aynı cinsten kişiler arasındaki cinsel ilişkiler, 27 Temmuz 1982 tarihli yasadan beri, artık Fransa'da suç sayılmıyor. 1869'daki "icadından" itibaren psikiyatri tarafından hastalık kategorisine sokulan eşcinsellik, Dünya Sağlık Örgütünün ruh hastalıkları listesinden ancak 1990'da çıktı. Magnus Hirschfeld'in 1899'dan beri kaldırılmasını istediği §175 Almanya'da ancak 1994'te kaldırıldı. İngiltere 1967'de eşcinselliği suç kapsamından çıkardıysa da, Kraliçe II. Elizabeth 1997'de hâlâ Oscar Wilde'ın simgesel affını reddediyordu. Fransa'da kadınların erkek kıyafeti giymelerini yasaklayan 1800 tarihli kararname –etkisi tabiî tamamen simgesel olacaktır– ancak 1994'te yürürlükten kaldırıldı.

Peki, söylemler de derinlemesine değişikliğe uğradı mı? Güncel olaylar, *genre*'lar listesinde "doğal yerlerinde" olmadıkları iddia edilen ve/veya cinsel davranışları hâlâ "doğaya karşıt" sayılan bu erkek ve kadınların sebep ve hedef oldukları saldırganlığı sık sık ortaya dökmüyor mu? Örnek mi? Eylül 2002'de Reims'de, «tepelenecek Arap» arayan, bulamayınca «hırslarını bir pede'den alan[6]» üç delikanlı tarafından öldürülen François Chenu; 2002'de Bertrand Delanoë'ya bıçaklı saldırı ya da 2004'te Sébastien Nouchet'nin üzerine benzin dökülerek diri diri yakılması gibi şiddet suçları... Sokakta ya da meclis kürsüsünden işitilen sözlü şiddet ifadeleri, Henri Emmanuelli'nin PACS konusundaki «*tantouze*'lar yasası» nitelemesi ya da UMP milletvekili Christian Vanneste'in homofobiye karşı yasa hakkındaki, şu cümlede özetlenen tepkisi: «Eşcinsel ve zıtcinsel davranışları aynı seviyede görmekten bir türlü vazgeçilmiyor, sanki eşcinsellik üçüncü bir cinsmiş gibi... Bunun yanlış olduğu apaçık: eşcinsel davranış genelleştirilseydi insanlık ölüme mahkûm edilmiş olurdu[7].» Bir kadının –Ségolène

6) Alıntı: Charlotte Rotman, «L'homophobie expliquée aux policiers», *Libération*, 21 Şubat 2006 Salı. Ayrıca Olivier Meyrou'nun 2006 Berlin Film Festivali'nde en iyi belgeseller kategorisinde ödül alan filmi «Au-delà de la haine» de (2005) görülmeli.

7) 9 Aralık 2004'te TF1'de Christian Vanneste'le yapılan mülâkat. Bu milletvekili bir gün önce Meclise şöyle hitap ediyordu: «İnsanlığın soyunun sürdürülmesini sağlayan diğer iki cinsle aynı varlık şartlarına ve haklarına sahip üçüncü bir *genre* mı yaratmak istiyorsunuz?» (kaynak: http://tf1.lci.fr) Christian Vanneste'in aynı zamanda, «sömürgeciliğin nimetlerini» vurgulayan dördüncü maddesi görüşmeler sonunda, 29 Kasım 2005'te iptal edilen 23 şubat 2005 tarihli yasanın raportörü olduğunu da hatırlatalım.

Royal– cumhurbaşkanlığı adaylığına karşı tepkiler, bu vesileyle söylenen, pantalonlu kadının ilk hasımlarına layık ünlü sözler: «Cumhurbaşkanlığı seçimi güzellik yarışması değildir» ve «çocuklara kim bakacak[8]?»

Bu güldeste olasılıkla buzdağının görünen kısmı, zira kitaplarda ve gazetelerde her gün ortaya dökülen basmakalıp klişeleri veya sap-saman karışımlarını saymakla bitiremeyiz. Bir yerde, Körfez Savaşı (1990-1991) sırasında Saddam Hüseyin'i sadist ve travesti bir pederast olarak gösteren karikatürde olduğu gibi, düşman eşcinselle özdeşlenir; aynı günlerde, ortalarda, üstüne anüs şeklindeki ağzıyla «Amerika *saddamisé* [<*sodomisé*] olmayacak[9]» diye beyanat veren bir deve resmi basılmış bir tişört de dolaşmaktadır, tıpkı dün, Alman düşmanlığı ortamında, kendini *potsdamisé* ettirmekten bahsedildiği gibi. Başka yerde, oğlan-kız (*la garçonne*) zamanında olduğu gibi, «özerk, eşitlik dostu, laik ve erkek modern Kadın» hakkında (2006'da!) verilmiş "majüskül" hükümler (müsamahası yeterince takdir edilmeyen Josyane Savigneau tarafından öne çıkarılıp «salakça[10]» bulunan sözcükler) devam eder.

İstendiği kadar çoğaltılabilecek bu örnekler bir başka gerçeği gizlememelidir: XXI. yüzyılda bile "kadınsı" erkekle "erkeksi" kadının her gün yaşadıkları gerçeklik, bunların huy ve davranışları rahatsızlık yaratmaya devam etmektedir, tabiî transseksüellerin kurbanı oldukları yapısal dışlanma da cabası[11]. Görünüşte ve ilke olarak, Fransız toplumu bu "farklılıkları" "hoşgörür". Fakat bir işadamının ofisine kadın giysisiyle gidebileceği ya da bir 'drag-king'in yerel seçimlerde aday olabileceği düşünülebilir mi?

Açıkça görülüyor ki, dünkü üçüncü cins, evlenme hakkına, üreme ve evlat edinmeye karşı çıkan dirençlerin kanıtladığı gibi, toplumla tam bütünleşmesini hâlâ bekliyor. İki erkek arasındaki Bègles evliliğinin iptali, *cinsiyet farkına* riayet edilmediği argümanına dayanıyordu, zira yasakoyucuya göre evlilik kurumu bunu gerekli kılıyordu. Fakat 2005'te Camille Barré ile Monica Leon'un evlenme taleplerinin Nanterre mahkemesince reddi bu usyürütmenin de sınırını ortaya koymuştur: bunlardan biri ameliyatla cinsiyet değiştirmiş olup anatomik olarak kadın, "*transgenre*" olan öbürü kendine kadın demesine karşın, nüfustaki adı Benito Leon'un da gösterdiği gibi, anatomik olarak erkekti. Bu kez gerçekten "*genre'lar farkı*" söz konusuydu. Demek ki, evlenmek için erkek veya kadın "olmak"

8) Alıntı: Carl Meeus, «La menace Royal», *Le Point*, n° 1724, 29 Eylül 2005.
9) Alıntı: Vernon A. Rosario, *L'Irrésistible ascension du pervers*, *op. cit.*, s. 239.
10) Josyane Savigneau, «Parti pris», *Le Monde des Livres*, 13 Ocak 2006.
11) Bak. özellikle Sophie Simon'un kitabı *Un sujet de conversation*, Stock, 2004.

yetmiyor, "öyle görünmek" de gerekiyor ki, bu durum yargıçların ölçüt belirlemekte hayli zorlanacaklarını haber veriyor. Burada Nanterre savcısının sözlerini vurgulamakla yetinelim: Acaba Camille ve Monica bu «provokasyon»la «toplumu kendi mantığına hapsederek evrimleştirmeye» çalışmış olamazlar mıydı[12] (*sic*)?

Özcülerle (*essentialistes*) inşacılar (*constructionnistes*) arasındaki tartışma, hem de bazan şaşırtıcı bir kalıcılıkla, XIX. yüzyılın doğuştanlık ve edinilmişlik, biyolojik değişmezlik ve söylemsel inşa konuları etrafındaki tartışmalarını tekrarlamıyor mu? Bu epistemolojik seçimler ve yaklaşım yöntemleri bir eksen üzerinde yer alıyor: «cinsiyetlerin farka dayalı (*différentiel*) değerleri» teması ki, kimilerine göre «düşüncenin gelip çarptığı son engeldir[13]». Örneğin Sylviane Agacinski'nin düşüncesi de gelip burada duruyor:

> Herhalde burada bana [erkekle kadının] karşılıklı bağımlılığını *doğal* bulmak ve zımnen insan türünün de *doğal olarak* «zıtcinsel» olduğunu kabul etmek eleştirisi yöneltilecek. Ben bu çıkış noktasını apaçık gerçeklik olarak görüp üstleniyorum. İnsan dediğimiz varlıklar *genel olarak* cinsiyetli olup *genel olarak* öteki cinsi arzularlar ve yine *genel olarak* arzuladıkları üreme olgusu için de ona bağımlıdırlar[14].

Demek ki, bu ikili ve *doğal* şema içinde, bir üçüncü *genre*'ın olabilirliği, eşcinsellere evlat edinme hakkının [*homoparentalité*] tanınması, ve daha genel olarak, yeni ilişki ve yeni hakların yaratılması, *doğal olarak* söz konusu olamaz. Aynı yazarın ilkesel inanç beyanı da aynı mantık içinde yer alır: «Ben farkın değerine inanıyorum, silinmesi gerektiğine değil. Karmaya [inanıyorum], nötr'e değil[15].» Birçok psikanalistte de aynı fikir yankılanır, örneğin bir süre önce *Le Monde*'a şu beyanatı veren Charles Melman gibi: «Basit bir soru soralım: eşcinsellik patolojik bir olgu mudur? Günümüz Amerikan psikiyatrisi bunu kabul etmiyor. Fakat farklılığa ve ötekiliğe karşı bir savunma olarak organize olduğu kabul edilirse, patoloji alanına dahil olduğu tartışılamaz[16].»

12) Alıntı: Éric Fassin, «Trouble dans le mariage» *Libération*, 15 Haziran 2005.

13) Françoise Héritier, *Masculin/Féminin, I, La Pensée de la différence*, Odile Jacob, 1996, s. 19.

14) Sylviane Agacinski, *Politiques des sexes* [1998], Seuil, «Points», 2001, s. 125.

15) Sylviane Agacinski, *Journal interrompu*, Seuil, 1995, s. 94.

16) Charles Melman, «Psychanalyse : défense et illustration», *Le Monde*, 4 Ekim 2005.

Sorun olduğu gibi duruyor: "Farklılık" niçin cinsellikte özetlensin? Tam ve tipik ötekiliği niçin anatomik farklılık tek başına belirlesin? Sihirli sözcük "farklılık", "simgesel düzen"le birlikte, zıtcinsellikle üremenin, evlilikle cins (ya da *genre*) farklılığının, dolayısıyla cinsle *genre*'ın [biyolojik cinsiyetle psiko-sosyal cinsiyetin] ayrılmasını kesinlikle dışlayan, son derece güçlü bir sistemin anahtarı durumunda; *Resmi Gazete*'nin «*genre*» sözcüğünün aşırı geniş bulduğu kullanımı konusunda yakınlarda yapmış olduğu tavsiye de bunun bir örneğidir:

> Fransızcada *sexe* sözcüğü ile türevleri *sexiste* ve *sexuel*, çoğu durumda, varsaydığı ekonomik, sosyal ve siyasal ögelerle birlikte kültürel boyutu da dahil olmak üzere, erkeklerle kadınlar arasındaki farkı ifade etmeye tamamiyle uygundur.
>
> Dolayısıyla, *sexe* yerine *genre*'ın ikame edilmesi dilsel bir ihtiyaca karşılık olmamakta, *genre* sözcüğünün anlamını genişletmenin Fransızcada gerekçesi bulunmamaktadır. Bu özel anlamda, *genre* ve hele sıfat değerli *genré* sözcüklerinin ya da *sexospécificité* teriminin kullanılması tavsiye edilmez.
>
> Ancak, İngilizcede sık geçen *gender* sözcüğünün sıfat değeriyle kullanımının karşılığı olarak, bağlama göre, *hommes et femmes* [erkekler ve kadınlar], *masculin et féminin* [eril ve dişil] gibi deyimler tercih edilebilir; örneğin, *gender equality* deyimi *égalité entre hommes et femmes* [erkeklerle kadınlar arasında eşitlik] ya da *égalité entre les sexes* [cinsiyetler arasında eşitlik] şeklinde tercüme edilebilir[17].

Fakat bu tavsiyeye uymak, *genre*'ın politik olarak kurulmasını ve grupların «sosyal ilişkilerin doğallaşmış verileri[18]» olarak tanılanmasını aydınlatmakla uğraşan sosyal bilimler alanında otuz yıllık araştırmaya "empas yapmak" demek değil midir? Büyük kısmı antropoloji ve sosyolojiden, feminizmden ve *gay*'lerle lezbiyenler üstüne incelemelerden çıkmış olan bu çalışmalar özellikle ABD'de gelişmiştir, tıpkı dün Almanya'nın militan bir seksolojinin icadına ocaklık etmesi gibi... Fransa da bu tartışmalara, henüz açıkça olmamakla birlikte, gittikçe daha geniş bir yer veriyor. Yakın zamanda Judith Butler'ın kitaplarına gösterilen ilgi (ünlü

17) «Recommandations sur les équivalents français du mot *gender*», *Journal Officiel*, 20 Temmuz 2005.

18) Colette Guillaumin, *Sexe, race et pratique du pouvoir, L'Idée de nature*, Côté-femmes éditions, 1992, s. 194.

Gender Trouble yayımlanışından on beş yıl sonra Fransızcaya çevrildi) bir değişimin işareti mi[19]? *Genre* kimliklerini donmuş ve değişmez olarak değil de oynak, değişken ve ilerleme halinde tasarlamaya hazır mıyız?

Üçüncü cins. Bu formülün, hattâ içerdiği fikrin bir geleceği var mı? Anna Garréta'nın «*To the Third*» [Üçüncüye] ithaf ettiği kitabı *Sphinx*'in (1986) konusu olan cinsel farklılaşmamışlık [*indifférenciation*] bir zihin serüveni olarak mı kalacak? 2004'te Harvard Üniversitesi öğrencilerine bir soru formu dağıtmıştı. En başta kendilerini [cinsel açıdan] tanılamaları isteniyordu. Üç seçenek sunulmuştu: «Erkek», «Kadın», «Diğeri».

Princeton, 11 Eylül 2005-19 Mayıs 2006

19) Judith Butler, Trouble dans le genre, Pour un féminisme de la subversion, op. cit. Birkaç ay sonra *Le Monde-2*, *Défaire le genre*'ın (Amsterdam, 2006) çıkışını, ister istemez indirgemeci bir çağrıyla, birinci sayfadan selamlıyordu: «Erkek-kadın: *genre*'lar biribirine karışıyor / Erkek olmak, kadın olmak kendiliğinden olan bir şey değil. Bu bir rol oyunu, gündelik bir ritüel... Amerikalı filozof Judith Butler bizi uyarıyor.» (Le Monde-2, n° 109, 18 Mart 2006). Bu sayıyı bana ilettiği için Dominic Thomas'a teşekkür ederim

Kaynakça

YAPITLAR

Ètrennes aux fouteurs ou Calendrier des trois sexes, Á Sodome et à Cythère, Et se trouvent, plus qui le condamnent, s.l.n.d. [1970].

ALIBERT (Dr), *Pédérastie et aberrations sexuelles*, J. Fort, 1908, 106 s.

Anonim [Marquise de Mannoury d'Ectot], *Le Roman de Violette*, Lizbon, A. da Boa- Vista, 1870, 198 s.

Anonim, *Roman d'un inverti-né* [1895], Émile Zola'nın önsözüyle, Lyon, À Rebours, 2005, 172 s.

ANQUETIL Georges, *Satan conduit le bal...*, roman pamphlétaire et philosophique des moeurs du temps, Georges Anquetil, 1925, 576 s.

BALZAC Honoré de, *La Comédie humaine*, Furne, Dubochet et Cie, Hetzel ve Paulin, 17 c., 1842-1848.

APOLLINAIRE Guillaume, *Les Mamelles de Tirésias*, editions 'Sic', 1918, 111 s.

BARBEY D'AUREVILLY Jules, *Les Bas-blues*, Victor Palmé, 1878, xxiv + 348 s.

BARNEY Natalie Clifford, *Aventures de l'esprit*, Émile-Paul Frères, 1929, 278 s.

–, *Nouvelles pensées de l'Amazone*, Mercure de France, 1939, 215 s.

–, *Souvenirs indiscrets*, Flammarion, 1960, 237 s.
BAUDELAIRE Charles, Œuvres completes, 2 c., haz., sunuş ve notlar: Claude Pichois, Jean Ziegler'in katkılarıyla, Gallimard, «Bibliothèque de la Pléiade», 1975.
BAUMONT Maurice, *L'Affaire Eulenburg et les origines de la Guerre mondiale*, Payot, 1933, 281 s.
BELOT Adolphe, *Mademoiselle Giraud, ma femme*, Dentu, 1870, 280 s.
BINET-VALMER Jean-Gustave, *Lucien*, Paul Ollendorff, 1910, 329 s.
–, *Sur le sabre couchées*, Flammarion, 1929, 246 s.
–, *La Femme qui travaille*, Flammarion, 1930, 284 s.
BOIS Jules, *Le Couple future*, Librairie des Annales politiques et littéraires, 1912, 454 s.
BOURDET Édouard, *La Prisonnière*, üç sahnelik oyun, ilk kez 6 Mart 1926 tarihinde Femina'da sahnelenmiştir, Librairie théâtrale, 1926, 174 s.
C*** Abbé, *Les Femmes de l'Empire*, Administration des publications républicaines illustrées, 1880, 167 s.
CAHUN Claude, *Aveux non avenus*, Éditions Carrefour, 1930, 243 s.
–, *Écrits*, haz. ve sunuş François Leperlier, Jean-Michel Place, 2002, 780 s.
CANLER Louis, *Mémoires de Canler*, eski güvenlik şefi, Hetzel, 1862, 446 s.
CARCO Francis, *Jésus-la-Caille*, Mercure de France, 1914, 251 s.
–, *La Lumière noire*, Albin Michel, 1934, 255 s.
CARLES Jacques, *La Bicyclette et les tribunaux*, Moissac J. Fauré, 1897, 44 s.
CARLIER, François, Étude de pathologie sociale. Les deux prostitutions, E. Dentu, 1887, 514 s.
CARPENTER, Edward, *The Intermediate Sex: A Study of Some Transitional Types of Men and Women*, Londra, Sonnenshein; Manchester, Clarke, 1908, 175 s.
–, *L'Avènement de l'amour* [1896], çev.: A. Marsen, Librairie de l'Art independent, 1917, viii +175 s.
CASPER, Johann-Ludwig (Dr), *Traité pratique de medicine légale, rédigé d'après des observations personnelles*, c. I, yazarın denetiminde Almancadan çev.: Gustave Germer Bailière, Librairie médicale Germer Bailière, 1862, 439 s.
CAUFEYNON (Dr.) (Jean Fauconney de denir), *L'Hermaphrodite au couvent*, L. Chaubard, 1905, 188 s.
–, *La Masturbation et la sodomie féminines: clitorisme, saphisme, tribadisme, deformation des organs*, s. Brenet, 1925, 127 s.

–, *L'Amour lesbien: histoire, variétés, causes et origines, désordres, preservation par l'hygiène*, Librairie artistique et mèdicale, 1932, 158 s.

CHARCOT Jean-Martin ve MAGNAN Valentin, «Inversion du sens genital et autres perversions sexuelles», *Archives de neurologie*, sayı 7 ve 12, 1882, yeniden basım Frénésia, 1987, 38 s.

CHARLES-ÉTIENNE, *Notre-Dame de Lesbos*, roman de mœurs, librairie des Lettres, 1919, 309 s.

- *Les Désexués* (Odette DULAC ile birlikte), roman de mœurs, Éditions Curio, 1924, 267 s.

CHERVEIX J. de (Dr.), *Amour inverti*, Librairie s. Fort, 1907, 212 s.

CHEVALIER Julien (Dr.), *Une maladie de la personnalité: l'inversion sexuelle*, Lyon, A. Storck, Paris, Masson, 1893, 520 s.

CHOISY Maryse, *Un mois chez les hommes*, Éditions de France, 1929, 231 s.

–, *Mon cœur dans une formule* C^6H^8 $(AsO^3)^6$, Éditions Radot, 1927, 222 s.

CLAUDE M., *Mémoires de Monsieur Claude*, İkinci İmparatorluk dönemide güvenlik şefi, 2 c., Jules Rouff, 1881, 361 + 368 s.

COCTEAU Jean, *Le Livre blanc*, M. Sachs et J. Bonjean, 1928, 84 s.

COFFIGNON Ali, *La Corruption à Paris*, Librairie illustrée, 1888, 401 s.

COLETTE, *Le Pur et l'impur*, Aux armes de France, 1941, 203 s.

–, Œuvres, 4 c., yön.: Claude Pichois, Gallimard, «Bibliothèque de la Pléiade», 1984-2001.

CONTI Eugène, *Orchidée bleue ou le troisième sexe en Chine*, Hanoi, Tonkin, G. Taupin, 1933, 219 s.

COULANGHEON J.-A., *L'Inversion sentimentale*, roman, Société du Mercure de France, 1901, 269 s.

COUVREUR André, *L'Androgyne*, Fayard, «Les Œuvres libres: recueil littéraire mensuel», sayı 7, 1922, 383 s.

CREVEL René, *Mon corps et moi*, Éditions du Sagittaire 1925, 204 s.

DAMOURETTE Jacques ve PICHON Édouard, *Des mots à la pensée, essai de grammaire de la langue française*, 1911-1930, 2 c., Collection des linguistes contemporains, 1930.

DAUDET Léon, *Le Stupide XIXe siècle*, Nouvelle Librairie nationale, 1922, 312 s.

DELAURE-MARDRUS Lucie, *L'Ange et les pervers*, Ferenczi et fils, 1930, 158 s.

DELVAU Alfred, *Dictionnaire érotique modern par un proffesseur de langue verte*, Freetown [Brüksel], Imprimerie de la Bibliomania Society [J. Gay], 1864, 319 s.

–, *Dictionnaire de la langue verte: argots parisiens compares*, Dentu, 1866, 406 s.
DOUBLE Charles, État *psychologique et mental d'un inverti parricide*, 1905, haz.: Philippe Artières, Lille, GKC, «Question de genre», 1995, 59 s.
DUBARRY Armand, *Les Invertis (le vice allemande)*, Chamuel, «Les déséquilibrés de l'amour», 1896, 314 s.
DUFOUR Pierre (Paul Lacroix da denir), *Histoire de la prostitution chez tous les peuples du monde, depuis l'Antiquité la plus reculée jusqu'à nos jours*, 3 c. Serré éditeur, 1851.
EEKHOUD Georges, *Escal-Vigor*, Mercure de France, 1899, 262 s.
ELLIS Havelock ve SYMONDS John Addington, *Sexual Inversion*, Londra, Wilson and Macmillan, 1897, 299 s.
ESQUIROL Jean-Étienne-Dominique (Dr.), *Des maladies mentales*, 2 c., J.-B. Baillière, 1838.
ESTÈVE Louis, *L'Énigme de l'androgyne*, Éditions du monde moderne, 1927, 161 s.
FAZY Edmond, *La Nouvelle Sodome*, Ambert et Cie, s. d. [1907], 313 s.
FÉRÉ Charles (Dr.), *L'Instinct sexuel, evolution et dissolution*, Alcan, 1899, 346 s.
FERENCZI Sandor, *Les Écrits de Budapest, 1899-1907*, çev.: Györgyi Kurcz ve Claude Lorin, EPEL, 1994, 306 s.
FEYDEAU Ernest, *La Comtesse de Chalis ou les mœurs du jour*, Michel Lévy frères, 1868, 354 s.
FIAUX Louis (Dr.), *La Police des mœurs en France et dans les principaux pays de l'Europe*, E. Dentu, 1888, 1010 s.
–, *Les Maisons de tolerance: leur fermeture*, Georges Carré, 1892, 394 s.
FOREL Auguste (Dr.), *La Question sexuelle exposée aux adultes cultivés*, G. Stenheil, 1906, 604 s.
FREUD Sigmund, *Trois essais sur la théorie de la sexualité* [1905], çev.: Dr. B. Reverchon, Gallimard, 1923, 190 s.
–, *Un souvenir de Léonard de Vinci* [1910], çev. ve notlar: Marie Bonaparte, Gallimard, 1927, 217 s.
–, *La Vie sexuelle* [1907-1931], çev.: Denise Berger, Jean Laplanche vd., Puf, 1969, 159 s.
–, «De la psychogénèse d'un cas d'homosexualité féminine» [1920], Œuvres completes, Anomalies sexuelles apparentes et caches, 230 gözlem, Garnier-Frères, 1889, 544 s.
GAUTIER Théophile, *Mademoiselle de Maupin, double amour*, 2 c., E. Renduel, 1835.

GIDE André, *L'Immoraliste*, Mercure de France, 1902, 259 s.

–, *Corydon*, Nouvelle Revue française, 1924, 186 s.

–, *Si le grain ne meurt*, 3 c., Nouvelle Revue française, 1924 [tarihli], satışa konduğu tarih: 1926.

–, *Journal*, 2 c., Gallimard, «Bibliothèque de la Pléiade», 1996-1997, 1748 + 1649 s.

GOT Ambroise, *L'Allemagne à nu*, La Pensée française, 1923, 248 s.

GOURMONT Remy de, *Physique de l'amour, essai sur l'instinct sexuel*, Mercure de France, 1903, 295 s.

GRAND-CARTERET John, *La Femme en culotte*, Flammarion, s.d. [1899], viii + 393 s.

–, *Derrière «Lui» (l'homosexualité en Allemagne)*, E. Bernard, s. d. [1908], viii + 179 s. (Yeniden basım, *Iconographie d'un scandale*, James D. Steakley, Lille, GKC, 1992.)

GRODDECK, *Le Livre du ça* [1923], çev.: Lily Jumel, Gallimard, «Connaissance de l'inconscient», 1973, 326 s. (Daha önce Gallimard tarafından 1963'te *Au fond de l'homme, cela* başlığıyla yayınlanmıştır.)

HALL Radclyffe, *Le Puits de solitude* [1928], çev.: Mlle. Léo Lack, haz.: Radclyffe Hall ve Una Lady Troubridge, Gallimard, 1932, 609 s.

HAVET Mireille, *Journal*, 2 c., Éditions Claire Paulhan, 2003-2005, 254 + 533 s.

HAYÈS (Dr.), *La Pédérastie: historique, consequences funestes de ce vice honteux*, Librairie des publications modernes, 1891, 117 s.

HESNARD Ange-Louis-Marie (Dr.), *Psyhologie homosexuelle*, Librairie Stock, 1929, 208 s.

HIRSCHFELD Magnus (Dr.), *Le Troisiéme Sexe, Les homosexuels de Berlin* [1908], Lille, GKC, 2001, 215 s.

–, *Transvestites: The Erotic Drive to Cross Dress* [1910], çev.: Michael Lombardi-Nash, Amherst, New York, Prometheus Books, 1991, 424 s.

–, *The Homosexuality of Men and Women* [1914], çev.: Michael A. Lombardi-Nash, Amherst, New York, Prometheus Books, 2000, 1209 s.

- ve BOHM Ewald (Dr.), Éducation sexuelle, çev.: R. Scherdlin, Montaigne, 1934, 271 s.

–, *L'Âme et l'Amour: Psychologie sexologique*, Gallimard, «Les sciences sexologiques», 1935, 251 s.

–, *Le Sexe inconnu*, çev. ve uyarlayan: W.R. Fürst, Montaigne, «Collection des etudes sexologiques», 1936, 224 s.

–, *Sexual History of the World War*, New York, Falstaff Press, 1937, 351 s.

–, *Sexual Anomalies and Perversions*, A Summary of the Works of the Late Professor Dr. Magnus Hirschfeld, Londra, Francis Aldor Publisher, 1944, 630 s.

–, *Anomalies et perversions sexuelles*, çev.: Anne-Catherine Stier, Corrêa, 1957, 397 s.

HOCHE Jules, *Le Vice mortel*, Tallandier, 1904, 287 s.

HOYER, Niels (haz.), *Man into Woman: An Authentic Record of a Change of Sex*, [(The true story of the miraculous transformation of the Danish Painter Einar Wegener (Adreas Sparre)], çev.:H. J. Stenning, New York, E. S. Dutton & Co, 1933, 288 s.

HUYSMANS Joris-Karl, À Rebours, G. Charpentier, 1884, 294 s.

ISHERWOOD Christopher, *Christopher et son monde, 1929-1939*, [1976], çev.: Léo Dilé, Hachette, S. O. L., «Bibliothèque anglaise», 1981, 343 s.

JAF (Dr.) (Jean Fauconney diye de bilinir, bkz. Caufeynon), *Physiologie du vice, son histoire à travers les ages*, Offenstadt frères, 1903, 240 s.

JUDE René (Dr.), *Les Dégénérés dans les bataillons d'Afrique*, Vannes, B. Le Beau, 1907, 118 s.

KRAFFT-EBING Richard von (Dr.), *Pyschopathia sexualis*, çev.: par Émile Laurent ve Sigismond Csapo, Éditions Georges Carré, 1895, viii + 595 s.

LADAME Paul-Louis (Dr.), *Inversion sexuelle chez un dégénéré traité avantageusement par la suggestion hypnotique, Compres-rendus du congress de medicine mentale* içinde, Paris 5-10 Ağustos 1889, Melun, Imprimerie administrative, 1891, 10 s.

LAPARCERIE Marie, *Isabelle et Béatrix*, roman du troisième sexe, Flammarion, 1930, 251 s.

LAROUSSE Pierre, *Grand dictionnaire universel du XIXe siècle*, 17 c., Administration du Grand dictionnaire universel, 1866-1890.

LATOUCHE Henri de, *Fragoletta ou Naples et Paris en 1799*, Levarasseur, 1829.

LAUPTS (Dr.) (Dr. Georges Saint-Paul diye de bilinir), *Perversion et perversité sexuelles*, Éditions Georges Carré «Tares & Poisons», 1896, 372 s.

LAUTRÉAMONT Comte de, *Les Chants de Maldoror*, Brüksel, Lacroix, Verboeckhoven et Cie, 1869, 333 s.

LA VAUDÈRE Jane de, *Les Androgynes*, roman passionnel, Albert Méricant, 1908, 289 s.

LEGLUDIC Henri (Dr.), *Attentats aux mœurs*, G. Masson, 1895, 357 s.
–, *Arthur X, Mémoires d'un travesti, prostitué, homosexuel, La Comtesse, 1850-1861*, der.: H. Legludic, sunuş: J. Chazaud, L'Harmattan, «Psychanalyse et civilisations», 2000, xii + 116 s.
LEGRAND DU SAULLE Henri (Dr.), BERRYER Georges, POUCHET Gabriel (Dr.), *Traité de medicine légale, de jurisprudence médicale et de toxicology*, A. Delahaye et E. Lecrosnier, 1886, 1680 s.
LORIS C. de, *La Femme à bicyclette: Ce qu'elles en pensent*, Librairies-Imprimeries réunis, 1896, 37 s.
LORRAIN Jean (Paul Duval diye de bilinir), *Monsieur de Phocas*, Ollendorff, 1901, 410 s.
–, *La Maison Philibert*, Librairie universelle, 1904, 332 s.
–, *Maison pour dames*, Ollendorff, 1908, 280 s.
LOUŸS Pierre, *Les Chansons de Bilitis*, Mercure de France, 1898, 336 s.
–, ve LOVIOT Louis, *Farizade ou Les Vœux innocents*, conte moral par Mesdames Anaïs Ségalas et Zénaïde Fleuriot, Bagdad, 1984, 26 s.
LUIZ (Dr.) (Paul Devaux diye de bilinir), *Les Fellatores, mœurs de la décadence*, Union des bibliophiles, 1888, 231 s.
MACÉ Gustave, *Mes lundis en prison*, G. Charpentier & Cie, 1889, 415 s.
–, *Femmes criminelles*, Paris, Bibliothèque Charpentier, E. Fasquelle, 1904, 381 s.
MALAPARTE Curzio, *La Peau*, çev.: René Novella, Denoël, 1949, 507 s.
MARGUERITTE Victor, *La Garçonne*, Flammarion, 1922, 311 s.
–, *Nos égales*, roman de la femme d'aujourd'hui, Flammarion, 1933, 307 s.
MARTINEAU Louis (Dr.), *Leçons sur les deformations vulvaires et anales produites par la masturbation, le saphisme, la defloration et la sodomie*, der.: M. Lormand, Adrien Delahaye, Émile Lecrosnier éditeurs, 1884, 130 s.
MAYNE Xavier (Edward Irenaeus Prime Stevenson diye de bilinir), *The Intersexes: A History of Similisexualism as a Problem in Social Life*, kendi yayını, s.l., 1910, 641 s.
MAYREDER Rosa, *A Survey of the Woman Problem*, New York, G. H. Doran Company, 1913, 275 s.
MENDÈS Catulle, *Méphistophéla*, E. Dentu, 1890, 570 s.
–, *Lesbia*, M. de Brunhoff, 1886, 287 s.
MERLET Janine (haz.), *Vénus et Mercure*, Editions de la vie modern, 1931, 233 s.
MÉRY Joseph, *Monsieur Auguste*, A. Bourdiliat, 1859, 273 s.

MÉTÉNIER Oscar, *Les Berlinois chez eux, vertus et vices allemands*, Albin Michel, 1904, 281 s.

MIRBEAU Octave, *La 628-E-8*, Fasquelle, 1907, xvii + 416 s.

–, *Les Écrivains*, 2 c., Flammarion, 1925-27.

MOLL Albert (Dr.), *Les Perversions de l'instinct genital, Étude sur l'inversion sexuelle*, önsöz: Dr. R. v. Krafft-Ebing, çev.: Dr. Pactet ve Dr. Romme, G. Carré, 1893, 327 s.

MOREAU DE TOURS Paul (Dr.), *Des aberrations du sens génésique*, Asselin et Cie, 1880, 301 s.

–, *Les Excentriques: etude psychologique*, Société d'éditions scientifiques, 1894, 120 s.

NAZIER François (Dr.), *L'Anti-Corydon, essai sur l'inversion sexuelle*, Éditions du siècle, 1924, 126 s.

PARENT-DUCHÂTELET Alexandre, *De la prostitution dans la ville de Paris, considérée sous le rapport de l'hygiène publique, de la morale et de l'administration*, 2 c., J.-B. Baillière, 1836, 624 +580 s.

PÉLADAN Joséphin, *La Décadence latine*, VIII, *L'Androgyne*, Dentu, 1891, 303 s.

–, *La Décadence latine*, IX, *La Gynandre*, Dentu, 1891, 355 s.

–, *De l'Androgyne, théorie plastique*, E. Sansot, 1910, 96 s.

PLATON, *Le Banquet*, sunuş: Luc Brisson, Flammarion, «GF», 1998, 261 s.

PORCHÉ François, *L'Amour qui n'ose pas dire son nom*, Bernard Grasset, 1927, 241 s.

PROUST Marcel, À la recherché du temps perdu [1914-1927], 4 c., haz. ve yön.: Jean-Yves Tadié, Gallimard, «Bibliothèque de la Pléiade», 1987-1989.

–, *Correspondance*, 21 c., haz., sunuş ve notlar: Philip Kolb, Plon, 1970-1992.

RACHILDE, *Monsieur Vénus*, Brüksel, A. Brancart, 1884, 228 s.

–, *La Marquise de Sade*, E. Monnier, 1887, 287 s.

–, *Madame Adonis*, E. Monnier, 1888, 296 s.

–, *Les Hors Nature*, Mercure de France, 1897, 385 s.

–, *Pourquoi je ne suis pas feministe*, Éditions de France, 1928, 87 s.

RAFFALOVICH Marc-André, *Uranisme et unisexualité, Étude sur différentes manifestations de l'instinct sexuel*, Lyon, A. Storck, Paris, Masson, 1896, 363 s.

REBOUX Paul, *Le Jeune Amant*, mœurs parisiennes, Flammarion, 1913, 354 s.

RENARD Jules, *Journal 1887-1910*, haz.: Léon Guichard ve Gilbert Sigaux, Gallimard, «Bibliothèque de la Pléiade», 1982, Ixi + 1426 s.
RHAZIS (Dr.), *Saphistes et tribades*, De Porter, s.d. [1909], 95 s.
RIOLAN (Dr.), *Pédérastie et homosexualité*, 1909, 108 s.
RIVIÈRE Joan, «Womanliness as a Mascarade», *International Journal of Psycho-Analysis*, X, 1929, s. 303-313.
ROSTAND Maurice, *La Femme qui était en lui*, Flammarion, 1933, 235 s.
–, *Le Procès d'Oscar Wilde*, üç sahnelik oyun, Flammarion, 1934, 187 s.
–, *Confession d'un demi-siècle*, La Jeune Parque, 1948, 343 s.
ROYER Louis-Charles, *L'Amour en Allemagne*, Éditions de France, 277 s.
RYNER Han, *La Fille manquée*, L. Genonceaux & Cie, 1903, 281 s.
SACHS Maurice, *Le Sabbat, souvenirs d'une jeunesse orageuse*, Corrêa, 1946, 443 s.
SAND George, *Gabriel*, roman dialogue, F. Bonnaire, 1840, 351 s.
SCHOPENHAUER Arthur, *Le Monde comme representation et comme volonté* [1819], çev.: A. Burdeau, haz.: Richard Roos, Puf, «Quadrige», 2003, 1434 s.
SCHWARTZ Léon, *Contribution à l'étude de l'inversion sexuelle*, Montpellier Tıp Fakültesinde savunulan tez, 26 Haziran 1896, Montpellier, Serre et Roumégous, 1896, 37 s.
SOUFFRANCE Jacques, *Le Couvent de Gomorrhe*, Fort, 1899, 280 s.
SPIESS Camille, *Pédérastie et homosexualité*, H. Daragon, 1917, 68 s.
–, *Le Sexe androgyne ou divin, Essai psycho-synthétique sur la Régénération de l'Individu ou de la Race*, Les Éditions du Monde modern, 1928, xxxvii + 264 s.
–, *Ceux qui l'attaquent et Ceux qui le comprennent, Opinions diverses et Commentaires suivis d'une etude de C. Spiess sur A. Gide et le problem de l'Inversion sexuelle*, Les Annales de l'Hermétisme, 1930, 53 s.
–, *Mon autopsie, Éjaculations autobiographiques*, Nice, Athanor, 1938, 230 s.
STRONACH Alice, *A Newnham Friendship*, Londra, Blackie, 1901.
TRADIEU, Ambroise (Dr.), Étude medico-légale sur les attentats aux mœurs, J.-B. Baillière et fils, 1857, 176 s.
–, Étude medico-légale sur la folie, J.-B. Baillière et fils, 1872, 605 s.
–, *Manuel de pathologie et de Clinique médicales*, Germer Baillière, 1848, 736 s.
–, *Question medico-légale de l'identité dans ses rapports avec les vices de conformation des organs sexuels contenant les souvenirs et impression d'un individu dont le sexe avait été méconnu*, J.-B. Baillière, 1872, 159 s.

TARNOWSKY, Benjamin (Pr.), Sankt Petersburg Kraliyet Tıp Akademisi, *L'Instinct sexuel et ses manifestations morbides, au double point de vue de la jurisprudence et de la psychiatrie*, Charles Carrington, 1904, 304 s.

TAXIL Léo, *La Prostitution contemporaine*, Librairie populaire, 1884, 508 s.

–, *La Corruption fin-de-siècle*, H. Noirot, 1891, 425 s.

THOINOT Léon-Henri (Dr.), *Attentats aux mœurs et perversion du sens genital*, O. Douin, 1898, 517 s.

TRÉLAT Ulysse (Dr.), *La Folie lucide, étudiée et considérée au point du vue de la famille et de la société*, A. Delahaye, 1861, xvi + 357 s.

ULRICHS, Karl Heinrich, *The Riddle of «Man-Manly Love»* [1864-1879], çev.: Michel A. Lombardi-Nash, New York, Prometheus Books, 1994, 712 s.

UZANNE Octave, *Parisiennes de ce temps*, Mercure de France, 1910, 483 s.

VERLAINE Paul, *Parallèlement*, Léon Vanier, 1889, 116 s.

VIAN Boris, «Adam, Ève et le troisième sexe» [1947], *Petits spectacles*, der., önsöz ve notlar: Noël Arnaud, Christian Bourgois éditeur, 1977, s. 17-37.

VIDOCQ, Eugène- François, *Les Voleurs, physiologie de leurs mœurs et de leur langage, ouvrage qui dévoile les ruses de tous les fripons et destine à devenir le vade-mecum de tous les honnêtes gens*, 2 c., chez l'auteur, 1836, 299 s. + 397p.

VILLIERS DE L'ISLE-ADAM Auguste, *L'Ève future*, M. de Brunhoff, 1886, 379 s.

VIRMAÎTRE Charles, *Paris-Impur*, A. Charles, 1900, 302 s.

VIVIEN Renée, Études et preludes, A. Lemerre, 1901, 159 s.

–, *Une femme m'apparut*, A. Lemerre, 1904, 271 s.

VOIVENEL Paul (Dr.), *La Maladie de l'amour*, Éditions du Siècle, 1925, 250 s.

WEDEKIND Frank, *Lulu: L'Esprit de la Terre* [1895] ve *La Boîte de Pandore* [1904], çev.: Oliver Ess, Lyon, Compagnie Françoise Maimone, 1990, 133 s.

WEGENER, Einar: bkz. HOYER, Niels

WEINDEL Henri de, ve FISCHER F.-P., *L'Homosexualité en Allemagne*, Librairie Félix Juven, 1908, 319 s.

WEININGER Otto, *Sexe et caractère* [1903], çev.: par Daniel Renaud, Lozan, L'Âge d'homme, 1975, 291 s.

WILLY, *Souvenirs littéraires... et autres*, Montaigne, 1925, 141 s.

–, *Le Troisième Sexe*, sunuş: Louis Estève, Paris-Éditions, 1927, 268 s.

–, ve MÉNALKAS, *L'Ersatz d'amour*, Amiens, Librairie Edgar Malfère, 1923, 206 s.
WOLFF, Charlotte, *Magnus Hirschfeld, A Portrait of a Pioneer in Sexology*, Londra, Quartet Books, 1986, 494 s.
WOLZOGEN, Ernst Ludwig von, *Le Troisième sexe*, çev.: Prens B. Karageorgevitch, Calmann-Lèvy, 1902, 361 s.
WOOLF Virginia, *Orlando, a biography*, Londra, Hogarth Press, 2928, 299 s.
–, *A Room of One's Own*, New York, Fountain Press; Londra, Hogarth Press, 1929, 159 s.
X..., *L'Amour saphique à travers les ages et les êtres*, Chez les marchands de nouveautés, 1902, 284 s.
YVER Colette, *Princesses de science*, Paris, Calmann-Lévy, 1907, 407 s.
ZOLA Émile, *Les Rougon-Macquart, histoire naturelle et sociale d'une famille sous le Second Empire* [1871-1893], 5 c., haz.: Armand Lanoux ve Henri Mitterrand, Gallimard, «Bibliothèque de la Pléiade», 1960-19678.
ZWEIG Stefan, *Le Monde d'hier: Souvenirs d'un Européen*, çev.: Jean-Paul Zimmermann, Albin Michel, 1948, 503 s.

KİTAPLAR

Akademos, Jacques d'Adelswärd-Fersen et la «cause homosexuelle», haz. ve sunuş: Mirande Lucien, Lille, GKC, 2000, 148 s.
L'Androgyne, Albin Michel, «Cahiers de l'hermétisme», 1986, 277 s.
Dictionnaire de sexologie, Jean-Jacques Pauvert, 1962, 568 s.
Gerda Wegener, portraitiste danoise du Paris des années 20, serge katalogu, Paris, 4 Şubat-5 Mart 2000, 35 s.
Le Procès d'Oscar Wilde, önsöz: Merlin Holland, çev.: Bernard Cohen, Stock, «La Cosmopolite», 2005, 419 s.
ABRET Helga ve GRUNEWALD Michel (haz.), *Visions allemandes de la France (1871-1914)*, Bern, Berlin, Frankfurt am Main, New York, Paris, Viyana, 1995, 427 s.
AGACINSKI Sylviane, *Politique des sexes*, Seuil, 1998, 204 s.
ALBARET Céleste, *Monsieur Proust*, der.: Georges Belmont, Robert Laffont, «Vécu», 1973, 455 s.
ALBERT Nicole G., *Saphisme et décadence dans Paris fin-de-siècle*, La Martinière, 2005, 361 s. Ayrıca bkz.: *Saphisme et Décadence dans l'art et la literature en Europe à la fin du XIXe siècle*, doktora tezi, Sorbonne-Paris IV, 1998, 745 s. + illüstrasyonlar.

AHLSTEDT Eva, *André Gide et le débat sur l'homosexualité, de* L'Immoraliste *(1902) à* Si le grain ne meurt *(1926)*, Göteborg, Acta Universitatis Gothoburgensis, 1994, 291 s.

–, *La Pudeur en crise: un aspect de l'accueil d'*À la recherché du temps perdu *de Marcel Proust (1913-1930)*, Göteborg, Acta Universitatis Gothoburgensis, Paris, J. Touzot, 1985, 277.

ARIÈS Philippe ve DUBY Georges, *Histoire de la vie privée*, c. 4 ve c. 5, Seuil, 1985-1987.

AUBOIN Michel, TEYSSIER Arnaud, TULARD Jean, *Histoire et dictionnaire de la police du Moyen Âge à nos jours*, Robert Laffont, «Bouquins», 2005, 1059 s.

BADINTER Elisabeth, *XY, De l'identité masculine*, Odile Jacob, 1992, 274 s.

BARD Christine, *Les Filles de Marianne, Histoire des feminismes 1914-1940*, Fayard, 1995, 528 s.

–, *Les Garçonnes, Modes et fantasmes des Annés folles*, Flammarion, 1998, 159 s.

BARTHES Roland, *Le Neutre, Cours au Collège de France (1977-1978)*, haz., sunan ve notlar: Thomas Clerc, Seuil/Imec, 2002, 265 s.

BEAUVOIR Simone de, *Le Deuxième Sexe*, 2 c., Gallimard, 1949, 400 + 577 s.

BECKER Jean-Jacques, CANDAR Gilles (haz.), *Histoire des gauches en France*, 2 c., La Découverte, 2004.

BERLIÈRE Jean-Marc, *La Police des mœurs sous la IIIe* République, Seuil, 1992, 264 s.

BERSANI Leo, *Homos, Repenser l'indentité*, Odile Jacob, 1998, 217 s.

BLAND Lucy ve DOAN Laura (haz.), *Sexology in Culture, Labelling Bodies and Desires*, Oxford, Polity Press; Chicago, The University of Chicago Press, 1998, 236 s.

BOLLHALDER MAYER Regina, Éros *decadent, Sexe et identité chez Rachilde*, Honoré Champion, 2002, 208 s.

BONELLO Christian, *Discours medical sur l'homosexualité en France au XIXe siècle*, 3 c., Université de Paris VII, 1984.

BONNET Marie-Jo, *Les Relations amoureuses entre les femmes du XVIe au XIXe siècle: essai historique*, Odile Jacob, 1995, 416 s.

BORNSTEIN Kate, *Gender Outlaw: on Men, Women and the Rest of Us*, New York, Routledge, 1994, 254 s.

BOURDIEU, Pierre, *La Domination masculine* [1998], *Quelques questions sur le movement gay et lesbien*, Seuil, 2002, 177 s.

BRENOT Philippe, *Les Médecins de l'amour*, Zulma, 1998, 137 s.
BULLOUGH Vern L., *Science in the Bedroom: A History of Sex Research*, New York, Basic Books, 1994, 376 s.
BUTLER Judith, *Trouble dans le genre. Pour un feminisme de la subversion* [1990], çev.: Cynthia Kraus, La Découverte, 2005, 283 s.
–, *Bodies That Matter*, New York ve Londra, Routledge, 1993, 284 s.
–, *La Vie psychique du pouvoir, L'Assujetissement en theories*, çev.: Mathieussent, Léo Scheer, «Non & Non», 2002, 309 s.
–, *Undoing Gender*, New York ve Londra, Routledge 2004, 273 s.
CALIFIA Pat, *Le Mouvement transgenre*, çev.: Patrick Ythier, EPEL, 2003, 384 s.
CAPDEVILLA Luc, CASSAGNES Sophie, COCAUND Martine vd. (haz.), *Le Genre face aux mutations: masculine et feminine du Moyen Âge à nos jours*, Rennes, Presses universitaires de Rennes, 2003, 403 s.
CASTEL Pierre-*a Métamorphose impensable, Essai sur le transsexualisme et l'identité personnelle*, Gallimard, 2003, 551 s.
CHADWICK Whitney ve LATIMER Tirza T., *The Modern Woman Revisited: Paris Between the Wars*, New Brunswick, Londra, Rutgers University Press, 2003, xxiv + 259 s.
CHAUNCEY George, DUBERMAN Martin B., VICINUS Martha (haz.), *Hidden from History: Reclaiming the Gay and Lesbian Past*, New York, Penguin Books, 1989, 579 s.
–, *Gay New York*, I, *1890-1940*, çev.: Didier Eribon, Fayard, «Histoire de la pensée», 2003, 554 s.
CHAUVAU Frédéric, *Les Experts du crime, La medicine légale en France au XIXe siècle*, Aubier, «Collection historique», 2000, 301 s.
CORBIN Alain, *Les Filles de noce: misère sexuelle et prostitution, 19e et 20e siècles*, Aubier Montaigne, 1978, 571 s.
–, COURTINE Jean-Jacques, VIGARELLO Georges (haz.), *Histoire du corps*, 3 c., Seuil, 2005-2006, 573 + 442 + 522 s.
COUROUVE Claude, *Vocabulaire de l'homosexualité masculine*, Payot, 1985, 248 s.
DATTA Venita, *Birth of a National Icon: The Literary Avant-Garde and the Origins of the Intellectual in France*, Albany, State University of New York Press, 1999, xi + 327 s.
DAUPHINÉ Claude, *Rachilde, femme de lettres 1900*, Périgueux, Pierre Fanlac, 1985, 148 s.
DAVIDSON Arnold I., *The Emergence of Sexuality, Historical Epistemology and the Formation of Concepts*, Cambridge (Mass.), Londra, 2001, 254 s.

DEAN Carolyn, *The Frail Social Body: Pornography, Homosexuality, and Other Fantasies in Interwar France*, Berkeley, Los Angeles, Londra, University of California Press, 2000, 263 s.

DEJEAN Joan, *Sapho: Les Fictions du désir, 1546-1937*, çev.: François Lecercle, Hachette supérieur, 1994, 303 s.

DELAY Jean, *La Jeunesse d'André Gide*, 2 c., Gallimard, 1956, 597 + 675 s.

DELCOURT Marie, *Hermaphrodite: mythes et rites de la bisexualité dans l'Antiquité classique* [1958], II. Baskı, Puf, 1992, 136 s.

DELPHY Christine, *L'Ennemi principal*, 2 c., Syllepse, 1998-2001, 293 + 389 s.

DOAN Laura, *Fashioning Sapphism, The Origins of a Modern English Lesbian Culture*, New York, Columbia University Press, 2001, 285 s.

DOWNS Laura Lee, *Writing Gender History*, Londra, Hodder Arnold, New York, Oxford University Press, 2004, 209 s.

DREGER Alice Domurat, *Hermaphrodites and the Madical Invention of Sex*, Cambridge (Mass.), Londra, Harvard University Press, 1998, xiii + 268 s.

DUAL Sandra, *Recontre du troisième sexe*, Toulon, Gérard Blanc, 1999, 239 s.

DUBY Georges ve PERROT Michelle (yön.), *Histoire des femmes de l'Antiquité à nos jours*, 5 c., Plon, 1991.

ELIADE Mircea, *Méphistophélès et l'androgyne*, Gallimard, 1962, 268 s.

ELLMANN Richard, *Oscar Wilde*, Londra, Hamish Hamilton, 1987, 632 s.

ERIBON Didier, *Réflexions sur la question gay*, Fayard, «Histoire de la pensée», 1999, 526 s.

–, *Une morale du minoritaire, Variations sur un thème de Jean Genet*, Fayard, «Histoire de la pensée», 2001, 327 s.

–, *Hérésies, Essais sur la théorie de la sexualité*, Fayard, «Histoire de la pensée», 2003, 296 s.

–, (haz.), *Dictionnaire des cultures gays et lesbiennes*, Larousse, 2003, 548 s.

EUGENIDES Jeffrey, *Middlesex*, Éditions de l'Olivier, 2002, 679 s.

FADERMANN Lillian, *Surpassing the Love of Men*, New York, William Morrox & Co, 1981, 496 s.

–, *Odd Girls and Twilight Lovers*, New York, Columbia University Press, 1991, viii + 373 s.

FAUSTO-STERLING Anne, *Myths of Gender: Biological Theories about Women and Men* [1985], New York, Basic Books, 1992, 310 s.

–, *Sexing the Body: Gender Politics and the Construction of Sexuality*, New York, Basic Books, 2000, 473 s.

FORTH Christopher E., *The Dreyfus Affair and the Crisis of French Manhood*, Baltimore ve Londra, The Johns Hopkins University Press, 2004, 300 s.

FOUCAULT Michel, *Histoire de la folie à l'âge classique*, Gallimard, 1972, 621 s.

–, *Histoire de la sexualité*, I, *La Volonté de savoir*, Gallimard, 1976, 211 s.

–, *Le Pouvoir psychiatrique*, cours au Collège de France 1973-1974, haz.: Jacques Lagrange, yön.: François Ewald ve Alessandro Fontana, Gallimard/Seuil, 2003, 399 s.

GARBER Marjorie, *Vested Interests: Cross-Dressing and Cultural Anxiety*, New York ve Londra, Routledge, 1992, 443 s.

GARDEY Delphine et LÖWY Ilana (yön.), *L'Invention du naturel: Les Sciences et la fabrication du feminine et du masculine*, Éditions des Archives contemporaines, 2000, 227 s.

GILBERT Sandra M., GUBAR Susan, *No Man's Land: The Place of the Woman Writer in the Twentieth Century*, 3 c., New Haven, Yale University Press, 1988.

GOUBERT Jean-Pierre, *La Médicalisation de la société française, 1770-1830*, Waterloo, Ontario, Historical Reflection Press, 1982, 304 s.

GUILLAUMIN Colette, *Sexe, race et pratique du pouvoir: l'idée de nature*, Côté-femmes editions, 1992, 239 s.

HAHN Pierre, *Nos ancêtres les pervers, La vie des homosexuels sous le Second Empire*, Olivier Orban, 1979, 335 s.

HALBERSTAM Judith, *Female Masculinity*, Durham ve Londra, Duke University Press, 1998, 329 s.

HARSIN Jill, *Policing Prostitution in Nineteenth-Century Paris*, Princeton, Princeton University Press, 1985, 417 s.

HAWTHORNE Melanie ve GOLSAN Richard J. (haz.), *Gender and Fascism in Modern France*, Hanover, University Press of New England, 1997, ix + 229 s.

HERDT Gilbert (haz.), *Third Sex, Third Gender, Beyond Sexual Dimorphism in Culture and History*, New York, Zone Books, 1996, 614 s.

HÉRITIER Françoise, *Masculin/Féminin*, 2 c., Odile Jacob, 1996 ve 2002, 332 + 443 s.

HIGONNET, Margaret (haz.), *Behind the Lines: Gender and the Two World Wars*, New Haven, Connecticut, Yale University Press, 1987, 308 s.

HOCQUENGHEM Guy, *Le Désir homosexuel*, editions universitaires, 1972, 125 s.

HURTIG Marie-Claude, KAIL Michèle ve ROUCH Hélène (haz.), *Sexe et genre: De la hiérarchie entre les sexes*, CNRS editions, 1991, 285 s.

HYDE, Harford Montgomery, *The Trials of Oscar Wilde*, New York, Dover Publications, 1962, 366 s.

–, *The Cleveland Street Scandal*, Londra, W.H. Allen, 1976, 266 s.

JACQUES Jean-Pierre, *Les Malheurs de Sapho*, Grasset, 1981, 264 s.

JOHNSTON William Michael, *L'Esprit viennois: Une histoire intellectuelle et sociale, 1848-1938*, çev.: Pierre-Emmanuel Dauzat, Puf, «Perspectives critiques», 1985, xviii + 643 s.

JONES, James W., «We of the Third Sex», Literary Representations of Homosexuality in Wilhelmine Germany, New York, Peter Lang Publishing, 1990, 346 s.

KALIFA Dominique, *Crime et Culture au XIXe siècle*, Perrin, 2005, 331 s.

KATS Jonathan Ned, *L'Invention de l'hétérosexualité*, çev.: Michel Oliva ve Catherine Thévenet, EPEL, 2001, 232 s.

KENNEDY, Hubert, *Ulrich: The Life and Works of Karl Heinrich Ulrichs, Pioneer of the Modern Gay Movement*, Boston, Alyson Publications, 1988, 252 s.

KNIBIEHLER Yvonne, *La Sexualité et l'histoire*, Odile Jacob, 2002, 268 s.

LADENSON Elisabeth, *Proust lesbien*, çev.: Guy Le Gaufey, EPEL, 2004, 171 s.

LAQUEUR Thomas, *Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud*, Cambridge, Harvard University Press, 1990, 313 s.

LANTÉRI-LAURA Georges, *Lectures des perversions, histoire de leur appropriation médicale*, Masson, 1979, 160 s.

LAURANT Jean-Pierre ve NGUYEN Victor, *Les Péladan*, Lozan, L'Âge d'homme, «Les dossiers H», 1990, 230 s.

LEPERLIER François, *Claude Cahun: L'écart et la metamorphose*, Jean-Michel Place, 1992, 309 s.

LE RIDER Jacques, *Le Cas Otto Weininger, Racines de l'antiféminisme et de l'antisémitisme*, Puf, «Perspectives critiques», 1982, 255 s.

LEROY-FORGEOT Flora, *Histoire juridique de l'homosexualité en Europe*, Puf, «Médecine et société», 1997, 127 s.

LEVER Maurice, *Les Bûchers de Sodome: Histoire des infâmes*, Fayard, 1985, 426 s.

LUCEY Michael, *Gide's Bent: Sexuality, Politics, Writing*, New York ve Oxford University Press, 1995, 238 s.

–, *The Misfit of the Family: Balzac and the Social Forms of Sexuality*, Durham ve Londra, Duke University Press, 2003, xxx + 308 s.
MATHIEU Nicole-Claude, *L'Anatomie politique, Catégorisations et ideologies du sexe*, Côté-femmes editions, 291 s.
MAYER Hans, *Les Marginaux: Femmes, juifs et homosexuels dans la literature européenne* [1975], çev.: Laurent Muhleisen, Maurice Jacob ve Pierre Fanchini, Albin Michel, 1994, 535 s.
MERRICK Jeffrey ve SIBALIS Michael (haz.), *Homosexuality in French History and Culture*, New York, Londra, Oxford, The Haworth Press, 2001, 280 s.
MEYEROWITZ Joanne, *How Sex Changed: A History of Transsexuality in the United States*, Cambridge/Massachusetts, Londra, Harvard University Press, 2002, 363 s.
MICHARD Claire, *Le Sexe en linguistique: sémantique ou zoologie?*, L'Harmattan, «Bibliothèque du féminisme», 2001, 157 s.
MILLER Neil, *Out of the Past, Gays and Lesbian History from 1869 to the Present*, New York, Random House, 1995, 656 s.
MOREL Pierre, *Dictionnaire biographique de la psychiatrie*, Synthélabo, «Les Empêcheurs de penser en rond», 1995, 254 s.
MOSSE George L., *L'Image de l'homme, L'Invention de la virilité moderne*, Abbeville, «Tempo», 1997, 215 s.
–, *Nationalism and Sexuality: Respectability and Abnormal Sexuality in Modern Europe*, New York, Howard Fertig, 1985, 232 s.
PASTEUR Claude, *Les Femmes à bicyclette à la Belle Époque*, France-Empire, 1986, 260 s.
PENISTON William A., *Pederasts and Others, Urban Culture and Sexual Identity in Nineteenth-Century Paris*, New York, Londra, Oxford, Harrington Park Press, 2004, 258 s.
PLANTÉ Christine, *La Petite Sœur de Balzac: essai sur la femme auteur*, Seuil, «Libre à elles», 1989, 374 s.
PLON Michel, ROUDINESCO Elisabeth, *Dictionnaire de la psychanalyse*, Fayard, «Histoire de la pensée», 1997, 1191 s.
PLUMMER Kenneth (haz.), *The Making of the Modern Homosexual*, Totowa, NJ, 1981, 280 s.
PRAZ Mario, *La Chair, la mort et le diable: le romantisme noir*, çev.: Constance Thompson Pasquali, Denoël, 1977, 488 s.
PROCHASSON Christophe, *Les Annés électriques, 1880-1910*, La Découverte, 1991, 488 s.
PROKHORIS Sabine, *Le Sexe prescript, La difference sexuelle en question*, Aubier, 2000, 345 s.

RENNEVILLE Marc, *La Médecine du crime, Essai sur l'émergence d'un regard medical sur la criminalité en France (1785-1885)*, 2 c., 11 Aralık 1996'da savunulan doktora tezi, Université Paris VII-Denis Diderot, 920 s.

RILEY Denise, «Am I that name?»: Feminism and the Category of 'Women' in History, Minneapolis, University of Minnesota, 1988, 126 s.

RIVERS Julius Edwin, *Proust and the Art of Love: The Aesthetics of Sexuality in the Life, Time and Art of Marcel Proust*, New York, Columbia University Press, 1980, xiii + 327 s.

ROBB George ve ERBER Nancy (haz.), *Disorder in the Court: Trials and Sexual Conflict at the Turn of the Century*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire ve Londra, Macmillan Press, 1999, viii + 253 s.

ROBERTS Mary Louise, *Civilization Without Sexes: Reconstructing Gender in Postwar France, 1917-1927*, Chicago ve Londra, University of Chicago Press, 1994, 330 s.

–, *Disruptive Acts: The New Woman in Fin-de-siècle France*, Chicago ve Londra, The University of Chicago Press, 2002, 353 s.

ROSARIO Vernon A., *Science and Homosexualities*, New York, Routledge, 1997, 308 s.

–, *L'Irrésistible Ascension du pervers, entre literature et psychiatrie*, çev.: Guy Le Gaufey, EPEL, 2000, 301 s.

ROUDINESCO Elisabeth, *Histoire de la psychanalyse en France* [1982, 1986], 2 c. Fayard, «Histoire de la pensée», 1994, 489 +773 s.

SCOTT Joan Wallach, *Only paradoxes to Offer: French Feminists and the Rights of Man*, Cambridge (Mass.), Londra, Harvard University Press, 1996, 229 s.

–, *Gender and the Politics of History*, New York, Columbia University Press, 1988, 242 s.

–, *Feminism and History* (haz.), Oxford, New York, Oxford University Press, 1996, 611 s.

SEDGWICK Kosovsky Eve, *Epistemology of the Closet*, Berkeley-Los Angeles, University of California Press, 1990, 258 s.

SIMON Sophie, *Un sujet de conversation*, Stock, 2004, 232 s.

SMITH-ROSENBERG Carroll, *Disorderly Conduct, Visions of Gender in Victorian America*, New York, Alfred A. Knopf, 1985, 357 s.

SOHN Anne-Marie, *Du premier baiser à l'alcôve: la sexualité des Français au quotidien (1850-1950)*, Aubier, «Collection historique», 1996, 310 s.

SPENCER Colin, *Histoire de l'homosexualité, de l'Antiquité à nos jours*, çev.: Olivier Sulmon, Le Pré aux Clercs, 472 s.

STAMBOLIAN George ve MARKS Elaine (haz.), *Homosexualities and French Literature, Cultural Contexts/Critical Texts*, Ithaca ve Londra, Cornell University Press, 1979, 384 s.

STEAKLEY James D., *The Homosexual Emancipation Movement in Germany*, New York, Arno Press, 1975, *vi* + 121 s.

STOLLER Robert, *Recherches sur l'identité sexuella à partir du transsexualisme*, çev.: Monique Novodorsqui, Gallimard, 1978, 406 s.

–, *Masculin ou feminine?* çev.: Yvonne Noizet ve Colette Chiland, Puf, 1989, 362 s.

TAMAGNE Florence, *Histoire de l'homosexualité en Europe, Berlin, Londres, Paris, 1919-1939*, Seuil, «L'Univers historique», 2000, 692 s.

THUILLIER Jean (Dr.), *La Folie, Histoire et Dictionnaire*, Robert Laffont, «Bouquins», 1996, 827 s.

TIN Louis-Georges (haz.), *Dictionnaire de l'homophobie*, Puf, 2003, 451 s.

VIDAL Catherine ve BENOIT-BROWAEYS Dorothée, *Cerveau, sexe (...) pouvoir*, Belin, «Regards», 2005, 110 s.

WAELTI-WALTERS Jennifer, *Damned Women, Lesbians in French Novels*, Quebec, McGill-Queen's University Press, 2000, 270 s.

WEEKS Jeffrey, *Coming out: Homosexual Politics in Britain from the Ninetieth Century to the Present*, Londra, New York, Quartet Books, 1977, 278 s.

–, ve ROWBOTHAM Sheila, *Socialism and the New Life: the Personal and Sexual Politics of Edward Carpenter and Havelock Ellis*, Londra, Pluto Press, 1977, 198 s.

WITTIG Monique, *La Pensée straight*, Balland, «Modernes», 2001, 157 s.

ZANCARINI-FOURNEL Michelle, *Histoire des femmes en France: XIXe-XXe siècles*, Rennes, Presses universitaires de Rennes, 2005, 253 s.

MAKALELER

Actes de la Recherche en sciences sociales, «Homosexualités», sayı 125, Aralık 1998.

Diogène, «Mythes et genres», sayı 208, Ekim-Aralık 2004.

BAUER Edgar J., «On the Nameless Love and Infinite Sexualities: John Henry Mackay, Magnus Hirschfeld and the Origins of the Sexual Emancipation Mouvement», *Journal of Homosexuality*, c. 50, sayı 1, 2005, s. 1-26.

BERTHIER Philippe, «Balzac du côté de Sodome», *L'Année balzacienne*, 1979, s. 147-177.

CHAUNCEY George, «From Sexual Inversion to Homosexuality: Medicine and the Changing Conceptualisation of Female Deviance», *Salmagundi*, sayı 56-59, Güz-Kış 1983, s. 114-146.

CHOQUETTE Leslie, «Homosexuals in the City», *Journal of Homosexuality*, c. 41, sayı 3-4, Ocak 2002, s. 149-168.

EHRENPREIS David, «Cyclists and Amazons: Representing the New Woman in Wilhelmine Germany», *Woman's Art Journal*, c. 20, sayı 1, Bahar-Yaz 1999, s. 25-31.

ERBER Nancy, «The French Trials of Oscar Wilde», *Journal of the History of Sexuality*, c. 6, sayı 4, 1996, s. 549-588.

FERAY J.C., «Une histoire critique du mot homosexualité», *Arcadie*, 1981, sayı 325-328.

GREEN André, «Le genre neutre», *Nouvelle Revue de psychanalyse*, sayı 7, Bahar 1973, s. 257-262.

HALPERIN David M., «How to Do the History of Male Homosexuality», *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, c. 6, sayı 1, 2000, s. 87-124.

HAVERCROFT Barbara, «Transmission et travestissement: l'entre-genre et le sujet en chiasme dans *Monsieur Vénus* de Rachilde», *Protée*, Kış 1992, s. 49-55.

HERZER Manfred, «Kertbeny and the Nameless Love», *Journal of Homosexuality*, sayı 12, 1985, s. 1-26.

JASSER Ghaïss, «Le mythe de l'androgyne et la consecration des genres dans le roman français de l'entre-deux-guerres», *Nouvelles Questions feministes*, c. 23, no 1, 2004, s. 83-102.

KENNEDY Hubert C., «The 'third sex' theory of Karl Heinrich Ulrichs», *Journal of Homosexuality*, sayı 6, 1980-1981, s. 103-111.

KNAFO Danielle, «Claude Chaun: The Third Sex», *Studies in Gender and Sexuality*, c. 2, sayı 1, 2001, s. 29-61.

LEIDINGER Christiane, «Anna Rüling: A Problematic Foremother of Lesbian Herstory», *Journal of the History of sexuality*, c. 13, sayı 4, Ekim 2004, s. 477-499.

LEJEUNE Philippe, «Autobiographie et homosexualité au XIXe siècle», *Romantisme*, sayı 56, 1987, s. 79-100.

MAK Geerte, «Sandor/Sarolta Vay: From Passing Woman to Sexual Invert», *Journal of Women's History*, c. 16, sayı 1, 2004, s. 54-77.

MOUTOTE Daniel, «Corydon en 1918», *Bulletin des amis d'André Gide*, sayı 78-79, Nisan-Temmuz 1988, s. 9-24.

NEDERMAN Cary J., TRUE Jacqui, «The Third Sex: The Idea of the

Hermaphrodite in Twelfth-Century Europe», *Journal of the History of Sexuality*, c. 6, sayı 4, Nisan 1996, s. 497-517.

NEWTON Esther, «The Mystic Mannish Lesbian: Radclyffe Hall and the New Woman», *Signs*, c. 9, sayı 4, Yaz 1984, s. 557-575.

NYE Robert A., «Sex Difference and Male Homosexuality in French Medical Discourse, 1830-1930», *Bulletin of the History of Medicine*, c. 63, sayı 1, Bahar 1989, s. 32-51.

OOSTERHUIS Harry, «Homosexual Emancipation in Germany Before 1933», *Journal of Homosexuality*, c. 22, sayı 1-2, 1991, s. 1-27.

SCOTT Joan W., «Genre, une catégorie utile d'analyse historique», *Cahiers du GRIF*, sayı 37-38, Bahar 1988, s. 125-153.

STEAKLEY James D., WOLFF Charlotte, «Love between Women and Love between Men: Interview with Charlotte Wolff», *New German Critic*, sayı 23, Bahar-Yaz 1981, s. 73-81.

THOMPSON Christopher, «Un troisième sexe? Les bourgeoises et la bicyclette dans le France fin-de-siècle», *Le Mouvement social*, sayı 192, Temmuz-Eylül 2000, s. 9-39.

İsim Dizini

Abbé, C. 76, 185, 272.
Abbéma, Louise 240.
Abbott, Berenice 146.
Abraham, Felix 140, 163.
Abret, Helga 207.
Adelswärd-Fersen, Jacques, Baron 173-174, 281.
Agacinski, Sylviane 268.
Ahlstedt, Eva 210.
Albaret, Céleste 222, 224-225.
Albaret, Odilon 230.
Albert, Nicole 14, 59, 64, 76, 93, 103, 105-107, 125, 192, 224-225, 227, 233, 239, 242, 247-248, 276, 278.
Albertini, Pierre 54.
Albuféra, Louis 212.
Alexis, Paul 73, 203.
Amin, Qasim 248.
Anquetil, Georges 197, 271.
Apollinaire, Guillaume 250-251.
Arthur, X. 111, 138, 277.
Artières, Philippe 22, 116, 274.
Auboin, Michel 29, 223.
Aumale, Dük 57.

Badel, Marguerite 58.
Baker, Josephine 209.
Balzac, Honoré de 17-18, 30-31, 40-41, 49, 58, 64, 72, 107, 211-223, 227, 245-246, 287, 289.
Banville, Théodore de 73.
Barbey d'Aurevilly, Jules 246.
Barbin, Herculine 16.
Bard, Christine 238.
Barnes, Djuna 59, 203.
Barney, Natalie Clifford 231.
Barré, Camille 267.
Barrès, Maurice 70.
Barthes, Roland 259.
Baudelaire, Charles 40, 73, 77, 208.
Baudry de Saunier, Louis 239.
Bauffremont, Prens 36, 41.
Baumont, Maurice 272.
Beach, Sylvia 243.

Beaufils, Edouard 239.
Beaumont, Marki 58, 183-184.
Beauvoir, Simone de 112.
Bell, William Blair 153.
Belot, Adolphe 73.
Benjamin, Harry 23, 100, 154, 280.
Béraud, Henri 149, 208.
Berlière, Jean-Marc 223.
Bernhardt, Sarah 240.
Berryer, Georges 85.
Berthaud, Jules 245.
Berthier, Philippe 41.
Bibesco, Antoine 230.
Bigne, Valtesse de la 56.
Binet-Valmer, Jean-Gustave 193, 203, 259.
Bissière, Armandine 57.
Bland, Lucy 260.
Blücher, Gebhard von 182.
Blum, Léon 181, 207, 212.
Blum, René 212.
Bogoraz, Nikolai 141.
Bois, Jules 203, 249.
Bonheur, Rosa 239.
Bonnet, Marie-Jo 54.
Bornstein, Kate 264.
Boufflers, Marki 36, 41.
Bourdet, Edouard 129, 150, 258.
Brand, Adolf 128, 177, 195, 201.
Bright, Deborah 146.
Brion, Hélène 243.
Bromberger, Christian 241.
Brooke, Kaucyla 146.
Brooks, Romaine 260.
Brouillet, André 227.
Bryher, (Annie Winifred Ellerman) 260.
Butler, Judith 16, 19, 66, 265, 269-270
Butler, Eleanor 232-233.
Bülow, Bernhard von 176-177, 179.

Cahun, Claude 260, 286.
Canler, Louis 28-29, 32-35, 272.
Capdevila, Luc 229.
Carbuccia, Horace de 231.
Carlier, François 22, 29, 38, 43-46, 48-49, 94-95, 264.
Carpenter, Edward 18, 120-124, 289.
Casanova, Giacomo Girolamo 208.
Casper, Johann Ludwig 23, 83-84, 86-87, 89, 92-93, 117, 164-165, 187.
Cassagnes, Sophie 229.
Castel, Pierre-Henri 58, 145.
Cauldwell, David O. 133.
Cesarini, Nino 174-175.
Chaléon, Baron 39.
Champlan, Kont 185.
Charcot, Jean Martin 22, 98-99, 195.
Charles X., Kral 36.
Chauncey, George 20, 165.
Chauvaud, Frédéric 80.
Chenu, François 266.
Chevalier, Julien 23, 98, 101-103, 107, 123, 156, 165, 167, 242, 244, 255.
Choisy, Maryse 259.
Cim, Albert 248.
Claudel, Paul 205, 208.
Clemenceau, Georges 228.
Cocaud, Martine 229.
Cocteau, Jean 196, 198.
Colette, 23, 74, 174, 198, 204, 230-235, 245, 269, 281, 285, 289.
Colon, Jenny 37.
Comte, Auguste 62, 276.
Corbin, Alain 55-56.
Corre, Armand 166.
Costain, Gustave 35.
Cottin, Emile 228.
Courbet, Gustave 204.
Courouve, Claude 20, 31, 52, 119.
Courtgibet, 115-116.
Courvoisier, Vikont 214.
Couvreur, André 149-153.
Crevel, René 129.
Cuisin, Pierre 64.
Custine, Marki 36, 41.

Çaykovski, Piyotr İliç 122.

Dabescat, Olivier 224.
Damourette, Jacques 261-263.
Dartoy, Marcelle 240.
Datta, Venita 181.
Dauphiné, Claude 68, 70.
David-Néel, Alexandra 240.

Davidson, Arnold I. 81.
Déjazet, Virginie 37.
Dejean, Vikont 40.
Delacroix, Jacques-Vincent 16-17.
Delarue-Mardrus, Lucie 154.
Delcourt, Marie 16.
Delcourt, Pierre 52.
Delvau, Alfred 53.
Demange, Edgar 174.
Dentu, E. 36, 272, 274, 277-278.
Deraismes, Maria 238.
Despenser, Hugues 179.
Diderot, Denis 54, 73, 80, 288.
Diego, Rosa de 233.
Doan, Laura 260.
Donnay, Maurice 60.
Dorval, Marie 53.
Double, Charles 22, 115-118.
Douglas, Alfred 168-169, 264.
Douglas, John, Marki 168.
Dreger, Alice Domurat 16, 153.
Dreyfus, Alfred 174, 181, 221, 261, 285.
Drumlanrig, Vikont 169.
Drumont, Edouard 181.
Dubarry, Armand 185-186.
Duberman, Martin B. 20.
Duby, Georges 241.
Dumas, Alexandre 37, 74.

Eberhardt, Isabelle 240.
Eddy, Prens 171.
Edward II., Kral 122, 179.
Eekhoud, Georges 174, 193, 203.
Ehrenpreis, David 241.
Einstein, Albert 125.
Elbe, Lili 141, 144, 146-147, 151, 177.
Elbe, Lili von 23, 141, 176-178, 184.
Ellis, Havelock 18, 97, 112, 114, 121, 123-124, 133, 166-167, 193, 254, 257, 289.
Emmanuelli, Henri 266.
Engels, Friedrich 91.
Épernon, Jean-Louis de Nogaret de la Valette 179.
Érard, 36, 41.
Eribon, Didier 13, 20, 96, 165, 201, 283.
Ernst, Jakob 141, 178, 184, 248-249, 281.
Esquirol, Jean-Etienne-Dominique 135-138.
Estienne, Henri 54.
Eulenburg, Philip, Prens 175-181, 183-184, 190, 192, 206-207, 222, 272.

Fabre, Müfettiş 223.
Faderman, Lillian 114.
Fassin, Eric 268.
Fausto-Sterling, Anne 16.
Fazy, Edmond 165.
Féré, Charles 105-106.
Ferenczi, Sandor 155-156, 162, 273.
Fernandez, Dominique 22.
Ferrahoui, Mohamed Saïd, 228.
Fertzen, Paul ve Reutler 71.
Feydeau, Georges 73.
Fezensac, Dük 39.
Fiaux, Louis 52, 58.
Fischer, F.-P. 172, 177-178, 180, 190, 193.
Flaubert, Gustave 246.
Forth, Christopher E. 181.
Foucault, Michel 16, 19-20, 108, 136.
Fourier, Charles 62-63.
Freud, Sigmund 89, 102, 154, 156-163, 193, 196, 265, 286.
Friedlander, Benedict 201, 253.
Friedrich II., Kral 122.
Fries, Claire de 248-249.
Froment Meurice, François 229.

Galliffet, Markiz 58.
Gallus, Emile 242.
Garber, Marjorie 23.
Gardey, Delphine 24.
Garnier, Paul 65, 71, 84, 98, 105, 110, 111, 164, 167, 274.
Garréta, Anne 270.
Garsonnin, M. 241.
Gautier, Judith 17, 64-66, 155, 245, 264.
Genet, Jean 200, 284.
Gérard, Mareşal 37, 42, 284.
Ghéon, Henri 223.
Gide, André 18, 96, 109, 118, 123, 129, 195, 200-202, 204-211, 222-223, 235, 279, 282, 284, 286, 290.

Giese, Karl 129.
Gilbert, Joshua 25, 95, 139, 279, 285.
Giles, Geoffrey J. 200.
Gillies, Harold 141.
Goethe, Johann Wolfgang von 122, 182.
Gohrbandt, Erwin 140, 163.
Gorkiy, Maksim 174.
Gorman, Harry 114.
Got, Ambroise 193-194.
Gottlieb, Gerda 142.
Goubert, Jean-Pierre 80.
Gourmont, Remy de 179-180, 203, 208, 252, 253.
Grainger, Walter 170.
Grand-Carteret, John 165, 176, 180, 182-183, 189-190, 238, 248.
Grasset, Bernard 212, 226, 278, 286.
Graü, Günter 200.
Greffulhe, Kontes 224.
Grémaux, René 95.
Groddeck, Georg 161-162.
Grunewald, Michel 207.
Guéroult, A. 72.
Guilbert, Yvette 60, 240.
Guillaumin, Colette 269.
Guise, René 72.
Guitry, Sacha 196.
Gurowski, Ignace 36.
Guyot, Charles 149.
Gyp, 240, 245.

Hachette, Jeanne 64, 129, 276, 284.
Hahn, Reynaldo 20, 229.
Haire, Norman 147-148, 154.
Hall, Murray 114.
Hall, Radclyffe 203, 257-258.
Halperin, David 19, 96.
Harden, Maximilien 176-183.
Harsin, Jill 58.
Hart, Allan 138-139.
Havet, Mireille 227-228.
Hayès, Doktor 85, 105, 165, 167.
Heine, Heinrich 180.
Henri III., Kral 179.
Herdt, Gilbert 25, 95.
Hérelle, Georges 109-110.
Héritier, Françoise 268.
Herzer, Manfred 96, 124.
Higonnet, Margaret R. 257.
Hippokrates, 135.
Hirschfeld, Magnus 18, 23, 124-134, 138-141, 145, 147, 152-156, 158-160, 162-163, 165, 173, 177-178, 180-184, 189-190, 193-194, 199, 201-202, 207, 222, 253-254, 266, 276, 281, 289.
Hitler, Adolf 163, 199, 201.
Hoche, Jules 166.
Hocquenghem, Guy 265.
Holland, Merlin 168, 281.
Hoyer, Niels 23, 141-146, 148.
Hössli, Heinrich 92, 165.
Hugo, Victor 229.
Huysmans, Joris-Karl 71, 188.
Hüseyin, Saddam 267.
Hyde, H. Montgomery 168, 171, 198.

Isherwood, Christopher 129, 163, 201, 202.

İskender, Büyük 122.

Jäger, Gustav 96.
James I., Kral 122.
James, Henry 149.
Janet, Pierre 107, 195, 261.
Jeanne d'Arc, 64.
Jenson, Jane 257.
Jorgensen, Christine 135, 154.
Josch, Doktor 112.
Jouhandeau, Marcel 201, 230.
Joyeuse, Anne de Batarnay 179.
Jude, René 167.
Juffé, Michel 160.

Kalifa, Dominique 13, 33, 42.
Katerina II., Çariçe 256.
Katz, Jonathan Ned 96, 114.
Kennedy, Hubert 18, 88, 93, 96.
Kersaint, Léon de, Vikont 38.
Kertbeny, Károly Mária 95-96, 290.
Kessel, Joseph 231.
Knibiehler, Yvonne 16.
Krafft-Ebing, Richard von 23, 93-96, 103-107, 109, 112, 114, 123, 125-126, 133, 155, 186-187, 193, 205, 278.

Krupp, Alfred 172-173, 184.
Krupp, Bertha 172.

Labouchère, Henry 170.
Lacan, Jacques 261.
Lacassagne, Alexandre 166, 205.
Lacenaire, Pierre-François 29.
Lacroix, Paul 55, 246, 274, 276.
Ladame, Paul-Louis 106-107.
Ladenson, Elisabeth 215-216.
La Fontaine, Jean de 262.
Laparcerie, Marie 209.
Lariboisière, Honoré Charles Baston 42, 82.
Larousse, Pierre 61-64, 72, 75, 96, 284.
Lasseny, Henriette 56.
Latouche, Henri de 64.
Lautréamont, (Isidore Ducasse) 84.
Leblanc, Léonide 57.
Lecomte, Raymond 179.
Le Cuziat, Albert 224-230.
Lees, Edith 123.
Legludic, Henri 111, 138, 277.
Legrand du Saulle, 85.
Leidinger, Christiane 254.
Lejeune, Philippe 21-22, 109, 142, 147.
Le Naour, Jean-Yves 228-229.
Léo, André 16, 59, 66, 129, 225, 246, 258, 275-276, 280, 283.
Leon, Monica 267.
Leroy-Forgeot, Flora 28.
Lever, Maurice 27.
Levy-Lenz, Ludwig 139-140.
Lherminier, 40.
Lind, Earl 138.
Loris, C. de 240.
Lorrain, Jean 77, 196, 226.
Louis XIII., Kral 179.
Louis-Philippe, Kral 42.
Louys, Pierre 74, 76.
Loviot, Louis 76.
Löwy, Illana 24.
Lucey, Michael 58.
Luiz, Doktor 165, 186.
Lukianos, Samsatlı 54, 208.
Luther, Martin 165.
Lyautey, Louis Hubert Gonzalve 167.

Macé, Gustave 43-44, 46, 48, 50, 58-59, 242.
Maeterlinck, Maurice 253.
Magnan, Valentin 23, 98-99, 101, 104, 119, 185.
Mak, Geerte 112-113.
Malaparte, Curzio 172, 200.
Malezewsky, Müfettiş 223.
Mallarmé, Stéphane 238.
Mann, Thomas 125.
Mannoury d'Ectot, Markiz 74, 271.
Mantegazza, Doktor 104.
Margueritte, Victor 248, 258.
Marsay, Henri de 72.
Martin du Gard, Roger 204.
Martineau, Louis 105.
Marx, Heinrich 94-95.
Marx, Karl 91.
Maurel, Louis 182.
Maurras, Charles 245, 261.
Max, Edouard de 196-197, 201.
Mayer, Hans 165, 180, 200.
Mayer, Regina Bollhader 247.
Mayreder, Rosa 243.
Médicis, Catherine de 164.
Meeus, Carl 267.
Melman, Charles 268.
Ménalkas, (Suzanne de Callias) 191-193.
Mendès, Catulle 59, 77-79.
Merill, George 122.
Merlet, Janine 130.
Merrick, Jeffrey 20.
Méry, Joseph 73.
Méténier, Oscar 188-189, 191.
Meurice, Paul 229.
Meyerowitz, Joanne 138-139, 141, 145.
Meyrou, Olivier 266.
Michard, Claire 262.
Michéa, Claude-François 81, 87.
Michel, Sonya 257.
Michelangelo, 122.
Michon, Jean-Hyppolite 246.
Milon, Antoine 81.
Miomandre, Francis de 150, 193.
Mirabeau, Honoré Gabriel Riqueti 184.
Mirande, Lucien 174, 281.
Mirbeau, Octave 189, 194, 244-245.

Missy, Markiz 232, 234.
Moll, Albert 103-107, 186-187, 205.
Moltke, General 176-180, 182, 192.
Money, John 23.
Monnier, Adrienne 247, 257, 260, 278.
Montesquiou, Robert de 175, 196.
Montmorency, Prens 34-35, 39.
Morand, Paul 203.
Moréas, Jean 68, 174.
Moreau de Tours, Paul 99, 166.
Morel, Bénédict-Augustin 100, 214, 216-217.
Morny, Dük 186, 232.
Morris, William 121.
Moutote, Daniel 207.
Munthe, Axel 172.
Musset, Alfred de 64.

Näcke, Paul 187-188.
Najac, Pierre 23, 129-130, 132, 134, 140.
Napoléon I., 42, 160.
Napoléon III., 33, 39, 76.
Nassau, Dük 38.
Navery, Raoul de 246.
Nazier, François 208.
Niemann, Walter 134.
Noailles, Anna de 245.
Nouchet, Sébastien 266.
Nye, Robert A. 191.

Oosterhuis, Harry 201.
Oram, Alison 260.
Orfila, Mattéo-José-Bonaventure 40-41.
Orwell, George (Eric Blair) 165.

Pagès, Alain 238.
Païva, (Esther Lachmann) 57.
Palacio, Jean de 77.
Panckouke, Charles-Louis-Fleury 84.
Parent-Duchâtelet, Alexandre 55.
Pasteur, Claude 239.
Paul, Bruno 241.
Pearl, Cora 56.
Péheu, Jean 182.
Péladan, Joséphin 76, 174-175, 203, 286.
Pénet, Martin 60.
Peniston, William A. 20, 27, 36.
Perrot, Michelle 13, 241, 257.
Peyrefitte, Roger 173.
Pfaefflin, Friedemann 154.
Philips, Adam 16.
Pichon, Edouard 261-263.
Picquart, Georges 181.
Pinel, Philippe 135-137.
Planté, Christine 245.
Platen, August von 172, 180.
Platon, 16, 30, 88, 92, 144, 164, 174-175, 208.
Plinius, 253.
Plon, Michel 159, 212, 241, 261, 278, 284.
Poe, Edgar Allan 29.
Pognon, Maria 241.
Porché, François 209.
Pouchet, Gabriel 85.
Pougy, Liane de 203, 229.
Prokhoris, Sabine 25.
Proudhon, Pierre-Joseph 62.
Proust, Marcel 54, 74, 193, 203-204, 210-216, 218-219, 222-227, 229-232, 235, 242, 281-282, 286, 288.
Pussin, Jean-Baptiste 135-136.

Rabelais, François 208.
Rachilde, (Marguerite Eymery) 68-71, 73, 154, 203, 245, 247, 259, 282-283, 290.
Radiguet, Maurice 182.
Radiguet, Raymond 196.
Radziwill, Prens 224.
Raffalovich, Marc-André 106, 165-166, 187, 188, 205.
Raimu, (Jules-Auguste-César Muraire) 209.
Raspail, François-Vincent 31.
Rathenau, Walter 181.
Reboux, Paul 191.
Renard, Jules 118, 245.
Renneville, Marc 80.
Revenin, Régis 36.
Rey, Alain 252.
Rey-Debove, Josette 252.
Reydellet, Pierre 84.
Riedl, Georg 178, 184, 190.

Riley, Denise 13, 19.
Rilke, Rainer Maria 125.
Riolan, Doktor 85, 167.
Riot-Sarcey, Michèle 257.
Rivière, Jacques 211.
Roberts, Mary Louise 191, 247.
Rosario, Vernon A. 119, 166, 187, 267.
Rostand, Maurice 150.
Rothschild, Baron 58.
Rotman, Charlotte 266.
Roudinesco, Elisabeth 159, 261.
Rowbotham, Sheila 121.
Royal, Ségolène 37, 42, 267.
Royer, Louis-Charles 129, 198-199.
Rozerot, Jeanne 238.
Röhm, Ernst 199.
Rubin, Gayle 19, 264.
Ruddick, Edna 139.
Rüling, Anna 254, 256, 290.

Sachs, Maurice 227, 273.
Sade, Marki 22, 39, 71, 172, 278.
Saint-Hilaire, Geoffroy 41.
Saint-John, Perse 235.
Saint-Paul, Georges 100, 187, 276.
Saladin d'Anglure, Bernard 25.
Sand, George 53, 66-67, 239, 246, 256.
Sappho, 17, 53-55, 60, 68, 122, 124-125, 208, 232, 236, 246, 284, 286.
Sartre, Jean-Paul 200.
Saunier, René 183, 239.
Savigneau, Josyane 267.
Scheffer, Robert 175.
Schiller, Ferdinand von 182.
Schopenhauer, Arthur 92.
Schultheiss, Dirk 141.
Schwartz, Léon 98.
Schwartzkoppen, Max von 181.
Schwarz, Gudrun 93.
Scott, Joan W. 13, 19.
Sedgwick, Eve Kosofsky 120.
Severus, 128.
Shakespeare, William 65.
Sibalis, Michael 20.
Simon, Michel 209.
Simon, Sophie 267.
Skou, Ulla Poulsen 142.
Sohn, Anne-Marie 18.
Sokrates, 53, 124-125, 164, 174.
Sophokles, 158.
Södergran, Edith 260.
Spiess, Camille 209, 279.
Spohr, Max 124, 201.
Städele, Anton 178.
Stein, Gertrude 148.
Steinach, Prens 139.
Stern, Daniel 246.
Stoller, Robert 23, 148.
Strauss, Richard 248.
Stronach, Alice 250.
Sturm, Hansi 134.
Symonds, John Addington 123.

Tailhade, Laurent 174.
Tamagne, Florence 124, 165, 189, 199.
Tamassia, Arrigo 21, 96, 119.
Tanguy, Komiser 226-228.
Tardieu, Ambroise 22, 82-87, 98, 222.
Tarnowsky, Benjamin 100.
Taxil, Léo 59.
Tell, Guillaume 176.
Teyssier, Arnaud 29, 223.
Thérigny, 56.
Thoinot, Léon-Henri 23, 112.
Thomas, Dominic 125, 259, 270, 282, 286.
Thompson, Christopher 239, 241, 287.
Toklas, Alice B. 148.
Toulouse-Lautrec, Henri de 60.
Trélat, Ulysse 98, 137.
Tulard, Jean 29, 223.

Ullmann, Constantin 229-230.
Ulrichs, Karl Heinrich 17-18, 21, 23, 87-98, 104, 121, 124, 127-128, 132, 156-157, 165, 185, 212, 222, 286, 290.
Uzanne, Octave 247.
Uzès, Düşes 243.

Valadon, Thérésa 57.
Vanneste, Christian 266.
Vasquez, Lydia 233.
Vassore, 39.
Vay, Sandor/Sarolta 111-115, 290.

Vergilius, 164.
Verlaine, Paul 70, 208.
Vernant, Jean-Pierre 160.
Verne, Jules 151.
Veuillot, Louis 246.
Vicinus, Martha 20.
Vidal-Naquet, Pierre 160.
Vidocq, Eugène-François 31-32, 34, 46, 49, 242.
Vieil-Castel, Horace de 58.
Vigarello, Geroges 83.
Vigny, Alfred de 54.
Vilbert, 182.
Villemain, Abel François 40-41.
Vinci, Leonardo da 157-158, 274.
Virmaître, Charles 60.
Vivet, 39.
Vivien, Renée 73-74, 174, 245.
Voltaire, (François Marie Arouet) 184, 262.

Walter, Madam 58, 134, 170, 181, 196.
Warnekros, Doktor 144-147, 149, 153-154.
Weeks, Jeffrey 121.
Wegener, Einar 23, 141-144, 146-147, 149, 177, 276, 281.
Weindel, Henri de 172, 177-178, 180, 190, 193.
Weininger, Otto 254-256, 286.
Weitz, Margaret Coolins 257.
Westphal, Carl 23, 93-94, 108, 119, 187.
Whitman, Walt 122.
Wilde, Constance 168.
Wilde, Oscar 168-172, 174-175, 196, 210, 264, 266, 279, 281, 284, 286, 290.
Willy, (Henri Gauthier-Villars) 23, 165, 171-172, 174, 191-198, 208, 227.
Wolff, Charlotte 124, 201, 291.
Wolzogen, Ernst von 248-251.
Wood, Thelma 59.

Yourcenar, Marguerite 203.
Yturri, Gabriel 196.
Yvon, Emile 247.

Zastrow, von 91.
Zola, Emile 56, 69, 73-74, 99-100, 110, 125, 238, 250, 271.
Zweig, Stefan 237.

CİNSİYET YASASI

Laure Murat

Türkçesi: İsmet Birkan

Bir yanda erkek, öte yanda kadın. Peki bir ara tür ya da üçüncü cinsten söz edilebilir mi? Kuramsal olduğu kadar şiirsel bir kavramın icadı tarih boyunca bu soruya bir yanıt vermeye çalışmıştır. Cinsiyet yasası, XIX. yüzyıldan itibaren "yerinden edilmiş", kategori dışı erillik ve dişillik tanımları geliştirerek bu sorunu enine boyuna irdeleyen zengin bir literatür yarattı. Konunun titiz araştırmacılarından Murat, Balzac döneminin Paris'inde tutulan polis kayıtlarından Belle Époque'un özgür kadınlarına, 1930'lu yıllarda yapılan ve cinsiyet değiştirmeye dönük ilk cerrahi operasyonlardan tarihin büyük seksologlarının temel önemdeki tespit ve önermelerine dek bu zengin arşivi adeta bir detektif gibi tarıyor. Alanında yazılmış nadir bir "söylem arkeolojisi" örneği olarak kabul gören bu yapıt, bir uzmanlık alanına has tartışmalara ışık tuttuğu kadar genç araştırmacıları cesaretlendiren bir kavram çerçevesi ve kaynakça kılavuzluğu da sunuyor.

Kapak Fotoğrafı: Man Ray (detay).

0255701
AER

9 789752 984790

kültür tarihi

tarih, toplumsal tarih